

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
Τομέας Νεοελληνικής Κοινωνίας

**ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

**Η συμβολή τους στην Ενίσχυση της Απασχόλησης, την Τοπική
Ανάπτυξη και ο ρόλος των Ευρωπαϊκών Θεσμών:
Η περίπτωση του Δήμου Καβάλας**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Αντώνιος Ε. Κώστας

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή

Καθηγητής Θεόδωρος Σακελλαρόπουλος, Πάντειο Πανεπιστήμιο (Επιβλέπων)

**Καθηγητής Ευστάθιος Τσοτσορός, Πάντειο Πανεπιστήμιο
Αν. Καθηγητής Χαράλαμπος Οικονόμου, Πάντειο Πανεπιστήμιο**

Αθήνα 2014

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
Τομέας Νεοελληνικής Κοινωνίας

**ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

**Η συμβολή τους στην Ενίσχυση της Απασχόλησης, την Τοπική
Ανάπτυξη και ο ρόλος των Ευρωπαϊκών Θεσμών:
Η περίπτωση του Δήμου Καβάλας**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Αντώνιος Ε. Κώστας

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή

Καθηγητής Θεόδωρος Σακελλαρόπουλος, Πάντειο Πανεπιστήμιο (Επιβλέπων)

**Καθηγητής Ευστάθιος Τσοτσόροζ, Πάντειο Πανεπιστήμιο
Αν. Καθηγητής Χαράλαμπος Οικονόμου, Πάντειο Πανεπιστήμιο**

Αθήνα 2014

Copyright © Αντώνιος Ε. Κώστας, 2014.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διατριβής, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν στη χρήση της διατριβής για κερδοσκοπικό σκοπό, πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση διδακτορικής διατριβής από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δε δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στην οικογένειά μου, Μανώλη, Ελένη, Γιάννη

και στον δάσκαλό μου, Θεόδωρο Σακελλαρόπουλο

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η ολοκλήρωση της παρούσας διδακτορικής διατριβής δε θα ήταν εφικτή χωρίς την πολύτιμη συμβολή, καθοδήγηση, ενθάρρυνση και συμπαράσταση μιας σειράς προσώπων τους οποίους επιθυμώ να ευχαριστήσω θερμά.

Καταρχάς, τον επιβλέποντα της διατριβής μου Καθηγητή κ. Θεόδωρο Σακελλαρόπουλο, για την αμέριστη υποστήριξη και καθοδήγηση από τα πρώτα στάδια της εργασίας αυτής, μέχρι την ολοκλήρωσή της, τις εποικοδομητικές επιστημονικές συζητήσεις καθώς και για την άψογη συνεργασία όλα αυτά τα χρόνια. Θέλω να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου για την τιμή που είχα και έχω να συνεργάζομαι με τον κ. Σακελλαρόπουλο. Μου μετέδωσε γνώσεις, εμπειρίες, συγκινήσεις, αρχές, ήθος και αξίες, που διαμόρφωσαν το χαρακτήρα μου και μου έδωσαν σημαντικές βάσεις για την κοινωνική, επαγγελματική και επιστημονική μου συνέχεια.

Τα μέλη της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής, Καθηγητή κ. Ευστάθιο Τσοτσορό, για τις παρατηρήσεις, τις διορθώσεις και τις υποδείξεις για να ολοκληρωθεί η εργασία μου και τον Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Χαράλαμπο Οικονόμου, για τις πολύτιμες συμβουλές, τη στήριξη, τις παρατηρήσεις, την τεχνογνωσία, τον επαγγελματισμό, την αντικειμενικότητα και το σεβασμό στην επιστήμη που μου δίδαξε, τόσο ακαδημαϊκά, αλλά και στις συνεργασίες που είχα την τύχη να έχω μαζί του.

Τον Δρ. Κωνσταντίνο Γεώρμα, για τις κατευθύνσεις, τις επισημάνσεις και τη βοήθεια που μου έδωσε, τη Στεφανία, τη Σοφία, τη Νικολέτα, τη Γεωργία, τον Γιάννη, τον Γρηγόρη και τον Κωνσταντίνο, για τη συμπαράσταση και τη στήριξή τους, τον Νίκο Ντάσιο και τα στελέχη του εκπαιδευτικού οργανισμού Άκμων για την παραχώρηση σημαντικού υλικού, τους εκπροσώπους/στελέχη των φορέων του Δήμου Καβάλας καθώς και τους ανέργους που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις, παρέχοντας πολύτιμες πληροφορίες και καθοριστικά στοιχεία για την ολοκλήρωση της έρευνάς μου.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου, για την αγάπη, την ηθική και οικονομική στήριξη που μου προσέφεραν καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου καθώς και για την αναγνώριση της αξίας της παιδείας που μου μετέδωσαν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	v
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	vi
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	ix
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....	xii
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	xv
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	xviii
ABSTRACT	xix
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	
Η ΑΝΑΔΥΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ. ΕΝΝΟΙΕΣ, ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ Η ΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ	15
Εισαγωγή.....	15
1.1 Οι αιτίες εμφάνισης της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη (ιστορική αναδρομή)	16
1.2 Έννοιες και κριτήρια συγκρότησης και διαμόρφωσης της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας	29
1.3 Βασικά χαρακτηριστικά των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων	48
1.4 Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας.....	57

1.5 Σύνοψη	81

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	84

Εισαγωγή.....	84

2.1 Οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας και κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα ως παράγοντες ενίσχυσης της απασχόλησης και της τοπικής ανάπτυξης. Επισκόπηση της βιβλιογραφίας και των μελετών/ερευνών	86
2.2 Η συμβολή των Ευρωπαϊκών Θεσμών για την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, την απασχόληση και την τοπική ανάπτυξη στην Ελλάδα	105
2.3 Μοντέλα κοινωνικών επιχειρήσεων της Κοινοτικής Πρωτοβουλία EQUAL και προβλήματα λειτουργίας των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα	123
2.4 Το θεσμικό πλαίσιο για την κοινωνική οικονομία στην Ελλάδα και το Στρατηγικό Σχέδιο για την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.....	133

2.5 Σύνοψη	152

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	157

Εισαγωγή.....	157

3.1 Έρευνες/Μελέτες για τη συμβολή των κοινωνικών επιχειρήσεων στη στήριξη της απασχόλησης και την τοπική ανάπτυξη στην Ελλάδα	160
3.2 Εξέταση του έργου της Αναπτυξιακής Σύμπραξης «Κοινωνικό Επιχειρείν» της Κ.Π. EQUAL «45-65 Επιστροφή» (β΄ κύκλου)	164
3.3 Έρευνα πεδίου για την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων στο Δήμο Καβάλας	181
3.4 Συμπερασματικές διαπιστώσεις	245
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	256
BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	272
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α. Αποτελέσματα Επεξεργασίας Ερωτηματολογίων Στελεχών του Έργου «45-64 Επιστροφή» της Κ.Π. EQUAL (Πίνακες)	297
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β. Αποτελέσματα Επεξεργασίας Ερωτηματολογίων Ανέργων Δείγματος (Πίνακες)	305
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ. Ερωτηματολόγιο Εξωτερικής Αξιολόγησης Ενέργειας II του Έργου «45-64 Επιστροφή»	312
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ. Κατάλογος Συμμετεχόντων στην Έρευνα (αλφαβητικά)	318
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε. Οδηγός Ημι-δομημένης Συνέντευξης Στελεχών Φορέων Δήμου Καβάλας	321
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΣΤ. Ερωτηματολόγιο Ανέργων ηλικίας άνω των 45 ετών του Δήμου Καβάλας	323

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Αξιολόγηση βαθμού επίτευξης των στόχων του έργου, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 2: Κατηγορίες ωφελούμενων σε σχέση με την τιμή - στόχο

Πίνακας 3: Κατηγορίες καταρτιζομένων σε σχέση με την τιμή - στόχο

Πίνακας 4: Συχνότητα και ποσοστό (%) εκτίμησης προβλημάτων και δυσκολιών υλοποίησης του έργου

Πίνακας 5: Αξιολόγηση ικανοποίησης επίλυσης προβλημάτων υλοποίησης του έργου (συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό)

Πίνακας 6: Συχνότητα και ποσοστό (%) αιτιών καθυστερήσεων ή αποκλίσεων κατά την υλοποίηση του έργου

Πίνακας 7: Αξιολόγηση βαθμού έγκαιρου εντοπισμού προβλημάτων μηχανισμών παρακολούθησης, διαχείρισης και ελέγχου του έργου, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 8: Αξιολόγηση βαθμού υποστήριξης του Συντονιστή εταίρου, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 9: Αξιολόγηση βαθμού υποστήριξης της Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 10: Αξιολόγηση ύπαρξης προβλημάτων συνεννόησης/συντονισμού με την ΕΥΔ της Κ.Π EQUAL, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 11: Αξιολόγηση βαθμού παρεμπόδισης του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου

Πίνακας 12: Αξιολόγηση βαθμού ενσωμάτωσης και εφαρμογής πολιτικών ίσων ευκαιριών, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 13: Αξιολόγηση συνεργασίας μεταξύ των φορέων της Α.Σ., συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 14: Αξιολόγηση καταλληλότητας των εταίρων της Α.Σ. για την επιτυχή υλοποίηση και παρακολούθηση των δράσεων, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 15: Περιοριστικοί παράγοντες για την αποτελεσματική λειτουργία της εταιρικής σχέσης, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 16: Αξιολόγηση βαθμού συμβολής της Διακρατικής Συνεργασίας, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 17: Αξιολόγηση ανάπτυξης καινοτόμων εργαλείων για τη δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 18: Φύλο ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 19: Κατηγορίες ηλικιακών ομάδων ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 20: Μορφωτικό επίπεδο ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 21: Γνώση ξένων γλωσσών ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 22: Γνώση χρήσης Η/Υ ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 23: Οικογενειακή κατάσταση ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 24: Αριθμός παιδιών ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 25: Κατηγορίες διαστήματος ανεργίας ατόμων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 26: Είδος προηγούμενης εργασίας/απασχόλησης ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 27: Κατηγορίες προηγούμενης εργασίας/απασχόλησης ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 28: Αιτίες διακοπής προηγούμενης εργασίας/απασχόλησης ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 29: Λήψη επιδόματος ανεργίας ατόμων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 30: Τρόποι αναζήτησης εργασίας ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 31: Αξιολόγηση επιθυμίας έναρξης νέου επαγγέλματος/νέας επιχείρησης ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 32: Αξιολόγηση επιθυμίας ανάπτυξης επιχειρηματικότητας ανέργων δείγματος σε ατομικό ή συνεργατικό επίπεδο, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 33: Αξιολόγηση αντικειμένου προτίμησης οικονομικής δραστηριότητας ανέργων δείγματος για νέα επιχείρηση, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Πίνακας 34: Αξιολόγηση επιθυμίας ενημέρωσης ανέργων δείγματος για τον τρόπο σύστασης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1: Αξιολόγηση βαθμού επίτευξης στόχων του έργου (%)

Διάγραμμα 2: Κατηγορίες ωφελούμενων σε σχέση με την τιμή - στόχο

Διάγραμμα 3: Κατηγορίες καταρτιζόμενων σε σχέση με την τιμή - στόχο

Διάγραμμα 4: Συχνότητα προβλημάτων και δυσκολιών υλοποίησης του έργου

Διάγραμμα 5: Αξιολόγηση ικανοποίησης επίλυσης προβλημάτων υλοποίησης του έργου (%)

Διάγραμμα 6: Συχνότητα και ποσοστό (%) αιτιών καθυστερήσεων ή αποκλίσεων κατά την υλοποίηση του έργου

Διάγραμμα 7: Αξιολόγηση βαθμού έγκαιρου εντοπισμού προβλημάτων μηχανισμών παρακολούθησης, διαχείρισης και ελέγχου του έργου (%)

Διάγραμμα 8: Αξιολόγηση βαθμού υποστήριξης του Συντονιστή εταίρου (%)

Διάγραμμα 9: Αξιολόγηση βαθμού υποστήριξης της Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης (%)

Διάγραμμα 10: Αξιολόγηση ύπαρξης προβλημάτων συνεννόησης/συντονισμού με την ΕΥΔ της Κ.Π. EQUAL (%)

Διάγραμμα 11: Αξιολόγηση βαθμού παρεμπόδισης του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου (%)

Διάγραμμα 12: Αξιολόγηση βαθμού ενσωμάτωσης και εφαρμογής πολιτικών ίσων ευκαιριών (%)

Διάγραμμα 13: Αξιολόγηση συνεργασίας μεταξύ των φορέων της Α.Σ. (%)

Διάγραμμα 14: Αξιολόγηση καταλληλότητας των εταίρων της Α.Σ. για την επιτυχή υλοποίηση και παρακολούθηση των δράσεων (%)

Διάγραμμα 15: Περιοριστικοί παράγοντες για την αποτελεσματική λειτουργία της εταιρικής σχέσης (%)

Διάγραμμα 16: Αξιολόγηση βαθμού συμβολής της Διακρατικής Συνεργασίας (%)

Διάγραμμα 17: Αξιολόγηση ανάπτυξης καινοτόμων εργαλείων για τη δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων (συχνότητα απαντήσεων)

Διάγραμμα 18: Διάρθρωση φύλου ανέργων δείγματος (%)

Διάγραμμα 19: Ποσοστά κατηγοριών ηλικιακών ομάδων ανέργων δείγματος (%)

Διάγραμμα 20: Διάρθρωση μορφωτικού επιπέδου ανέργων δείγματος (%)

Διάγραμμα 21: Συχνότητα και ποσοστό (%) γνώσης ξένων γλωσσών ανέργων δείγματος

Διάγραμμα 22: Ποσοστό (%) γνώσης χρήσης Η/Υ ανέργων δείγματος

Διάγραμμα 23: Διάρθρωση οικογενειακής κατάστασης ανέργων δείγματος (%)

Διάγραμμα 24: Κατηγορίες αριθμού παιδιών ανέργων δείγματος (%)

Διάγραμμα 25: Κατηγορίες διαστήματος ανεργίας ατόμων δείγματος (%)

Διάγραμμα 26: Συχνότητα και ποσοστό (%) είδους προηγούμενης εργασίας/απασχόλησης ανέργων δείγματος

Διάγραμμα 27: Κατηγορίες προηγούμενης εργασίας/απασχόλησης ανέργων δείγματος (%)

Διάγραμμα 28: Αιτίες διακοπής προηγούμενης εργασίας/απασχόλησης ανέργων δείγματος (%)

Διάγραμμα 29: Ποσοστό (%) και συχνότητα λήψης επιδόματος ανεργίας ατόμων δείγματος

Διάγραμμα 30: Τρόποι αναζήτησης εργασίας ανέργων δείγματος (%)

Διάγραμμα 31: Συχνότητα και ποσοστό (%) αξιολόγησης επιθυμίας έναρξης νέου επαγγέλματος/νέας επιχείρησης ανέργων δείγματος

Διάγραμμα 32: Ποσοστό (%) αξιολόγησης επιθυμίας έναρξης νέας επιχείρησης ανέργων δείγματος σε ατομικό ή συνεργατικό επίπεδο

Διάγραμμα 33: Αξιολόγηση επιθυμίας (%) αντικειμένου οικονομικής δραστηριότητας ανέργων δείγματος για νέα επιχείρηση

Διάγραμμα 34: Αξιολόγηση επιθυμίας ενημέρωσης ανέργων δείγματος για τον τρόπο σύστασης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων (%)

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Α.Ε.: Ανώνυμη Εταιρεία

Α.Μ.: Αριθμός Μητρώου

ΑμεΑ: Άτομα με Αναπηρία

ΑΜΚΕ: Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία

ΑΜΣ: Ανοιχτή Μέθοδος Συντονισμού

Α.Σ.: Αναπτυξιακή Σύμπραξη

ΑΣΕΠ: Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού

Γ.Σ.: Γενική Συνέλευση

CEP-CMAF: European Standing Conference on Co-operatives, Mutual societies, Associations and Foundations (Ευρωπαϊκή Μόνιμη Σύνοδος των Συνεταιρισμών, Αμοιβαίων Κοινωνιών, Ενώσεων και Ιδρυμάτων)

CIRIEC: International Centre of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy (Διεθνές Κέντρο Έρευνας και Πληροφόρησης για τη Δημόσια, Κοινωνική και Συνεργατική Οικονομία)

Δ.Ε.: Διοικούσα Επιτροπή

ΔΕΣΜ-ΟΣ ΑΜ-Θ: Διαχειριστική Έργων Στήριξης Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων - Οικονομική Συμβουλευτική ΑΜ-Θ

ΔΟΥ: Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία

Δ.Σ.: Διοικητικό Συμβούλιο

Ε.Κ.: European Commission

Ε.Ε.: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΘΔ: Εθνικό Θεματικό Δίκτυο

ΕΙΕ: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας

ΕΚΑΒ: Εθνικό Κέντρο Άμεσης Κοινωνικής Βοήθειας

ΕΚΚΕ: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

ΕΚΤ: Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΚΟ: Ευάλωτες Κοινωνικές Ομάδες

EMES: European Research Network on Social Economy (Ευρωπαϊκό Ερευνητικό Δίκτυο για την Κοινωνική Οικονομία)

ΕΟΚΕ: Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή

Ε.Π.: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα

ΕΠΑΝ: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητας

ΕΠΕ: Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης
Ε.Σ.: Εποπτικό Συμβούλιο
ΕΣΑ: Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση
ΕΣΔΑ: Εθνικά Σχέδια Δράσης για την Απασχόληση
ΕΣΔΕν: Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση
ΕΣΕΕ: Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου
ΕΣΟΛ: Ευρωπαϊκό Σύστημα Εθνικών και Περιφερειακών Λογαριασμών της Ε.Ε.
ΕΣΠΑ: Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς
ΕΣΥ: Εθνικό Σύστημα Υγείας
ΕΣΥΕ: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας
ΕΤΕΑΝ: Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης
EURICSE: European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises
(Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Έρευνας για τις Συνεργατικές και Κοινωνικές Επιχειρήσεις)
ΕΥΑΘ: Εταιρείας Ύδρευσης Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης
ΕΥΕ: Ειδική Υπηρεσία Εφαρμογής Συγχρηματοδοτούμενων Ενεργειών από το ΕΚΤ
ΕΥΔ: Ειδική Υπηρεσία Διαχείριση
ΕΥΚΕΚΟ: Ειδική Υπηρεσία για την Κοινωνική Ένταξη και την Κοινωνική Οικονομία
ΕΥΣΕΚΤ: Ειδική Υπηρεσίας Συντονισμού και Παρακολούθησης Δράσεων του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου
ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΙΚΑ: Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων
ΙΟΒΕ: Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών
ΚΑΕΛΕ: Κέντρο Ανάπτυξης Ελληνικού Εμπορίου
ΚΑΠΗ: Κέντρα Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων
ΚΔΑΠ-ΜΕΑ: Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών με Αναπηρίες
ΚΕΔΕ: Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδας
ΚΕΘΕΑ: Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων
ΚΕΚ: Κέντρα Εκπαίδευσης και Κατάρτισης
ΚΕΚΜΟΚΟΠ: Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής
ΚΕΚΟΕ: Κέντρο Κοινωνικών και Οικονομικών Ερευνών
ΚΗΦΗ: Κέντρα Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων
ΚοινΣΕπ: Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση
ΚοιΣΠΕ: Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης

Κ.Π.: Κοινοτική Πρωτοβουλία

ΚΠΑ: Κέντρα Προώθησης Απασχόλησης

ΚΠΣ: Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης

ΜΚΟ: Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις

MS: Microsoft

Ν.: Νόμος

ΝΠΔΔ: Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου

ΝΠΙΔ: Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου

ΟΑΕΔ: Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού

ΟΓΑ: Οργανισμών Γεωργικής Ασφάλισης

Ο.Ε.: Ομόρρυθμη Εταιρεία

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development

ΟΚΑΝΑ: Οργανισμός κατά των Ναρκωτικών

ΟΚΕ: Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος

ΟΟΣΑ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

ΟΤΑ: Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Π-ΑΜΘ: Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Π.Α.Ν.ΕΜΠΟΡΙΟ: Προώθηση της Απασχόλησης στο Νέο Εμπόριο

ΠΕΠ: Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα

Π.Μ.: Περιφερειακός Μηχανισμός

PSCI: Programme for Social Change and Innovation

SBI: Social Business Initiative

SCE: European Cooperative Society (Ευρωπαϊκή Συνεταιριστική Εταιρεία)

ΣΔΙΤ: Συμπράξεις Δημόσιου-Ιδιωτικού τομέα

SME: Small and Medium Enterprises

SPSS: Statistical Package for Social Sciences

ΣΥΥ: Συνοδευτικές Υποστηρικτικές Υπηρεσίες

ΤΕΜΠΜΕ: Ταμείο Εγγυοδοσίας Μικρών και Πολύ Μικρών Επιχειρήσεων

ΤΟΠ-ΕΚΟ: Τοπικές Δράσεις Κοινωνικής Ένταξης για Ευάλωτες Κοινωνικές Ομάδες

ΤΟΠΣΑ: Τοπικά Σχέδια για την Απασχόληση

ΤΠΑ: Τοπικές Πρωτοβουλίες Απασχόλησης

ΤΣΑ: Τοπικά Σύμφωνα Απασχόλησης

ΤΣΔΑ: Τοπικά Σχέδια Δράσης για την Απασχόληση

ΥΥΚΑ: Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της διδακτορικής διατριβής είναι η κοινωνική οικονομία και η κοινωνική επιχειρηματικότητα. Σκοπός της είναι η διερεύνηση του κατά πόσο οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας και οι κοινωνικές επιχειρήσεις ειδικότερα, μπορούν να συμβάλλουν στην ενίσχυση της απασχόλησης και την τοπική ανάπτυξη στην Ελλάδα, με την υποστήριξη των ευρωπαϊκών θεσμών. Ειδικότερα, εξετάστηκε η συμβολή των κοινωνικών επιχειρήσεων στη στήριξη της επιχειρηματικότητας και την ενίσχυση της απασχόλησης ευπαθών ομάδων πληθυσμού σε τοπικό επίπεδο. Μεθοδολογικά, μελετήθηκαν η ακαδημαϊκή και η επιστημονική βιβλιογραφία, επίσημα έγγραφα της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και ευρωπαϊκές και εθνικές έρευνες και μελέτες. Για τις ανάγκες της έρευνας, *πρώτον*, αξιολογήθηκαν μελέτες για την κοινωνική επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, *δεύτερον*, εξετάστηκε το έργο ενός ευρωπαϊκού προγράμματος δημιουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων σε τοπικό επίπεδο και, *τρίτον*, διερευνήθηκε η κατάσταση των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και οι ανάγκες ανάπτυξης δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας στο Δήμο Καβάλας.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι αιτίες που συνέβαλαν στην ανάδυση της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και διατυπώνονται εννοιολογικοί προσδιορισμοί και βασικά χαρακτηριστικά τους. Ακολούθως, αναλύονται τα χαρακτηριστικά των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων, οι κοινωνικοοικονομικοί στόχοι τους καθώς και η οπτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το δεύτερο κεφάλαιο εξετάζει τη σημασία των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα και παρουσιάζεται η συμβολή των ευρωπαϊκών δράσεων και προγραμμάτων για την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, την τοπική ανάπτυξη και τη στήριξη της απασχόλησης στη χώρα μας. Επίσης, στο ίδιο κεφάλαιο αναλύεται και το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο της Ελλάδας. Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφονται μελέτες για τις κοινωνικές επιχειρήσεις σε τοπικό επίπεδο στη χώρα μας, εξετάζεται η συμβολή ενός ευρωπαϊκού προγράμματος κοινωνικής οικονομίας τοπικής παρέμβασης και παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας πεδίου για την ανάπτυξη κοινωνικής επιχειρηματικότητας συγκεκριμένα στο Δήμο Καβάλας. Η εργασία ολοκληρώνεται με τη σύνθεση των βασικών συμπερασμάτων της διατριβής, υπό το πρίσμα της αρχικής υπόθεσης εργασίας.

ABSTRACT

The doctoral thesis focuses on the social economy and the social entrepreneurship. Its objective was the study of the contribution of the organizations of social economy and the social enterprises in the strengthening of the employment and the development at local level in Greece, as well as the examination of the role of the European Institutions. More specifically, the doctoral thesis highlights the contribution of the social enterprises in the support of entrepreneurship and the strengthening of the employment of vulnerable groups at local level. Methodologically, the contribution of the academic and scientific bibliography, formal document of the European Union as well as European and National Researches, was meticulously studied. The research primarily, comprised of the assessment of essays for the social entrepreneurship in Greece, secondly, evaluated and examined a project of a European Programme for the establishment of social enterprises in local areas of intervention, and thirdly, the situation of the organizations of social economy and the needs for the development of social entrepreneurship, specifically in the area of the Municipality of Kavala, were in debate.

At the first chapter, the thesis presents the causes that contributed to the rising of social economy and social entrepreneurship, and refers to conceptual definitions and their fundamental characteristics. Furthermore, the characteristics of the organizations of social economy and social enterprises are analyzed, as well as the perspective of the European Union. At the second chapter, the thesis examines the importance of the organizations of the social economy and social enterprises in Greece. The contribution of the European actions and programmes for the development of the sector of social economy, the local development and the support of employment in Greece are presented and the perspectives of the legislative framework are assessed. At the third chapter, the thesis describes the recent studies for the social enterprises at local level in Greece, elaborates on the contribution of a European Programme for social economy at local areas intervention and the results of field research for the development of social entrepreneurship in the area of Municipality of Kavala are presented. The study is completed with the composition of the fundamental conclusions of the doctoral thesis, from the view point of the initial hypothesis.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διδακτορική διατριβή προσεγγίζει αναλυτικά το πεδίο της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Σκοπός της είναι η διερεύνηση του κατά πόσο οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας και οι κοινωνικές επιχειρήσεις ειδικότερα, μπορούν να συμβάλλουν θετικά στην ενίσχυση της απασχόλησης και την τοπική ανάπτυξη στην Ελλάδα καθώς και η εξέταση του ρόλου των ευρωπαϊκών στρατηγικών, δράσεων και προγραμμάτων. Το ερευνητικό ενδιαφέρον εστιάζει στις κοινωνικές επιχειρήσεις και τις δυνατότητες αυτών στην ενίσχυση της απασχόλησης, τη στήριξη της επιχειρηματικότητας και την ενθάρρυνση της τοπικής οικονομίας.

Ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας αναπτύσσεται τα τελευταία 30 χρόνια σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Κατά την περίοδο αυτή έλαβαν χώρα σημαντικές εξελίξεις όπως το «τέλος» του φορντισμού, η παρατεταμένη αποδόμηση του κράτους πρόνοιας και η οικονομική κρίση. Οι επιπτώσεις αυτών των εξελίξεων στο κοινωνικό πεδίο ήταν βαθύτατες. Η αύξηση της ανεργίας, η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός, είχαν ως αποτέλεσμα τη ραγδαία αύξηση των κοινωνικών, οικονομικών και βιοτικών αναγκών που οι παραδοσιακοί τομείς του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα δεν είχαν τις δυνατότητες να αντιμετωπίσουν. Για τους λόγους αυτούς, η κοινωνία των πολιτών άρχισε να ενεργοποιείται, να αναπτύσσει πρωτοβουλίες και να συστήνει οργανώσεις που αποσκοπούσαν στην κάλυψη των αναγκών αυτών. Τα παραπάνω οδήγησαν στην ανάδυση του τομέα της κοινωνικής οικονομίας καθώς και στη συζήτηση της επιστημονικής κοινότητας για τη συμβολή, το νόημα και τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου τομέα.

Επιπλέον, η αναζήτηση για τη δημιουργία εναλλακτικών μορφών επιχειρηματικότητας που να είναι προσανατολισμένη σε δραστηριότητες κοινωνικού σκοπού, αποτέλεσε νέο αίτημα της κοινωνίας των πολιτών. Η τάση αυτή αναπτύσσεται με έντονους ρυθμούς στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας και έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον τόσο της κοινωνίας όσο και των φορέων που σχεδιάζουν παρεμβάσεις για την αύξηση της απασχόλησης και την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού. Αποτέλεσμα ήταν η ανάπτυξη ενός νέου τύπου οργανώσεων με συνδυασμό επιχειρηματικών και κοινωνικών στόχων, οι κοινωνικές επιχειρήσεις.

Στην Ελλάδα, ο τομέας αυτός παραμένει περιορισμένος σε σχέση με τις αναπτυγμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η αδυναμία των συστημάτων κοινωνικής προστασίας στην κάλυψη των κοινωνικών αναγκών υποχρέωσε άλλους φορείς όπως τα άτυπα οικογενειακά δίκτυα, ορισμένους εθελοντικούς και μη κυβερνητικούς οργανισμούς καθώς και οργανώσεις της Εκκλησίας να δραστηριοποιηθούν προς αυτή την κατεύθυνση. Ωστόσο, ο εθελοντισμός και η κοινωνία των πολιτών είχαν επιδείξει περιορισμένη δυναμική τα προηγούμενα χρόνια.

Τα τελευταία χρόνια σημειώθηκαν μια σειρά από μετασχηματισμοί στο ευρύτερο κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο της χώρας μας. Συνέπεια αυτού ήταν το ξεπέραςμα μιας σειράς αδυναμιών της κοινωνίας των πολιτών και η σημαντική αύξηση του αριθμού των μη κερδοσκοπικών φορέων του ιδιωτικού τομέα όπως οι αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρείες, τα σωματεία και οι συνεταιριστικές οργανώσεις.

Οι δράσεις των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα προσανατολίζονται κυρίως στην καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, τη φροντίδα των ευπαθών ομάδων πληθυσμού και την παροχή αγαθών και υπηρεσιών σε τομείς υγείας, στέγασης, σίτισης, κοινωνικής πρόνοιας, εκπαίδευσης και κατάρτισης, πολιτισμού, προστασίας του περιβάλλοντος καθώς και σε δράσεις ενίσχυσης της απασχόλησης και της τοπικής ανάπτυξης. Παράλληλα, η Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω των στρατηγικών, των δράσεων και των προγραμμάτων της, λειτουργεί ως μοχλός υποκίνησης και ενδυνάμωσης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας μέσω των εθνικών πολιτικών απασχόλησης και των τοπικών στρατηγικών ανάπτυξης. Σε τοπικό επίπεδο, η συμβολή της κοινωνικής οικονομίας για την προστασία ευπαθών κοινωνικών ομάδων, την οικονομική στήριξη και την αύξηση των θέσεων εργασίας, καθίσταται πιο εμφανής και αναγκαία.

Στη χώρα μας, εντοπίζονται και οι νέες μορφές οργανώσεων στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας με επιχειρηματικό ενδιαφέρον, οι κοινωνικές επιχειρήσεις. Αυτές, παρ' όλα τα προβλήματά τους, είναι ιδιαίτερα σημαντικές, αφενός γιατί συμβάλλουν στην αύξηση της παραγωγικότητας και τη δημιουργία νέων μορφών

επιχειρηματικότητας και, αφετέρου, γιατί παρέχουν καινοτόμα προϊόντα και καλύπτουν κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες.

Μέχρι πρόσφατα, το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο δεν αναγνώριζε συνολικά τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας και δεν υπήρχε ολοκληρωμένη θεσμική και χρηματοδοτική στήριξη για τη λειτουργία των κοινωνικών επιχειρήσεων. Το νέο θεσμικό πλαίσιο (Ν. 4019/2011), εμφανίζει δυνατότητες και προοπτικές για την εκ νέου οργάνωση και ανάπτυξη του συγκεκριμένου τομέα.

Η υπόθεση εργασίας που διατυπώνεται, είναι ότι ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας και οι κοινωνικές επιχειρήσεις, μπορούν να συμβάλλουν θετικά στην ενίσχυση της απασχόλησης και τη στήριξη ευπαθών ομάδων πληθυσμού σε εθνικό και τοπικό επίπεδο στη χώρα μας, αν υπάρξουν κατάλληλες συνθήκες και υποστηρικτικοί μηχανισμοί (όπως προκύπτει και από τη μελέτη της εμπειρίας άλλων ευρωπαϊκών κρατών). Η τρέχουσα οικονομική κρίση, η κρίση των χρηματιστηρίων και των τραπεζών, η ενεργειακή εξάρτηση από το πετρέλαιο, η αλλαγή του παγκόσμιου κλίματος, η αύξηση της ανεργίας και οι επιτακτικές κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες, καθιστούν την κοινωνική οικονομία και τις κοινωνικές επιχειρήσεις απαραίτητες για να στηρίξουν την Ελλάδα σε αυτήν τη δύσκολη οικονομική περίοδο.

Επομένως, το κράτος και η κοινωνία των πολιτών, με εργαλεία την αξιοποίηση του νέου θεσμικού πλαισίου και με την υποστήριξη των Ευρωπαϊκών Θεσμών, μπορούν να αναπτύξουν σημαντικές δράσεις κοινωνικής οικονομίας και κοινωνικής επιχειρηματικότητας με στόχους την αντιμετώπιση των φαινομένων της φτώχειας, της ανεργίας και του αποκλεισμού.

Τα βασικά ερωτήματα στα οποία προσπαθεί να απαντήσει η παρούσα εργασία, αφορούν στις προϋποθέσεις, τα προβλήματα, τις αδυναμίες, τις ευκαιρίες, τις δυνατότητες και τις προοπτικές ανάπτυξης δράσεων κοινωνικής οικονομίας και κοινωνικής επιχειρηματικότητας με στόχους την απασχόληση ευπαθών ομάδων του πληθυσμού, την κοινωνική και οικονομική επανένταξη αποκλεισμένων κοινωνικά ομάδων, την καταπολέμηση των διακρίσεων και τη μείωση της ανεργίας σε περιοχές που πλήττονται ιδιαίτερα από την τρέχουσα οικονομική κρίση. Η εργασία επικεντρώνεται κυρίως στην τοπική ανάπτυξη, τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας,

την παροχή ποιοτικών κοινωνικών υπηρεσιών και την προώθηση εναλλακτικών μορφών επιχειρηματικότητας που παράγουν αγαθά και υπηρεσίες.

Η βιβλιογραφία για την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα είναι ευρεία. Απαρτίζεται από μια σειρά από σημαντικά βιβλία, άρθρα, μελέτες και έρευνες οργανισμών, εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, ινστιτούτων και επιστημόνων σε ευρωπαϊκό αλλά και σε εθνικό επίπεδο.

Η πρώτη κατηγορία πηγών που μελετήθηκαν για την εκπόνηση της εργασίας αυτής, περιλαμβάνει την ακαδημαϊκή και επιστημονική βιβλιογραφία. Δεύτερη κατηγορία πηγών αποτέλεσαν επίσημα έγγραφα για τις στρατηγικές και τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των ελληνικών θεσμικών φορέων. Η τρίτη κατηγορία πηγών περιλαμβάνει τις διεθνείς, ευρωπαϊκές και εθνικές έρευνες και μελέτες για τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας στη χώρα μας. Τέλος, τέταρτη πηγή αποτελούν ο νόμος 2716/1999 του Υπουργείου υγείας «Περί Ανάπτυξης και εκσυγχρονισμού των υπηρεσιών ψυχικής υγείας και άλλες διατάξεις», ο νόμος 4019/2011 του Υπουργείου Εργασίας με τίτλο «Κοινωνική Οικονομία, Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις» καθώς και το «Στρατηγικό Σχέδιο ανάπτυξης του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας», το οποίο εποπτεύεται και συντονίζεται από το Υπουργείο Εργασίας.

Σημαντικές έρευνες για τη λειτουργία της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη, από τις οποίες αντλούνται στοιχεία για τις ελληνικές επιδόσεις, είναι μεταξύ άλλων:

Του “European Research Network on Social Economy” (EMES, 1999) για τα παραδείγματα των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας (στα τότε 15 Κράτη-Μέλη της Ε.Ε.), του “Organisation for Economic Cooperation and Development” (OECD, 1999 και 2007) για την απασχόληση στους φορείς της κοινωνικής οικονομίας και τον αριθμό των εργαζομένων τους, του “International Centre of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy” (CIRIEC, 1999, 2005 και 2007) καθώς και του “Austrian Institute for SME¹ Research” (2007) για την αποτύπωση του αριθμού των φορέων κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων.

¹ Small and Medium Enterprises.

Συμπληρωματικά χαρακτηριστικά για τη κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη και την Ελλάδα προκύπτουν και από την εξέταση της έκθεσης (Γνώμη Πρωτοβουλίας) της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής της Ελλάδος (ΟΚΕ, 2013).

Στη χώρα μας, έρευνες και μελέτες που αφορούν στον αριθμό, τη νομική μορφή, τη λειτουργία, τη συμβολή και τη σημασία των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας, των ευρύτερων μορφωμάτων της και των κοινωνικών επιχειρήσεων, κυρίως όσον αφορά στην απασχόληση, αξιόλογο έργο παρουσιάζουν (με χρονολογική σειρά):

Η έρευνα/μελέτη του Κέντρου Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΕΚΜΟΚΟΠ) του Παντείου Πανεπιστημίου (Στασινοπούλου κ.ά., 1997) για τις ελληνικές εθελοντικές οργανώσεις, του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ) (Ziomas, Ketsetzopoulou, Bouzas, 1998) για τις κοινωνικές επιχειρήσεις και την απασχόληση, του Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (Μπεριάτος κ.ά., 1999) για την ίδρυση και οργάνωση κεντρικού φορέα κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα, του Εθνικού Ινστιτούτου Εργασίας (Θεοδωροπούλου κ.ά., 1999) για τον «κοινωνικό τομέα», της Παναγιωτίδου (2000) για τις εθελοντικές οργανώσεις και τον τομέα της κοινωνικής φροντίδας καθώς και της Εκκλησίας της Ελλάδος (2000) για την παροχή υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας από τα ιδρύματα και τους συλλόγους της.

Επιπρόσθετα, μετά το 2000 εντοπίζονται, η έρευνα/μελέτη των Ziomas, Ketsetzopoulou, Bouzas (2001) για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, του Εθνικού Ινστιτούτου Εργασίας (Χρυσάκης, κ.ά., 2002) για τις προοπτικές απασχόλησης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, των Lyberaki and Paraskevopoulos (2002) για τη «μέτρηση» του κοινωνικού κεφαλαίου, των Χατζαντώνης κ.ά. (2003) για τις πρωτοβουλίες κοινωνικής επιχειρηματικότητας και τις ευκαιρίες εργασίας των ατόμων με ψυχική νόσο, του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (Γείτονα κ.ά., 2005) για την κοινωνική οικονομία και τις επιπτώσεις της στην απασχόληση, των Ζάννη και Δεμαθά (2005) για τις δυνατότητες απασχόλησης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, των Seyfried and Ziomas (2005) για τη σύσταση των Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ) και του Ζιώμα (2005), για τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, την υφιστάμενη κατάσταση, τις τάσεις και τις προοπτικές στην Ελλάδα.

Ακολούθως, εκπονήθηκαν η έρευνα/μελέτη του Πολυζωΐδη (2006) για τον εθελοντισμό στην κοινωνική προστασία, του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ) (Μητροσύλη, 2007) για την ανάπτυξη θεσμικού και νομικού πλαισίου του τομέα της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, του Παντείου Πανεπιστημίου (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007) για την προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε τοπικό επίπεδο, του Πολυζωΐδη (2008) για την κοινωνική φροντίδα και το ρόλο των μη κυβερνητικών οργανώσεων, του ΤΕΙ Καλαμάτας (Μπιτσάνη κ.ά., 2008) για την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στον τομέα του πολιτισμού στην περιφέρεια και τη μετάβαση από την κοινωνική πρόνοια στην κοινωνική επιχειρηματικότητα, του IOBE (2010) για την επιχειρηματικότητα και την κοινωνική επιχειρηματικότητα, του Ζιώμα (2010) για τη λειτουργία των Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ) και το μέλλον τους καθώς και της Αδάμ (2012) για τη μέχρι σήμερα εμπειρία των ΚοιΣΠΕ στην Ελλάδα.

Η επιλογή του θέματος της έρευνας της παρούσας διδακτορικής διατριβής, συναρτάται με τον περιορισμένο αριθμό ερευνών για τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών, των προβλημάτων, της λειτουργίας, των διαδικασιών, των σκοπών, των πεδίων, των δραστηριοτήτων και των δυνατοτήτων των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα. Ειδικότερα, έχοντας διαπιστώσει το κενό διερεύνησης της συμβολής της κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε τοπικό επίπεδο, η παρούσα εργασία επιδιώκει να συμβάλει στην κάλυψή του.

Σκοπός της έρευνας είναι να απαντηθεί το βασικό ερώτημα της διδακτορικής διατριβής: Πόσο στηρίζουν οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας και οι κοινωνικές επιχειρήσεις ειδικότερα, την εργασία ευπαθών κυρίως κοινωνικών ομάδων σε τοπικό επίπεδο.

Τα ειδικότερα ερωτήματα που εξετάζονται, αφορούν: *Πρώτον*, σε τι βαθμό περιόρισε τη δυναμική του τομέα, η καθυστέρηση ενός (έως πρόσφατα) ολοκληρωμένου και στοχευμένου θεσμικού πλαισίου; *Δεύτερον*, ποιες είναι οι ανάγκες μηχανισμών χρηματοδοτικής ενίσχυσης και υποστήριξης από το κράτος και από τους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς για τις οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας και τις κοινωνικές επιχειρήσεις; *Τρίτον*, ποια είναι η κατάσταση της απασχόλησης σε τοπικό επίπεδο, τί τύπου οργανώσεις του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και τι

μορφές κοινωνικών επιχειρήσεων έχουν συσταθεί, ποιοι είναι οι σκοποί, οι δράσεις, οι λειτουργίες και η συμβολή αυτών; *Τέταρτον*, ποιες δράσεις στήριξης των τοπικών φορέων υλοποιούνται μέσω ευρωπαϊκών και εθνικών προγραμμάτων ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας και στήριξης της απασχόλησης; *Πέμπτον*, ποιοι μηχανισμοί κατάρτισης, εκπαίδευσης και συμβουλευτικής στελεχών των φορέων της κοινωνικής οικονομίας είναι απαραίτητοι για την ανάπτυξη εξειδικευμένων και έμπειρων στελεχών ώστε να επιτευχθεί αναπτυξιακή και επαγγελματική προοπτική του τομέα; *Έκτον*, με ποιον τρόπο θα ενισχυθεί η ευαισθητοποίηση και η ενημέρωση της κοινωνίας για τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας ώστε να συνεργαστούν οι φορείς του κράτους με την κοινωνία των πολιτών; *Έβδομον*, ποια είναι τα κατάλληλα πεδία και ποιές οι δυνατότητες ανάπτυξης κοινωνικών επιχειρήσεων σε τοπικό επίπεδο;

Για να αποτυπωθεί η σημασία της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην τοπική ανάπτυξη στην Ελλάδα και να απαντηθούν τα παραπάνω ειδικά ερωτήματα:

Πρώτον, εξετάστηκαν μελέτες για τις οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας και τις κοινωνικές επιχειρήσεις που διερευνούσαν τη συμβολή και το ρόλο τους σε συγκεκριμένες περιοχές σε τοπικό επίπεδο (μελέτες - περίπτωσης).

Δεύτερον, αξιολογήθηκε το έργο της Αναπτυξιακής Σύμπραξης (Α.Σ.) «Κοινωνικό Επιχειρείν» της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας (Κ.Π.) EQUAL (β' κύκλου), ώστε να εξεταστεί η συμβολή ενός ολοκληρωμένου ευρωπαϊκού προγράμματος στήριξης και δημιουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων (από άνεργους άνω των 45 ετών) σε τοπικές περιοχές παρέμβασης (Δήμοι Δράμας, Περιστερίου, Τρίπολης).

Τρίτον, διερευνήθηκε μέσα από τις απόψεις και τις γνώμες αρμόδιων στελεχών θεσμικών τοπικών φορέων, υπευθύνων οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας (συνλόγων, σωματείων, ιδρυμάτων, ΜΚΟ), νομίμων εκπροσώπων και μελών κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων (ΚοινΣΕπ) καθώς και ανέργων,² συγκεκριμένα στο Δήμο Καβάλας, τα ακόλουθα:

² Παρόμοιο δείγμα ανέργων με το έργο της Α.Σ. «Κοινωνικό Επιχειρείν» (άνεργοι 45 ετών και άνω).

α) Η κατάσταση της απασχόλησης της περιοχής και ο ρόλος των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων για τη στήριξη των ανέργων, β) η κατάσταση των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων, η συμβολή τους, οι δράσεις τους, η σημασία τους και τα προβλήματά τους, γ) τα ευρωπαϊκά, εθνικά και τοπικά προγράμματα που υλοποιήθηκαν ή λειτουργούν, δ) το προφίλ, οι δυσκολίες, οι δυνατότητες, οι επιθυμίες και ο προσανατολισμός των ανέργων του δείγματος για ανάπτυξη πρωτοβουλιών επιχειρηματικότητας καθώς και ε) οι ανάγκες ανάπτυξης πεδίων κοινωνικής επιχειρηματικότητας και τοπικής ανάπτυξης στο Δήμο Καβάλας.

Στόχος των παραπάνω, ήταν να αποτυπωθεί η δυνατότητα στήριξης της απασχόλησης ευπαθών κοινωνικών ομάδων μέσω του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε τοπικό επίπεδο.

Οι ελληνικές έρευνες που μελετήθηκαν για την αξιολόγηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και τη συμβολή της στην υποστήριξη ευπαθών κοινωνικών ομάδων σε τοπική διάσταση, ήταν του Κέντρου Κοινωνικών και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΚΟΕ) του τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007) και του ΤΕΙ Καλαμάτας (Μπιτσάνη κ.ά., 2008).

Η μεθοδολογία της εξέτασης του έργου της Α.Σ. «Κοινωνικό Επιχειρείν» βασίστηκε στη χρήση των ήδη -ηλεκτρονικά- συμπληρωμένων ερωτηματολογίων της τελικής εξωτερικής αξιολόγησης του έργου (Ενέργειας II) και στη στατιστική επεξεργασία τους.

Πραγματοποιήθηκε την περίοδο από 10/01/2009 έως 30/06/2009 και ανέλυσε από την οπτική γωνία της Α.Σ., τους παράγοντες που επηρέασαν την υλοποίηση του έργου. Τα ευρήματα του ερωτηματολογίου αποτύπωναν την κατάσταση της συνολικής πορείας του συγκεκριμένου έργου μέσα από τις απόψεις των νόμιμων εκπροσώπων και των στελεχών των εταίρων της Α.Σ. Για το πώς δηλαδή αυτοί αξιολόγησαν την πορεία, την επιτυχία και τη βιωσιμότητά του.

Τα συμπεράσματα βοηθούν στην κατανόηση του κατά πόσο ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα για την κοινωνική οικονομία (της Κ.Π. EQUAL) μπορεί να συμβάλει

αποτελεσματικά στην ανάπτυξη πεδίων κοινωνικής επιχειρηματικότητας και στήριξης ευπαθών ομάδων πληθυσμού σε τοπικό επίπεδο.

Η επιτόπια έρευνα πεδίου (μελέτη περίπτωσης) για τον προσδιορισμό ευκαιριών ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας και ενδυνάμωσης της απασχόλησης σε τοπικό επίπεδο (Δήμος Καβάλας), πραγματοποιήθηκε την περίοδο από 01/03/2012 έως 31/09/2013.

Επιλέχθηκε ο Δήμος Καβάλας, που συνδυάζει στοιχεία που είχαν και οι 3 περιοχές παρέμβασης (Δήμοι) του έργου της Κ.Π. EQUAL στο πλαίσιο αρμόδιων θεσμικών και τοπικών φορέων, αλλά και αναγκών ανάπτυξης προγραμμάτων κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Εξετάστηκε η ίδια ηλικιακή ομάδα ανέργων (άνεργοι 45 ετών και άνω) με το έργο της Α.Σ. «Κοινωνικό Επιχειρείν». Για το λόγο αυτό, η δημιουργία του οδηγού ημι-δομημένης συνέντευξης (στελέχη θεσμικών φορέων, εκπρόσωποι οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και κοινωνικών επιχειρήσεων) και του ερωτηματολογίου (άνεργοι), βασίστηκαν σε σημαντικό βαθμό στα ερωτηματολόγια της έρευνας του Κέντρου Κοινωνικών και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΚΟΕ) του τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου.³

Για τις ανάγκες της έρευνας πεδίου, συντάχθηκαν ένας οδηγός ημι-δομημένης συνέντευξης και ένα ερωτηματολόγιο (μορφή MS WORD) και επιλέχθηκε η μέθοδος των προσωπικών συνεντεύξεων, με στόχο τη συλλογή πρωτογενούς υλικού.⁴

Οι προσωπικές συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν (με τη χρήση οδηγού συνέντευξης), αποσκοπούσαν στην αποτύπωση της κατάστασης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στον υπό εξέταση Δήμο, μέσα από τις απόψεις των αρμόδιων στελεχών των φορέων της περιοχής (θεσμικών φορέων αλλά και οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας).

³ Το Κέντρο Κοινωνικών και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΚΟΕ) του τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου είχε αναλάβει εκ μέρους της Α.Σ. «Κοινωνικό Επιχειρείν» να εξετάσει στοχευμένα σε 3 περιοχές παρέμβασης την επιθυμία ανάπτυξης πρωτοβουλιών, δράσεων και προγραμμάτων κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε τοπικό επίπεδο.

⁴ Το ερωτηματολόγιο κατασκευάστηκε με γνώμονα τους στόχους του έργου της Κ.Π. EQUAL: «45-65 Επιστροφή» και τις έρευνες-μελέτες (προϊόντα) του ώστε τα συμπεράσματα που θα προκύψουν να μπορούν να αναλυθούν συγκριτικά και στις 2 έρευνες της διδακτορικής διατριβής.

Ο οδηγός συνέντευξης περιελάμβανε 14 ανοιχτού τύπου ερωτήσεις. Μέσω αυτών επιδιωκόταν η ανάδειξη της κατάστασης του τομέα της απασχόλησης στην περιοχή, αποτυπωνόταν η ύπαρξη οργανώσεων/φορέων του τομέα της κοινωνικής οικονομίας αλλά και κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων (ΚοινΣΕπ), ο τύπος των οργανώσεων αυτών, τα εμπόδια που αντιμετώπιζαν, η λειτουργία τους, οι δραστηριότητές τους, η συμβολή και οι σκοποί τους, η επάρκειά τους και το διάστημα λειτουργίας τους, ενώ παράλληλα χαρτογραφήθηκαν και οι ανάγκες που κάλυπταν στο συγκεκριμένο Δήμο.⁵

Παράλληλα, εξετάζονταν οι δομές κοινωνικής στήριξης του Δήμου για τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες (όπως τους άνεργους ηλικίας άνω των 45 ετών), τα εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα του τομέα της κοινωνικής οικονομίας που υλοποιήθηκαν ή υλοποιούνται στην περιοχή και η συμβολή των θεσμικών αλλά και των μη κρατικών φορέων στην υλοποίηση αναπτυξιακών προγραμμάτων. Επίσης, διερευνάτο η ανάγκη λειτουργίας συμβουλευτικών, εκπαιδευτικών, διοικητικών και διαχειριστικών υπηρεσιών και υπηρεσιών ενημέρωσης για τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, τις δράσεις κοινωνικής επιχειρηματικότητας καθώς και το είδος των δραστηριοτήτων που θα ήταν κατάλληλες στην περιοχή.

Η διαδικασία που ακολουθήθηκε για την πραγματοποίηση των προσωπικών συνεντεύξεων των αρμόδιων στελεχών των φορέων, ήταν η ακόλουθη:

Προηγήθηκε τηλεφωνική επικοινωνία και ενημέρωση για το σκοπό της έρευνας και την κατά προσέγγιση διάρκειά της. Στις περιπτώσεις θετικής απόκρισης, πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με μέση διάρκεια δύο ωρών. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι συμμετέχοντες στην έρευνα, πέρα από τις πληροφορίες που έδωσαν στο πλαίσιο των συνεντεύξεων, παρείχαν πρόσθετο έντυπο ενημερωτικό υλικό του φορέα τον οποίο εκπροσωπούσαν. Σε αρκετές περιπτώσεις, οι συμμετέχοντες υπέδειξαν και άλλα άτομα τα οποία θα μπορούσαν επίσης να βοηθήσουν στην έρευνα, λόγω της εμπλοκής τους σε παρόμοιες δράσεις.

⁵ Αλλά και στην ευρύτερη Περιφερειακή Ενότητα.

Το δεύτερο ερωτηματολόγιο αποσκοπούσε στην αποτύπωση του προφίλ και των αναγκών των ανέργων του συγκεκριμένου δείγματος (45 ετών και άνω). Περιελάμβανε 17 -κλειστού τύπου- δομημένες ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις αυτές διερευνούσαν τα δημογραφικά, οικογενειακά, μορφωτικά, επαγγελματικά χαρακτηριστικά των ατόμων αυτών, τους λόγους ανεργίας και τη χρονική διάρκεια της. Επιπλέον, εξέταζαν τους τρόπους που αυτοί αναζητούν εργασία, την προθυμία τους να ξεκινήσουν ένα νέο επάγγελμα ή να δημιουργήσουν μια επιχείρηση καθώς και τον τομέα της οικονομικής δραστηριότητας (είδος επιχείρησης) με την οποία θα ήθελαν να απασχοληθούν σε περίπτωση ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην περιοχή.

Αρχικά, πραγματοποιήθηκε προέρευνα (πilotική έρευνα) σε 8 άτομα/ανέργους και σε 2 στελέχη/εκπροσώπους φορέων που δραστηριοποιούνταν στο Δήμο Καβάλας για να διαπιστωθεί η ορθή λειτουργία και η καταλληλότητα των ερωτήσεων για τους στόχους της έρευνας. Η δυσκολία κατανόησης μερικών ερωτήσεων από τους ανέργους και η έλλειψη γνώσης τους σε θέματα που αφορούν στην κοινωνική οικονομία και τις οργανώσεις της, οδήγησαν στην προσαρμογή μερικών ερωτήσεων με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι περισσότερο κατανοητές και να οδηγήσουν σε αξιόπιστα αποτελέσματα. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε η τελική κωδικοποίηση των ερωτηματολογίων και η έναρξη των συνεντεύξεων.

Διεξήχθησαν 90 προσωπικές συνεντεύξεις (10 κατά τη διάρκεια της προέρευνας). Συμπληρώθηκαν 50 ερωτηματολόγια (ανώνυμα) με επιτόπια συνέντευξη που απευθύνονταν στους ανέργους άνω των 45 ετών και πραγματοποιήθηκαν 30 προσωπικές συνεντεύξεις/μαγνητοφωνήσεις (με τη χρήση του οδηγού συνέντευξης) των στελεχών/εκπροσώπων των φορέων της περιοχής.

Τα ευρήματα της απομαγνητοφώνησης, αξιολογήθηκαν και αναλύθηκαν με ποιοτικό τρόπο ώστε να αποτυπώνουν κατάλληλα τις γνώμες, τις απόψεις και τις προτάσεις των εκπροσώπων των φορέων. Αντίστοιχα, για τα πορίσματα του ερωτηματολογίου που απευθυνόταν στους ανέργους, έγινε στατιστική επεξεργασία για κάθε σημείο τους και σχολιάστηκαν περιγραφικά για να παρουσιαστεί η κατάσταση, οι ανάγκες και οι επιθυμίες της συγκεκριμένης ομάδας πληθυσμού (δείγμα).

Η διδακτορική διατριβή αποτελείται από τρία κεφάλαια, πέραν της εισαγωγής και των συμπερασμάτων.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι αιτίες και οι ιστορικές εξελίξεις που συνέβαλαν στην ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και εξετάζεται η οπτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στο κεφάλαιο αυτό επισημαίνεται ότι στη διαθέσιμη βιβλιογραφία δεν υπάρχει κάποιος καθολικά αποδεκτός ορισμός για την κοινωνική οικονομία⁶ και την κοινωνική επιχειρηματικότητα. Ωστόσο, αναλύονται έννοιες και χαρακτηριστικά τους που διαμορφώθηκαν ως ανάγκη διερεύνησης, μελέτης και εξέτασης του πεδίου αυτού, που έθετε ως στόχο να καλύψει τις κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες. Στη συνέχεια διατυπώνονται βασικά χαρακτηριστικά, νομικές μορφές, όροι συγκρότησης και κριτήρια ταξινόμησής των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων. Τέλος, παρουσιάζονται τα τέσσερα μοντέλα κοινωνικού κράτους στην Ευρώπη, το «Σκανδιναβικό», το «Αγγλοσαξονικό», το «Κορπορατιστικό» και το «Μεσογειακό», σε σχέση/συνάρτηση με τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας και εξετάζεται ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, μέσα από πρόσφατα επίσημα έγγραφα, Οδηγίες, Γνωμοδοτήσεις, Κατευθυντήριες Γραμμές και Ανακοινώσεις.

Το δεύτερο κεφάλαιο εξετάζει τη σημασία και την ειδικότερη αποστολή των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων για την απασχόληση και την τοπική ανάπτυξη στη χώρα μας, παρουσιάζεται ο ρόλος των ευρωπαϊκών στρατηγικών, δράσεων και προγραμμάτων και αξιολογείται το θεσμικό πλαίσιο για την κοινωνική οικονομία στην Ελλάδα.

Αρχικά, περιγράφονται οι παράγοντες που συνέβαλαν στην καθυστερημένη ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στη χώρα μας και αποτυπώνονται οι μορφές, το μέγεθος και η κατάσταση των οργανώσεων της τα τελευταία χρόνια. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα ερευνών και μελετών που πραγματοποιήθηκαν σε

⁶ ή τρίτο τομέα ή μη κερδοσκοπικό τομέα ή τρίτο σύστημα ή αλληλέγγυα οικονομία, όροι που αναλύονται.

ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο για την αποτύπωση των νομικών μορφών, των χαρακτηριστικών, των δυνατοτήτων και των εμποδίων της κοινωνικής οικονομίας και των οργανώσεών της, κυρίως όσον αφορά στην απασχόληση.

Παρουσιάζονται (συνοπτικά) τα αποτελέσματα ερευνών και μελετών που πραγματοποιήθηκαν σε ευρωπαϊκό επίπεδο (EMES, 1999, OECD, 1999 και 2007, CIRIEC, 1999, 2005 και 2007, “Austrian Institute for SME Research”, 2007), σε εθνικό επίπεδο (Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, 2002, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2005, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2007, Πολυζωίδης, 2008, Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, 2010, ΟΚΕ, 2013) καθώς και των παραδοτέων μελετών/ερευνών των δύο Εθνικών Θεματικών Δικτύων της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL, με σκοπό να περιγραφούν οι νομικές μορφές, ο ρόλος, η συμβολή, ο αριθμός και η λειτουργία των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα.

Επιπρόσθετα, στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται η συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω των ευρωπαϊκών στρατηγικών απασχόλησης και κοινωνικής ενσωμάτωσης, των κοινοτικών δράσεων και των προγραμμάτων της για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, ως μοχλού ενδυνάμωσης της τοπικής ανάπτυξης και της απασχόλησης στην Ελλάδα. Ακολούθως, παρουσιάζονται τα μοντέλα κοινωνικών επιχειρήσεων στη χώρα μας όπως προέκυψαν από την Κ.Π. EQUAL καθώς και τα κυριότερα προβλήματα της λειτουργίας τους, τα οποία και αναλύονται. Τέλος, παρουσιάζεται το θεσμικό πλαίσιο των Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης (Ν. 2716/1999), αξιολογείται ο νόμος 4019/2011 για την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, εξετάζεται το Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο για την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και διατυπώνονται εκτιμήσεις για τις μελλοντικές δυνατότητες ανάπτυξης του συγκεκριμένου τομέα στη χώρα μας.

Σκοπός του τρίτου κεφαλαίου ήταν η διερεύνηση του κατά πόσο στηρίζουν οι κοινωνικές επιχειρήσεις την εργασία ευπαθών κοινωνικών ομάδων σε τοπικό επίπεδο.

Αρχικά, ανακοινώνονται τα βασικά συμπεράσματα της έρευνας/μελέτης του Παντείου Πανεπιστημίου για την κοινωνική επιχειρηματικότητα και τη συμβολή της σε στοχευμένο τοπικό επίπεδο στην Ελλάδα (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007) και τα αποτελέσματα της έρευνας/μελέτης του ΤΕΙ Καλαμάτας (Μπιτσάνη κ.ά., 2008) για την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην περιφέρεια.

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται η μεθοδολογία και τα αποτελέσματα της εξέτασης του έργου της Α.Σ. «Κοινωνικό Επιχειρείν» της Κ.Π. EQUAL ως προς τον προγραμματικό σχεδιασμό του έργου, την υλοποίηση της πορείας του, την αξιολόγηση των μηχανισμών παρακολούθησης, διαχείρισης και ελέγχου, την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής των βασικών αρχών του έργου καθώς και ως προς τη συμβολή της διακρατικότητας.

Ακολούθως, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας πεδίου στο Δήμο Καβάλας, ενώ παράλληλα περιγράφονται το δείγμα, η μεθοδολογία, η διαδικασία ανάλυσης των δεδομένων της. Στην έρευνα αυτή, εξετάζονται και αναλύονται η λειτουργία, τα προβλήματα, τα εμπόδια, οι δραστηριότητες, η συμβολή, οι σκοποί, η επάρκεια, οι ευκαιρίες και οι δυνατότητες των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας, των κοινωνικών επιχειρήσεων και των θεσμικών φορέων για την ανάπτυξη δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας και απασχόλησης ευπαθών κοινωνικών ομάδων στο συγκεκριμένο Δήμο. Αυτά προκύπτουν μέσα από απόψεις αρμόδιων στελεχών των φορέων της περιοχής αλλά και ανέργων του δείγματος. Το κεφάλαιο κλείνει με την ανάλυση των συμπερασμάτων.

Η εργασία ολοκληρώνεται με τη σύνθεση των βασικών συμπερασμάτων της διδακτορικής διατριβής, υπό το πρίσμα της αρχικής υπόθεσης εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ. ΕΝΝΟΙΕΣ, ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ Η ΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Εισαγωγή

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να εξεταστούν οι αιτίες και οι ιστορικές εξελίξεις που συνέβαλαν στην ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και να παρουσιαστούν ορισμοί και βασικά χαρακτηριστικά των δύο αυτών εννοιών. Επιπροσθέτως, αναλύεται ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προώθηση του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και την ενίσχυση της απασχόλησης.

Στην πρώτη ενότητα αναλύονται οι λόγοι που οδήγησαν στην ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας τα τελευταία χρόνια σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Γίνεται αναφορά στην κρίση του φορντισμού, την αποδυνάμωση του κράτους πρόνοιας, την οικονομική κρίση και τις καταστάσεις φτώχειας και αποκλεισμού που προέκυψαν και οδήγησαν στην απότομη αύξηση των κοινωνικών και οικονομικών αναγκών. Στη δεύτερη ενότητα διατυπώνονται έννοιες και βασικά χαρακτηριστικά της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Σημειώνεται ότι, στη διαθέσιμη βιβλιογραφία δεν υπάρχει κάποιος καθολικά αποδεκτός ορισμός για την κοινωνική οικονομία⁷ και τις κοινωνικές επιχειρήσεις. Ωστόσο, αναλύονται έννοιες που διαμορφώθηκαν ως ανάγκη διερεύνησης, μελέτης και εξέτασης τους. Η τρίτη ενότητα επικεντρώνεται στα χαρακτηριστικά, τις νομικές μορφές και τα κριτήρια ταξινόμησης των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων. Στην τέταρτη ενότητα παρουσιάζονται τα μοντέλα κοινωνικού κράτους⁸ στην Ευρώπη σε συνάρτηση με τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας και περιγράφεται ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσα από επίσημα έγγραφα, Οδηγίες, Γνωμοδοτήσεις και Ανακοινώσεις σε σχέση με τον τομέα αυτόν. Το κεφάλαιο κλείνει με την ανακεφαλαίωση των παραπάνω (πέμπτη ενότητα).

⁷ Ή τρίτο τομέα ή μη κερδοσκοπικό τομέα ή τρίτο σύστημα ή αλληλέγγυα οικονομία, όροι που αναλύονται.

⁸ Το Σκανδιναβικό, το Αγγλοσαξονικό, το Κορπορατιστικό και το Μεσογειακό.

1.1 Οι αιτίες εμφάνισης της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη (ιστορική αναδρομή)

Σύμφωνα με τον Γεώρμα (2013β:24), η εξέλιξη της κοινωνικής οικονομίας γνώρισε τρεις φάσεις. Η πρώτη φάση περιλαμβάνει την περίοδο από τη γέννηση του τομέα στις αρχές του 19ου αιώνα έως και το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η δεύτερη περίοδος ξεκινάει τη μεταπολεμική περίοδο έως και τη δεκαετία του 1970. Τέλος, η τρίτη αναπτύσσεται από τη δεκαετία του 1980 έως και σήμερα.

Ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας επηρεάστηκε και βασίστηκε σε κοινωνικές δυνάμεις όπως τα λαϊκά στρώματα, την Εκκλησία και τις ανώτερες τάξεις. Σχετίζεται κυρίως με τα φιλανθρωπικά/αγαθοεργά ιδρύματα, τις αδελφότητες και τα νοσοκομεία. Οι πρώτες μορφές των οργανώσεών της ήταν οι συνεταιρισμοί, οι εταιρείες αλληλοβοήθειας, οι σύλλογοι, τα σωματεία, οι ενώσεις και τα ιδρύματα (Γεώρμας 2013β:13 και 25).

Πριν από τον 18ο αιώνα, στις προβιομηχανικές κοινωνίες, συναντάμε περιπτώσεις με τοπική και αυτοοργανωμένη «μικροπίστωση»⁹ καθώς και τη μαζική άφεση χρεών σε φτωχά κοινωνικά στρώματα από την Εκκλησία και την αριστοκρατία (Νικολόπουλος και Καπογιάννης 2012:56-58). Οι δραστηριότητες οι οποίες έθεταν ως στόχο την ανακούφιση της φτώχειας, τη βοήθεια και τη στήριξη ευπαθών κοινωνικών ομάδων και γενικότερα τη στήριξη του κοινωνικού συνόλου, αναπτύχθηκαν σε εθελοντικές κατά βάση, αλληλέγγυες και φιλανθρωπικές οργανώσεις, μέχρι τα τέλη του 18ου αιώνα (Φεφές, 2007:29-30).

Ακολούθως και μέχρι τα τέλη του 18ου αιώνα, τα φιλανθρωπικά σωματεία, οι εταιρείες αλληλοβοήθειας και οι συνεταιρισμοί, αναπτύχθηκαν ελεύθερα σε όλη την Ευρώπη για να καλύψουν τις ανάγκες των κοινοτήτων. Η μεγάλη ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας λαμβάνει χώρα προς τα τέλη του 19ου αιώνα, καθώς αυξάνεται σημαντικά ο αριθμός των οργανώσεων που προέρχονται από πρωτοβουλίες της εργατικής τάξης (Γεώρμας, 2013β:25).

⁹ Η μικροπίστωση είναι μια μορφή ενδυνάμωσης της οικονομικής δυναμικής (π.χ. μιας κοινότητας).

Πιο συγκεκριμένα, στη Γαλλία, διαμορφώθηκε μια παράδοση όπου ο κεντρικός εκφραστής του γενικού συμφέροντος ήταν το κράτος. Η αλλαγή στην ιδεολογία εξαιτίας της Γαλλικής Επανάστασης, είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη του συνδικαλισμού. Τα συνδικάτα αποκτούν δύναμη από τη δραστηριότητα των εργατών και πλέον οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας εκφράζονται με την ίδρυση συνεταιρισμών, ιδίως κατά την περίοδο από το 1830 έως και τη δεκαετία του 1860 (Λιερός, 2010:18-19, Γεώργιας, 2013β:25-26).

Επιπλέον, στη Γαλλία αναπτύχθηκαν οι εταιρείες αλληλοβοήθειας. Οι αγαθοεργίες είχαν χαρακτήρα που ανταποκρινόταν στην ιδέα της αλληλεγγύης, η οποία εκφράστηκε ως δεσμός για κοινωνική ειρήνη και δημοκρατική ισότητα. Τέλος, στη Γαλλία γίνεται η πρώτη εισαγωγή στην έννοια του όρου κοινωνική οικονομία, με το έργο του Charles Dunoyer, “Traite d’ economie sociale”, που εκδίδεται το 1830 (Νασιούλας, 2012:35). Στην ίδια χώρα πραγματοποιήθηκε και η πρώτη επίσημη αναγνώριση του ρόλου της κοινωνικής οικονομίας με το νόμο του 1901 (Vienney, 2008).

Στη συνέχεια, κατά τις αρχές του 19ου αιώνα, στη Μεγάλη Βρετανία, όπως συνέβη και στην περίπτωση της Γαλλίας,¹⁰ οι συνεταιρισμοί είχαν τον κύριο ρόλο στη δημιουργία οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας. Η βιομηχανική επανάσταση κατά τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα προκάλεσε τη μαζική εμφάνιση κοινωνικών κινημάτων, που σαν συνέπεια είχε την ίδρυση ενώσεων με συνδικαλιστικούς σκοπούς για την εκπροσώπηση των τεχνιτών και των εργατών κυρίως. Πρώτη εθνική οργάνωση παραγωγών (με συνδικαλιστικούς στόχους), ήταν η Ένωση Οικοδόμων (από την οποία προήλθαν τα Ενωμένα Εργατικά Συνδικάτα), η οποία αποτέλεσε τη θεμέλια βάση πάνω στην οποία στηρίχθηκαν οι συνεταιρισμοί που ιδρύθηκαν στα τέλη του 19ου αιώνα. Οι συνεταιρισμοί αυτοί απαριθμούσαν πολλά μέλη και ήταν ιδιαίτερα ισχυροί. Η εμφάνιση του εργατικού κινήματος αναδεικνύει μια εκπληκτική ποικιλομορφία δράσεων και θεσμών. Τόσο στη Μεγάλη Βρετανία όσο στη Γερμανία και τη Γαλλία, οι συνεταιρισμοί συνδέονταν στενά με δραστηριότητες των εργατών. Κατά τον 19ο αιώνα η πιο συνηθισμένη μορφή

¹⁰ Οι εξελίξεις της κοινωνικής οικονομίας σε αυτές τις δύο χώρες προσδιόρισαν σε μεγάλο βαθμό τόσο τις ιδέες όσο και τις πρακτικές για την εξέλιξη του τομέα.

οργάνωσης της εργατικής τάξης ήταν οι εταιρείες αμοιβαίας βοήθειας¹¹ (Λιερός, 2012:18-20).

Η αρχή της αλληλεγγύης στη Μεγάλη Βρετανία αποτελούσε απαραίτητο στοιχείο της δημοκρατικής κοινωνίας και οι φιλανθρωπικές δραστηριότητες είχαν μεγάλο βαθμό αυτονομίας. Οι οργανώσεις που προσέφεραν τις υπηρεσίες τους λειτούργησαν προς όφελος του κράτους, η κυβέρνηση δεν συμμετείχε στη χρηματοδότηση των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και η ιδιωτική πρωτοβουλία διαδραμάτισε αποφασιστικό ρόλο σε τομείς όπως η υγεία, οι κοινωνικές υπηρεσίες και η εκπαίδευση (Φεφές, 2007:29, Γεώργας, 2013β:25).

Στη Γερμανία από την άλλη μεριά, τόσο η Εκκλησία όσο και οι «προνομιούχες» τάξεις, προχώρησαν σε πρωτοβουλίες για τη δημιουργία φιλανθρωπικών οργανώσεων οι οποίες δημιούργησαν ομοσπονδιακά όργανα. Οι οργανώσεις που προωθήθηκαν από την εργατική τάξη, ξεκίνησαν με την παροχή υπηρεσιών υγείας. Επιπλέον, στην ίδια χώρα έχουμε και την ανάπτυξη παραγωγικών, καταναλωτικών και στεγαστικών συνεταιρισμών (Γεώργας, 2013β:26).

Παράλληλα στην Ιταλία, από τον 19ο αιώνα παρατηρείται η επίδραση της καθολικής παράδοσης και ο ισχυρός ρόλος της οικογένειας, με αποτέλεσμα να αναπτύσσονται αγαθοεργά ιδρύματα και εταιρείες αλληλοβοήθειας που παρείχαν στους φτωχούς υπηρεσίες υγείας για ασθένεια και αναπηρία καθώς και κοινωνικές υπηρεσίες κυρίως για ανέργους. Μεγάλος ήταν και ο αριθμός των πιστωτικών και των καταναλωτικών συνεταιρισμών (Γεώργας, 2013β:26-27).

Τέλος, στη Σουηδία, οι συνεταιρισμοί και τα ευαγή ιδρύματα διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο και είχαν ραγδαία ανάπτυξη (Vamstad, 2005).

Όσον αφορά στο ρόλο των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και τη συμβολή τους στον ελληνικό πληθυσμό, μπορούμε να ανατρέξουμε στην εποχή του ελληνικού κοινοτισμού στην περίοδο της τουρκοκρατίας. Στα Αμπελάκια, τα Ζαγοροχώρια και τη Μοσχόπολη (αλλά και σε άλλες περιοχές), αναπτύχθηκαν συνεταιρισμοί που

¹¹ «Φιλική εταιρεία».

συνδύαζαν πρωτογενείς (αγροτικές) με δευτερογενείς (βιοτεχνία-κατασκευές) και τριτογενείς δραστηριότητες (εμπόριο). Οι πρωτοβουλίες αυτές στη νεότερη Ελλάδα, ήταν μια ενότητα πολλαπλών δραστηριοτήτων ενταγμένη σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό τόπο, με κύρια χαρακτηριστικά την κοινή πολιτιστική ταυτότητα, τη γλώσσα και τη θρησκευτική πίστη. Για παράδειγμα, με χρήματα συνεταιρισμών και με τη συμβολή μεγάλων ευεργετών του ελληνισμού, συστήθηκαν η Εθνική Τράπεζα, το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, η Σχολή Ευελπίδων, η Γεννάδιος Σχολή, το Νοσοκομείο Ευαγγελισμού, το Ζάππειο Μέγαρο, το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο κ.ά. (Ντάσιος, 2013:182-183).

Ειδικότερα, η σημαντικότερη συνεταιριστική δράση, επηρεασμένη από τις συνθήκες που επικρατούσαν εκείνη την περίοδο, αποτελεί η ονομαζόμενη «Κοινή Συντροφιά και Αδελφότητα των Αμπελακίων». Ιδρύθηκε το 1780 από εμπόρους και τεχνίτες (αγρότες, εργάτες, βαφείς) των ερυθρών βαμβακερών νημάτων. Ο συνεταιρισμός αναπτύχθηκε και ανέλαβε τη διάθεση και άλλων γεωργικών προϊόντων της ευρύτερης περιοχής γύρω από την Κοιλιάδα των Τεμπών, ενώ παράλληλα εισήγαγε από το εξωτερικό εμπορεύματα για μεταπώληση στην εσωτερική αγορά. Οι υπηρεσίες που παρείχε ο συγκεκριμένος συνεταιρισμός στα μέλη του, ήταν μεταξύ άλλων, η κοινωνική ασφάλιση, η υγειονομική περίθαλψη (ιδρύοντας και στελεχώνοντας νοσοκομεία), η κατασκευή και λειτουργία σχολείων, βιβλιοθηκών και ταμείου αναπήρων (Κλήμη - Καμινάρη και Παπαγεωργίου, 2010:90-92).

Άλλα παραδείγματα που μπορούν να αναφερθούν σαν άτυπες μορφές, πριν από τις αρχές του 20ου αιώνα στην Ελλάδα, οπότε και ξεκίνησε δειλά η σύσταση συνεταιρισμών και συλλόγων, ήταν οι συνεργασίες των κτηνοτρόφων στις ορεινές περιοχές και οι ναυτικοί και αλιευτικοί συνεταιρισμοί στις παράλιες περιοχές της χώρας (Κλήμη - Καμινάρη και Παπαγεωργίου, 2010:89-94).

Η εμφάνιση της «κλασικής - ιστορικής» εκδοχής της κοινωνικής οικονομίας γίνεται κοντά στο τέλος του 19^{ου} αιώνα, η οποία καθορίζεται κυρίως από τους τύπους των καταστατικών των οργανώσεών της, το δημοκρατικό τρόπο λειτουργίας τους και με την απουσία της ιδιοποίησης των ενδεχόμενων κερδών. Η διάρκεια της φάσης αυτής ολοκληρώνεται στην αρχή της δεκαετίας του 1980, οπότε και αντικαθίσταται από τη

σύγχρονη μορφή της κοινωνικής ή αλληλέγγυας οικονομίας (Νικολόπουλος και Καπογιάννης 2012:47-48).

Η εμφάνιση ενώσεων και πρωτοβουλιών αλληλοβοήθειας, συνέβη σχεδόν ταυτόχρονα στις ανεπτυγμένες βιομηχανικά χώρες της Ευρώπης. Κύριοι εκφραστές αυτών των πρωτοβουλιών υπήρξαν οι συνεταιρισμοί. Ωστόσο, παρόμοιες δράσεις πέρα από τις συνεταιριστικές ενώσεις, καταγράφονται τόσο από πρωτοβουλίες ιδιωτών με τη σύσταση φιλανθρωπικών ιδρυμάτων, όσο και από το κράτος, με τις ενώσεις κοινής ωφελείας και τις εταιρείες κοινωνικών υπηρεσιών και υπηρεσιών υγείας (Laville et al, 2006, Laville et al, 2008:140-149).

Ο νέος αυτός ριζοσπαστικός χώρος, υπερασπιζόταν την αυτονομία των κοινωνικών κινημάτων και χαρακτηριζόταν από την άρνηση και την καχυποψία απέναντι στο κομματικό σύστημα. Οι οργανώσεις αυτές επεδίωκαν να δώσουν λύσεις σε διάφορα προβλήματα με εξειδικευμένους μηχανισμούς, τα οποία δε μπορούσαν να καλυφθούν από την εθελοντική εργασία. Παρ' όλα αυτά, αρκετές οργανώσεις όπως οι συνεταιρισμοί εργαζομένων και οι ανώνυμες εταιρείες κυρίως στην Ισπανία, την Ιταλία και τη Γαλλία, διατήρησαν τον «αντισυστημικό» τους χαρακτήρα και αποτέλεσαν το ριζοσπαστικό «ιστό» του κινήματος κατά της παγκοσμιοποίησης (Λιερός, 2012:26-28).¹²

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 και μετά, παρατηρούνται πολύ σημαντικές οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις. Η «κατάρρευση» του φορντισμού,¹³ η αποδόμηση του κράτους πρόνοιας, η οικονομική κρίση, οι μετασχηματισμοί στη λειτουργία της αγοράς, η αύξηση της μακροχρόνιας ανεργίας, η φτώχεια, ο κοινωνικός αποκλεισμός και η απότομη αύξηση των βιοτικών, κοινωνικών και

¹² Σύμφωνα με τον Λιερό (2012:20-22), το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα της Γερμανίας της δεκαετίας του 1930, το «New Deal» στις ΗΠΑ, ο φασισμός στην κεντρική Ευρώπη και το ξεκίνημα της κολεκτιβοποίησης στην ΕΣΣΔ, προεικόνισαν το τέλος της εποχής του φιλελευθερισμού, την απαρχή της πρώτης παγκοσμιοποίησης και ουσιαστικά το πέρασμα από την κοινωνική οικονομία στη γέννηση του κοινωνικού κράτους (κρατικοποίηση της κοινωνικής οικονομίας). Παράλληλα, στις χώρες όπου αναπτύχθηκε το κοινωνικό κράτος (όπως η Σουηδία), οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας δραστηριοποιήθηκαν σε υπηρεσίες και πρωτοβουλίες που δεν παρείχε το κοινωνικό κράτος (Esping-Andersen, 2006, Γεώργας, 2013α).

¹³ Ο Φορντισμός είναι ένα σύστημα μαζικής παραγωγής που εστίαζε στην πλήρους ωραρίου εργασία, τη μαζική κατανάλωση και την παρουσία ισχυρού κράτους πρόνοιας. Αναπτύχθηκε στις αρχές του 20ού αιώνα από τον Χένρυ Φορντ κατά την προσπάθειά του να αυξήσει την παραγωγικότητα της αυτοκινητοβιομηχανίας του.

οικονομικών αναγκών, εμφάνισαν σημαντικές ανάγκες που οι τομείς του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα δεν είχαν τις δυνατότητες να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά (Φεφές, 2007:25-33).

Για τους λόγους αυτούς, η κοινωνία των πολιτών¹⁴ άρχισε να ενεργοποιείται και να αναπτύσσει πρωτοβουλίες και οργανώσεις που αποσκοπούσαν στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας ώστε να αντιμετωπίσουν τις αυξανόμενες ανάγκες. Τα παραπάνω οδήγησαν στην αναγνώριση του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και των οργανώσεών της, ως στρατηγικές κατά του κοινωνικού και οικονομικού αποκλεισμού (Φεφές, 2007:25-33).

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970, η κυρίαρχη μορφή συσσώρευσης και οργάνωσης της παραγωγής ήταν ο τειλορισμός¹⁵-φορντισμός. Ένα μοντέλο το οποίο χαρακτηριζόταν από την εντατική συσσώρευση του κεφαλαίου, την πλήρη απασχόληση, τη μαζική βιομηχανική παραγωγή, τις τειλορικές αρχές οργάνωσης της εργασιακής διαδικασίας, τις κεϋνσιανές πολιτικές¹⁶ διαχείρισης της ζήτησης και τη λειτουργία του κράτους πρόνοιας ως μέσων αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης και ενίσχυσης της αγοραστικής της ικανότητας (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:11-12).

Στα κράτη όπου ο συνδυασμός φορντικού-κεϋνσιανού μοντέλου και κοινωνικού κράτους δεν είχε τον κυρίαρχο ρόλο, η ανεπίσημη οικονομία, οι μικρές εταιρείες, οι οικογένειες και οι οργανώσεις του τομέα της κοινωνικής οικονομίας παρέμειναν σημαντικές πηγές εργασίας και επιχειρηματικότητας. Αντίθετα, στις χώρες όπου το φορντικό-κεϋνσιανό μοντέλο αποτέλεσε τη βασική οργανωτική δομή της οικονομίας και της κοινωνίας, οι αυξημένες κρατικές παροχές οδήγησαν σε σημαντική αύξηση

¹⁴ Με βάση τη Γνωμοδότηση της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα: «Ο ρόλος και η συμβολή της οργανωμένης κοινωνίας των πολιτών στην ευρωπαϊκή οικοδόμηση» (1999), η έννοια της κοινωνίας των πολιτών σχετίζεται με όλες τις μορφές κοινωνικής δράσης ατόμων ή ομάδων, οι οποίες δεν ανήκουν στο κράτος, δεν ελέγχονται από αυτό και αφορούν «στο σύνολο των οργανωτικών δομών, των οποίων τα μέλη εξυπηρετούν μέσω ενός δημοκρατικού διαλόγου και μιας διεργασίας κατανόησης, το γενικό συμφέρον και χρησιμεύουν ως μεσολαβητές μεταξύ των δημόσιων αρχών και των πολιτών... μέσω δημοκρατικών διαδικασιών έκφρασης της πολιτικής βούλησης».

¹⁵ Ο Τειλορισμός είναι ένα σύστημα οργάνωσης της εργασίας και διαχείρισης της παραγωγής (σύνολο μεθόδων οργάνωσης και μέτρησης της εργασίας, έλεγχου των παραγωγικών διαδικασιών, επιλογής, τοποθέτησης και πληρωμής της εργατικής δύναμης) που επινοήθηκαν από τον Τέιλορ και αποσκοπούσαν στην αύξηση της παραγωγικότητας και στην εντατικοποίηση της εργασίας.

¹⁶ Οι Κεϋνσιανές πολιτικές στόχευαν στην αναδιανομή μέρους των κερδών του κεφαλαίου στις κατώτερες τάξεις, με τη μορφή κοινωνικών και άλλων παροχών.

των θέσεων εργασίας στον τομέα των δημόσιων υπηρεσιών.¹⁷ Συνέπεια αυτής της τάσης ήταν η μείωση της εμπιστοσύνης στις ικανότητες της κοινωνία των πολιτών (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:11-12).

Πιο συγκεκριμένα, ο φορντισμός διαμόρφωνε ένα μοντέλο ιδιότητας του πολίτη που βασιζόταν στα συλλογικά δικαιώματα, την κοινωνική δικαιοσύνη και την αντιπροσωπευτική δημοκρατία.¹⁸ Τα κοινωνικά δικαιώματα των πολιτών συσπειρώνονταν γύρω από το κράτος πρόνοιας για τις ανάγκες αναδιανομής του εισοδήματος και βασίζονταν στις καθολικές αξίες της δικαιοσύνης και της ισότητας. Αυτά εκφράζονταν μέσω των πολιτικών κομμάτων, του κοινοβουλίου και άλλων αντιπροσωπευτικών θεσμών. Με εξαίρεση την ύπαρξη σημαντικών μαζικών οργανώσεων όπως τα εργατικά συνδικάτα και τα κοινωνικά κινήματα (φοιτητικό και το φεμινιστικό), η κοινωνία των πολιτών δεν είχε ενεργοποιηθεί την περίοδο αυτή, σε σχέση με τα κοινωνικά δικαιώματα και την προστασία του πολίτη (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:13).

Στα μέσα της δεκαετίας του 1970 όμως, λόγω μιας σειράς δυσμενών εξελίξεων, η κατάσταση αυτή άρχισε να αλλάζει. Η οικονομική κρίση, η αύξηση των τιμών του πετρελαίου, η αύξηση των εξαγωγών χωρών με χαμηλό κόστος εργασίας, η μείωση των αποδόσεων του κεφαλαίου, η αύξηση των ελλειμμάτων στους κρατικούς προϋπολογισμούς και η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών (Rifkin, 1995, Τσοτσορός, 1995) και οργανωτικών μορφών της παραγωγής (που δίνουν έμφαση στην ευελιξία και τις διαφορετικές προτιμήσεις των καταναλωτών), έθεσαν σε αμφισβήτηση τη δυνατότητα του φορντικού-τεϊλορικού μοντέλου για την υποστήριξη της οικονομίας και οδήγησαν σε καταστάσεις ανεργίας, φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:13-14).

Μία άλλη εξέλιξη που συνέβαλε στην ανάδυση της κοινωνικής οικονομίας και σχετίστηκε με τις επιπτώσεις της κρίσης του φορντισμού πάνω στο καθολικό κράτος πρόνοιας, ήταν η επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης, η οποία αύξησε τις

¹⁷ Ο φορντισμός επιπλέον, ενέτεινε τις διακρίσεις με βάση την τάξη, το φύλο και την εθνικότητα και οδηγούσε στη διαμόρφωση της επιθυμίας των πολιτών να συμμετέχουν σε μια κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την καθολική (πλήρη) απασχόληση και τη μαζική κατανάλωση (Procacci, 1978, Bauman, 1998, Rose, 1998, Κοντιάδης και Απίστουλας, 2006).

¹⁸ Η σύμφωνα με την ορολογία του Marshall, στα αστικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα.

απαιτήσεις από το κράτος προνοίας (εξαιτίας κυρίως της αύξησης της ανεργίας) για την ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών (Σακελλαρόπουλος, 2004δ). Η διεύρυνση του χάσματος μεταξύ των δημοσίων δαπανών και των εσόδων των κρατών, επέβαλε την αύξηση του δανεισμού του κρατικού τομέα, οδηγώντας σε οικονομική κρίση (Pierson, 1991). Επομένως, το κράτος πρόνοιας έφτασε στα όριά του με την κρίση του 1970 και δεν κατάφερε να αντιμετωπίσει τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό που ανέκυψαν (Αδάμ και Παπαθεοδώρου, 2010:19).

Ο κοινωνικός αποκλεισμός¹⁹ αναφέρεται στη δομική διάσταση των διαδικασιών, μέσω των οποίων τα άτομα ή/και οι κοινωνικές ομάδες αποκλείονται από το σύνολο των κοινωνικών ανταλλαγών, πρακτικών και δικαιωμάτων σε σχέση με τους βασικούς θεσμούς οικονομικής και κοινωνικής ενσωμάτωσης (Οικονόμου και Φερώνας, 2006:13). Η Κασιμάτη (1998), σημειώνει ότι η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού διαφέρει από την παραδοσιακή έννοια της φτώχειας, δεδομένου ότι δε σημαίνει μόνο μια προσωρινή κατάσταση οικονομικής λιτότητας αλλά και δυσκολία πρόσβασης σε δημόσια και κοινωνικά αγαθά. Σύμφωνα με τη Levitas (2004:223), τελευταία ο όρος αυτός φαίνεται να λαμβάνει ευρύτερες διαστάσεις με έμφαση στην ανεργία, καθώς συνδέεται άμεσα με τον αποκλεισμό από την αγορά εργασίας.

Η καταπολέμηση της φτώχειας²⁰ και του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελεί μια από τις σοβαρότερες προκλήσεις που είχε να αντιμετωπίσει η σύγχρονη κοινωνία και η ανθρωπότητα γενικότερα (Πετμεζίδου και Παπαθεοδώρου, 2004, Γεώργιας, 2004, Λύτρας και Σουλιώτης, 2004), αφού διαχωρίζουν τους ανθρώπους «εντός» και «εκτός» των τειχών (Οικονόμου και Φερώνας, 2006) με αποτέλεσμα να λειτουργούν αντιστρόφως ανάλογα από την ευημερία και την ευζωία (Spicker 2004, Esping-Andersen, 2006, Βενιέρης, 2009).

Η κρίση ή μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους, ιδεολογική και οικονομική, αποτέλεσε επίσης ένα καθοριστικό στοιχείο (Σακελλαρόπουλος, 1999, Ροζανβαλόν, 2003). Το κράτος έπαυσε να θεωρείται ο κύριος «παροχέας» υπηρεσιών κοινωνικής

¹⁹ Η σύγχρονη χρήση του όρου του «κοινωνικού αποκλεισμού» προέρχεται από τη Γαλλία, όπου και αναφέρονταν σε όσους δεν καλύπτονταν από το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Ωστόσο, μια σειρά κοινωνικών και οικονομικών αναδιαρθρώσεων που έλαβαν χώρα τις δεκαετίες μετά το 1970, είχαν ως αποτέλεσμα η έννοια του «κοινωνικού αποκλεισμού» να προσλάβει νέες διαστάσεις και να φθάσει να θεωρείται ένας όρος με αμφισβητούμενες συνιστώσες (Κασιμάτη, 1998).

²⁰ Βλ. Byrne, 1999.

προστασίας. Την περίοδο αυτή, η αύξηση της ανεργίας και η εδραίωση της παγκοσμιοποίησης, δημιούργησαν σημαντικές κοινωνικοοικονομικές ανάγκες με απαραίτητη την ανάδυση της σύγχρονης κοινωνικής οικονομίας. Ενδεικτική είναι η ανάπτυξη της βιβλιογραφίας και της ακαδημαϊκής συζήτησης.

Στην προβληματική για τη μεταρρύθμιση του κράτους πρόνοιας συνέβαλλαν πολλοί λόγοι (Σακελλαρόπουλος, 1999). Η ανάγκη των επιχειρηματιών για εφεδρικό εργατικό δυναμικό είχε εξαλειφθεί, με αποτέλεσμα να μειωθεί η ανάγκη για καθολική κοινωνική προστασία (παρά μόνο επιλεκτικών πολιτικών πρόνοιας). Επίσης, δημιουργήθηκαν προβλήματα λόγω της φορολογικής επιβάρυνσης για κοινωνική πρόνοια και αναδιανομή του εισοδήματος (Simon, 1990, Confalonieri and Newton, 1995). Η μεσαία τάξη αποδέχθηκε αυτή τη διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων, στη λογική ότι, η υψηλή φορολογία θα επέφερε δυσανάλογα οφέλη πρόνοιας καθώς και την ανάπτυξη ιδιωτικών προγραμμάτων υγείας (Galbraith, 1992).

Παράλληλα, τα πολιτικά κόμματα άρχισαν να απορρίπτουν την ιδέα του κράτους που τα παρέχει όλα «πλουραλιστικά» και οι νεοφιλελεύθερες αντιλήψεις κατηγόρησαν το κράτος πρόνοιας ότι ευνόησε την ανάπτυξη μιας κουλτούρας εξάρτησης των πολιτών στη βάση ενός «κρατικού πατερναλισμού»²¹ (Σακελλαρόπουλος, 2004δ, Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:13-15).

Ο στόχος της λειτουργίας των βιομηχανικών μονάδων στις αρχές της δεκαετίας του 1980 ήταν η μεταφορά της παραγωγής σε περιοχές με φτηνό εργατικό δυναμικό, οι αναθέσεις υπεργολαβίας μέρους της παραγωγής και οι μαζικές απολύσεις.²² Αποτέλεσμα ήταν η «μεταμόρφωση» της εργασίας και η μείωση της ισχύος των βιομηχανικών περιοχών των αναπτυγμένων οικονομιών με την εμφάνιση νέων τομέων και μονάδων ευέλικτων τεχνολογιών και εργασιακών σχέσεων και πρακτικών (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:13-15):

Αυτή η διαδικασία αποβιομηχάνισης σηματοδότησε το τέλος της πλήρους και σταθερής (τυπικής) απασχόλησης, έτσι ώστε κάποιοι να κάνουν λόγο για το «τέλος

²¹ «Το κράτος που τα παρέχει όλα», δηλαδή το κράτος που παρέχει αυξημένες οικονομικές, κοινωνικές και προνοιακές παροχές στους πολίτες.

²² Βλ. Σακελλαρόπουλος, 1992, 1999 και 2004.

της εργασίας» (Gorz, 1982, Rifkin, 1995). Συνεπώς, η δεκαετία του 1980 σημαδεύτηκε από τη μακροχρόνια ανεργία (λόγω της υποκατάστασης της εργασίας από την τεχνολογία) και αυξήθηκαν οι μορφές μερικής και ανεπίσημης (άτυπης) απασχόλησης, καθώς οι εταιρείες ήθελαν να μειώσουν το εργατικό κόστος και να αναπροσαρμόσουν τις συμβάσεις εργασίας των εργαζομένων.

Ενώ κατά τη διάρκεια του φορντισμού οι άνεργοι θεωρούνταν εν δυνάμει απασχολούμενοι στους τομείς της οικονομίας, τη νέα αυτή περίοδο, εκείνοι που δεν είχαν τα αναγκαία προσόντα (τεχνογνωσία, εκπαίδευση και εμπειρία), οδηγήθηκαν σε καταστάσεις αποκλεισμού από την αγορά εργασίας και η νέα οικονομική κατάσταση δεν μπορούσε πλέον να εξασφαλίσει την επιστροφή τους στην εργασία (Byrne, 1999). Αυτές οι ομάδες πληθυσμού θα αποτελούσαν ένα νέο εργατικό δυναμικό που θα μπορούσε να απασχοληθεί στις οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας, οι οποίες θα παρείχαν υπηρεσίες τις οποίες είχαν εγκαταλείψει ή δεν είχαν τη δυνατότητα να καλύψουν ο κρατικός και ο ιδιωτικός τομέας (Catterall et al, 1996, Borzaga and Maiello, 1998). Η μετεξέλιξη αυτή οδήγησε στην εμπλοκή και την ενίσχυση του ρόλου της κοινωνικής οικονομίας.

Σύμφωνα με τον Γεώργια (2013β:30-31), μετά τη δεκαετία του 1970 παρατηρούνται σημαντικές αλλαγές στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας εξαιτίας της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας, του νέου «ατομικισμού» και της επίθεσης τους προς το κράτος. Αποτέλεσμα ήταν, η «καταναλωτική κοινωνία» που αναδείχτηκε, να λειτουργεί σε αντίθεση με την αρχή της αλληλεγγύης.

Τα τελευταία 30 χρόνια εμφανίζονται κινήματα από λήπτες κοινωνικών υπηρεσιών όπως άτομα με αναπηρίες. Τα κινήματα αυτά ασκούν κριτική στο κράτος πρόνοιας γιατί ο τρόπος παροχής υπηρεσιών στιγματίζει και αναπαράγει τον αποκλεισμό τους. Τα κινήματα αυτά θέτουν ζητήματα αναγνώρισης αλλά και αναδιανομής, αντιδρούν και δημιουργούν δικές τους οργανώσεις και επιζητούν την ισότιμη συμμετοχή τους στο σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση της κοινωνικής πολιτικής. Η επίδραση αυτού του τύπου των κινήματων στις οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας, είναι πολύ σημαντική. Στρέφονται εναντίον των παλαιών οργανώσεων φιλανθρωπικού τύπου και δημιουργούν προϋποθέσεις για τη στροφή της κοινωνικής πολιτικής στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας ως «πάροχο» κοινωνικών

υπηρεσιών και υπηρεσιών εργασιακής (επαν)ένταξης. Ωστόσο, η θεσμική αναγνώριση της συμβολής των κοινωνικών κινημάτων στο πεδίο της κοινωνικής πρόνοιας, είχε δημιουργήσει και αρκετές αντιδράσεις (Αδάμ, 2012:39-40).

Πιο πρόσφατα, τη δεκαετία του 1990, οι σοσιαλδημοκράτες αναζητώντας έναν «τρίτο δρόμο» μεταξύ κράτους και αγοράς, υποστήριζαν ότι το κράτος θα πρέπει να δίνει παροχές με προτεραιότητα στα άτομα με τη μεγαλύτερη ανάγκη. Τα δικαιώματα αυτά όμως (παροχές επιδομάτων), θα έπρεπε να συνδέονται και με ευθύνες (ενεργή αναζήτηση εργασίας). Έτσι, παρατηρήθηκε η μετάβαση από την έννοια του «Κεϋνσιανού Εθνικού Κράτους Πρόνοιας», στην έννοια του «Σουμπετεριανού Μεταεθνικού Καθεστώτος του Κράτους Εργασίας», όπου το κοινωνικό κράτος ενισχύει την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας (Σακελλαρόπουλος, 1999, Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:15)

Επιπρόσθετα, από τη δεκαετία του 1990 και μετά, παρατηρείται σημαντική αύξηση των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των ατόμων που εργάζονται στο συγκεκριμένο τομέα. Η κοινωνική οικονομία αναγνωρίστηκε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο από τη «Διυπηρεσιακή Ομάδα για την Κοινωνική Οικονομία» και λειτουργεί ήδη από το 1990. Το γεγονός ότι χώρες με μικρή ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας διαμόρφωσαν ολοκληρωμένα προγράμματα για την ανάπτυξή της, επιβεβαιώνει, ότι αυτή αποτελεί ένα από τα πιο αποτελεσματικά μέσα για την αντιμετώπιση των σύγχρονων αναγκών (Γεώργας, 2013β:33).

Οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας στην περίοδο 1997-2002, κλήθηκαν να συμμετέχουν ενεργά σε προγράμματα για την απασχόληση των νέων ώστε να καλύψουν τις ανάγκες δημιουργίας θέσεων εργασίας και τον τομέα των προσωπικών υπηρεσιών (Γεώργας, 2013β:32).

Το 2006, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κάλεσε την Επιτροπή «... να σεβαστεί την κοινωνική οικονομία και να υποβάλει ανακοίνωση για τη σημασία αυτού του ευρωπαϊκού κοινωνικού προτύπου». Παράλληλα, η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή δημοσίευσε πολυάριθμες εκθέσεις και γνωμοδοτήσεις για τη συμβολή των «επιχειρήσεων» της κοινωνικής οικονομίας στην προσπάθεια για την επίτευξη διαφόρων στόχων κοινωνικής πολιτικής (ΕΟΚΕ, 2012γ:12).

Η αύξηση της αποδοχής του θεσμού της κοινωνικής οικονομίας οφείλεται στο ότι έχει ως βασικό σκοπό να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που δημιούργησαν τα τελευταία χρόνια η ανεργία, η παγκοσμιοποίηση, ο ατομικισμός, οι κοινωνικές ανισότητες, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους, οι νεοφιλελεύθερες αντιλήψεις, η αποδυνάμωση του κράτους πρόνοιας, η οικονομική κρίση κ.ά. (Γεώργιας, 2013β:36-37).

Ο τομέας αυτός διαθέτει την ικανότητα να αποτελέσει ένα αποτελεσματικό εργαλείο για σταθερή και βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, για μια δικαιότερη κατανομή του πλούτου, για την αντιμετώπιση των νέων κοινωνικών και οικονομικών αναγκών καθώς και για τη διαμόρφωση ενός χώρου όπου οι έννοιες της αλληλεγγύης, της δημοκρατίας, της ισότητας, του εθελοντισμού και του τοπικού, κυριαρχούν έναντι των συμφερόντων της παγκοσμιοποίησης και του κεφαλαίου (Γεώργιας, 2013β:37).

Στην πρόσφατη έκθεση του «Διεθνούς Κέντρου Έρευνας και Πληροφόρησης για τη Δημόσια, Κοινωνική και Συνεργατική Οικονομία» (CIRIEC, 2007), με τίτλο «η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση», που συντάχθηκε για την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ, 2012γ:7), αναφέρεται ότι η κοινωνική οικονομία συνδέεται ιστορικά με λαϊκές ενώσεις και συνεταιρισμούς που αποτέλεσαν τη «σπονδυλική της στήλη». Τις τελευταίες δεκαετίες, όχι μόνο κατέδειξε την ικανότητα της στην επίλυση νέων κοινωνικών προβλημάτων, αλλά παράλληλα, ενίσχυσε τη θέση της ως αναγκαίου θεσμού οικονομικής ανάπτυξης, προσαρμόζοντας τις υπηρεσίες της στις ανάγκες δικαιότερης κατανομής των εισοδημάτων και του πλούτου, διορθώνοντας ανισορροπίες της αγοράς.

Στον αιώνα που διανύουμε, η κοινωνική οικονομία καλείται να ικανοποιήσει μια σειρά κοινωνικοοικονομικών αναγκών. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, ενισχύει τις τοπικές κοινωνίες, προσανατολίζει την οικονομία της αγοράς στη φροντίδα, την κοινωνική ευθύνη και την κάλυψη αναγκών, ενδυναμώνει τα κοινωνικά και ηθικά κίνητρα, την κοινωνική συνοχή και την αλληλεγγύη, ώστε να λειτουργήσει ο ιδιωτικός τομέας της ελεύθερης αγοράς με κοινωνικούς στόχους προς την κοινότητα (Γεώργιας, 2013β:39).

Επομένως, στο πλαίσιο των παραπάνω ιστορικών εξελίξεων, αναγνωρίστηκε ο ρόλος του εν λόγω τομέα καθώς βρήκε «πρόσφορο» έδαφος ως μια συμπληρωματική πηγή απασχόλησης, επιχειρηματικότητας και στήριξης ευπαθών ατόμων (κυρίως ανέργων).

Μετά την παρουσίαση των αιτιών και των ιστορικών εξελίξεων που συνέβαλαν στην ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη, στην επόμενη ενότητα θα γίνει προσπάθεια να αποσαφηνιστούν οι έννοιες και τα βασικά χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου τομέα.

1.2 Έννοιες και κριτήρια συγκρότησης και διαμόρφωσης της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας

Σε συνέχεια της διατύπωσης των ιστορικών παραγόντων που συνέβαλαν στην εμφάνιση της κοινωνικής οικονομίας, είναι απαραίτητο να αποτυπωθούν έννοιες και βασικά χαρακτηριστικά της, αλλά και τα κριτήρια συγκρότησης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, ως βασικής παραμέτρου της.

Ο διάλογος και το επιστημονικό ενδιαφέρον για τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας (ή τρίτο τομέα ή τρίτο σύστημα ή μη κερδοσκοπικό τομέα ή αλληλέγγυα οικονομία), ξεκίνησε στα μέσα της δεκαετίας του 1970²³ ως ανάγκη διερεύνησης, μελέτης και εξέτασης του χώρου που διαμορφωνόταν ώστε να καλύψει τις κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες (που αναλύθηκαν στην προηγούμενη ενότητα). Τα τελευταία χρόνια, ο τομέας αυτός προσελκύει όλο και περισσότερο το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας, της πολιτείας και της κοινωνίας. Διαπιστώνεται όμως διαφορετικότητα θεωρητικών προσεγγίσεων ως προς την έννοια, τα κριτήρια, την οριοθέτηση και τη λειτουργία των δραστηριοτήτων του.

Μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 1990, ο όρος κοινωνική οικονομία δεν είχε χρησιμοποιηθεί ως δόκιμος τεχνικός όρος εντός της ακαδημαϊκής κοινότητας ή του πολιτικού βίου. Όπως αναφέρεται στον Σακελλαρόπουλο (2006:111-112), χρησιμοποιούνταν όροι όπως «τρίτος τομέας», «τρίτο σύστημα», «τομέας της κοινωνίας των πολιτών», «μη κυβερνητικός τομέας», «μη κερδοσκοπικός τομέας», «εθελοντικός τομέας», «ανεξάρτητος τομέας», «κοινωνικός τομέας», «φιλανθρωπικός τομέας», «εναλλακτική οικονομία», «πλουραλιστική οικονομία», «αλληλέγγυα οικονομία», «τρίτος χώρος» (Van Til, 2000) ή «κοινόχρηστος» και «κοινός χώρος» (Lohmann, 1992). Οι όροι αυτοί αντανακλούν εμπειρίες διαφορετικών κοινωνιών και εστιάζουν σε συγκεκριμένες διαστάσεις, όψεις και παραμέτρους (Lohmann, 1995).²⁴

²³ Τη δεκαετία του 1970 εμφανίζεται και η έννοια της εναλλακτικής οικονομίας, η οποία στόχευε σε έναν «άλλο δρόμο» ανάπτυξης, περισσότερο «ουτοπικό», που βασίζεται στην αυτοδιαχείριση, την αλληλεγγύη και την αυτονομία και αφορούσε κυρίως στην υποστήριξη της οικολογίας και της τοπικής κοινωνίας, προτείνοντας έναν νέο τρόπο ζωής και εργασίας (Μητροσύλη, 2007:4).

²⁴ Επιπλέον, η βιβλιογραφία έχει χαρακτηρίσει αυτό το νέο κοινωνικοοικονομικό πεδίο ως ένα «χαλαρό και πλαδαρό τέρας», ως μία «χαμένη ήπειρο», μια «αόρατη και ανεξερεύνητη περιοχή» (Kramer, 1987, Kendall and Knapp, 1995, Salamon et. al., 1999).

Σύμφωνα με τη Στασινοπούλου (1996), άλλοι όροι που εμφανίστηκαν ήταν, η «μη κερδοσκοπική δραστηριότητα», η «κοινοτική επιχείρηση» και η «εθελοντική οργάνωση», που αναφέρονταν σε ήπιες δραστηριότητες παροχής κοινωνικών υπηρεσιών μεταξύ του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα, υπό την προϋπόθεση θεωριών του «προνοιακού πλουραλισμού».²⁵

Η πολυδιάστατη αυτή πραγματικότητα του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, αναφέρεται σε ένα σύνθετο φάσμα σχέσεων και δράσεων ανάμεσα στα ανθρώπινα δικαιώματα, την έννοια του ενεργού πολίτη, την ευέλικτη απασχόληση, την καινοτομία, τις νέες μορφές επιχειρηματικότητας αλλά και τις κοινωνικές δομές, την κοινωνική πρόνοια, την τοπική ανάπτυξη και τις φιλανθρωπικές δράσεις. Ενσωματώνει φορείς, οργανισμούς και επιχειρήσεις οι οποίοι δεν ανήκουν ούτε στον ιδιωτικό ούτε στο δημόσιο τομέα και παραπέμπει σε νομικές και οργανωτικές μορφές αστικού κυρίως χαρακτήρα, όπως συλλόγους, σωματεία, ενώσεις, ιδρύματα, εθελοντικούς φορείς, μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς και συνεταιρισμούς (Χρυσάκης κ.ά., 2002, Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007, Φεφές, 2007).

Γενικά, οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας βασίζονται στην παροχή υπηρεσιών προς τα μέλη τους και την κοινωνία παρά στην επιδίωξη κέρδους, έχουν ανεξάρτητη διοίκηση, εφαρμόζουν δημοκρατικές διαδικασίες στη λήψη αποφάσεων και αποδίδουν προτεραιότητα στα άτομα και την εργασία έναντι του κεφαλαίου και της διανομής του εισοδήματος (Χρυσάκης κ.ά., 2002, Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007, Φεφές, 2007).

Ο όρος της κοινωνικής οικονομίας διαφέρει σε Ευρώπη και Αμερική. Στην Αμερική προσδιορίζεται ως μη κερδοσκοπικός τομέας, ενώ στην Ευρώπη ως τρίτο σύστημα και ως κοινωνική οικονομία, χωρίς να υπάρχει σημαντική διαφορά. Στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ), οι αρχές στις οποίες βασίζεται η λειτουργία των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων είναι η αγαθοεργία, η φιλανθρωπία και ο εθελοντισμός,

²⁵ Ο «προνοιακός πλουραλισμός» υποδεικνύει τη μετάβαση από το κράτος πρόνοιας στην κοινωνία πρόνοιας (Σακελλαρόπουλος, 1999:38), δίνει έμφαση στην πρόληψη και τη στήριξη της ανεπίσημης φροντίδας και τάσσεται υπέρ της ενίσχυσης των εθελοντικών πρωτοβουλιών, χωρίς όμως να μειώνει τη βαρύτητα της κρατικής παρέμβασης (Κοταλακίδης, 2007:82-86).

ενώ στην Ευρώπη, κυριαρχούν οι αρχές της αλληλεγγύης, της ισότητας, της δημοκρατικής διοίκησης και της συμμετοχικότητας (Γεώργιας, 2013β:18-19).

Ειδικότερα, στη διαθέσιμη βιβλιογραφία παρατηρείται συχνά η χρήση πέντε βασικών όρων: *Τρίτος Τομέας, Τρίτο Σύστημα, Μη Κερδοσκοπικός Τομέας, Κοινωνική Οικονομία και Αλληλέγγυα Οικονομία*. Ωστόσο, για κανέναν απ' αυτούς τους όρους δεν υπάρχει κάποιος καθολικά ενιαίος και αποδεκτός εννοιολογικός προσδιορισμός για να περιγράψει την πολυσύνθετη αυτή πραγματικότητα.

Ο όρος τρίτος τομέας έχει ευρεία αποδοχή από υποστηρικτές των περισσότερων θεωρητικών προσεγγίσεων (Αδάμ και Παπαθεοδώρου, 2010:11). Εμφανίζεται σε κείμενα πολιτικής της Ε.Ε. και προέρχεται από τη Γαλλία.

Ο τρίτος τομέας αποτελεί ένα σύνολο πρακτικών οργάνωσης της κοινωνικής και οικονομικής ζωής που δεν μπορούν να ενταχθούν ούτε στο δημόσιο ούτε στον ιδιωτικό τομέα, όπως είναι οι συνεταιρισμοί, οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις και οι εταιρείες αλληλοβοήθειας (Defourny, 2001). Προσδιορίζει την ελεύθερη συμμετοχή των μελών των οργανώσεων του σε μια συλλογική προσπάθεια και περιλαμβάνει φιλανθρωπικές δραστηριότητες και οργανώσεις αλληλεγγύης. Αποσκοπεί στην αναδιανομή του πλούτου από τον τομέα της αγοράς προς τον τρίτο τομέα, που με τη σειρά του συμπληρώνει/αναπληρώνει το ρόλο του κράτους. Ο τομέας αυτός καλύπτει ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών και προνοιακών υπηρεσιών, υπηρεσιών φροντίδας, υγείας, εκπαίδευσης, ψυχαγωγίας, στέγασης και περιλαμβάνει ένα σύνολο δραστηριοτήτων για τον πολιτισμό, το περιβάλλον, την εργασία, την ανάπτυξη κ.λπ. (Rifkin, 1995:419-420).

Οι Evers and Laville (2004), διατυπώνουν την άποψη ότι ο τρίτος τομέας παρουσιάζεται ως ένας όρος περισσότερο ουδέτερος και βασίζεται κυρίως στις δράσεις των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων στην Ευρώπη. Σύμφωνα με τον Anheier (2002), τα τελευταία χρόνια ο τρίτος τομέας έχει γίνει πολύ σημαντικός για την Ευρώπη. Η σημασία της ανάπτυξής του, οφείλεται στην αυξανόμενη ζήτηση για

κοινωνικές υπηρεσίες,²⁶ καθώς και στην υποστήριξη που παρέχει σε βασικά τμήματα της δομής της κοινωνίας.

Αντίστοιχα, ο όρος τρίτο σύστημα σύμφωνα με τον Campbell (1999), περιλαμβάνει τις οργανώσεις που δραστηριοποιούνται έξω από το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα. Χρησιμοποιήθηκε κυρίως σε ένα πιλοτικό πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το οποίο είχε τίτλο: Πιλοτικό Πρόγραμμα: «Τρίτο Σύστημα και Απασχόληση» (Campbell, 2000).

Το τρίτο σύστημα είναι μία ευρύτερη έννοια που ενσωματώνει τους όρους και της κοινωνικής οικονομίας και του τρίτου τομέα, καθώς καλύπτει μοντέλα απασχόλησης και συνεργασίας πέρα από τα όρια του κράτους και της αγοράς (Χρυσάκης κ.ά., 2007:42). Σύμφωνα με τους Kendall and Knapp (2000), η κοινωνική πολιτική και το κράτος πρόνοιας διασυνδέθηκαν με ένα «τρίτο σύστημα» από τα μέσα του 20ου αιώνα, το οποίο τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται διαρκώς.

Οι οργανώσεις που ανήκουν στο τρίτο σύστημα θεωρούνται σημαντικές όχι μόνο επειδή δραστηριοποιούνται υπέρ των μειονεκτούντων ομάδων, αλλά επειδή συμβάλλουν στη βελτίωση της χρηστής δημοκρατίας και της εθελοντικής δράσης. Στον ορισμό του τρίτου συστήματος είναι χρήσιμο να εξεταστεί το παράδειγμα του τομέα «της γειτονιάς» και του τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών και όχι το θεσμικό πλαίσιο. Οι οργανώσεις του συγκεκριμένου τομέα δραστηριοποιούνται ώστε να διευκολύνουν την πρόσβαση των αποκλεισμένων ατόμων και των μακροχρόνια ανέργων στην εκπαίδευσή και την κατάρτιση, ώστε να επανενταχθούν στην αγορά εργασίας (Borzaga et al., 1999:1-3).

Ακολούθως, ο όρος μη κερδοσκοπικός τομέας συνδέεται με την αγγλοσαξονική παράδοση.²⁷ Είναι περισσότερο εμπειρικά προσανατολισμένος, δίνει έμφαση στην ιδιωτική πρωτοβουλία έναντι της συλλογικής διάστασης και αποτυπώνει την ιστορικότητα της φιλανθρωπικής και της εθελοντικής παράδοσης σε ΗΠΑ και Μεγάλη Βρετανία (Αδάμ, 2012:9-10).

²⁶ Βλ. Corbin, 1999.

²⁷ Βλ. James, 1990.

Ένας γενικά παραδεκτός ορισμός του μη κερδοσκοπικού τομέα, καθιερώθηκε από το πανεπιστήμιο John Hopkins των ΗΠΑ, μέσα από διεθνή έρευνα που ξεκίνησε από το 1990, με τίτλο: «Συγκριτικό Πρόγραμμα Μη Κερδοσκοπικού Τομέα» (Salamon and Anheier, 1994, Salamon et al., 1999). Ο τομέας αυτός περιλαμβάνει τυπικές οργανώσεις με θεσμική υπόσταση (όχι όμως απαραίτητα και νομική προσωπικότητα), οι οποίες είναι ιδιωτικές, ανεξάρτητες, δε διανέμουν κέρδη και χαρακτηρίζονται από οργανωτική σταθερότητα, αυτοδιαχείριση, αυτοδιοίκηση και εθελοντική συμμετοχή των μελών τους (Χρυσάκης κ.ά., 2002:37-38, Σακελλαρόπουλος, 2006:111-112).

Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις χαρακτηρίζονται ως οι πιο «αυθεντικοί» εκπρόσωποι της κοινωνίας των πολιτών. Είναι οργανώσεις που βασίζονται στην εθελοντική εργασία και τη φιλανθρωπία και λειτουργούν με γνώμονα την αλληλεγγύη και την προσφορά (Φεφές, 2007:42-45). Σύμφωνα με την Αδάμ (2012:12), οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις έχουν χαρακτηριστικά εθελοντικής αλλά και θεσμικής μορφής και διακρίνονται από το κράτος και τους φορείς του.

Κοινωνική Οικονομία - Αλληλέγγυα Οικονομία

Μεταξύ των προαναφερθέντων, ο πιο διαδεδομένος όρος, κυρίως στην Ευρώπη, είναι αυτός της *Κοινωνικής Οικονομίας*,²⁸ ο οποίος έχει υιοθετηθεί από όλα τα επίσημα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.). Επιπλέον, στην ευρωπαϊκή συζήτηση η κοινωνική οικονομία αντικαθιστά την έννοια του τρίτου τομέα. Αυτός είναι και ο λόγος υιοθέτησης χρήσης του συγκεκριμένου όρου στην παρούσα διδακτορική διατριβή.

Ο όρος κοινωνική οικονομία προσδιορίζει το χώρο της οικονομίας που τοποθετείται μεταξύ του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα, στη «διασταύρωση» δηλαδή της αγοράς και του κράτους και έχει κοινωνικούς και οικονομικούς στόχους (Χρυσάκης, κ.ά., 2002:33). Αναπτύσσεται όταν οι παραδοσιακοί τομείς (κράτος και αγορά), είτε αδυνατούν, είτε δεν επιθυμούν να αναπτύξουν οικονομική δραστηριότητα σε κάποιον παραγωγικό τομέα και η κοινωνία των πολιτών αναλαμβάνει την κάλυψη των αναγκών που εμφανίζονται (Rifkin, 1995:421, Φεφές, 2007:39). Βασίζεται στις αρχές

²⁸ Ο όρος κοινωνική οικονομία σχετίζεται με τη συνεταιριστική παράδοση της ηπειρωτικής Ευρώπης και τον πλουραλισμό στις προσεγγίσεις του (Αδάμ και Παπαθεοδώρου, 2010:11).

της δικαιοσύνης, της ανεξαρτησίας, της δημοκρατίας, της ελεύθερης συμμετοχής, της προτεραιότητας του ατόμου, της αλληλεγγύης, της ισότητας, της αειφορίας και οι δραστηριότητες της έχουν κοινωνικό σκοπό (Φεφές, 2007:41, Μητροσύλη, 2007:9).

Παράλληλα, ο Defourny (2001 και 2004) διατυπώνει την άποψη ότι η κοινωνική οικονομία αναφέρεται σε ένα ευρύ φάσμα μη κερδοσκοπικών κυρίως δράσεων και πρωτοβουλιών, οι οποίες αποσκοπούν στην παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών για την ικανοποίηση συλλογικών κοινωνικών και οικονομικών αναγκών της τοπικής κοινότητας και των μελών της. Οι δράσεις αυτές αναλαμβάνονται από επιχειρήσεις, φορείς και οργανισμούς, με στόχο τη στήριξη ευπαθών κοινωνικών ομάδων.

Η κοινωνική οικονομία αποτελεί ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα των καινοτόμων πτυχών της κοινωνίας που αναδύεται στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και της «ριζοσπαστικοποίησης της νεωτερικότητας» (Giddens, 2001). Κινούμενη μεταξύ αγοράς και κράτους, αρθρώνεται ως απάντηση της κοινωνίας των πολιτών απέναντι στα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα και συντελεί στην «οικοδόμηση» και την ικανοποίηση των βασικών αναγκών των ατόμων με τη δημιουργία νέων μορφών εργασίας και απασχόλησης (Amin et al, 2002). Περιλαμβάνει ένα σύνολο πολιτικών που αφορούν κυρίως θέματα απασχόλησης, επιχειρηματικότητας, τοπικής ανάπτυξης και κοινωνικής ένταξης (Αδάμ και Παπαθεοδώρου, 2010:25-26). Ζητήματα όπως η προστασία ευάλωτων ατόμων, η ανεργία, η εκπαίδευση, η πρόνοια, η υγεία,²⁹ η προστασία του περιβάλλοντος και η τοπική κοινότητα, αποτελούν βασικές παραμέτρους της.

Σύμφωνα με τον Rimke (2000), οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας προσανατολίζονται στην ενίσχυση της απασχόλησης και στοχεύουν στην ικανοποίηση των οικονομικών και κοινωνικών αναγκών. Οι οργανώσεις αυτές αναγνωρίζονται όλο και περισσότερο ως πηγές κοινωνικού κεφαλαίου καθώς συμβάλλουν στην κοινωνική ολοκλήρωση, την κάλυψη των βιοτικών αναγκών, τη διαμόρφωση σχέσεων μεταξύ του ατόμου και του κράτους και την προώθηση αξιών όπως η υπευθυνότητα, η αίσθηση υποχρέωσης, η αλληλεγγύη, η ισότητα, η αυτοκινητοποίηση και η αυτο-φροντίδα του ατόμου.

²⁹ Βλ. Οικονομου και Σουλιώτης, 2013.

Στην έκθεση που εκπόνησε το CIRIEC (Διεθνές Κέντρο Έρευνας και Πληροφόρησης για τη Δημόσια, Κοινωνική και Συνεργατική Οικονομία) το 2007, η κοινωνική οικονομία καθορίζεται ως (ΕΟΚΕ, 2012γ:14): *«Ένα σύνολο από ιδιωτικές και οργανωμένες επιχειρήσεις, που λειτουργούν αυτόνομα ως προς τη λήψη αποφάσεων και επιτρέπουν ελεύθερα τη συμμετοχή ενδιαφερομένων ατόμων. Οι επιχειρήσεις αυτές δημιουργήθηκαν για να καλύψουν τις ανάγκες των μελών τους διαμέσου της αγοράς, με την παραγωγή και παροχή προϊόντων και υπηρεσιών αντίστοιχα. Σε αυτές, η διαδικασία λήψης αποφάσεων και η διανομή κερδών ή πλεονασμάτων μεταξύ των μελών δεν συνδέονται άμεσα με το κεφάλαιο ή τις εισφορές των μελών, ενώ τα μέλη αυτά, διαθέτουν από μία ψήφο. Η κοινωνική οικονομία συμπεριλαμβάνει επίσης, ιδιωτικές και δομημένες οργανώσεις, οι οποίες είναι αυτόνομες ως προς τη λήψη αποφάσεων, επιτρέπουν την ελεύθερη συμμετοχή ενδιαφερομένων μερών, προσφέρουν μη εμπορευματικές υπηρεσίες και τα πλεονάσματά τους δεν επιτρέπεται να τα οικειοποιούνται, ελέγχουν ή χρηματοδοτούν».*³⁰

Στη συζήτηση της διεθνούς κοινότητας σήμερα, εκφράζεται ότι η κοινωνική οικονομία καλύπτει διάφορες υπηρεσίες όπως υποστήριξη της απασχόλησης, εκπαιδευτικές και συμβουλευτικές δραστηριότητες, επαγγελματική και επιχειρηματική εμπειρία, τοπική ανάπτυξη, πολιτικές σίτισης και στέγασης, κοινωνική αλληλεγγύη, κοινωνική πρόνοια, φροντίδα υγείας, καταναλωτικές υπηρεσίες, προστασία του περιβάλλοντος κ.λπ. Κύρια επιδίωξη των φορέων της δεν είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους, αλλά η ανάπτυξη κοινωνικών ικανοτήτων (π.χ. μέσω της πρόσληψης ή εκπαίδευσης αδύναμων ομάδων πληθυσμού), η ανταπόκριση σε ανάγκες που δεν ικανοποιούνται επαρκώς (π.χ. παροχή φροντίδας των παιδιών, στέγαση για οικογένειες με χαμηλό εισόδημα) και η δημιουργία νέων μορφών ευέλικτης απασχόλησης και κοινωνικής συνοχής (π.χ. αγροτικοί και κοινωνικοί συνεταιρισμοί).

Ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας θεωρείται ότι μπορεί να παράγει αγαθά και υπηρεσίες με σκοπό την ικανοποίηση σημαντικών αναγκών των ατόμων που έχουν

³⁰ Στον ορισμό αυτόν μπορεί να συμπεριληφθούν οι εθελοντικές, μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, που παράγουν μη εμπορευματικές υπηρεσίες, ακόμη και αν αυτές δε διαθέτουν δημοκρατική διάρθρωση, δεδομένου ότι είναι σημαντικές οργανώσεις κοινωνικής δράσης που παράγουν κοινωνικά προϊόντα ή αγαθά που έχουν σημαντική κοινωνική χρησιμότητα (ΕΟΚΕ, 2012γ:14).

ειδικά προβλήματα (όπως για άνεργους και μακροχρόνια άνεργους, άστεγους, άνεργους μετανάστες, εξαρτημένα άτομα, άνεργες μονογονεϊκές οικογένειες, άτομα με αναπηρίες κ.ά.). Παράλληλα, η κοινωνική οικονομία διαμορφώνεται με σκοπό την κάλυψη των αναγκών των αποκλεισμένων ατόμων, κυρίως μέσω της επανένταξης στην αγορά εργασίας και την κοινωνική προστασία τους (Lipietz, 1992 και 1995, Borzaga and Maiello, 1998).

Οι διεθνείς έρευνες δείχνουν ότι ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας ευνοεί τεχνικές έντασης της εργασίας, υποκαθιστά τη «μαύρη» οικονομία και μεταμορφώνει τις παραδοσιακές μορφές εργασίας (όπως οι οικιακές), σε οικονομικού και νόμιμου τύπου εργασίες (Corman, 2008:273-274). Επιπλέον, η κοινωνική οικονομία προσανατολίζεται σε πολιτικές αποκέντρωσης με έμφαση σε αναπτυξιακές δράσεις τοπικής διάστασης, καθώς οι φορείς της γνωρίζουν καλύτερα τις ιδιαιτερότητες μιας περιοχής και μπορούν να κινητοποιήσουν άμεσα την τοπική κοινότητα για την ανάπτυξη δράσεων καταπολέμησης της ανεργίας και του αποκλεισμού (Αδάμ και Παπαθεοδώρου, 2010:20-22).

Η οικονομική θεωρία δεν έχει αποδώσει τη σημασία που αρμόζει στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας εξαιτίας της επικέντρωσής της στις επιχειρήσεις της ελεύθερης αγοράς/οικονομίας και δεν υπολογίζει την αξία της συμβολής των οργανώσεων της. Η κοινωνική οικονομία όμως, αποτελεί μια πραγματικότητα για την αντιμετώπιση των αναγκών των πολιτών και έχει σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, την ανάπτυξη της τοπικής αλλά και της εθνικής οικονομίας. Στις ευρωπαϊκές χώρες τα τελευταία χρόνια, ο όρος κοινωνική οικονομία έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται ευρύτερα από την επιστημονική κοινότητα και η σημασία που της προσδίδεται, διαφαίνεται και στη χάραξη πολιτικών, τόσο στα αναπτυσσόμενα, όσο και στα ανεπτυγμένα κράτη (Γεώργας, 2013β:14-15).

Ουσιαστικό στοιχείο στη λειτουργία της κοινωνικής οικονομίας είναι η αποτελεσματική συνεργασία, η αλληλεξάρτηση και η ενεργή συμμετοχή των πολιτών με στόχο την οικονομική ευημερία των τοπικών κοινοτήτων. Ο βαθμός επιτυχίας των δραστηριοτήτων της βασίζεται στα οφέλη που προκύπτουν σε σχέση με τον αριθμό των νέων θέσεων εργασίας που δημιουργούνται, τον αριθμό των ατόμων που συμμετέχουν σε εθελοντικές δράσεις, τα πλεονεκτήματα για τους παραγωγούς και

τους χρήστες από την ικανότητα μιας πρωτοβουλίας να παράγει εισόδημα και την προστασία των ευάλωτων ομάδων πληθυσμού (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:16-17).

Η σημαντική διαφορά μεταξύ των όρων της κοινωνικής οικονομίας και του τρίτου τομέα είναι ότι η βασική αρχή του πρώτου είναι η αλληλεγγύη, ενώ του δεύτερου η έννοια της αυτονομίας και της ανεξαρτησίας.

Αντίστοιχα, εκτός του πεδίου ταύτισης μεταξύ των ορισμών του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και του μη κερδοσκοπικού τομέα (ιδιωτικός χαρακτήρας, ανεξαρτησία, εθελοντική συμμετοχή κ.λπ.), υπάρχουν και σημεία απόκλισης. Ο πρώτος αποτελεί ευρύτερη έννοια, αναφέρεται σε οργανισμούς που διοικούνται με δημοκρατικό τρόπο (συνεταιριστικό κίνημα), οι οποίοι διανέμουν μέρος του πλεονάσματος στα μέλη τους, σε αντίθεση με τις προϋποθέσεις που θέτει ο μη κερδοσκοπικός τομέας, όπου οι οργανώσεις του επενδύουν εκ νέου τα κέρδη τους (εάν υπάρχουν) για την υλοποίηση των ανανεώσιμων σκοπών τους, με βάση την απουσία διανομής κερδών (Borzaga and Defourny, 2001, Χρυσάκης κ.ά., 2002:38-39).

Από πολλούς επιστήμονες αναφέρεται συχνά και ο όρος αλληλέγγυα οικονομία, καθώς τελευταία, η εξέλιξη της κοινωνικής οικονομίας συνδέεται όλο και περισσότερο με την έννοια της αλληλεγγύης. Ο όρος αυτός σχετίζεται με «ριζοσπαστικές πρακτικές» οι οποίες εμφανίστηκαν κατά τη δράση των κοινωνικών κινημάτων τα προηγούμενα χρόνια (Αδάμ και Παπαθεοδώρου, 2010:11-12). Η έννοια της αλληλεγγύης συνδέθηκε με την εναλλακτική οικονομία αλλά και με την κοινωνική οικονομία, διαμορφώνοντας συνδυασμούς ορισμών όπως η αλληλέγγυα εναλλακτική οικονομία και η αλληλέγγυα κοινωνική οικονομία (Μητροσύλη, 2007:2-5).

Ειδικότερα, σύμφωνα με τους Νικολόπουλο και Καπογιάννη (2012:19-25), ανάμεσα στην εμπορευματική και τη δημόσια οικονομία, υπάρχει η οικονομία που υλοποιείται από ενώσεις προσώπων και όχι κεφαλαίων, που έχουν ως σκοπό την κάλυψη αναγκών που δεν ικανοποιούνται ή ικανοποιούνται πλημμελώς. Η οικονομία αυτή λειτουργεί εντός των ορίων της κοινωνίας των πολιτών και αναφέρεται στο σύνολο

των υπερ-ατομικών και υπερ-οικογενειακών οργανώσεων με στόχο το «κοινό καλό», χωρίς να αποσκοπούν στο ατομικό ή ιδιωτικό χρηματοοικονομικό συμφέρον.³¹ Στην αλληλέγγυα οικονομία εμπεριέχονται οργανώσεις με σημαντική κοινωνική ωφελιμότητα οι οποίες είτε προσλαμβάνουν κατά προτεραιότητα άτομα σε μειονεκτική κατάσταση (ευπαθείς ομάδες) ή τα βοηθούν να ξεκινήσουν μια δραστηριότητα ή τα υποστηρίζουν να αναπτύσσουν μορφές ανταλλαγής, στο πλαίσιο αυστηρών ποιοτικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών κανόνων. Συνεπώς, σε πολλές περιπτώσεις, οι πρωτοβουλίες της αλληλέγγυας και της κοινωνικής οικονομίας συμπίπτουν.

Οι Νικολόπουλος και Καπογιάννης (2012:32-38), σημειώνουν επίσης ότι, σε αντίθεση με την κλασική κοινωνική οικονομία στην οποία διαπιστώνεται περιορισμός αλλά και κατάταξη των φορέων που εντάσσονται σ' αυτήν ως προς τη νομική τους μορφή, στην αλληλέγγυα οικονομία εντάσσεται ο εθελοντισμός αλλά και πολλές μορφές δικτύων αλληλοβοήθειας. Έτσι, μέσα από την ποικιλομορφία και ετερογένεια των χαρακτηριστικών του φαινομένου αυτού, η εναλλακτική αυτή μορφή οικονομίας έρχεται σε αντίθεση με την ολοκληρωτική κυριαρχία της αγοράς και με τη συγκεντρωτική οικονομία υπό τον έλεγχο του κράτους.

Η αλληλέγγυα οικονομία αποτελείται από υπηρεσίες και δραστηριότητες με διττή στόχευση.³² Αφενός οικονομική, διότι επιχειρούν να δημιουργήσουν οικονομική ανάπτυξη με αμοιβαίο όφελος σε συνδυασμό με πόρους από την αγορά και το κράτος, αφετέρου πολιτική, όπως για παράδειγμα όταν μέλη οργανώσεων επιχειρούν να δημιουργήσουν και να διατηρήσουν αυτόνομους δημόσιους χώρους (Αδάμ, 2012:12).

Η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία λοιπόν, βασίζεται στην ικανότητα ανταπόκρισης σε μη ικανοποιούμενες κοινωνικές ανάγκες και στοχεύει στην τοπική

³¹ Η παροχή τέτοιων αλληλέγγυων υπηρεσιών μπορεί να συνδυάζει την εμπορευματική αρχή της αγοράς και την αναδιανεμητική αρχή του κράτους, ενώ ακόμα να συνδυάζει μισθωτή και εθελοντική εργασία.

³² Δύο είναι οι βασικές αρχές της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας. Η πρώτη αποσκοπεί στην αμοιβαιότητα στο πλαίσιο της οικονομικής οργάνωσης με σκοπό τη συνδυασμένη δράση της αναδιανομής και της ανταλλαγής. Η δεύτερη έχει πολιτικό στόχο και επικεντρώνεται στην προώθηση της δημιουργίας μικρο-δημόσιων ή κοινών χώρων εγγύτητας βάσει της κοινωνικότητας (Νικολόπουλος και Καπογιάννης, 2012:29-30).

κοινωνική ανάπτυξη, την τήρηση ενός συστήματος εσωτερικά καθορισμένων αξιών και το συνδυασμό χρήσης εμπορευματικών πόρων με μη χρηματικούς (εθελοντισμός). Είναι δημοκρατικά σχεδιασμένη οικονομία και εφαρμοσμένη στη βάση της κοινωνίας σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο. Συνιστά κριτική στην οικονομική επιστήμη ιδίως στο βαθμό που εμπεδώνει το διαχωρισμό πλούτου και χρηματικής αξίας, έχει χαρακτηριστικά που δεν είναι συμβατά με τις προτεραιότητες του καπιταλισμού, ενώ προσδιορίζεται από αυτονομία στη δόμηση εναλλακτικών παραγωγικών σχέσεων. Ο κοινωνικός και αλληλέγγυος σκοπός της όμως, συνδέεται με την κυριαρχία του νεοφιλελευθερισμού στη νεωτερική πολιτική και την οικονομική σκέψη, ως αναγκαιότητα ενσωμάτωσης της οικονομίας στην κοινωνία και τις ανάγκες της (Νικολόπουλος και Καπογιάννης, 2012:41-46).

Τέλος, η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία είναι μια οικονομία ανθρώπινων και οικολογικών μεγεθών με τοπική και οικονομική συγκρότηση, η οποία αποβλέπει στην «κοινωνικοποίηση», τον «εξανθρωπισμό», τη «δημοκρατικοποίηση» και την «οικολογικοποίηση» της οικονομίας. Ουσιαστικό ρόλο κατέχει το άτομο έναντι του κεφαλαίου και είναι έτσι σχεδιασμένη και εφαρμοσμένη ώστε να υποστηρίζει τη βάση της κοινωνίας. Συνεπώς, είναι άμεσα συνδεδεμένη με τον επαναπροσδιορισμό της έννοιας του πλούτου, με διαφορετικούς δείκτες μέτρησης της ποιοτικής ζωής και της ευημερίας και με την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών με νέα κοινωνική χρησιμότητα και ωφελιμότητα (Νικολόπουλος και Καπογιάννης, 2012:39-40).

Γενικά, η εδραίωση της κοινωνικής οικονομίας δεν ήταν εύκολη υπόθεση αφού δεν είχε ενεργή οικονομική, νομική και δομική υποστήριξη. Μολαταύτα, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο μετά το 1990 στην Ευρώπη. Το νομικό καθεστώς λειτουργίας των οργανισμών της κοινωνικής οικονομίας έχει σημαντικές επιπτώσεις όχι μόνο στην ίδρυση και τη λειτουργία τους, αλλά και στον τρόπο δραστηριοποίησής τους στις οικονομικές δραστηριότητες. Διακρίνονται τρεις μορφές χρηματοδότησης αυτών: α) η δημόσια χρηματοδότηση, β) οι δραστηριότητες που αποφέρουν εισόδημα συμπεριλαμβανομένων των εισφορών μελών και τα έσοδα από πωλήσεις αγαθών και υπηρεσιών και γ) η φιλανθρωπία (OECD, 2007:18-19).

Τα τελευταία χρόνια, ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας και οι δραστηριότητές του οδήγησαν στη δημιουργία πολλών νέων θέσεων εργασίας. Επιπρόσθετα, οι

περιορισμένες δημοσιονομικές πολιτικές ενεργοποίησαν πρωτοβουλίες ατόμων και ομάδων πληθυσμού να παράγουν και να παρέχουν αγαθά και υπηρεσίες. Αποτέλεσμα ήταν να αναπτυχθεί ο παραγωγικός και ο επιχειρηματικός ρόλος των οργανώσεών της (Χρυσάκης κ.ά., 2002:16-17).

Η σημασία της κοινωνικής οικονομίας αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο όσο αυξάνονται οι ανάγκες των ατόμων. Συμβάλλει στην αύξηση της αποδοτικότητας και ανταγωνιστικότητας της οικονομίας και την αναμόρφωση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας. Δεν επικεντρώνεται μόνο στη στήριξη των ευπαθών ατόμων και την πρόσβασή τους στην αγορά εργασίας, αλλά συνδέεται άμεσα με την κοινωνία πολιτών, τον εθελοντισμό, την αλληλεγγύη, την κοινωνική συνοχή και την κοινωνική ενσωμάτωση (Κοταλακίδης, 2007:77). Οι δραστηριότητες των οργανώσεων της προσφέρουν υπηρεσίες κοινωνικής προστασίας, παράγουν και παρέχουν αγαθά και υπηρεσίες απαραίτητες για την κοινότητα, ενισχύουν την απασχόληση και στηρίζουν τις ευπαθείς και αποκλεισμένες κοινωνικές ομάδες (Lipietz, 1992 και 1995, Borzaga and Maiello, 1998).

Η λειτουργία της κοινωνικής οικονομίας αντιμετωπίζεται πολύ θετικά διότι δίνει μία νέα διάσταση στην έννοια του ενεργού πολίτη (Νικολόπουλος, 2001:94). Ένα από τα πιο ισχυρά πλεονεκτήματά της είναι ότι τα κίνητρα των οργανώσεών της δε συνάδουν με τη διασφάλιση κέρδους (Rose and Ackerman, 1986).³³ Ο ρόλος της είναι να αναπτυχθεί μια αίσθηση της κοινότητας όπου τα άτομα μπορούν να συνεργαστούν, να ανακαλύψουν κοινούς σκοπούς και να αναπτύξουν κοινές αξίες (Leadbeater, 1997). Οι απόψεις αυτές προσδίδουν μια προοπτική ελπίδας, που βασίζεται στις δυνάμεις της κοινωνίας των πολιτών (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:26).

Η έννοια της κοινωνίας των πολιτών είναι πολυσήμαντη,³⁴ δηλαδή ερμηνεύεται διαφορετικά ανάλογα με το θεωρητικό, κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο που χρησιμοποιείται. Στο πολιτικό κυρίως επίπεδο, αναφέρεται στο χώρο μεταξύ του κράτους και των ανθρώπων. Οι πιο πρόσφατες θεωρίες της, επικεντρώνονται σε έναν «ενδιάμεσο» χώρο μεταξύ του κράτους και της αγοράς, αποτελούμενο από ομάδες,

³³ Αυτό μπορεί να μην ισχύει όταν στις κοινωνικές επιχειρήσεις αναπτύσσονται κέρδη από την παραγωγή και την πώληση προϊόντων.

³⁴ Η κοινωνική οικονομία συνδέεται άμεσα με την κοινωνία των πολιτών.

θεσμούς και οργανώσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται κατά του «άκρατου» ατομικισμού της αγοράς αλλά και του κρατικού αυταρχισμού (Μουζέλης, 2004, Μουζέλης, 1997).

Η κοινωνία των πολιτών αφορά στις δραστηριότητες που συγκροτούν την οικονομική, την πολιτική, την πολιτιστική, την πολιτισμική και την κοινωνική ζωή των ατόμων και των κοινοτήτων τους. Είναι ο «τόπος» που αναπαράγεται η κουλτούρα, αναπτύσσεται το κοινωνικό κεφάλαιο και κατασκευάζονται κώδικες και κανόνες συμπεριφοράς. Περιλαμβάνει μεταξύ άλλων, τις αντιπροσωπευτικές οργανώσεις, τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, τις οργανώσεις της βάσης, τους θρησκευτικούς θεσμούς, τους φορείς για τον πολιτισμό, τις τέχνες, την εκπαίδευση, τον αθλητισμό, την αναψυχή, τη ψυχαγωγία, την περιβαλλοντική δραστηριότητα, τις δραστηριότητες της γειτονιάς και τις σχέσεις των ατόμων που δημιουργούν κοινοτικούς δεσμούς. Παρά τη σημασία και τη συμβολή της, τα τελευταία χρόνια η κοινωνία των πολιτών περιθωριοποιήθηκε από τις δυνάμεις της αγοράς και τις κυβερνήσεις των κρατών (Μουζέλης, 2004, Μουζέλης, 1997).

Με τη συμβολή της κοινωνικής οικονομίας αναδύεται και η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου. Το κοινωνικό κεφάλαιο αναφέρεται στην ικανότητα των πολιτών να ενισχύουν την οικονομική ευημερία τους μέσω της ανάπτυξης δικτύων διαπροσωπικής και συλλογικής δέσμευσης (Putnam, 1993a και 1993b). Ο όρος κοινωνικό κεφάλαιο περιλαμβάνει την κοινωνική οργάνωση, τη συλλογική δράση και το αμοιβαίο όφελος (Coleman, 1988). Καθολικός ορισμός όμως δεν υπάρχει.³⁵ Αυτό οφείλεται στον τρόπο με τον οποίο θεωρητικοποιείται η έννοια του από την κοινωνιολογική θεωρία (Αδάμ, 2012:29).

Τα τελευταία χρόνια, το κοινωνικό κεφάλαιο συνδέθηκε με την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, ξεπερνώντας τις δυσκολίες που είχαν δημιουργήσει τα μοντέλα του φορντισμού, του τεϋλορισμού και του κεϋνσιανισμού. Το κοινωνικό κεφάλαιο αναβαθμίζει την ποιότητα, υποστηρίζει τη συνεργασία, ενθαρρύνει την

³⁵ Ο ορισμός του κοινωνικού κεφαλαίου είναι προβληματικός, διότι: α) δεν υπάρχει διάκριση ανάμεσα σε καλό και σε κακό κοινωνικό κεφάλαιο, β) συγχέεται η αιτία με το αποτέλεσμα, άλλοτε υπονοείται ότι η επένδυση σε κοινωνικό κεφάλαιο είναι «εργαλειακή» και άλλοτε θεωρείται αυτοσκοπός, γ) δεν μπορούν να διακριθούν οι άτυπες και θεσμικές μορφές του κοινωνικού κεφαλαίου, δ) δεν εξηγείται αν ο όρος έχει μόνο ποιοτικά ή/και ποσοτικά χαρακτηριστικά, ε) δεν αναλύεται ο τύπος του κοινωνικού κεφαλαίου κ.ά. (Αδάμ, 2012:30-31).

προσαρμοστικότητα και τη συμμετοχικότητα στις παραγωγικές διαδικασίες, προάγει τις δημοκρατικές διαδικασίες και την ισότητα, διατηρεί τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων και στοχεύει στην οικονομική ανάπτυξη (Τσομπάνογλου, 2004).

Τα παραπάνω αποτελούν πολλαπλασιαστικά οφέλη και ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα γιατί μετασχηματίζουν θετικά την κοινωνία των πολιτών με το αίσθημα κοινωνικής ευθύνης και δημιουργούν μορφές κοινωνικής οργάνωσης, δίκτυα, οργανώσεις και θεσμούς συμμετοχής σε τοπικό επίπεδο με στόχο το κοινωνικό όφελος. Επομένως, η κοινωνική αλληλεγγύη και η εμπιστοσύνη είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για την ανάδειξη του κοινωνικού κεφαλαίου, την κοινωνική ανάπτυξη και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού (Τσομπάνογλου, 2004).

Ακολούθως, η κοινωνική οικονομία θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια νέα έκφανση της συμμετοχικής δημοκρατίας με δύο διαστάσεις (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:21-22): Η μία αφορά στη συμμετοχή, καθώς οι οργανώσεις της ενισχύουν τα άτομα μέσω συμμετοχικών διαδικασιών προάσπισης των συμφερόντων τους και δημιουργίας συνεργασιών με άλλες κοινωνικές ομάδες που έχουν κοινούς στόχους (Bucek and Smith, 2000). Η δεύτερη διάσταση δίνει έμφαση στους θεσμούς της και αφορά ένα μοντέλο συνεταιριστικής δημοκρατίας,³⁶ όπου οι ενώσεις των πολιτών μπορούν να αναπτύξουν προνοιακές δράσεις με τη συνεργασία των ωφελομένων των υπηρεσιών αυτών.³⁷

Η λειτουργία των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας μπορούν να αναπτυχθούν και εντός των ορίων του καπιταλισμού. Ο προσανατολισμός της όμως στην ένταξη στην αγορά εργασίας, την κάλυψη κοινωνικών αναγκών και τη στήριξη ευπαθών κοινωνικών ομάδων, σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, έρχεται σε αντίθεση με την προτεραιότητα του κέρδους και της αγοραστικής δύναμης που αποτελούν τη βάση του καπιταλισμού (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:21-22).

Η προσέγγιση του κοινοτισμού που διαμορφώνεται από την παράδοση κυρίως των ΗΠΑ (Walzer, 1995, Gittell and Vidal, 1998), δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στην αξία της

³⁶ Βλ. Hirst, 1994.

³⁷ Βλ. Williams and Windebank, 1998.

κοινωνικής πρόνοιας. Ο σοσιαλδημοκρατικός προσανατολισμός στο κοινωνικό κράτος και η έμφαση του νεοφιλελευθερισμού στους κοινωνικά αποκλεισμένους, αντικαθίστανται από την αμοιβαιότητα μεταξύ ομοιογενών κοινοτήτων. Με αυτές τις προϋποθέσεις, η κοινωνική οικονομία συμβάλλει στην «αναζωογόνηση» της αλληλεγγύης και της αμοιβαιότητας σε περιοχές με σημαντικά κοινωνικά προβλήματα. Με τον τρόπο αυτόν, η κοινωνική οικονομία στοχεύει στην ενίσχυση των τοπικών κοινωνιών όπου η κοινωνική δικαιοσύνη διαχέεται από τη βάση («από τα κάτω προς τα επάνω») (Donnison, 1994, Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:21).

Επομένως, από τα παραπάνω προκύπτει ότι η κοινωνική οικονομία κυμαίνεται από το ρόλο της ως μέσο υποστήριξης της απασχόλησης, της ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας και της παροχής υπηρεσιών πρόνοιας έως την ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου και της συμμετοχικής δημοκρατίας.³⁸ Οι προσδοκίες αυτές διαφοροποιούνται ανάλογα με τη σχέση που διαμορφώνεται μεταξύ αφενός της κοινωνικής οικονομίας, της αγοράς και του κράτους και, αφετέρου, της κοινωνίας των πολιτών.

Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και Κοινωνικές Επιχειρήσεις

Παράλληλα, η αναζήτηση για τη δημιουργία εναλλακτικών μορφών επιχειρηματικότητας, οι οποίες να είναι προσανατολισμένες σε δραστηριότητες κοινωνικού σκοπού, αποτέλεσε ένα νέο αίτημα της εποχής μας. Η τάση αυτή αντανakλά μία νέα οργανωτική μορφή του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, αναπτύσσεται με υψηλούς ρυθμούς και έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον τόσο της επιστημονικής κοινότητας όσο και των πολιτικών που σχεδιάζουν παρεμβάσεις για τη αύξηση των θέσεων εργασίας και την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Η αύξηση της σύστασης και λειτουργίας οργανώσεων οι οποίες παράγουν αναβαθμισμένα προϊόντα και υπηρεσίες, χρησιμοποιούν καινοτόμες μεθόδους παραγωγής, διοίκησης και οργάνωσης, αναπτύσσουν ευέλικτες μορφές απασχόλησης, δραστηριοποιούνται σε διευρυμένα πεδία της οικονομίας και περιλαμβάνουν

³⁸ Βλ. Rifkin, 2000 και Flores and Gray, 2000.

βελτιωμένες σχέσεις εργασίας, οδήγησαν στη δημιουργία μιας νέας μορφής επιχείρησης στο τέλος της δεκαετίας του 1980, την κοινωνική επιχείρηση (Πατρώνης και Μαυρέας, 2005:263-264).

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις προέκυψαν από τη διεύρυνση των πεδίων δραστηριοποίησης των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας προς τον τομέα παραγωγής και παροχής κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών. Επιπλέον, έχουν τη δυνατότητα να δημιουργούν εργασία και να ενισχύουν τις τοπικές κοινωνίες. Μερικά από τα πιο αξιόλογα παραδείγματα κοινωνικών επιχειρήσεων τη δεκαετία του 1990 στην Ευρώπη, είναι οι κοινωνικοί συνεταιρισμοί στην Ιταλία, οι επιχειρήσεις κοινωνικού σκοπού στο Βέλγιο, οι επιχειρήσεις κοινωνικής ενσωμάτωσης στη Γαλλία κ.ά. (Πατρώνης και Μαυρέας, 2005:263-264).

Σύμφωνα με τους Στραβοσκούφη και Γεώρμα (2013:139-142), στη διεθνή βιβλιογραφία οι κοινωνικές επιχειρήσεις διαμορφώνονται ως ένας νέος εναλλακτικός και καινοτόμος θεσμός με σκοπό να επιλύσει τα προβλήματα της λειτουργίας της αγοράς εργασίας αλλά και των πολιτικών της. Αυτές στοχεύουν στην κατάρτιση και την απασχόληση των άμεσα μειονεκτούντων ατόμων, την ανάπτυξη της παραγωγικότητας, την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας κ.ά.

Η κοινωνική επιχειρηματικότητα εστιάζει σε μία κοινωνική αλλαγή με την επένδυση όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων με σεβασμό στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια αλλά και της ευθύνης για το περιβάλλον. Είναι άμεσα συνδυασμένη με ένα ευρύ φάσμα σχέσεων που βασίζεται σε οικονομικές συναλλαγές για κοινωνικούς σκοπούς μέσα από διαφορετικές οργανώσεις, κοινότητες και ομάδες, οι οποίες διαδραματίζουν έναν κρίσιμο ρόλο στην ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου σε τοπικό κυρίως επίπεδο (Στραβοσκούφης και Γεώρμας, 2013:139-142).

Καθολικά αποδεκτός ορισμός για την κοινωνική επιχειρηματικότητα επίσης δεν υπάρχει. Σύμφωνα με έναν ευρέως γνωστό εννοιολογικό προσδιορισμό από τον Defourny (2004:10), η κοινωνική επιχείρηση αποτελείται από «μορφώματα» τα οποία δημιουργούνται «εκ του μηδενός», με σκοπό να αναπτύξουν μια νέα μορφή επιχειρηματικότητας, η οποία δραστηριοποιείται ανάμεσα στους συνεταιρισμούς και τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι αποτέλεσμα ανάληψης πρωτοβουλιών από πολίτες, έχουν σκοπό το όφελος των μελών της κοινότητας και η ύπαρξη οικονομικών συμφερόντων είναι περιορισμένη. Χαρακτηρίζονται από τη συμμετοχή και εθελοντών στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, την αυτόνομη λειτουργία τους, την ανάπτυξη νέων ευέλικτων και εναλλακτικών μορφών απασχόλησης, την ανταγωνιστικότητά τους, την ανάληψη οικονομικού κινδύνου και τη συνεχή κοινωνική και οικονομική τους δραστηριότητα (Defourny, 2004:13, Nyssens, 2006a και 2006b, Defourny and Nyssens, 2006, Μητροσύλη, 2007:22-23).

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν διευρυμένο παραγωγικό και επιχειρηματικό ρόλο, διακρίνονται από τους παραδοσιακούς μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς (Χρυσάκης κ.ά., 2002:17), δημιουργούν θέσεις εργασίας και υποστηρίζουν την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας. Η κοινωνική επιχείρηση μπορεί να αναπτυχθεί από κάθε φυσικό πρόσωπο ή φορέα με βάση εισοδηματικές στρατηγικές επιδίωξης κοινωνικού σκοπού (Boschee and McClurg, 2003:3) και απασχολεί κυρίως ευπαθείς κοινωνικές ομάδες («πελάτες σε κίνδυνο») στην επιχειρηματική της δραστηριότητα (Young, 2003:67).

Σύμφωνα με το Εθνικό Θεματικό Δίκτυο για την Κοινωνική Οικονομία της Κ.Π. EQUAL (2008β), ο όρος κοινωνική επιχείρηση³⁹ χαρακτηρίζεται από τις «εν γένει» δραστηριότητες των επιχειρήσεων και των οργανώσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, με σκοπό την ικανοποίηση κοινωνικών αναγκών που δεν καλύπτονται ούτε από το δημόσιο (κράτος) ούτε από τον ιδιωτικό τομέα (αγορά). Οι επιχειρήσεις αυτές συνδυάζουν την παραγωγή ατομικών ή/και συλλογικών αγαθών με ειδική κοινωνική αποστολή, με βάση τις διοικητικές πρακτικές και το νομικό καθεστώς των ιδιωτικών επιχειρήσεων.

Η έννοια της κοινωνικής επιχείρησης δεν ταυτίζεται με την έννοια της κοινωνικής οικονομίας, αλλά διαμορφώνεται ως «είδος προς γένος» σε σχέση με τη δεύτερη (Μητροσύλη, 2007:22).⁴⁰ Οι κοινωνικές επιχειρήσεις όπως και οι υπόλοιπες οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας, παράγουν αγαθά και υπηρεσίες προκειμένου

³⁹ Πρωτοεμφανίζεται στην Ιταλία με τη ψήφιση νόμου για τους κοινωνικούς συνεταιρισμούς το 1991.

⁴⁰ Σύμφωνα με την Αδάμ (2012:48), κατά την ευρωπαϊκή παράδοση, η κοινωνική επιχείρηση τοποθετείται εντός του τομέα της κοινωνικής οικονομίας.

να ικανοποιήσουν ανάγκες των ανθρώπων που απασχολούνται σε αυτές και προσφέρουν οφέλη όχι μόνο για το άτομο αλλά και την κοινωνία.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις χαρακτηρίζονται από πολύ-εταιρικότητα λόγω της διευρυμένης συμμετοχής εταίρων (μισθωτοί, ελεύθεροι επαγγελματίες, εθελοντές, χρήστες υπηρεσιών, δημόσιοι και ιδιωτικοί οργανισμοί κ.ά.), σε αντίθεση με τις κλασικές οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας, στις οποίες δραστηριοποιούνται κυρίως ομοιογενείς κοινωνικές ομάδες (Μητροσύλη, 2007:22). Περιλαμβάνουν νέου τύπου μη κερδοσκοπικές οργανώσεις (των μελών τους και όχι των εργαζομένων τους) οι οποίες διαφέρουν από τις παραδοσιακές οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας και αποτελούν ως επί το πλείστον νομικές μορφές του σωματείου και του συνεταιρισμού (Φεφές, 2007:47-48).⁴¹

Σε σχέση με το πεδίο δραστηριοποίησής τους, διακρίνονται σε αυτές που παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες, υπηρεσίες υγείας, πρόνοιας, (Οικονόμου και Σουλιώτης, 2013), πολιτισμού, περιβάλλοντος, κ.λπ., σε αυτές που στοχεύουν στην εργασιακή ένταξη και επανένταξη κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων από την αγορά εργασίας και σε αυτές που αφορούν σε δράσεις τοπικής ανάπτυξης (Αδάμ, 2012:50).

Μια σημαντική κατηγορία κοινωνικών επιχειρήσεων είναι η «κοινωνική επιχείρηση ένταξης», η οποία αποτελεί πολύτιμο εργαλείο κοινωνικής πολιτικής. Ενσωματώνει αποκλεισμένα άτομα από την αγορά εργασίας με στόχο την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού (Μητροσύλη, 2007:24). Οι κοινωνικές επιχειρήσεις εργασιακής (επαν)ένταξης, σύμφωνα με τους Αδάμ και Παπαθεοδώρου (2010:22-23), κατηγοριοποιούνται σε: α) Επιχειρήσεις που προσφέρουν εργασία μέσω προγραμμάτων και επιδοτήσεων, β) σε επιχειρήσεις που προσφέρουν απασχόληση σε αποκλεισμένα άτομα από την αγορά εργασίας, γ) σε επιχειρήσεις που απασχολούν άτομα με ψυχοκοινωνικά προβλήματα και δ) σε πρωτοβουλίες «μεταβατικής» απασχόλησης και εκπαίδευσης με στόχο τη σταδιακή ένταξη στην εργασία. Στόχος των παραπάνω μορφών είναι η μετάβαση από παθητικές σε ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης.

⁴¹ Οι κοινωνικές επιχειρήσεις ταυτίζονται περισσότερο με τους συνεταιρισμούς και τις μη κυβερνητικές οργανώσεις που αναπτύσσουν παραγωγικές δραστηριότητες (Defourny, 2001, Nyssens 2006a and 2006b, Defourny and Nyssens, 2006).

Το ζήτημα της τοπικής ανάπτυξης θεωρείται παρεπόμενο, είτε της παροχής συλλογικών υπηρεσιών, είτε της εργασιακής ένταξης ευπαθών ομάδων. Εξαιτίας της μεγάλης έμφασης που δίνεται σε θέματα τοπικής ανάπτυξης, μερικοί επιστήμονες τονίζουν ότι η κοινωνική επιχείρηση διαφέρει από την κοινοτική επιχείρηση γιατί δεν εστιάζει στην τοπική ανάπτυξη στον ίδιο βαθμό και δε σχετίζεται με τις διαδικασίες ενδυνάμωσης και πολιτικού ακτιβισμού με τις οποίες είχε συνδεθεί η κοινοτική επιχείρηση. Άλλοι επιστήμονες υποστηρίζουν τη «συνύπαρξη» του κοινωνικού κεφαλαίου, της κοινωνικής οικονομίας και της κοινοτικής ανάπτυξης και ότι είναι σημαντικό ο δημόσιος τομέας να ενθαρρύνει την ανάπτυξη δραστηριοτήτων κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε τοπικό επίπεδο και να ενισχύει τα δίκτυα των πολιτών και των φορέων κοινωνικής οικονομίας στην τοπική τους διάσταση (Αδάμ, 2012:50-51).

Σημειώνεται ότι, έως το τέλος της προηγούμενης χιλιετίας, καταμετρήθηκαν περισσότερες από επτά (7) εκατομμύρια θέσεις εργασίας στους φορείς της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ε.Ε. Περισσότερες δηλαδή και από το συνολικό αριθμό των εργαζομένων στον τομέα της αγροτικής οικονομίας (Στραβοσκούφης και Γεώργας, 2013:142).

Στην ενότητα αυτή, διατυπώθηκαν βασικές έννοιες για τους όρους συγκρότησης και διαμόρφωσης της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, αλλά και άλλων όρων που χρησιμοποιούνται από την επιστημονική κοινότητα και από θεσμικούς φορείς. Στην επόμενη ενότητα θα γίνει προσπάθεια παρουσίασης των βασικών χαρακτηριστικών και των κριτηρίων ταξινόμησης των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων.

1.3 Βασικά χαρακτηριστικά των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων

Οι φορείς που ανήκουν στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας θεωρούνται σημαντικές, όχι μόνο επειδή εργάζονται υπέρ των πλέον μειονεκτούντων ομάδων πληθυσμού, αλλά επειδή συμβάλλουν στη βελτίωση της λειτουργίας της δημοκρατίας και δίνουν έμφαση στα κίνητρα της εθελοντικής δράσης. Οι οργανώσεις αυτές θα πρέπει να θεωρηθούν ως ειδικές δομές, καθώς μπορούν να χρησιμοποιήσουν δωρεάν πόρους και ταυτόχρονα να ευνοήσουν τη μείωση του κόστους παραγωγής μέσω οργανωτικών καινοτομιών (Borzaga et al., 1999:1-3).

Παρά το γεγονός ότι ο παραγωγικός ρόλος των οργανώσεων αυτών αυξάνεται, δε μπορεί να συνεπάγεται ότι οι φορείς αυτοί είναι μόνο παραγωγικοί. Στην πραγματικότητα είναι ένα μείγμα φορέων που εκτελούν διαφορετικούς ρόλους. Πολλές από τις εθνικές νομοθεσίες διακρίνουν τις οργανώσεις αυτές, σε αυτές που έχουν εμπορικό και σε αυτές που έχουν «ιδεατό» σκοπό (Borzaga et al., 1999:1-3).

Οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας δομήθηκαν «από τα κάτω», χωρίς μεγάλη υποστήριξη του δημόσιου τομέα. Η ύπαρξη πολλών ενδιαφερομένων μερών εντός τους (εργαζόμενοι, πελάτες και εθελοντές), διασφαλίζει ότι οι νέες υπηρεσίες που αναπτύσσονται και παρέχονται είναι αποτελεσματικότερες για τις ανάγκες των τοπικών κοινοτήτων. Επιπλέον, εξαιτίας της δραστηριοποίησής τους στην αγορά, διατηρούν υψηλό βαθμό αποδοτικότητας, συμβάλλουν στην κοινωνική καινοτομία αναπτύσσοντας νέα προϊόντα και υπηρεσίες, προάγουν αποτελεσματικά την επιχειρηματικότητα λόγω του χαμηλού κόστους τους και δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises, 2013:73-75).

Η κοινωνική οικονομία και οι οργανώσεις της αναγνωρίστηκαν πρόσφατα ως διακριτό σύνολο οικονομικών φορέων. Εντούτοις, οι οργανισμοί της αποτελούν εδώ και πολύ καιρό σημαντικό συστατικό της ευρωπαϊκής κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ολοκλήρωσης. Ο γενικός στόχος των δραστηριοτήτων τους περιλαμβάνει τόσο την παροχή αγαθών και υπηρεσιών στα μέλη ή την κοινότητά, όσο και την επιδίωξη στόχων (κοινωνικών και οικονομικών) κοινού συμφέροντος. Με βάση αυτά τα χαρακτηριστικά, οι οργανισμοί κοινωνικής οικονομίας ιεραρχούν τον άνθρωπο και

την εργασία πάνω από το κεφάλαιο, ενώ παράλληλα, κυριαρχεί ο δημοκρατικός τρόπος διαχείρισής και διοίκησής τους (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises, 2013:21-22).

Παρ' όλο το σημαντικό έργο και τη θετική ανταπόκριση που έχουν οι οργανώσεις αυτές στις κοινότητες και την κοινωνία, αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα στην ανάπτυξή τους. Τα προβλήματα αυτά είναι: Η ελλιπής προβολή τους λόγω απουσίας δράσεων ευαισθητοποίησης και αναγνώρισης της κοινωνικής αξίας που παράγουν, η έλλειψη εξειδικευμένης κατάρτισης και εκπαίδευσης των μελών και των εργαζομένων τους, τα ελάχιστα δίκτυα υποστήριξης και υποδομής, η αδυναμία πρόσβασης σε χρηματοδότηση καθώς και η απουσία ενιαίου ρυθμιστικού πλαισίου σε αρκετά κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises, 2013:81-82).

Σύμφωνα με τους Defourny and Develtere (1999), η λειτουργία των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας βασίζεται στις αρχές της παροχής υπηρεσιών προς τα μέλη τους ή προς την κοινότητα, στην αυτόνομη διαχείρισή τους, στη δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων και στην προτεραιότητα των ανθρώπων και της εργασίας έναντι του κεφαλαίου και της διανομής του πλεονάσματος. Στο πλαίσιο αυτό, εντάσσονται και οι δραστηριότητες αλληλεγγύης και αλληλοβοήθειας (Amin et al., 2002, Χρυσάκης, κ.ά., 2002).

Οι βασικότερες μορφές οργανώσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας είναι οι συνεταιρισμοί, οι εταιρείες αλληλοβοήθειας, οι εθελοντικές ενώσεις, τα σωματεία, τα κοινωφελή ιδρύματα και οι κοινωνικές επιχειρήσεις. Ανάλογα με το κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον της κάθε χώρας, ποικίλλει η νομική μορφή των οργανώσεων αυτών. Έχουν ως κύριο στόχο την ικανοποίηση του κοινωνικών σκοπών που καθορίζονται από τα μέλη και τους εταίρους τους και χαρακτηρίζονται από δημοκρατική διακυβέρνηση που τις διαφοροποιούν εξ' ολοκλήρου από τις κεφαλαιουχικές εταιρείες και επιχειρήσεις (E.C., 2002a, E.C., 2002b, Φεφές, 2007, Νικολόπουλος και Καπογιάννης, 2012):

Οι συνεταιρισμοί είναι ιδιαίτερα διαδεδομένοι στους τομείς της γεωργικής παραγωγής, της μεταποιητικής βιομηχανίας, των τραπεζών, του εμπορίου καθώς και

σε τομείς των κοινωνικών υπηρεσιών. Εμφανίζουν χαρακτηριστικά όπως η εθελοντική συμμετοχή, η ισότητα μεταξύ των μελών στο δικαίωμα ψήφου, η λήψη αποφάσεων με βάση την αρχή της πλειοψηφίας, η ισότιμη διανομή των οικονομικών αποτελεσμάτων στα μέλη, η αυτονομία και η ανεξαρτησία. Διαμορφώνονται στη βάση της πραγματοποίησης των συμφερόντων των μελών και των εργαζόμενων τους (παραγωγοί ή καταναλωτές), έχουν σημαντικό ρόλο σε διάφορους τομείς της αγοράς και συμβάλλουν στον αποτελεσματικό (θεμιτό) ανταγωνισμό.

Οι εταιρείες αλληλοβοήθειας δραστηριοποιούνται στους τομείς της ασφάλισης, των ιατρικών υπηρεσιών, του δανεισμού και του οικοδομικού κλάδου. Χαρακτηρίζονται από ανοιχτή - εθελοντική συμμετοχή, ίσα δικαιώματα ψήφου, πλειοψηφία για τη λήψη αποφάσεων, αυτονομία και ανεξαρτησία, ενώ οι αμοιβές των μελών τους δεν βασίζονται στο κέρδος και στη διανομή του κεφαλαίου.

Οι εθελοντικές οργανώσεις παρέχουν κυρίως κοινωνικές υπηρεσίες και υπηρεσίες φροντίδας υγείας⁴² για τα ευάλωτα άτομα, μέριμνα για την τρίτη ηλικία, τα άτομα με αναπηρία και τα παιδιά και χαρακτηρίζονται επίσης από εθελοντική συμμετοχή, ίσα δικαιώματα ψήφου, αυτοδιαχείριση και δημοκρατική λήψη αποφάσεων.

Τα σωματεία εντοπίζονται κυρίως στην παροχή υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας στα άτομα που χρήζουν κοινωνική προστασία, τον αθλητισμό και την αναψυχή, τον πολιτισμό, την ανάπτυξη του περιβάλλοντος, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα δικαιώματα του καταναλωτή, την εκπαίδευση, την κατάρτιση, την έρευνα κ.ά.

Τα (κοινωφελή) ιδρύματα διοικούνται από διαχειριστές και τα κεφάλαιά τους προέρχονται κυρίως από δωρεές και κληροδοτήματα. Υποστηρίζουν διεθνή, εθνικά και τοπικά ερευνητικά έργα αναλαμβάνοντας τη χρηματοδότησή τους, κάνουν δωρεές σε άτομα που έχουν ανάγκη, επιχορηγούν την εθελοντική εργασία και χρηματοδοτούν προγράμματα για τον πολιτισμό, την υγεία, τη μέριμνα των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων κ.ά.

⁴² Βλ. Οικονόμου, 2004 και 2005.

Αναφορικά με τις κοινωνικές επιχειρήσεις, από τα πορίσματα της μελέτης του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) το 1999, προκύπτει ότι οι επιχειρήσεις αυτές αποτελούν ιδιωτικές δραστηριότητες και πρωτοβουλίες που συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη, προάγουν την κοινωνική συνοχή, καταπολεμούν την ανεργία και τον κοινωνικό αποκλεισμό και επιδιώκουν ταυτόχρονα κοινωνικούς και οικονομικούς στόχους με καινοτόμες και πρωτότυπες λύσεις. Σκοπός τους δεν είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους, αλλά η στήριξη ευπαθών κοινωνικών ομάδων ασκώντας εμπορική δραστηριότητα και παράγοντας αγαθά και υπηρεσίες (OECD, 1999).

Εκτός των παραπάνω διακριτών τύπων οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας, οι φορείς αυτοί προσλαμβάνουν συχνά μορφές που αποτελούν συνδυασμό οργανωτικών τύπων. Τα τελευταία χρόνια αναδείχθηκαν και νέες μορφές οι οποίες βασίζονται τόσο στην κοινωνική οικονομία όσο και σε άλλα πρότυπα σε σχέση με το νομικό πλαίσιο της κάθε κράτους. Η έλλειψη προτυποποίησης των τύπων των φορέων αυτών από χώρα σε χώρα και η αδυναμία στατιστικής επεξεργασίας τους, καθιστούν πολύ δύσκολη τη συγκέντρωση ποιοτικών και ποσοτικών δεδομένων για την κοινωνική οικονομία και τις οργανώσεις που τη συγκροτούν και την υποστηρίζουν (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises, 2013:45).

Οι προσπάθειες για την κατανόηση της έννοιας της κοινωνικής οικονομίας και των χαρακτηριστικών των οργανώσεων της, έχει οδηγήσει σε δύο προσεγγίσεις. Η πρώτη βασίζεται στη διάκρισή τους βασισμένη στις νομικές μορφές των φορέων της, όπως είναι οι συνεταιρισμοί, οι ενώσεις κοινών συμφερόντων, τα σωματεία κ.λπ. Η δεύτερη επικεντρώνεται στις κοινές αρχές που ενσωματώνονται στις οργανώσεις αυτές, όπως της ανεξάρτητης διοίκησης, της δημοκρατικής διαδικασίας λήψης αποφάσεων, της ισότητας, της αλληλεγγύης και της προτεραιότητας στα άτομα και την εργασία. Το πιο βασικό χαρακτηριστικό των φορέων κοινωνικής οικονομίας είναι ότι προσπαθούν να ενσωματώσουν τόσο το κοινωνικό όσο και το οικονομικό στοιχείο στις δραστηριότητές τους. Το δεύτερο χαρακτηριστικό που διακρίνει αυτούς τους οργανισμούς, είναι ότι καλύπτουν το κενό μεταξύ κράτους και αγοράς (OECD, 2007:9).

Οι ειδικοί του χώρου, προκειμένου να περιγράψουν τα χαρακτηριστικά των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας, δημιούργησαν τέσσερις προσεγγίσεις (κριτήρια) ως βάση ταξινόμησης (Borzaga and Defourny, 2001, Χρυσάκης κ.ά., 2002:34-37, Μητροσύλη, 2007:8-9):

Πρώτον, τη θεσμική/νομική προσέγγιση, που ομαδοποιεί τους οργανισμούς αυτούς ανάλογα με το καθεστώς λειτουργίας τους. Περιλαμβάνει τις συνεταιριστικές επιχειρήσεις/οργανώσεις, τις εταιρείες αλληλοβοήθειας και τις ενώσεις (σωματεία, ιδρύματα, εθελοντικές οργανώσεις κ.λπ.). Δεύτερον, την κανονιστική/ηθικολογική προσέγγιση, που εστιάζει κυρίως στις κοινές αρχές, σκοπούς και πρακτικές των οργανώσεων αυτών, ανάλογα με την ποικιλομορφία των δραστηριοτήτων τους (που τους ξεχωρίζει από τη λειτουργία των δομών της αγοράς και του κράτους). Τρίτον, την προσέγγιση δραστηριότητας οικονομικού σκοπού, καθώς στοχεύουν σε δραστηριότητες παραγωγικότητας και οικονομικής βιώσιμης ανάπτυξης. Τέταρτον, την προσέγγιση της «εδαφικότητας», διότι είναι πολύ σημαντική τόσο η εθνική/διεθνής όσο και η τοπική διάσταση των οργανώσεων αυτών.

Παράλληλα, σύμφωνα με το «Χάρτη των αρχών της κοινωνικής οικονομίας», τα χαρακτηριστικά των οργανώσεων της είναι η προτεραιότητα του ατόμου και του κοινωνικού στόχου έναντι του κεφαλαίου, το εθελούσιο και ανοιχτό σύστημα συμμετοχής μελών, η άσκηση δημοκρατικού ελέγχου από τα μέλη, ο συνδυασμός των συμφερόντων των μελών/χρηστών, η επιδίωξη του κοινού συμφέροντος, η προάσπιση και εφαρμογή των αρχών της αλληλεγγύης και της υπευθυνότητας, η αυτόνομη διαχείριση και η ανεξαρτησία από τις δημόσιες αρχές καθώς και η χρήση των πλεονασμάτων τους για την επίτευξη στόχων που προάγουν τη βιώσιμη ανάπτυξη, την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των μελών τους και του κοινού συμφέροντος (CIRIEC, 2007 και 2012, EOKΕ, 2012γ).

Σχετικά με τις κοινωνικές επιχειρήσεις, το Ευρωπαϊκό Ερευνητικό Δίκτυο για την Κοινωνική Οικονομία (l' Emergence des Entreprises Sociales en Europe - EMES), παρουσίασε τα οικονομικά και κοινωνικά εκείνα γνωρίσματα που χαρακτηρίζουν τις επιχειρήσεις ως κοινωνικές:

Αυτά που υποδηλώνουν την οικονομική διάσταση, είναι η συνεχής παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, ο υψηλός βαθμός διαχειριστικής και διοικητικής αυτονομίας, η ανάληψη σημαντικού βαθμού επιχειρηματικού και οικονομικού κινδύνου και η ύπαρξη αμειβόμενης εργασίας. Τα γνωρίσματα που υποδηλώνουν την κοινωνική διάσταση, είναι η ανάληψη της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας από ομάδα πολιτών, ο σαφής τους στόχος να επωφεληθεί η κοινότητα, η λήψη των αποφάσεών τους με δημοκρατικές διαδικασίες, η συμμετοχή των μελών τους στη διαχείριση και η απουσία διανομής κερδών (EMES, 1999).

Άλλα χαρακτηριστικά της νέας αυτής επιχειρηματικότητας, είναι ότι υιοθετεί ποιοτικά νέα προϊόντα και υπηρεσίες, νέες μορφές επιχειρηματικότητας, νέους παραγωγικούς συντελεστές, νέες οργανωτικές και παραγωγικές μεθόδους και συμμετοχή διαφορετικών εταίρων (όχι μόνο από ομοιογενείς κοινωνικές ομάδες), ευέλικτες μορφές απασχόλησης καθώς και κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο με σκοπό να αναπτυχθεί και να αναδειχθεί ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας και να καλυφθούν οι αυξανόμενες κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες (Χρυσάκης κ.ά., 2002:24 και 45).⁴³

Όπως προκύπτει από τη μελέτη του Εθνικού Ινστιτούτου Εργασίας (Χρυσάκης κ.ά., 2002:42-43), βασική διαφοροποίηση των κοινωνικών επιχειρήσεων από τους άλλους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, είναι ο επιχειρηματικός τους προσανατολισμός και ο υψηλός βαθμός διοικητικής τους αυτονομίας. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις αποτελούν ιδιωτικούς φορείς με στόχο την οικονομική βιωσιμότητα, παράγουν και προσφέρουν αγαθά και υπηρεσίες συλλογικού συμφέροντος και εισάγουν νέες λύσεις σε ανάγκες και πεδία στα οποία δεν ανταποκρίνεται η παραδοσιακή οικονομία. Επιπλέον, συνδυάζουν μη χρηματικούς πόρους (π.χ. την εργασία των εθελοντών), με πόρους που αντλούν από τις διαδικασίες πώλησης αγαθών εντός της αγοράς καθώς και με πόρους εκτός αγοράς (από κρατικές ενισχύσεις, ευρωπαϊκά προγράμματα και ιδιωτικές επιχορηγήσεις).

⁴³ Μερίδα κοινωνικών επιχειρήσεων δραστηριοποιούνται σε ανταγωνιστικές αγορές, ενώ κάποιες άλλες συνεργάζονται περισσότερο με το δημόσιο τομέα (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:17-18 και 28).

Ακολουθως, το Εθνικό Θεματικό Δίκτυο για την Κοινωνική Οικονομία της Κ.Π. EQUAL α' κύκλου υλοποίησης (2005α), παρουσίασε ταξινομημένα τα παρακάτω βασικά χαρακτηριστικά των κοινωνικών επιχειρήσεων, προκειμένου να αποσαφηνιστούν θεματικοί παράμετροι για τον εννοιολογικό προσδιορισμό τους:

Σημαντικά στοιχεία τους θεωρούνται μεταξύ άλλων, η ποικιλόμορφη νομική τους υπόσταση, η μη διανομή κερδών, η συμμετοχή των χρηστών τους, των εργαζομένων τους και της κοινότητας στη διοίκησή τους, ο αποτελεσματικός επιχειρηματικός τους χαρακτήρας, η δημοκρατική οργάνωση και λειτουργία τους, η συνύπαρξη οικονομικών και κοινωνικών στόχων, η κοινωνική και οικονομική τους αυτονομία και η εμπλοκή τους στο πλαίσιο των κανόνων της αγοράς.

Οι δραστηριότητες των κοινωνικών επιχειρήσεων βασίζονται σε υψηλά επίπεδα αυτοχρηματοδότησης, ενσωματώνουν σε αυτές άτομα από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, αποβλέπουν στην κατάρτιση, την εκπαίδευση και την ανάπτυξη των επαγγελματικών δεξιοτήτων των εργαζομένων τους, επιτυγχάνουν την ανάπτυξη δεσμών συνεργασίας και εμπιστοσύνης μεταξύ διοίκησης και εργαζομένων και ενισχύουν την τοπική κοινωνία.

Επιπλέον, οι κοινωνικές επιχειρήσεις αποσκοπούν στην προώθηση της ισότητας, την καταπολέμηση κάθε είδους διάκρισης, την κάλυψη συλλογικών αναγκών που δεν καλύπτονται από το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, Τέλος, προάγουν την επιχειρηματικότητα και προωθούν τη δημιουργία ενός νέου πεδίου συνεργασίας μεταξύ των ατόμων που ανήκουν σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Από την ομαδοποίηση και τη σύνθεση των παραπάνω χαρακτηριστικών, προκύπτει ότι για τον προσδιορισμό μιας επιχείρησης ως κοινωνικής θα πρέπει να ικανοποιούνται οκτώ σημαντικά κριτήριά (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:18-19):

1) Ο ανθρωποκεντρικός τους χαρακτήρας, με στόχο την ικανοποίηση κοινωνικών αναγκών και όχι οικονομικών, από την εμπορική τους δραστηριότητά τους. 2) Η φιλικότητά τους προς τους εργαζόμενους, με την παροχή δυνατότητας απασχόλησης

σε ανέργους που ανήκουν σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. 3) Η μη διανομή των κερδών, αλλά η εκ νέου κεφαλαιοποίησή τους στην επιχείρηση. 4) Ο συνδυασμός των κοινωνικών και οικονομικών τους στόχων ώστε να εξασφαλίζουν οικονομική βιωσιμότητα, χωρίς όμως να υποβαθμίζονται οι πρωτεύοντες κοινωνικοί στόχοι. 5) Η κοινή τους ιδιοκτησία, με αποτέλεσμα τα περιουσιακά τους στοιχεία να μην μπορούν να πωληθούν προς όφελος κάποιου ιδιώτη, αλλά μόνο προς όφελος της κοινότητας. 6) Η δημοκρατική τους λειτουργία και η διαφάνεια στη λήψη των αποφάσεων, ακολουθώντας όσο το δυνατόν πιο δημοκρατικές, μη ιεραρχικά δομημένες διαδικασίες. 7) Η εθελοντική εργασία που διέπει τις υπηρεσίες τους, καθώς τα μέλη τους εργάζονται χωρίς αμοιβή, αλλά με αντάλλαγμα προσωπική ηθική ικανοποίηση και κοινωνική αναγνώριση. 8) Ο προσανατολισμός τους στην κοινότητα, που επιτυγχάνεται με τη θέσπιση δεσμών με την τοπική κοινωνία, με στόχο την κοινωνική συνοχή και οικονομική ανάπτυξη.

Συμπληρωματικά, χαρακτηριστικό γνώρισμα της κοινωνικής επιχείρησης είναι ότι διαφέρει από την παραδοσιακή επιχείρηση σε δύο βασικές παραμέτρους (Χρυσάκης κ.ά., 2002, Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007):

i) Οι προσπάθειές των «παραδοσιακών» επιχειρηματιών είναι άμεσα συνδεδεμένες με την οικονομική τους ευημερία και έμμεσα συνδεδεμένες με τη στήριξη της απασχόλησης. Αντίθετα, οι κοινωνικοί επιχειρηματίες προσανατολίζονται άμεσα στην καταπολέμηση της ανεργίας, της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού ευπαθών ομάδων πληθυσμού.

ii) Οι «παραδοσιακοί» επιχειρηματίες στις δραστηριότητές τους λειτουργούν με γνώμονα τα χρηματοοικονομικά αποτελέσματα και τη δυνατότητα παραγωγής κερδών για τους ιδιοκτήτες-μετόχους. Από την άλλη μεριά, η κοινωνική επιχείρηση αναπτύσσεται με συνδυασμό οικονομικών και κοινωνικών σκοπών, καθώς αναπτύσσονται οικονομικές δραστηριότητες με σκοπό την παροχή υπηρεσιών προς τις κοινωνικές ομάδες, ανεξάρτητα αν αποβλέπουν ή όχι σε οικονομικά οφέλη.

Επομένως, παρά τη διαφορετικότητα των θεωρητικών προσεγγίσεων στη συζήτηση του τομέα των κοινωνικών και οικονομικών επιστημών ως προς τα χαρακτηριστικά και τα κριτήρια προσδιορισμού των κοινωνικών επιχειρήσεων, η επιστημονική

κοινότητα υπογράμμισε ότι αυτές αποτελούν ένα σημαντικό εναλλακτικό εργαλείο για μια περισσότερο βιώσιμη, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη σε τοπικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο. Οι δραστηριότητές τους άλλωστε βασίζονται στην εθελοντική εργασία, στοχεύουν στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και της κοινωνικής αλληλεγγύης και δημιουργούν συνθήκες απορρόφησης και αξιοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού (Χρυσάκης κ.ά., 2002).

Από την ολοκλήρωση της παρουσίασης των βασικών χαρακτηριστικών και των κριτηρίων ταξινόμησης των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων, προκύπτει η ανάγκη να παρουσιαστεί ο ρόλος, η συμβολή και η οπτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θέματα τα οποία εξετάζονται στην επόμενη ενότητα.

1.4 Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας

Σε συνέχεια της διατύπωσης βασικών χαρακτηριστικών των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων, στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται (συνοπτικά) η συμβολή και η οπτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης των τελευταίων ετών για τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας.

Η πολυδιάστατη κοινωνική δομή της Ευρώπης από την άποψη των θεσμών κοινωνικής προστασίας,⁴⁴ θεωρεί ότι η ύπαρξη ενός ενιαίου ευρωπαϊκού κοινωνικού κράτους στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν έχει ακόμα πραγματοποιηθεί (Sakellaropoulos and Bergman, 2004). Η διεθνής έρευνα έχει εντοπίσει τέσσερα μοντέλα κοινωνικού κράτους στην Ευρώπη: Το Σκανδιναβικό, το Αγγλοσαξονικό, το Κορπορατιστικό και το Μεσογειακό μοντέλο. Σύμφωνα με αυτά, θα μπορούσαν να διατυπωθούν κάποιες διαπιστώσεις σε σχέση με τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας όπως αναφέρονται και στους Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου (2007:23-25, 34-43):

Το Σκανδιναβικό μοντέλο περιλαμβάνει τη Φινλανδία, τη Νορβηγία, τη Σουηδία και τη Δανία. Και τα τέσσερα κράτη έχουν παρεμφερή κοινωνικά συστήματα που βασίστηκαν στη δράση των κοινωνικών κινημάτων, τον ευρύ δημόσιο τομέα και το ισχυρό κράτος πρόνοιας (Esping-Andersen, 2006). Η μείωση των κοινωνικών δαπανών στις χώρες αυτές τα τελευταία χρόνια, οδήγησε στην ανάγκη τόνωσης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και την ανάπτυξη -αγροτικών κυρίως- συνεταιρισμών (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:23)

Το παράδειγμα των Σκανδιναβικών χωρών δείχνει ότι η κοινωνική οικονομία μπορεί να αναπτυχθεί στο πλαίσιο παράλληλων ενεργειών με ένα αξιοπρεπές και γενναιόδωρο σύστημα κράτους πρόνοιας, ως μέρος μιας προοδευτικής πολιτικής ανακατανομής (Borzaga and Maiello, 1998). Παράλληλα, στις χώρες αυτές έχει αναπτυχθεί με την υποστήριξη της τοπικής αυτοδιοίκησης, μεγάλος αριθμός κοινωνικών συνεταιρισμών στους τομείς της εκπαίδευσης, του πολιτισμού, της ψυχαγωγίας και της παροχής κοινωνικών και προσωπικών υπηρεσιών σε ευάλωτες και ευπαθείς ομάδες πληθυσμού (ΟΚΕ, 2013:7).

⁴⁴ Βλ. Στεργίου, 2006.

Το Αγγλοσαξονικό μοντέλο που εντοπίζεται στη Μεγάλη Βρετανία, δίνει έμφαση στην αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού μέσω των προσεγγίσεων της τοπικής διάστασης της κοινωνικής οικονομίας (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:23-24). Συμπεριλαμβάνει ποικιλία αστικών και αγροτικών συνεταιρισμών, πιστωτικών συνεταιρισμών (credit unions), παραδοσιακών οργανισμών αλληλοβοήθειας (mutuals), εθελοντικών οργανώσεων, μη κερδοσκοπικών σωματείων, επιχειρήσεων με κοινωνικό προσανατολισμό και οργανισμών παροχής υπηρεσιών σίτισης και στέγασης (Kramer, 1992, Giddens, 1998 και 2000).⁴⁵

Στο μοντέλο αυτό παρατηρείται ότι ο εθελοντικός τομέας, ο οποίος περιλαμβάνει ομάδες αυτοβοήθειας και φιλανθρωπικές οργανώσεις, δε συμπεριλαμβάνεται μεταξύ των οργανώσεων με εμπορικούς στόχους όπως οι συνεταιρισμοί (Billis and Glennerster, 1998). Η κοινωνική οικονομία αντιμετωπίζεται ως αναπόσπαστο μέρος ενός «τρίτου δρόμου» μεταξύ αγοράς και κράτους, με κοινωνικούς και οικονομικούς στόχους. Η οικονομική δραστηριότητα των οργανώσεων της περιλαμβάνει την παραγωγή και τη διανομή αγαθών και υπηρεσιών, δημιουργεί εναλλακτικές μορφές απασχόλησης (διασύνδεση μεταξύ της απασχόλησης και της προσωπικής ευθύνης) και ενισχύει την ανάπτυξη τοπικής κοινωνικής συνοχής (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:23-24).

Στη Μεγάλη Βρετανία οι κοινωνικές επιχειρήσεις παρουσιάζουν οικονομικά πλεονεκτήματα τα οποία μπορούν να συμβάλουν στην επίτευξη στόχων σε ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών και περιβαλλοντικών ζητημάτων και σε πολλούς άλλους τομείς της οικονομίας. Η βρετανική κυβέρνηση θεωρεί ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις εξυπηρετούν μια πολύτιμη αποστολή στη δημιουργία μιας βιώσιμης οικονομίας η οποία μπορεί να οδηγήσει στην κοινωνική ενσωμάτωση (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:34-35). Επιπλέον, οι επιχειρήσεις αυτές συμβάλλουν θετικά προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης των τοπικών κοινοτήτων μέσω και της ενίσχυσης της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας και μέσω της ενδυνάμωσης της εργασίας των ατόμων. Συνεπώς, στη Μεγάλη Βρετανία οι κοινωνικές επιχειρήσεις

⁴⁵ Οι οργανώσεις αυτές είχαν καταστεί κεντρικό σημείο αναφοράς στην πολιτική οικονομία των Νέων Εργατικών τόσο στα κείμενα του τότε Πρωθυπουργού της Μ. Βρετανίας Τ. Blair όσο και των θεωρητικών υποστηρικτών του (Giddens, 1998 και 2000).

δραστηριοποιούνται κυρίως στους τομείς της προστασίας του περιβάλλοντος, της παραγωγής βιολογικών προϊόντων και της παροχής κοινωνικών και προσωπικών υπηρεσιών με στόχους την καταπολέμηση της ανεργίας, του κοινωνικού αποκλεισμού καθώς και την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας (ΟΚΕ, 2013:7).

Το Κορπορατιστικό μοντέλο αναπτύχθηκε στο Βέλγιο, τη Γαλλία και τη Γερμανία. Στη λειτουργία του μοντέλου αυτού παρατηρείται επισημοποίηση της εμπλοκής των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας που παρείχαν κοινωνικές υπηρεσίες. Αυτό έγινε με την εγκαθίδρυση συγκεκριμένων θεσμών αλλά και με σημαντική χρηματοδότηση (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:24-25).

Στη Γαλλία ειδικότερα, η υποστήριξη του κράτους είναι πολύ σημαντική για την κοινωνική οικονομία (Archambault, 1997). Βασίζεται κυρίως στη δραστηριότητα τριών κατηγοριών φορέων, των συνεταιρισμών, των εταιρειών αλληλοβοήθειας και των σωματείων. Οι οργανισμοί αυτοί αναλαμβάνουν υπηρεσίες παροχής κοινωνικής πρόνοιας οι οποίες παραχωρούνται από το κράτος (ανάπτυξη στενών δεσμών με τον κρατικό μηχανισμό), εκτελούν δημόσιο έργο και αποζημιώνονται από το δημόσιο οικονομικό σύστημα. Παράλληλα, οι κοινωνικές επιχειρήσεις συστήνονται και λειτουργούν σύμφωνα με ειδικό θεσμικό πλαίσιο. Στη Γαλλία λειτουργεί επίσης και η Εθνική Επιτροπή Διασύνδεσης Συνεταιρισμών, Οργανισμών Αλληλοβοήθειας και Ενώσεων (National Liaison Committee for Co-Operatives, Mutuals and Associations), η οποία στελεχώνεται από εκπροσώπους κρατικών φορέων και οργανισμών κοινωνικής οικονομίας (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:25).⁴⁶

Στη Γερμανία η κοινωνική οικονομία περιλαμβάνει συνεταιρισμούς (οι οποίοι επιδιώκουν αποκλειστικά την εξυπηρέτηση των μελών τους), οργανισμούς υπηρεσιών πρόνοιας και αλληλοβοήθειας και μεγάλο αριθμό εθελοντικών και μη κυβερνητικών - μη κερδοσκοπικών οργανώσεων.⁴⁷ Απουσιάζει όμως, σύμφωνα με την άποψη της κοινωνίας, η ευαισθητοποίηση, η ενημέρωση και η πληροφόρηση των πολιτών και των στελεχών των θεσμικών φορέων σχετικά με τις ευκαιρίες και τις

⁴⁶ Στη Γαλλία το 1997 ιδρύθηκε η Caisse Solidaire με στόχο την αντιμετώπιση της ανεργίας και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού μέσα από τη χρηματοδότηση προγραμμάτων για μικρές επιχειρήσεις, για νέους αγρότες και για μη κερδοσκοπικές οργανώσεις (ΟΚΕ, 2013:8).

⁴⁷ Στη Γερμανία ο μη κερδοσκοπικός τομέας δεν αναπτύχθηκε σε αντίθεση με το Γερμανικό κράτος, αλλά σε αλληλεπίδραση με αυτό (Γεώργιας, 2013β:29).

δυνατότητες ανάπτυξης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:24-25). Το θεσμικό πλαίσιο της Γερμανίας θεσπίστηκε με στόχο τη σύσταση και λειτουργία κοινωνικών επιχειρήσεων στις οποίες απασχολούνται άτομα με βαριές αναπηρίες (ΟΚΕ, 2013:6).

Στο Βέλγιο έχει σχηματισθεί ένα υβριδικό μοντέλο κοινωνικής οικονομίας, επηρεασμένο από το γερμανικό και το γαλλικό μοντέλο. Οι συνεταιρισμοί έχουν πολύ σημαντικό ρόλο και υποστηρίζουν το δημόσιο σύστημα σε πολλούς κοινωνικούς τομείς (όπως το σύστημα υπηρεσιών υγείας). Το 1995 ψηφίστηκε νόμος που αναγνώρισε τη σύσταση και λειτουργία επιχειρήσεων για κοινωνικούς σκοπούς και αναγνώρισε το δυνητικό ρόλο του τομέα της κοινωνικής οικονομίας (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:25). Επίσης, στο Βέλγιο θεσμοθετήθηκαν και επιχειρήσεις κατάρτισης με ταυτόχρονη απασχόλησης των ωφελούμενων και επιχειρήσεις ενσωμάτωσης ανέργων στην αγορά εργασίας, μέσω συμβολαίων απασχόλησης (ΟΚΕ, 2013:8).

Το Μεσογειακό μοντέλο διαμορφώθηκε στην Ιταλία, την Ισπανία, την Πορτογαλία και την Ελλάδα. Ο προβληματισμός και τα ερωτήματα που ανακύπτουν για την κοινωνική οικονομία στις χώρες της Μεσογείου έχει σχέση με τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του κοινωνικού κράτους (όπως για παράδειγμα ο αυξημένος ρόλος της οικογένειας), στοιχεία που έχει εξετάσει διεξοδικά ο Ferrera (1999) (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:24).

Στην Ιταλία, ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας αναπτύχθηκε νωρίς και είναι πολύ ισχυρός (Borzaga and Santuari, 2000). Περιλαμβάνει συνεταιρισμούς, οργανώσεις πολιτών, μη κυβερνητικές οργανώσεις, μη κερδοσκοπικές ενώσεις και κοινωνικές επιχειρήσεις. Οι συνεταιρισμοί όπως και άλλες μορφές κοινωνικών επιχειρήσεων έχουν μια μακρόχρονη παράδοση η οποία αντικατοπτρίζεται στην ύπαρξη μιας υποστηρικτικής νομοθεσίας.⁴⁸ Η ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ιταλία, συνδέεται με τον τρόπο που έχει οργανωθεί και λειτουργεί το προνοιακό της

⁴⁸ Πρώτη η Ιταλία ανέπτυξε ειδική νομοθεσία στις αρχές του 1990 (ΟΚΕ, 2013:6).

σύστημα, αλλά και με τον παραδοσιακό ρόλο των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:37-40).⁴⁹

Στην Πορτογαλία και την Ισπανία, ο τομέας είναι λιγότερο αναπτυγμένος, αλλά παρουσιάζει αυξημένη δυναμική τα τελευταία χρόνια. Η καθυστέρηση ανάπτυξης ειδικού θεσμικού πλαισίου αναφοράς, εμπόδισε τις δράσεις των συνεταιριστικών και των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:24).

Μολαταύτα, στη Χώρα των Βάσκων στην Ισπανία, αναπτύχθηκε ένα από το πιο σημαντικά παραδείγματα συνεταιρισμών, το «Μοντραγκόν». Το σύστημα του Μοντραγκόν είναι μοναδικό σε μέγεθος και δυναμικότητα και λειτουργεί ως πρότυπο για την ανάπτυξη παρόμοιων συστημάτων. Αποτελεί ένα παράδειγμα «ελευθεριακής» οργάνωσης και είναι επιτυχημένο σε πρωτοφανή κλίμακα (Ντάσιος, 2013:190-193). Η Συνεργατική Επιχείρηση Mondragon Corporation Cooperativa (MCC), αποτελείται από 100 περίπου αυτόνομους συνεταιρισμούς που συνθέτουν έναν όμιλο επιχειρήσεων ομαδοποιημένων σε τρεις ομοειδείς ομάδες: Οικονομία, Βιομηχανία και Διανομή. Ο όμιλος αυτός, είναι σήμερα ο μεγαλύτερος επιχειρηματικός όμιλος στη Χώρα των Βάσκων και καταλαμβάνει την 8η θέση από άποψη μεγέθους επιχείρησης στην Ισπανία (ΟΚΕ, 2013:8).

Η ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα παρουσίασε μεγάλη καθυστέρηση και έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας αυτής, παρουσιάζονται αναλυτικά ο ρόλος των οργανώσεων της, η αποστολή τους, τα προβλήματά τους και περιγράφονται οι εξελίξεις της τελευταίας δεκαετίας και οι πρόσφατες θεσμικές αλλαγές.

Παρ' όλες τις διαφορετικές εθνικές προσεγγίσεις (σε σχέση με τα μοντέλα κοινωνικού κράτους), η ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας προκύπτει είτε ως ανάγκη είτε ως επιδίωξη. Η ανάγκη για υπηρεσίες κοινωνικής προστασίας, πρόνοιας και φροντίδας υγείας και η επιδίωξη για ένταξη/επανένταξη στην αγορά εργασίας, για οικονομική ευημερία και τοπική ανάπτυξη, αποτελούν τις βασικές

⁴⁹ Στην περίπτωση της Ιταλίας η διαμόρφωση του κοινωνικού κράτους, είχε ως συνέπεια τον περιορισμό των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας, όμως η εναλλαγή από το φασισμό στη δημοκρατία άλλαξε σημαντικά αυτή την κατάσταση (Γεώργιας, 2013β:29).

προτεραιότητες του εν λόγω τομέα. Είναι όμως απαραίτητο να απαντηθεί το ερώτημα κατά πόσο η κοινωνική οικονομία μπορεί να αντεπεξέλθει, να αντικαταστήσει ή να υποκαταστήσει τις παροχές του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα και, τι είδος, εύρος και ποιότητα θα έχουν αυτές οι παρεχόμενες υπηρεσίες.

Τα τελευταία χρόνια στην Ευρώπη, ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας έχει γίνει πολύ σημαντικός ώστε να «χτιστεί» η βάση για την ανάπτυξη ενός Ευρωπαϊκού μη κερδοσκοπικού τομέα. Η σημασία της ανάπτυξης του επηρεάστηκε όχι μόνο από την αυξανόμενη ζήτηση για κοινωνικές υπηρεσίες αλλά πολύ περισσότερο για την υποστήριξη της κοινωνίας, για δημογραφικούς και οικονομικούς λόγους, για μια σταθερή μεσαία τάξη και γενικότερα για την αλλαγή του ρόλου της πολιτείας (Anheier, 2002).

Οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη καταλαμβάνουν ένα σημαντικό μερίδιο της οικονομίας.⁵⁰ Η κοινωνική οικονομία κεντρίζει το ενδιαφέρον της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 (Κλήμη - Καμινάρη και Παπαγεωργίου, 2010:192-196). Δραστηριοποιείται σε όλους σχεδόν τους κοινωνικούς και οικονομικούς τομείς της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η σημασία της είναι αισθητή τόσο σε επίπεδο Ευρωπαϊκών Θεσμών όσο και σε επίπεδο κρατών-μελών. Είναι πολύ σημαντική για το μέλλον της Ευρώπης γιατί προσφέρει τη δυνατότητα οικονομικής ανάπτυξης μέσω ανάληψης επιχειρηματικών πρωτοβουλιών και δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας, ενεργοποιεί τη συμμετοχή των πολιτών, τον εθελοντισμό, την αλληλεγγύη, καλύπτει κοινωνικές ανάγκες και οδηγεί σε κοινωνική συνοχή (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:28-29).

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις από την άλλη, στοχεύουν στην κάλυψη των νέων και αυξανόμενων αναγκών που προκύπτουν σε μια μεταβαλλόμενη Ευρώπη, καθώς στηρίζουν την απασχόληση, την οικονομία και την επιχειρηματικότητα σε περιοχές όπου οι παραδοσιακοί τομείς της αγοράς και του κράτους δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν ικανοποιητικά (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:28-29).

⁵⁰ Η Ευρωπαϊκή Ένωση δίνει ιδιαίτερη σημασία στην αξία της κοινωνικής συνοχής, η οποία αποτελεί κατευθυντήρια αρχή που μπορεί να εντοπιστεί σε όλες τις πράξεις που έχουν οδηγήσει με αφετηρία το 1945, στην ευρωπαϊκή ενοποίηση, θέτοντας τα θεμέλια για ένα ολοκληρωμένο όραμα ευρωπαϊκής ανάπτυξης (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises, 2013:11).

Έτος-σταθμός για την αναγνώριση της Κοινωνικής Οικονομίας σε επίπεδο θεσμών της Ε.Ε. αποτελεί το 1989, καθώς η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκδίδει Έγγραφο με τίτλο: «Επιχειρήσεις στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας: Μια αγορά χωρίς σύνορα για την Ευρώπη». Επιπλέον, δημιουργείται η Μονάδα Κοινωνικής Οικονομίας της Γενικής Γραμματείας Επιχειρήσεων και χρηματοδοτείται το πρώτο ευρωπαϊκό συνέδριο κοινωνικής οικονομίας. Από το 1990, λειτουργεί και το “Intergroup” για την Κοινωνική Οικονομία στην Ε.Ε. στο οποίο συμμετέχουν οι μεγαλύτεροι οργανισμοί εκπροσώπησης της Κοινωνικής Οικονομίας (CIRIEC, 2005:17-18, 79-80, 126-127, Νασιούλας, 2012:48).

Πιο συγκεκριμένα, από το 1989 έως το 2000,⁵¹ δραστηριοποιήθηκε η Μονάδα Κοινωνικής Οικονομίας και κατά τη διάρκεια των επιμέρους συνεδριών του Συμβουλίου πραγματοποιήθηκε μια σειρά ευρωπαϊκών συνδιασκέψεων για την κοινωνική οικονομία. Στόχοι της συγκεκριμένης Μονάδας ήταν η ενίσχυση των φορέων της κοινωνικής οικονομίας και η προετοιμασία του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας τους (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:30).⁵²

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 1993, κατέθεσε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τα σχέδια για τη θέσπιση των συνεταιρισμών, των σωματείων και των εταιρειών αλληλοβοήθειας, με σκοπό την υποστήριξη της λειτουργίας των φορέων της κοινωνικής οικονομίας σε διεθνές επίπεδο (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:29-30).⁵³

Η Ανακοίνωση της Επιτροπής «για την προώθηση του ρόλου των Σωματείων και των Ιδρυμάτων στην Ευρώπη» το 1997, αποτύπωσε τη σημασία των φορέων της κοινωνικής οικονομίας, τις δυνατότητες αλλά και τα προβλήματά τους στις χώρες της Ε.Ε. Η πρωτοβουλία αυτή έγινε αποδεκτή από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Επιτροπή των Περιφερειών και την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και

⁵¹ Στη δεκαετία του 1990, οι ευρωπαϊκές χώρες δρομολόγησαν τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης με τη δημιουργία της ενιαίας αγοράς και την καθιέρωση του ευρώ, επιταχύνοντας τις διεργασίες της ευρωπαϊκής συνοχής και διευρύνοντάς την ώστε να μπορεί να περιλαμβάνει και άλλες χώρες (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises, 2013:13).

⁵² Έτσι, ετοιμάστηκε ένα Πρόγραμμα Δράσης για την περίοδο 1994-96, το οποίο υιοθετήθηκε μεν από την Επιτροπή, απορρίφθηκε όμως από το Συμβούλιο. Αποτέλεσε ωστόσο την αφετηρία για την ανάληψη των μελλοντικών πρωτοβουλιών. Τον Ιούλιο του 2000 η ευθύνη και οι αρμοδιότητες για την κοινωνική οικονομία εντάχθηκαν στη Γενική Διεύθυνση για τις Επιχειρήσεις.

⁵³ Η πρωτοβουλία αυτή επανήλθε στο προσκήνιο μετά την Οδηγία για τη συμπλήρωση του καταστατικού της ευρωπαϊκής εταιρείας (Οδηγία, 2001/86/ΕΚ) με αποτέλεσμα τον Ιούλιο του 2003 να υιοθετηθεί το καταστατικό του Ευρωπαϊκού Συνεταιρισμού.

οδήγησε σε σειρά εκδηλώσεων, συνεδρίων, εθνικών συνδιασκέψεων, συναντήσεων εμπειρογνομόνων κ.λπ. (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:29-30).

Λίγο αργότερα και από το 1998, λειτουργεί η «Ευρωπαϊκή Μόνιμη Σύνοδος των Συνεταιρισμών, Αμοιβαίων Κοινωνιών, Ενώσεων και Ιδρυμάτων» (CEP-CMAF).⁵⁴ Η Σύνοδος αυτή εξασφαλίζει την επαφή και τη διαβούλευση των φορέων της κοινωνικής οικονομίας με τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα. Σημαντικές παραμέτρους της, αποτελούν η υποβολή της «Ρύθμισης για τα Ευρωπαϊκά Καταστατικά Συνεταιρισμών, Αμοιβαιοτήτων και Ενώσεων» καθώς και το Έγγραφο Επικοινωνίας «Προάγοντας το ρόλο των Εθελοντικών Οργανώσεων και Ιδρυμάτων», με σκοπό να δημιουργήσουν έναν ενιαίο λειτουργικό ευρωπαϊκό τύπο κοινωνικής επιχείρησης σε όλη την επικράτεια της Ε.Ε. (CIRIEC, 2005:17, 80, 126, Νασιούλας, 2012:49).

Επιπρόσθετα, η «Ευρωπαϊκή Μόνιμη Σύνοδος των Συνεταιρισμών, Αμοιβαίων Κοινωνιών, Ενώσεων και Ιδρυμάτων» (CEP-CMAF), έχει κύριο σκοπό τη συλλογική εκπροσώπηση των φορέων της Επιτροπής για θέματα κοινωνικής οικονομίας. Ιδιαίτερα για τους συνεταιρισμούς, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων έκρινε απαραίτητη τη λήψη μέτρων με τρεις βασικές κατευθύνσεις. Την προώθηση των συνεταιρισμών σε όλη την Ευρώπη, την επιπλέον βελτίωση της νομοθεσίας τους και τη διατήρηση και ενίσχυση της θέσης των συνεταιρισμών στους κοινοτικούς στόχους (Κλήμη - Καμινάρη και Παπαγεωργίου, 2010:194-195, Νασιούλας, 2012:49).

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βιέννης (Δεκέμβριος 1998), σημείωσε την ανάγκη για μια ολοκληρωμένη στρατηγική απασχόλησης. Ανακοίνωσε ότι τα κράτη-μέλη πρέπει να αναπτύσσουν πρωτοβουλίες που να περιλαμβάνουν όλες τις δυνατότητες της κοινωνικής οικονομίας για τη δημιουργία θέσεων εργασίας σε τοπικό επίπεδο, τον τομέα των τεχνολογιών, του περιβάλλοντος και των δραστηριοτήτων που δεν καλύπτονται από την αγορά (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:29).

Το επόμενο έτος, υιοθετήθηκε η πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τους Κατευθυντήριους Άξονες για την Απασχόληση (1999). Σε αυτούς προσδιορίζονται οι κατευθυντήριες γραμμές για τις δυνατότητες δημιουργίας θέσεων εργασίας στον

⁵⁴ Το 2008 μετονομάστηκε σε Social Economy Europe.

τομέα της κοινωνικής οικονομίας, καθώς το ζήτημα της απασχόλησης αναδεικνύεται σε ζήτημα μείζονος σημασίας (Κλήμη - Καμινάρη και Παπαγεωργίου, 2010:193).

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο ψήφισμα του 1999, αναγνωρίζει τη συμβολή της κοινωνικής οικονομίας στον τομέα της απασχόλησης και υποδεικνύει στα κράτη-μέλη να προωθήσουν μέτρα για τη δημιουργία ευκαιριών εργασίας στην κοινωνική οικονομία, τα οποία να συνδέονται με ανάγκες που δεν έχουν ακόμα ικανοποιηθεί από την αγορά -E.C. 69/12.3.1999, Οδηγία 12- (Κλήμη - Καμινάρη και Παπαγεωργίου, 2010:193).

Τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ειδικότερα το Ευρωκοινοβούλιο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ), έχουν επιχειρήσει να προωθήσουν την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας μέσω μιας σειράς πρωτοβουλιών πολιτικής.

Η πρώτη Διάσκεψη της κοινωνίας των πολιτών που διοργανώθηκε σε ευρωπαϊκό επίπεδο με πρωτοβουλία της ΕΟΚΕ,⁵⁵ πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 1999. Σε αυτήν τονίστηκε ο σημαντικός ρόλος που οφείλουν να διαδραματίσουν οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών στην ανάπτυξη ενός συμμετοχικού κοινωνικού προτύπου καθώς και στη διαμόρφωση πολιτικών που μπορούν να ενισχύσουν την εμπιστοσύνη στη δημοκρατική διαδικασία (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises, 2013:87). Συνεπώς, η κοινωνική οικονομία, με το συμμετοχικό χαρακτήρα της και τον ενεργό ρόλο των ενδιαφερόμενων μερών, αναγνωρίστηκε ως δυναμικός φορέας, ικανός να συμβάλει θετικά στον εκσυγχρονισμό των ευρωπαϊκών συστημάτων πρόνοιας και στην ενεργό εμπλοκή των πολιτών στην εξεύρεση λύσεων για σημαντικά προβλήματα της κοινωνίας.

Το έτος 2000, με την Ατζέντα της Λισσαβόνας,⁵⁶ οι ευρωπαίοι ηγέτες προσδιόρισαν έναν νέο στρατηγικό στόχο για την επόμενη δεκαετία: *«να καταστεί η Ευρώπη η πιο ανταγωνιστική, δυναμική... με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή»*. Στη Λισσαβόνα, ενώ οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις

⁵⁵ Οι οργανισμοί κοινωνικής οικονομίας από ολόκληρη την Ε.Ε. εκπροσωπούνται άμεσα στην ΕΟΚΕ.

⁵⁶ Το έγγραφο όριζε επίσης ότι προϋπόθεση για την επίτευξη αυτού του στόχου ήταν η ανάπτυξη μιας στρατηγικής που θα αποβλέπει (...) στον εκσυγχρονισμό του ευρωπαϊκού κοινωνικού προτύπου, την επένδυση στον άνθρωπο και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού.

συνειδητοποίησαν την επείγουσα ανάγκη προσαρμογής του νέου αναπτυξιακού προτύπου, έκριναν ότι αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί με τον εκσυγχρονισμό των ίδιων εργαλείων που είχαν χρησιμοποιηθεί μέχρι τότε, βασιζόμενες στους θετικούς ρυθμούς της οικονομικής ανάπτυξης και της απασχόλησης (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises, 2013:13).

Το έτος 2001, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με τα εθνικά σχέδια για την απασχόληση, δίνει έμφαση στην επιχειρηματική προσέγγιση του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και καλεί τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. να αναπτύξουν τοπικές στρατηγικές απασχόλησης, βασισμένες στη λειτουργία των συνεταιρισμών. Για το σκοπό αυτό, ζητήθηκε από τα κράτη-μέλη να προωθήσουν συνεργασίες με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, ώστε να προωθήσουν μέτρα ανταγωνιστικής ανάπτυξης μέσω της κοινωνικής οικονομίας για την προσφορά αγαθών/υπηρεσιών που αφορούν ανάγκες που δεν είχαν ικανοποιηθεί από την αγορά και το κράτος (Κλήμη - Καμινάρη και Παπαγεωργίου, 2010:193)

Όπως αναφέρθηκε, οι συνεταιρισμοί και τα σωματεία αποτελούν τα βασικά συστατικά της κοινωνικής οικονομίας στα οποία η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προσθέτει και τις μη κυβερνητικές οργανώσεις. Κύριο μέλημα αυτών των φορέων είναι η ενίσχυση της απασχόλησης, η υποστήριξη της κοινωνικής συνοχής, η ενθάρρυνση των προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης και η γενικότερη οικονομική ανάπτυξη στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Για το λόγο αυτόν, έχουν θεσπιστεί ειδικά μέτρα τα οποία αναφέρονται στους φορείς αυτούς.⁵⁷

Το έτος 2003, το Συμβούλιο της Ε.Ε. εκπόνησε έναν Κανονισμό περί του καταστατικού της Ευρωπαϊκής Συνεταιριστικής Εταιρείας (SCE), με στόχο τη στήριξη της ανάπτυξης των διασυννοριακών και διακρατικών δραστηριοτήτων των συνεταιρισμών (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises, 2013:87).

Στη συνέχεια, το έτος 2004, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε Ανακοίνωση «για την προώθηση των συνεταιριστικών εταιρειών στην Ευρώπη», στην οποία συνιστούσε να

⁵⁷ Για παράδειγμα η διάθεση του 1% του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου για τη δημιουργία ενός τοπικού κοινωνικού κεφαλαίου, το οποίο να διατίθεται αποκλειστικά σε μη κερδοσκοπικές οργανώσεις.

δοθεί μεγαλύτερη προσοχή και στήριξη στα νέα κράτη-μέλη και τις υποψήφιες προς ένταξη χώρες, όπου ο συνεταιριστικός τομέας παρουσίαζε σχετικά χαμηλή ανάπτυξη (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises, 2013:87-88).

Με βάση την έκθεση του CIRIEC (2007), η κοινωνική οικονομία έχει ενσωματωθεί ως βασικός τομέας της οικονομίας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον, υποστηρίζεται και από τη μεγάλη ομάδα ελεύθερων και εθελοντικών οντοτήτων που έχουν δημιουργηθεί από την κοινωνία πολιτών για την κάλυψη αναγκών σε επίπεδο ατόμων, νοικοκυριών και οικογενειών (EOKE, 2012γ).

Γενικά, η Ε.Ε. έχει προωθήσει τον πειραματισμό στο πεδίο της κοινωνικής οικονομίας, τον προσδιορισμό και τη διάδοση των επιτυχημένων πρακτικών καθώς και την κατάρτιση των νέων επαγγελματιών της κοινωνικής οικονομίας σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Μέσω αυτών των πρωτοβουλιών, η Ε.Ε. έχει συμβάλει στην προώθηση των πολιτικών κοινωνικής συνοχής στα κράτη-μέλη. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο επιπρόσθετα, έχει αναγνωρίσει τις δυνατότητες που παρέχει η κοινωνική οικονομία για την ανάπτυξη της οικονομίας, της απασχόλησης και του εθελοντισμού, ενώ παράλληλα, το Σχέδιο Δράσης για την Επιχειρηματικότητα του 2004, αναγνώρισε τη σημασία του εν λόγω τομέα (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:29). Αντίστοιχα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκτόνησε το «Εγχειρίδιο για την κατάρτιση των λογαριασμών επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας», το οποίο θα επιτρέψει τη συγκέντρωση αξιόπιστων δεδομένων για σημαντικό τμήμα των δραστηριοτήτων των φορέων της κοινωνικής οικονομίας (EOKE, 2012γ:13).

Σε ολόκληρη την Ευρώπη, οι εθνικές και περιφερειακές δράσεις πολιτικής, έχουν περιστραφεί γύρω από ζητήματα που μπορούν να θεωρηθούν ως «πυλώνες» μιας διεξοδικής πολιτικής στήριξης για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.⁵⁸ Τέτοια ζητήματα είναι η ενθάρρυνση, η ενεργοποίηση, η ενίσχυση των πολιτών και η προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας μεταξύ των νέων, η προσφορά υπηρεσιών επιχειρηματικής ανάπτυξης και δομών υποστήριξης, η παροχή βιώσιμης χρηματοδότησης για τη στήριξη κοινωνικών επιχειρήσεων, η υποστήριξη της πρόσβασης σε δημόσιες αγορές

⁵⁸ Αυτά τα ζητήματα περιγράφονται σε ενημερωτικό σημείωμα για την κοινωνική επιχειρηματικότητα που συνέταξαν οι Antonella Noya και Emma Clarence για τον ΟΟΣΑ (OECD, 2007, EOKE, 2012γ).

και η ολοκληρωμένη στρατηγική και χρηστή διοίκηση των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας (OECD, 2007, ΕΟΚΕ, 2012γ).

Σύμφωνα με την έκθεση για την κοινωνική οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση (The social economy in the European union) των Chaves and Monzon (2008), η κοινωνική οικονομία είναι ένας τομέας της οικονομίας ο οποίος συμβάλλει εντυπωσιακά στη δημιουργία θέσεων εργασίας, σε μια σταθερή ανάπτυξη και σε μια πιο δίκαιη κατανομή του εισοδήματος. Είναι ένας τομέας που μπορεί να συνδυάσει την αποδοτικότητα με την κοινωνική ένταξη και τους δημόσιους με τους ιδιωτικούς φορείς. Επιπλέον, η κοινωνική οικονομία επέδειξε ιδιαίτερη ανθεκτικότητα κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης, καλύτερα από άλλους οικονομικούς φορείς, κερδίζοντας έτσι την αναγνώρισή της σε ευρωπαϊκό επίπεδο (CIRIEC, 2012).

Αντικείμενο της έκθεσης ήταν η παρουσίαση των τελευταίων τάσεων και εμπειριών για την κοινωνική οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 κρατών-μελών. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκαν τρία εργαλεία-κλειδιά. Το πρώτο χρησιμοποιήθηκε για να δώσει μία πιο σαφή και τεκμηριωμένη έννοια της κοινωνικής οικονομίας και των διαφορετικής νομικής υπόστασης επιχειρήσεών της. Το δεύτερο αντικείμενο ήταν να αναγνωρίσει τους διαφορετικούς τρόπους λειτουργίας της κοινωνικής οικονομίας σε κάθε ευρωπαϊκό κράτος-μέλος με τη βοήθεια ερωτηματολογίων που μοιράστηκαν στις 27 χώρες.⁵⁹ Το τρίτο αντικείμενο της έκθεσης εξέταζε τα οικονομικά δεδομένα για την κοινωνική οικονομία των 27 χωρών και διερευνούσε την εθνική νομοθεσία με στόχο να πραγματοποιηθεί μια τεκμηριωμένη ανάλυση σε εθνικό επίπεδο για τις διαφορετικές αντιλήψεις του τομέα σε κάθε χώρα και να αναλυθεί πώς μπορεί η κοινωνική οικονομία να συνεισφέρει στην εφαρμογή της νέας στρατηγικής της Ευρώπης, «Ευρώπη 2020» (CIRIEC, 2012, ΕΟΚΕ, 2012γ:4).⁶⁰

Στην ίδια έκθεση, παρουσιάζεται ότι η οικονομική κρίση που εκδηλώθηκε το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 2000, κατέδειξε ότι η απλή επικαιροποίηση του ευρωπαϊκού

⁵⁹ Αξίζει να σημειωθεί ότι τα ερωτηματολόγια αυτά διανεμήθηκαν σε ανθρώπους με γνώση πάνω στην κοινωνική οικονομία και σε στελέχη της κυβέρνησης με αρμοδιότητες σχετικές με αυτήν.

⁶⁰ Αυτό γίνεται εφικτό με τη συμβολή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των ειδικών του τομέα με τη συλλογή και χρησιμοποίηση των δεδομένων και των αποτελεσμάτων από τα ερωτηματολόγια καθώς και μέσα από ουσιαστικές και σημαντικές συζητήσεις με ανθρώπους που σχετίζονται με την κοινωνική οικονομία, την επιτροπή των ειδικών και της CIRIEC (επιστημονικής επιτροπής για την κοινωνική οικονομία).

κοινωνικού προτύπου οικονομικής ανάπτυξης δεν ήταν αρκετή. Η νέα στρατηγική «Ευρώπη 2020» προήλθε από την ανάγκη αποκατάστασης της οικονομικής ανάπτυξης στην Ευρώπη και απαιτεί την επανεξέταση του ιδρυτικού κοινωνικού συμφώνου, υπό το πρίσμα των τελευταίων παγκόσμιων εξελίξεων. Στη συνέχεια, τονίζεται ότι η έξοδος από την οικονομική κρίση που αντιμετωπίζει η Ευρώπη, δεν μπορεί να βασίζεται σε μια ίδια με το παρελθόν προσέγγιση, καθώς η επιστροφή στον προηγούμενο τρόπο διακυβέρνησης από τα κράτη-μέλη (πριν από την κρίση), δεν είναι δυνατή. Πέρα όμως από την οικονομική κρίση που αντιμετωπίζει η Ευρώπη, εξίσου σημαντικές είναι και οι προκλήσεις που προϋπήρχαν της κρίσης, όπως η αύξηση των ανισοτήτων, η έλλειψη κοινωνικής ευθύνης της αγοράς και η εξάρτηση από τους δημόσιους προϋπολογισμούς (CIRIEC, 2012, EΟKE, 2012γ).

Για τους παραπάνω λόγους, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανέλαβε το έργο της χαρτογράφησης του «μέλλοντος» της Ευρώπης, με στόχο τη μετατροπή της Ευρώπης σε μια «έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς οικονομία, με υψηλά επίπεδα απασχόλησης, παραγωγικότητας και κοινωνικής συνοχής». Η στρατηγική «Ευρώπη 2020» υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τον Ιούνιο του 2010 και αντιπροσωπεύει την αναπτυξιακή στρατηγική της Ε.Ε. για την προσεχή δεκαετία ως ανάγκη οργάνωσης δράσεων αντιμετώπισης των τρεχουσών προκλήσεων που διατρέχει όλους τους τομείς (CIRIEC, 2012, EΟKE, 2012γ).

Ακολούθως, η Ανακοίνωση της Επιτροπής «Προς μια Πράξη για την Ενιαία αγορά» της 27ης Οκτωβρίου 2010,⁶¹ πρότεινε μέτρα για την υλοποίηση δράσεων κοινωνικής οικονομίας με υψηλό βαθμό ανταγωνιστικότητας. Ένα από τα μέτρα της ήταν η «πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα». Παράλληλα, προτείνεται η ανάπτυξη ενδιάμεσων φορέων που θα παρέχουν εκπαίδευση, ενημέρωση, κεφάλαια, συμβουλές και υποστήριξη, που θα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων (EΟKE, 2012β).

Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη Ανακοίνωση της Επιτροπής, προτεραιότητα των κοινωνικών επιχειρήσεων είναι η πρόσβαση σε χρηματοδοτικά εργαλεία. Κύριο έργο της Επιτροπής είναι να μελετήσει τις κατάλληλες πρακτικές για την υποστήριξη των

⁶¹ COM (2010) 608 τελικό.

νέων αυτών χρηματοπιστωτικών θεσμών (όπως οι συνεταιριστικές τράπεζες, οι κοινωνικές τράπεζες, οι εμπορικές τράπεζες), αλλά και των καινοτόμων μέσων, όπως τα ομόλογα κοινωνικού αντίκτυπου. Επιπλέον, λόγω των ειδικών χαρακτηριστικών και της ποικιλίας νομικών μορφών της, η κοινωνική επιχειρηματικότητα χρειάζεται ένα είδος κεφαλαίου που θα συνδυάζει τη συμμετοχή δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και θα περιλαμβάνει επιχορηγήσεις (ΕΟΚΕ, 2012β).

Η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ), λειτουργεί ως συμβουλευτικό όργανο που δραστηριοποιείται στην έκδοση ειδικών Γνωμών σε σχέση με το πεδίο και στην οποία συμμετέχουν φορείς της κοινωνικής οικονομίας (Νασιούλας, 2012:48-49). Στις 6 Ιουνίου 2011, ο Αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ζήτησε από την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ) να καταρτίσει διερευνητική Γνωμοδότηση με θέμα «Κοινωνική επιχειρηματικότητα και κοινωνική επιχείρηση». Αυτή δημοσιεύτηκε στις 27 Οκτωβρίου 2011 και από τις σχετικές εργασίες της, διατυπώθηκαν προτάσεις με στόχους (ΕΟΚΕ, 2012β):

1) Την ανάπτυξη διαδικασιών διερεύνησης και εξέτασης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, ώστε να αναπτυχθούν δυνατότητες και ικανότητες που θα δημιουργήσουν κοινωνική αξία. 2) Τη δραστηριοποίηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στη βάση κοινών χαρακτηριστικών, ώστε τα κράτη-μέλη και τα όργανα της Ε.Ε. να λαμβάνουν υπόψη τις κοινωνικές επιχειρήσεις στις δημόσιες πρωτοβουλίες και τα προγράμματα για την επιχειρηματικότητα. 3) Τη βελτίωση της πρόσβασης στο κεφάλαιο και στα ειδικά μέσα χρηματοδότησης στην επόμενη προγραμματική περίοδο των Διαρθρωτικών Ταμείων. 4) Την υιοθέτηση προγραμμάτων σύστασης και ανάπτυξης κοινωνικών επιχειρήσεων, ώστε η Επιτροπή να ξεκινήσει μια πανευρωπαϊκή κρατική χρηματοδότηση, προκειμένου να ενθαρρυνθεί η σύσταση νέων κοινωνικών επιχειρήσεων. 5) Την αξιολόγηση και υποστήριξη φορολογικών ελαφρύνσεων στα κράτη-μέλη, ώστε να ενθαρρυνθεί η θέσπιση ειδικών προγραμμάτων υποστήριξης για τις κοινωνικές επιχειρήσεις μέσω της προώθησης νέων ευέλικτων μορφών της κοινωνικής επιχειρηματικότητας (ΕΟΚΕ, 2012β).

Το 2011 εγκαινιάστηκε η «Πρωτοβουλία για τις Κοινωνικές Επιχειρήσεις» (Social Business Initiative - SBI), η οποία αποτελεί την πιο ευρεία πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ενίσχυση των κοινωνικών επιχειρήσεων.

Το SBI έχει δύο βασικούς στόχους: Πρώτον, Την εισαγωγή ενός βραχυπρόθεσμου σχεδίου δράσεων για την υποστήριξη της ανάπτυξης των κοινωνικών επιχειρήσεων, της κοινωνικής οικονομίας και της καινοτομίας και, δεύτερον, την έναρξη ενός δομημένου διαλόγου για τη μελλοντική πορεία σε μεσοπρόθεσμη αλλά και μακροπρόθεσμη βάση (Νασιούλας, 2013:120).

Η Επιτροπή αντιλαμβάνεται την πρωτοβουλία αυτή ως θεμελιώδες συστατικό της ολοκλήρωσης της ενιαίας αγοράς, δίνοντας ώθηση στην επιχειρηματικότητα και τις πολιτικές απασχόλησης. Το SBI στοχεύει στη δημιουργία, σε ολόκληρη την Ευρώπη, ενός ευνοϊκού συστήματος που θα προάγει την ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων και της ευρύτερης κοινωνικής οικονομίας.⁶² Η Πρωτοβουλία αυτή αναγνωρίζει ότι οι κοινωνικοί επιχειρηματίες αποτελούν κινητήριες δυνάμεις κοινωνικής αλλαγής και προτείνει μέτρα για τη βελτίωση της αναγνώρισης των κοινωνικών επιχειρήσεων και την απλοποίηση των κανόνων, διατάξεων και θεσμών, ώστε να μπορούν ευκολότερα να υπερβαίνουν τα εθνικά σύνορα και να αποκτούν πρόσβαση σε χρηματοδότηση. Τέλος, η Επιτροπή συστήνει στα κράτη-μέλη και τις περιφέρειες να καταρτίσουν αποτελεσματικές στρατηγικές για την ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων, αξιοποιώντας πλήρως τα διαρθρωτικά ταμεία της Ε.Ε. (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises:89)

Τα κυριότερα εμπόδια που αντιμετωπίζει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τις κοινωνικές επιχειρήσεις είναι η δυσκολία πρόσβασης σε χρηματοδοτικά εργαλεία, η μη πλήρης αναγνώριση της κοινωνικής οικονομίας από τις κοινωνίες και τη δημόσια διοίκηση και τα θεσμικά εμπόδια (Νασιούλας, 2013:120-122).

Με την «Πρωτοβουλία για τις Κοινωνικές Επιχειρήσεις», η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στοχεύει στις εξής δράσεις: 1. Στη δημιουργία κανονιστικού πλαισίου για τα ταμεία

⁶² Πέρα από το SBI, η Επιτροπή πρότεινε την καθιέρωση, στο πλαίσιο του προγράμματος για την κοινωνική αλλαγή και την καινοτομία 2014-2020, ενός χρηματοπιστωτικού μέσου που θα συμβάλει στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής αγοράς χρηματοδότησης κοινωνικών επιχειρήσεων, παρέχοντας μέσα συμμετοχής στο κεφάλαιο, δανειοδότησης και καταμερισμού του κινδύνου (Νασιούλας, 2013).

κοινωνικών επενδύσεων για τις κοινωνικές επιχειρήσεις. 2. Το συνδυασμό των δραστηριοτήτων χρηματοδότησης των Μικροπιστώσεων του προγράμματος PROGRESS με το πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την «Κοινωνική Αλλαγή και την Κοινωνική Καινοτομία 2014-2020».⁶³ 3. Την προτεραιότητα επενδύσεων για τις κοινωνικές επιχειρήσεις για την προγραμματική περίοδο 2014-2020, με την υποστήριξη του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης. 4. Την αναγνώριση επιτυχημένων πρακτικών μέσα από την ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου χάρτη κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ευρώπη. 5. Τη δημιουργία μίας βάσης δεδομένων για την κατηγοριοποίηση και τις πιστοποιήσεις για τις κοινωνικές επιχειρήσεις. 6. Την ανάπτυξη της εκπαίδευσης και της κατάρτισης των στελεχών στις αποκεντρωμένες διοικήσεις σχετικά με την κοινωνική οικονομία, την κοινωνική επιχειρηματικότητα και την κοινωνική καινοτομία. 7. Τη δημιουργία μιας ενιαίας πλατφόρμας πληροφοριών και διαλόγου που θα συνδέεται με την πλατφόρμα “Social Innovation Europe” και το “Enterprise Europe Network” για τη βελτίωση της πρόσβασης των κοινωνικών επιχειρηματιών σε προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. 8. Την απλοποίηση του κανονισμού της Ευρωπαϊκής Συνεταιριστικής Επιχείρησης. 9. Την ενίσχυση της ποιότητας στις δημόσιες συμβάσεις με τη χρήση κοινωνικών, ηθικών και περιβαλλοντικών κριτηρίων. 10. Την απλοποίηση και εξειδίκευση των κανονισμών των κρατικών ενισχύσεων για κοινωνικές και τοπικές υπηρεσίες (Νασιούλας, 2013:121-122).

Επιπρόσθετα, στην ίδια Πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, προτείνονται: Η αξιοποίηση της χρηματοδότησης των δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας, η διευκόλυνση της προσβασιμότητας των κοινωνικών επιχειρήσεων σε κεφάλαια, η ανάδειξη τους σε άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, η προαγωγή της έρευνας στα κράτη-μέλη για αυτές, η μείωση των περιορισμών στη χρηματοδότηση, η ανταλλαγή καλών πρακτικών για τη φορολογία και τις επενδύσεις μεταξύ κρατών-μελών αλλά και για την καλύτερη αξιοποίηση των αποθεματικών των κοινωνικών επιχειρήσεων, η εμφάνιση πρωτοβουλιών ανάπτυξης τους στο πλαίσιο της ενιαίας αγοράς, η σύσταση ενός δικτύου επιχειρήσεων για τη βελτίωση της συνεργασίας μεταξύ των κοινωνικών επιχειρήσεων, η αξιοποίηση των κοινωνικών καινοτομιών, η σύσταση

⁶³ Στο πρόγραμμα αυτό προβλέπεται η δημιουργία χρηματοδοτικού εργαλείου 90 εκατομμυρίων ευρώ για τη διευκόλυνση της χρηματοδότησης κοινωνικών επιχειρήσεων στο αρχικό επίπεδο της ίδρυσης και της ανάπτυξής τους.

χρηματιστηρίων για αυτές, η αξιοποίηση και υποστήριξη των εθελοντών και των δωρητών με φοροαπαλλαγές καθώς και η εισαγωγή νέων θεσμικών μορφών, όπως η ευρωπαϊκή κοινωνική επιχείρηση (Νασιούλας, 2013:122-123).

Για την υλοποίηση των παραπάνω δράσεων, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημιούργησε την Ομάδα Εμπειρογνομόνων για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα (GECES, Group of Experts on Social Entrepreneurship). Η ομάδα αυτή απαρτίζεται από εκπροσώπους της τοπικής αυτοδιοίκησης, των φορέων κοινωνικής επιχειρηματικότητας, των τραπεζικών και χρηματοδοτικών θεσμών καθώς και των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και ερευνητικών κέντρων των κρατών-μελών. Συνέρχεται δύο φορές το χρόνο στις Βρυξέλλες, συνεργάζεται με τους εκπροσώπους των Θεσμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχει συντονιστικό, επιστημονικό, συμβουλευτικό και γνωμοδοτικό ρόλο και υποστηρίζει όλες τις προτεραιότητες που αναφέρονται στην «Πρωτοβουλία για τις Κοινωνικές Επιχειρήσεις», με σκοπό την ανάπτυξη τους (Nasioulas, 2012, Νασιούλας, 2013:124-125).

Όπως προκύπτει από το πρόγραμμα εργασιών του «the social economy category, 2012», ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας απαρτίζεται από μέλη από διάφορες ομάδες συμφερόντων, όπως συνεταιρισμοί, σωματεία, ιδρύματα, σύλλογοι κ.ά. Οι στόχοι του τομέα είναι να προωθήσει και να υπερασπίσει τα συμφέροντα της κοινωνικής οικονομίας, να πετύχει την αναγνώρισή της ως τομέα που παράγει οικονομικό και κοινωνικό πλούτο και να δημιουργήσει ένα χώρο για τα μέλη του συγκεκριμένου τομέα, όπου θα μπορούν να ανταλλάσσουν απόψεις και γνώμες σε διαρκή βάση και να ενθαρρύνουν τις πολιτικές της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (CIRIEC, 2012, ΕΟΚΕ, 2012γ).

Σύμφωνα με την έκθεση αυτή, οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας μοιράζονται βασικές αρχές όπως την προτεραιότητα του ατόμου έναντι του κεφαλαίου, την εθελοντική και ανοικτή συμμετοχή, τη δημοκρατική διοίκηση, την υπεράσπιση και την εφαρμογή των αρχών της αλληλεγγύης και της υπευθυνότητας και την αυτόνομη διοίκηση και ανεξαρτησία από της δημόσιες αρχές. Παρά την ετερογένεια του τομέα, οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας μπορούν να χωριστούν σε δύο υποκατηγορίες: α) Αυτή της αγοράς, που αποτελείται από συνεταιρισμούς και άλλους

φορείς της κοινωνικής οικονομίας και β) αυτή που δεν έχει σχέση με την αγορά, η οποία αποτελείται κυρίως από συλλόγους και ιδρύματα (CIRIEC, 2012).

Στις 24 Μαΐου 2012, η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή δημοσίευσε την «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: Πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα - Οικοδόμηση ενός οικοσυστήματος για την προώθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων στο επίκεντρο της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής καινοτομίας» (ΕΟΚΕ, 2012α)

Το πόρισμα της ΕΟΚΕ αναγνωρίζει το «ζωτικό» ρόλο των κοινωνικών επιχειρήσεων και παρουσιάζει έντεκα βασικές δράσεις. Εστιάζει στην αποσαφήνιση του όρου κοινωνική επιχειρηματικότητα και την προβολή της μέσα από τη δημιουργία εργαλείων μέτρησης της αποτελεσματικότητάς της καθώς και στη βελτίωση του τρόπου χρηματοδότησής της και του ρυθμιστικού πλαισίου της. Όπως παρατηρεί η ΕΟΚΕ, η έννοια της κοινωνικής επιχειρηματικότητας απέκτησε με τον καιρό διάφορες σημασίες με πολλές αλληλεπικαλύψεις που δυσχεραίνουν την εδραίωση των στόχων και των σκοπών της (ΕΟΚΕ, 2012α).⁶⁴

Η ΕΟΚΕ θεωρεί ότι είναι σημαντικό να υπάρξει μεγαλύτερη προβολή για τα οφέλη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, ώστε να αναπτυχθούν εργαλεία που θα επιτρέπουν τη μέτρηση της αποτελεσματικότητας των δραστηριοτήτων των κοινωνικών επιχειρήσεων. Για το λόγο αυτό, προτείνει τη δημιουργία μιας δημόσιας βάσης δεδομένων για τη σύγκριση μοντέλων σχετικά με τον τρόπο μέτρησης των κοινωνικών αποτελεσμάτων της. Επιπρόσθετα, επιδοκιμάζει και υποστηρίζει την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τις πρωτοβουλίες και δράσεις χρηματοδότησης των κοινωνικών επιχειρήσεων στο πλαίσιο τόσο των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, όσο και των δημόσιων φορέων και ζητά από τα κράτη-μέλη να αναπτύξουν θεσμικό πλαίσιο, ώστε να διευκολυνθεί η οικονομική ενίσχυση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας μέσα από τα νέα προγράμματα των διαρθρωτικών ταμείων (ΕΟΚΕ, 2012α).

⁶⁴ Συνιστά στα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. να χρησιμοποιούν με συνέπεια τον όρο τόσο στις πολιτικές προτάσεις όσο και σε επικοινωνιακό επίπεδο αποφεύγοντας τη σύγχυση με την εταιρική κοινωνική ευθύνη ώστε να μπορεί να χρησιμοποιείται από τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. αλλά και από τα ευρωπαϊκά ταμεία κοινωνικής επιχειρηματικότητας (ΕΟΚΕ, 2012α).

Το Φεβρουάριο του 2013, η Επιτροπή εξέδωσε Ανακοίνωση για τις «κοινωνικές επενδύσεις, την ανάπτυξη και τη συνοχή», παρουσιάζοντας στόχους εκσυγχρονισμού του κράτους πρόνοιας για τη περίοδο της παρατεταμένης οικονομικής κρίσης. Η δέσμη μέτρων για τις κοινωνικές επενδύσεις παροτρύνει τα κράτη-μέλη να δώσουν προτεραιότητα σε δαπάνες συνεισφοράς στην οικονομία και συμμετοχής στην κοινωνία,⁶⁵ ώστε να ενισχύσουν τις στρατηγικές ενεργού ένταξης και να χρησιμοποιήσουν πιο αποτελεσματικά τους κοινωνικούς προϋπολογισμούς. Η Ανακοίνωση δίνει έμφαση στην ενεργοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου και αναδεικνύει τις δυνατότητες και τις ευκαιρίες που αναπτύσσονται μέσω του τρίτου τομέα⁶⁶ για τη βελτίωση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises:89-90)

Το Μάρτιο του 2013, συντάχθηκε από το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Έρευνας για τις Συνεργατικές και Κοινωνικές Επιχειρήσεις (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises) και τις υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ένας οδηγός για την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα.

Ο οδηγός αυτός συγκροτείται από επτά κεφάλαια: Το πρώτο κεφάλαιο περιγράφει το πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσονται η κοινωνική οικονομία και η κοινωνική επιχειρηματικότητα. Περιγράφονται οι προκλήσεις που δημιουργούν οι κοινωνικές ανάγκες και παρουσιάζεται η ανάδυση των νέων φορέων στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής οικονομίας και κοινωνίας. Το δεύτερο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην περιγραφή των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας στον ευρωπαϊκό χώρο. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι νέες οργανωτικές μορφές που έχουν αναπτυχθεί ως απάντηση στις νέες κοινωνικές ανάγκες. Σκοπός του τέταρτου κεφαλαίου είναι να εξετάζει την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα με αριθμούς, καθώς και τη συμβολή τους στην αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης. Αντικείμενο του πέμπτου κεφαλαίου είναι η διερεύνηση των τάσεων που εμφανίστηκαν τα τελευταία χρόνια στη βάση οικονομικών και κοινωνικών στόχων. Στο έκτο κεφάλαιο αναλύονται οι προοπτικές της κοινωνικής οικονομίας και της

⁶⁵ Η δέσμη μέτρων για τις κοινωνικές επενδύσεις υπογραμμίζει την ανάγκη και την ευκαιρία για επενδύσεις στην ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, υπό το πρίσμα της συνεισφοράς τους στην απασχόληση, την κοινοτική ανάπτυξη και την κοινωνική καινοτομία.

⁶⁶ Η τομέα της κοινωνικής οικονομίας.

κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ευρώπη και διατυπώνονται οι βασικές προκλήσεις και οι ευκαιρίες που αναδεικνύονται. Η έκθεση κλείνει με το έβδομο κεφάλαιο, στο οποίο αναλύεται ο ρόλος της δημόσιας πολιτικής και των θεσμών υποστήριξης της κοινωνικής και οικονομικής ζωής στην Ευρώπη (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises, 2013:7-9).

Με βάση τα νέα στοιχεία που παρουσιάζονται για την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη από αυτή τη μελέτη (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises, 2013:45),⁶⁷ εκτιμάται ότι ο συγκεκριμένος τομέας απασχολεί πάνω από 14,5 εκατομμύρια εργαζόμενους, που αντιστοιχούν στο 6,5% του ενεργού πληθυσμού των χωρών της Ε.Ε.-27. Αυτοί οι αριθμοί περιλαμβάνουν το σημαντικό αριθμό των κοινωνικών επιχειρήσεων και των κοινωνικών συνεταιρισμών.

Στην ίδια έκθεση, παρουσιάζεται ότι η κοινωνική οικονομία έχει σημειώσει δυσανάλογη μεγέθυνση μεταξύ 2002-03 και 2009-10 και είναι ένα φαινόμενο που δεν περιορίζεται μόνο στην Ευρώπη, σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσιεύτηκαν στο πρόσφατο World Cooperative Monitor (Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Συνεταιρισμών) του Euricse και της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ένωσης. Πιο συγκεκριμένα, ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας αυξήθηκε από το 6% στο 6,5% της συνολικής αμειβόμενης απασχόλησης στη Ευρώπη και οι θέσεις εργασίας αυξήθηκαν από τα 11 εκατομμύρια στα 14,5 εκατομμύρια. Το 92% των οργανισμών του τομέα της κοινωνικής οικονομίας είναι ενώσεις, ιδρύματα και άλλες παρεμφερείς οργανωτικές μορφές. Ακολουθούν οι συνεταιρισμοί⁶⁸ και άλλες ενώσεις με 7% και τέλος οι αλληλασφαλιστικές επιχειρήσεις με 1% (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises, 2013:45-46).

Στην Ευρώπη λειτουργούν περίπου 4.200 συνεταιριστικές πιστωτικές τράπεζες με 63.000 υποκαταστήματα. Αυτές διαθέτουν 50 εκατομμύρια μέλη, 181 εκατομμύρια πελάτες, 780.000 εργαζόμενους και 5,65 τρισεκατομμύρια ευρώ σε στοιχεία ενεργητικού. Επιπλέον, στις χώρες της Ε.Ε. λειτουργούν 3.200 καταναλωτικοί

⁶⁷ Η οποία συναπαρτίζεται από τους συνεταιρισμούς, τις αλληλασφαλιστικές εταιρείες, τις ενώσεις, τα ιδρύματα και τις κοινωνικές επιχειρήσεις.

⁶⁸ Οι γεωργικοί συνεταιρισμοί κατέχουν μερίδιο αγοράς γύρω στο 60% στην επεξεργασία και εμπορία γεωργικών αγαθών και εκτιμώμενο μερίδιο 50% στην προμήθεια εισροών.

συνεταιρισμοί που απασχολούν 400.000 άτομα, έχουν 36.000 καταστήματα/σημεία πώλησης, απαριθμούν 29 εκατομμύρια μέλη και ο κύκλος εργασιών τους είναι 73 δισεκατομμύρια ευρώ (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises, 2013:47).

Σύμφωνα με τον Νασιούλα (2013:117), η Στρατηγική «Ευρώπη 2020», στοχεύει στην ανάπτυξη ενός συνόλου πολιτικών για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης αλλά και των διαρθρωτικών και θεσμικών αδυναμιών του ευρωπαϊκού μοντέλου ανάπτυξης. Η στρατηγική αυτή έχει πέντε βασικούς άξονες: 1) Την ενίσχυση της απασχόλησης 2) τη βελτίωση της εκπαίδευσης 3) την ανάπτυξη της έρευνας και της καινοτομίας, 4) τη μείωση της φτώχειας και την κοινωνική ένταξη και 5) την ανάπτυξη πολιτικών για το κλίμα και την ενέργεια.

Η συμβολή και το έργο των κοινωνικών επιχειρήσεων έχει άμεση σχέση με την επίτευξη των στόχων της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», καθώς αυτές δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας, δίνουν καινοτόμες λύσεις που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των ανθρώπων, προωθούν την κοινωνική ένταξη και την ενεργό συμμετοχή των πολιτών, ενώ παράλληλα προωθούν τη συμμετοχή των γυναικών, των νέων, των ηλικιωμένων, των ατόμων με αναπηρία, των μεταναστών και των μειονοτήτων στην οικονομική και κοινωνική ζωή (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises, 2013, Νασιούλας, 2013).

Επιπλέον, στην επόμενη προγραμματική περίοδο των Διαρθρωτικών Ταμείων πρέπει να συμπεριληφθούν και να υποστηριχθούν προγράμματα για σύσταση και ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων και θα πρέπει να ξεκινήσει μια κρατική χρηματοδότηση σε ευρωπαϊκό επίπεδο που θα ανταποκρίνεται καλύτερα στις ανάγκες της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Τέλος, η Επιτροπή και τα κράτη-μέλη πρέπει να στηρίξουν και να συνεργαστούν με τα δίκτυα κοινωνικής επιχειρηματικότητας, να προσανατολιστούν στην αναγνώριση του συγκεκριμένου τομέα και να συμμετέχουν σε προγράμματα έρευνας, καινοτομίας και ανάπτυξης σε διαρκή βάση (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises, 2013, Νασιούλας, 2013).

Το Πρόγραμμα για την Κοινωνική Αλλαγή και Καινοτομία (Programme for Social Change and Innovation) στηρίζει την απασχόληση και την κοινωνική πολιτική στην

Ευρωπαϊκή Ένωση και αποτελεί τον τρίτο πυλώνα της Πρωτοβουλίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Απασχόληση και την Κοινωνική Ενσωμάτωση 2014-2020. Μαζί με το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσαρμογής στην Παγκοσμιοποίηση, στοχεύουν να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στα κράτη-μέλη και ιδίως στις οικονομίες του ευρωπαϊκού νότου, εξαιτίας της ανεργίας, της κατακερματισμένης αγοράς εργασίας, της δημογραφικής αλλαγής, της αποδόμησης των συστημάτων κοινωνικής προστασίας και φυσικά τις καταστάσεις φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού που οδηγούνται από τα παραπάνω (Νασιούλας, 2013:130-132).

Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος για την Κοινωνική Αλλαγή και Καινοτομία είναι η ενίσχυση των στόχων της Ε.Ε. στον τομέα της απασχόλησης, τον κοινωνικό τομέα και τον τομέα των συνθηκών εργασίας, η υποστήριξη ανάπτυξης κατάλληλων συστημάτων κοινωνικής προστασίας και αγορών εργασίας, ο εκσυγχρονισμός της νομοθεσίας της Ε.Ε., η προώθηση της γεωγραφικής κινητικότητας των εργαζομένων, η αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης για τις ευάλωτες ομάδες με την αύξηση της πρόσβασης στη χρηματοδότηση για τις επιχειρήσεις κοινωνικής οικονομίας (Νασιούλας, 2013:132).

Τα πιο πρόσφατα στοιχεία από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσιάζουν την προσπάθεια ανάπτυξης και υλοποίησης νέων προγραμμάτων και δράσεων για την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα.

Ένα από αυτά είναι το πρόγραμμα PROGRESS που στοχεύει στην ενημέρωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε ζητήματα πολιτικής, μέσα από την έρευνα σχετικά με τις εξελίξεις της πολιτικής και την πρόοδο που σημειώνουν τα κράτη-μέλη στην επιδίωξη των κοινών προτεραιοτήτων, τη διασφάλιση αποτελεσματικής εφαρμογής της κοινής νομοθεσίας καθώς και τον εκσυγχρονισμό της σχετικά με τις συνθήκες εργασίας (Νασιούλας, 2013:131-132).

Ένα άλλο πρόγραμμα είναι αυτό του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Μικροχρηματοδοτήσεων, το οποίο επιδιώκει στην εργασία και την κοινωνική ένταξη μέσω της θεσμικής στήριξης των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων (ιδιαίτερα των μη τραπεζικών μικροχρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων), ώστε να καλύπτουν το κόστος

έναρξης λειτουργίας και τη χρηματοδότηση για τη χορήγηση δανείων σε ομάδες-στόχους υψηλού κινδύνου για την ανάπτυξη δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας (Νασσιούλας, 2013:132).

Γενικότερα, όπως αναφέρεται στην έκθεση του CIRIEC (2012), κατά την πάροδο των τελευταίων τριάντα χρόνων, ο ρόλος και η συμβολή της Ε.Ε. στην ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας είναι πολύ σημαντική. Η πορεία αυτή κορυφώθηκε με την Ανακοίνωση της Επιτροπής «Οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας και η δημιουργία μιας ευρωπαϊκής αγοράς χωρίς σύνορα». Σε αυτήν προτάθηκε να καθιερωθεί μια ευρωπαϊκή νομική βάση με τη συνεργασία δύο βασικών κοινοτικών οργάνων, της «Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (ΕΟΚΕ)» και της «Συμβουλευτικής Επιτροπής Συνεταιρισμών, Ασφαλιστικών Εταιρειών Πρόνοιας, Ενώσεων και Ιδρυμάτων». Διαφαίνεται όμως, ότι τα όργανα της Ε.Ε. αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της περιορισμένης νομικής υπόστασης και τον ανεπαρκή καθολικό ορισμό της έννοιας της κοινωνικής οικονομίας (ΕΟΚΕ, 2012γ).⁶⁹

Η κοινωνική οικονομία καθίσταται ολοένα και πιο απαραίτητη για να αντιμετωπισθούν οι νέες προκλήσεις της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας. Η σημαντικότερη πρόκληση που πρέπει να αντιμετωπίσει είναι η θεσμική της κατοχύρωση και η αποσαφήνιση του ορισμού της. Μια ακόμη δυσκολία που πρέπει να επιλυθεί, είναι η αναγνώρισή της ως «συνομιλητή» στο πλαίσιο κοινωνικού διαλόγου. Επιπλέον, απαραίτητη είναι η δημιουργία ενός ολοκληρωμένου «ευρω-μεσογειακού» χώρου, με στόχο να αντιμετωπιστούν οι κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες μεταξύ της Ε.Ε. των 15 κρατών-μελών και των 12 νέων κρατών-μελών της ανατολικής και νότιας Ευρώπης (CIRIEC, 2012, ΕΟΚΕ, 2012γ).

Επομένως, οι οργανώσεις της πρέπει να αναπτύξουν στρατηγικές, να διεισδύσουν σε δίκτυα επιχειρήσεων, να δημιουργήσουν νέους τρόπους χρηματοδότησης και να εισάγουν νέα καινοτόμα προϊόντα στην αγορά. Παράλληλα, αναφορικά με το εκπαιδευτικό σύστημα και την έρευνα, πρέπει να υποστηριχθεί η ανάπτυξη

⁶⁹ Ένα ακόμη σημαντικό θέμα που υποδεικνύει η Έκθεση είναι ότι, παρά το ότι η κοινωνική οικονομία άνοιξε την είσοδο για περισσότερες από 11 εκατ. θέσεις εργασίας, αυτό δεν υπολογίστηκε στους εθνικούς λογαριασμούς (ΕΟΚΕ, 2012γ:64).

συνεργασιών των οργανώσεών της με επιστημονικά και ερευνητικά κέντρα (CIRIEC, 2007 και 2012, ΕΟΚΕ, 2012γ).

Η κυριότερη τάση που παρατηρείται κατά την εξέλιξη της κοινωνικής οικονομίας, είναι η εδραίωση της στην ευρωπαϊκή κοινωνία με την αύξηση των οργανώσεών της από τους πολίτες, αλλά και με την ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος. Η «νέα» κοινωνική οικονομία λοιπόν, αποκτά στην Ευρωπαϊκή Ένωση τη μορφή πόλου «κοινωνικής ωφέλειας» μέσα σε ένα οικονομικό σύστημα παράλληλα με το δημόσιο και τον ιδιωτικό οικονομικό τομέα (CIRIEC, 2007 και 2012, ΕΟΚΕ, 2012γ).

Μετά την παρουσίαση των αιτιών εμφάνισης της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη, των όρων συγκρότησης και διαμόρφωσης της έννοιάς της, των βασικών χαρακτηριστικών των οργανώσεών της και την περιγραφή του ρόλου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το συγκεκριμένο τομέα, στην επόμενη ενότητα συνοψίζεται η ανάλυση των παραπάνω τεσσάρων ενοτήτων.

1.5 Σύνοψη

Σκοπός του πρώτου κεφαλαίου ήταν να παρουσιαστούν οι αιτίες και οι ιστορικές εξελίξεις που συνέβαλαν στην ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, να διατυπωθούν έννοιες συγκρότησης και οριοθέτησής τους αλλά και τα βασικά χαρακτηριστικά τους. Επιπλέον, έγινε προσπάθεια να εξεταστεί ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η συμβολή της για το όφελος της κοινωνίας των πολιτών.

Ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας, αναπτύσσεται ραγδαία τα τελευταία 30 χρόνια σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Η κρίση του φορντισμού, η αποδόμηση του κράτους πρόνοιας και η οικονομική κρίση, εμφάνισαν σημαντικές ανάγκες που δεν μπορούσαν να αντιμετωπιστούν (όπως αναλύθηκαν στην πρώτη ενότητα). Για τους λόγους αυτούς, η κοινωνία των πολιτών άρχισε να αναπτύσσει οργανώσεις που αποσκοπούσαν στην κάλυψη των αναγκών αυτών και τη βελτίωση της ζωής των ανθρώπων γενικότερα. Αυτές οι πρωτοβουλίες οδήγησαν στην ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και ταυτόχρονα ξεκίνησε η συζήτηση της επιστημονικής κοινότητας για την αναγνώριση, τη συμβολή του, το νόημα και τα χαρακτηριστικά των οργανώσεών του.

Τα τελευταία χρόνια εξελίσσεται έντονος διάλογος μεταξύ των μελών της επιστημονικής κοινότητας για τα χαρακτηριστικά, την οριοθέτηση, τη σημασία και τις δυνατότητες του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, ώστε να αποτελέσει μοχλό προώθησης της απασχόλησης, κάλυψης κοινωνικών αναγκών και καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού. Στη διαθέσιμη βιβλιογραφία δεν υπάρχει κάποιος καθολικά αποδεκτός ορισμός για την κοινωνική οικονομία. Ωστόσο, στη δεύτερη ενότητα, διατυπώθηκαν έννοιες της που χρησιμοποιήθηκαν για να μελετηθεί ο χώρος αυτός.

Γενικά, η κοινωνική οικονομία ενσωματώνει οργανισμούς και επιχειρήσεις οι οποίοι δεν ανήκουν ούτε στον ιδιωτικό ούτε στο δημόσιο τομέα και περιλαμβάνει οργανωτικές μορφές αστικού κυρίως χαρακτήρα, όπως συλλόγους, σωματεία, ενώσεις, ιδρύματα, εθελοντικούς - μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς και συνεταιρισμούς. Η κοινωνική οικονομία συνδέεται με την τοπική ανάπτυξη, την κοινωνική προστασία, την κοινωνική αλληλεγγύη, την κοινωνική πρόνοια, τη

φροντίδα υγείας, την προστασία του περιβάλλοντος, την ανάπτυξη κοινωνικών ικανοτήτων, την παροχή αγαθών και υπηρεσιών δεν καλύπτονται ή δεν ικανοποιούνται επαρκώς και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας με στόχους την καταπολέμηση της φτώχειας, της ανεργίας, του κοινωνικού αποκλεισμού και την αντιμετώπιση της τρέχουσας οικονομικής κρίσης.

Η ανάγκη για την αναζήτηση και τη δημιουργία εναλλακτικών μορφών επιχειρηματικότητας, οι οποίες να είναι σαφώς πιο κοινωνικά προσανατολισμένες, αντανakλά μία νέα οργανωτική μορφή του τομέα της κοινωνικής οικονομίας για την ανάπτυξη νέων ευέλικτων συνθηκών εργασίας και τη παραγωγή καινοτόμων αγαθών και υπηρεσιών. Η αναζήτηση αυτή οδήγησε στη δημιουργία μιας νέας μορφής επιχείρησης, την κοινωνική επιχείρηση.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις δεν έχουν επίσης κάποιο κοινό αποδεκτό ορισμό. Μολαταύτα, στην ίδια ενότητα (δεύτερη), διατυπώθηκαν βασικές έννοιες που προσδιορίζουν το διευρυμένο παραγωγικό και επιχειρηματικό τους ρόλο, τη διάκρισή τους από τους παραδοσιακούς μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, την ικανότητα δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας και την υποστήριξή τους, χωρίς καμία αμφιβολία, στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας.

Ακολούθως, στην τρίτη ενότητα, παρουσιάστηκαν τα βασικά χαρακτηριστικά, τα κριτήρια ταξινόμησης, οι νομικές μορφές και η κοινωνική αποστολή των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων που θέτουν ως στόχους την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη και τη στήριξη ευπαθών κοινωνικών ομάδων. Οι δραστηριότητες των οργανώσεων της προσφέρουν υπηρεσίες κοινωνικής προστασίας, ενισχύουν την απασχόληση και στηρίζουν τις αποκλεισμένες κοινωνικές ομάδες. Κύρια επιδίωξη των οργανισμών και των φορέων της δεν είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους, αλλά η ανταπόκριση σε ανάγκες που δεν ικανοποιούνται επαρκώς και η δημιουργία νέων μορφών ευέλικτης απασχόλησης και κοινωνικής συνοχής.

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά οικονομικής και κοινωνικής σημασίας των κοινωνικών επιχειρήσεων είναι ο ανθρωποκεντρικός τους χαρακτήρας, η φιλικότητά τους προς τους εργαζόμενους, ο συνδυασμός των κοινωνικών και οικονομικών τους στόχων, η

κοινή τους ιδιοκτησία, η δημοκρατική τους διακυβέρνηση, διαφάνεια στη λήψη των αποφάσεων, η εθελοντική εργασία που διέπει τις υπηρεσίες τους και ο προσανατολισμός τους στην τοπική κοινότητα.

Στο τέλος του παρόντος κεφαλαίου (τέταρτη ενότητα), παρουσιάστηκαν οι λόγοι ανάπτυξης, η σημασία και η κατάσταση του τομέα της κοινωνικής οικονομίας επιλεγμένων αναπτυγμένων χωρών της Ευρώπης, σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και σε σχέση με ποιο μοντέλο κοινωνικού κράτους ανήκουν. Τα μοντέλα που εξετάστηκαν είναι το «Σκανδιναβικό», το «Αγγλοσαξονικό», το «Κορπορατιστικό» και το «Μεσογειακό».

Στην ίδια ενότητα, εξετάστηκε (συνοπτικά) ο ρόλος, η συμβολή και η οπτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (μέσα από πρόσφατα επίσημα Έγγραφα, Ανακοινώσεις, Οδηγίες, Γνωμοδοτήσεις και Εκθέσεις) για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας ως «μοχλοί» στήριξης της απασχόλησης, της επιχειρηματικότητας, της κοινωνικής πρόνοιας, της κοινωνικής ενσωμάτωσης και της οικονομικής ευημερίας των πολιτών (και των ευάλωτων ομάδων) σε ευρωπαϊκό, εθνικό και τοπικό επίπεδο.

Η δυνατότητα της κοινωνικής οικονομίας να διορθώνει τις σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές ανισορροπίες και να οδηγεί στην επίτευξη στόχων κοινής ωφέλειας «εξέπληξε» τα όργανα και της Ε.Ε. Για τους λόγους αυτούς, οι Ευρωπαϊκοί Θεσμοί προσανατολίζονται να αναλάβουν συγκεκριμένες δεσμεύσεις προκειμένου να καταστεί η κοινωνική οικονομία «πυλώνας» της παγκόσμιας οικονομίας. Αυτό το ενδιαφέρον των επίσημων Φορέων της Ε.Ε. αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για τις δυνατότητες, την εξέλιξη και την πορεία του συγκεκριμένου τομέα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Εισαγωγή

Έχοντας ήδη παραθέσει τις αιτίες που συντέλεσαν στην αναγκαία ανάδυση της κοινωνικής οικονομίας, την ανάλυσή της ως προς το σκοπό, τις έννοιές, τα βασικά χαρακτηριστικά των φορέων της και την εξέτασή το ρόλου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο δεύτερο κεφάλαιο αναδεικνύεται η σημασία και η ειδικότερη αποστολή των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων για την ενδυνάμωση της απασχόλησης και την τοπική ανάπτυξη στην Ελλάδα. Μείζον βέβαια ζήτημα είναι, η παρουσίαση νέων προτάσεων επί του θέματος. Δεύτερος στόχος του ίδιου κεφαλαίου είναι η παρουσίαση του σημαντικού ρόλου των ευρωπαϊκών στρατηγικών, δράσεων και προγραμμάτων και τρίτος, η εξέταση του θεσμικού πλαισίου για την κοινωνική οικονομία στην Ελλάδα.

Στην πρώτη ενότητα περιγράφονται οι παράγοντες που συνέβαλαν στην καθυστέρηση της ανάπτυξης του υπό εξέταση τομέα στη χώρα μας, ενώ αποτυπώνονται οι μορφές, το μέγεθος και η κατάσταση των σχετικών οργανώσεων των τελευταίων ετών. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα κύρια αποτελέσματα ερευνών και μελετών για την αποτύπωση των νομικών μορφών, των χαρακτηριστικών, των εμποδίων και των δυνατοτήτων των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και τη συμβολή της στην απασχόληση, που πραγματοποιήθηκαν σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο και σχετίζονται με την ελληνική πραγματικότητα.

Στην επόμενη ενότητα (δεύτερη), εξετάζεται η συμβολή των Θεσμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την Ευρωπαϊκή Στρατηγική της για την Απασχόληση, την Κοινωνική Ενσωμάτωση και τα Εθνικά Σχέδια Δράσης, παρουσιάζεται ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου και των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης, καθώς και η σημασία των Οδηγιών, των Γνωμοδοτήσεων, των Ανακοινώσεων, των δράσεων

και των προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την κοινωνική οικονομία, την τοπική ανάπτυξη και την απασχόληση στην Ελλάδα.

Στην τρίτη ενότητα παρουσιάζονται αναλυτικά τα μοντέλα των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα, όπως καταγράφηκαν μέσα από τη λειτουργία της Κ.Π. EQUAL και τα κυριότερα προβλήματα της λειτουργίας τους.

Στην ενότητα που ακολουθεί (τέταρτη), παρουσιάζεται το θεσμικό πλαίσιο για τους Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς Περιορισμένης Ευθύνης του 1999, αξιολογείται ο νέος νόμος για την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα του 2011, εξετάζεται το Στρατηγικό Σχέδιο για την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στη χώρα μας (2013) και εκφράζονται εκτιμήσεις για τις μελλοντικές δυνατότητες ανάπτυξης του εν λόγω τομέα.

Στην πέμπτη και τελευταία ενότητα, ανακεφαλαιώνεται και συνοψίζεται η ανάλυση του παρόντος κεφαλαίου.

2.1 Οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας και κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα ως παράγοντες ενίσχυσης της απασχόλησης και της τοπικής ανάπτυξης. Επισκόπηση της βιβλιογραφίας και των μελετών/ερευνών

Στην Ελλάδα, ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας κάνει τα πρώτα του βήματα, αφού η ανάπτυξή του καθυστέρησε να ακολουθήσει τις ανάλογες εξελίξεις που υπήρξαν ήδη σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Προέκυψε εξαιτίας συγκεκριμένων σοβαρών ιστορικών μεταβολών όπως ήταν η οικονομική κρίση της δεκαετίας του 1970, η άσκηση περιοριστικών δημοσιονομικών πολιτικών,⁷⁰ οι περιορισμένες δυνατότητες των παραδοσιακών τομέων -ιδιωτικού και δημοσίου- στην παραγωγή νέων θέσεων εργασίας και η αναζήτηση νέων μορφών οργάνωσης της κοινωνικής προστασίας (Χρυσάκης κ.ά., 2002, Φεφές, 2007, Τσομπάνογλου, 2008, Γεώργας, 2013α). Έτσι, ενεργοποιήθηκαν νέες οργανωτικές μορφές και πρωτοβουλίες, οι οποίες προσανατολίστηκαν στη δημιουργία ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης, την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, την κάλυψη κοινωνικών αναγκών καθώς και την παροχή συμπληρωματικών αγαθών και υπηρεσιών.

Στη χώρα μας, η ανάγκη για κοινωνική προστασία⁷¹ και κοινωνική αλληλεγγύη στηριζόταν κυρίως σε άτυπα οικογενειακά δίκτυα που λειτουργούσαν ως «δίκτυ ασφαλείας» και που ήταν πολύ ισχυρά (Ματσαγγάνης, 2004:39-40, Μουσούρου και Στρατηγάκη, 2004), σε ορισμένους εθελοντικούς και μη κυβερνητικούς οργανισμούς, σε τοπικούς συλλόγους/σωματεία και σε οργανώσεις της Εκκλησίας (Χρυσάκης κ.ά., 2002:18, 45-46, Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:46).

Αν και σε παγκόσμιο επίπεδο και σχεδόν σε όλες τις χώρες της Ευρώπης ο εθελοντισμός εξακολουθεί να λειτουργεί σθεναρά στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής, στην Ελλάδα αναπτύσσεται με στοιχειώδεις ρυθμούς. Μοναδικό πεδίο της ανάπτυξής του στη χώρα μας είναι οι εθελοντικές οργανώσεις (τυπικές, αστικές, μη κρατικές, μη κερδοσκοπικές, αυτοδιοικούμενες οργανώσεις), που δραστηριοποιούνται πρωτίστως στον τομέα της κοινωνικής προστασίας (Polyzoidis,

⁷⁰ Βλ. Σακελλαρόπουλος, 1999 και 2003β.

⁷¹ Βλ. Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2006.

2008). Ο τομέας αυτός είναι μικρός, αδύναμος, το πλήθος των μελών του φθίνει και όλα δείχνουν πως αυτή η πτωτική τάση θα συνεχιστεί και στο μέλλον. Παρ' όλα αυτά, οι εθελοντικές οργανώσεις εμφανίζουν γνωρίσματα που αποδεικνύουν την αποτελεσματικότητά τους στη μεταξύ τους συνεργασία, αποστασιοποιούνται από τη μικροκομματική των πολιτικών κομμάτων και γνωρίζουν την ομάδα στόχου τους ικανοποιητικά.

Είναι προφανές ότι το ελληνικό «κρατικοκεντρικό» μοντέλο με την έλλειψη ευνοϊκού θεσμικού περιβάλλοντος, ανέκοψε την εμφάνιση δραστηριοτήτων μέσα από την κοινωνία των πολιτών. Η δημόσια σφαίρα επικράτησε της ιδιωτικής, τόσο στον ευρύτερο κοινωνικό τομέα, όσο και στον τομέα της αγοράς (Μουζέλης, 2004:5-7, Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:46).

Παράλληλα, η μέχρι πρότινος καθυστέρηση στη διαμόρφωση ενός εξειδικευμένου θεσμικού πλαισίου για την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα, περιόρισαν την εμφάνιση δραστηριοτήτων της κοινωνίας των πολιτών. Συνέπεια αυτού ήταν, η απουσία μηχανισμών χρηματοδοτικής ενίσχυσης, η έλλειψη δράσεων ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης της κοινωνίας και η αδυναμία μηχανισμών κατάρτισης και εκπαίδευσης στελεχών για την αναπτυξιακή προοπτική του σχετικού τομέα (Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας, 2008β).

Οι περιοριστικές δημοσιονομικές πολιτικές και τα άτυπα δίκτυα αποτέλεσαν αποτρεπτικούς παράγοντες στη διανομή των οικονομικών και κοινωνικών αγαθών. Σε ένα τέτοιο κλίμα, η ανάπτυξη πρωτοβουλιών προσφοράς υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας (Οικονόμου και Σουλιώτης, 2013) καθώς και ένταξης/επανένταξης αποκλεισμένων ατόμων στην αγορά εργασίας από μέρους των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων, αποτέλεσε μονόδρομο (Χρυσάκης κ.α., 2002:18).

Πιο συγκεκριμένα, από τη δεκαετία του 1970 και μετά, η αδυναμία του κράτους πρόνοιας (Σακελλαρόπουλος, 1999, 2006), η διεύρυνση των φαινομένων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού,⁷² τα φαινόμενα αποβιομηχάνισης (τα

⁷² Βλ. Πετμεζίδου και Παπαθεοδώρου, 2004, Γεώργας, 2006, Οικονόμου και Φερώνας, 2006.

οποία δημιούργησαν υψηλή ανεργία) και οι περιορισμένες δυνατότητες του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας, λειτούργησαν σε βάρος σημαντικού μέρους του πληθυσμού. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, οι περιοριστικές δημοσιονομικές πολιτικές και τα άτυπα δίκτυα αδυνατούσαν πλέον να καλύψουν όλες τις οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες αυτών των ατόμων.⁷³ Αυτές οι πληθυσμιακές ομάδες αποτέλεσαν το νέο εργατικό δυναμικό υπό την ομπρέλα των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας (Catterall et al., 1996, Borzaga and Maiello, 1998, Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:14).

Παράλληλα, οι αδυναμίες της κοινωνίας των πολιτών είχαν αρχίσει βαθμιαία να αντιμετωπίζονται, οπότε ο ρόλος της αναβαθμίζεται (Rifkin, 1995:421). Η κοινωνική οικονομία απέκτησε έναν όλο και σημαντικότερο ρόλο στην οικονομική, κοινωνική, περιβαλλοντική, προνοιακή, επιχειρηματική και αναπτυξιακή πολιτική της χώρας μας. Η αγορά, το κράτος και η οικογένεια δεν ήταν πλέον οι μόνοι «πάροχοι» απασχόλησης, φροντίδας, κοινωνικών υπηρεσιών, κοινωνικής και περιβαλλοντικής προστασίας, εκπαίδευσης κ.λπ. Η κοινωνία των πολιτών μετασηματίστηκε σταδιακά σε ισότιμο εταίρο καθώς επηρεάστηκε από την οικονομία, την κοινωνία, τον πολιτισμό και την πολιτική (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:44-45).

Καταλύτης γι' αυτή την εξέλιξη είναι και ένας ισχυρός εξωτερικός παράγοντας, η Ευρωπαϊκή Ένωση.⁷⁴ Στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών στρατηγικών για την απασχόληση και την κοινωνική ενσωμάτωση και των αντίστοιχων προγραμμάτων και δράσεων της Ε.Ε., σημαντικές πρωτοβουλίες έχουν προωθηθεί με αποδέκτες τους φορείς κοινωνικής οικονομίας, χωρίς ωστόσο μέχρι σήμερα στη χώρα μας να έχουμε αξιοσημείωτα αποτελέσματα (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:44-45).

Από τη δεκαετία του 1990, παρατηρείται αύξηση σύστασης των μη κερδοσκοπικών φορέων του ιδιωτικού τομέα, όπως είναι οι αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρείες, τα σωματεία και οι συνεταιριστικές οργανώσεις. Η αλλαγή αυτή οφείλεται σε μεταβολές που σημειώθηκαν στο ευρύτερο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον της χώρας και αφορούν στην αδυναμία των άτυπων οικογενειακών δικτύων να παρέχουν πλέον τη στήριξη στα μέλη τους, τον περιορισμό της δυναμικής του κράτους πρόνοιας, την

⁷³ Βλ. Σακελλαρόπουλος, 1999 και 2003.

⁷⁴ Βλ. Σακελλαρόπουλος 1993, Μαραβέγιας και Σακελλαρόπουλος, 2006, Σακελλαρόπουλος, 2011.

επέκταση φαινομένων φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού καθώς και στην αυξανόμενη αποβιομηχάνιση που δημιουργήσε υψηλή ανεργία κυρίως σε τοπικό επίπεδο (Ζιώμας, 2002 και 2005β).

Στην Ελλάδα, οι δράσεις των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας προσανατολίζονται στην ενίσχυση της τοπικής ανάπτυξης και την καταπολέμηση του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας. Οι υπηρεσίες τους αφορούν στην παροχή αγαθών και υπηρεσιών σε τομείς όπως η υγεία, η σίτιση και η στέγαση, η κοινωνική πρόνοια, η εκπαίδευση και η κατάρτιση, ο πολιτισμός και το περιβάλλον (Χρυσάκης κ.ά., 2002, Ζιώμας, 2002 και 2005β, Μητροσύλη, 2007, Γεώργμας, 2013α).

Είναι αυτονόητο το πόσο σημαντικές είναι οι οργανώσεις αυτές, τη στιγμή που συμβάλλουν στην αύξηση των θέσεων εργασίας, τη δημιουργία νέων και εναλλακτικών μορφών επιχειρηματικότητας, την παραγωγή καινοτόμων προϊόντων, αγαθών και υπηρεσιών, την ανάπτυξη ευέλικτων μορφών εργασίας και απασχόλησης και την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Στηρίζουν τη ζωή των πολιτών καλύπτοντας κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες που δεν μπορεί να εξασφαλίσει επαρκώς ο δημόσιος και ο ιδιωτικός τομέας (Χρυσάκης κ.ά., 2002:17, Ζιώμας, 2002 και 2005β, Defounny, 2001, Μητροσύλη, 2007:22-23).

Σύμφωνα με τη Μητροσύλη (2007:15-17), στο χώρο της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα περιλαμβάνονται: α) Οι οργανώσεις του εθελοντισμού,⁷⁵ οι οποίες αφορούν σε δραστηριότητες πολιτών σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο για την αντιμετώπιση κοινωνικών αναγκών με βάση την αρχή της αλληλεγγύης και με απουσία του ατομικού κέρδους, β) οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, που περιλαμβάνουν όλες τις δραστηριότητες κοινωνικού σκοπού που αναπτύσσονται ανάμεσα στην οικογένεια και το κράτος και γ) οι μικτές οργανώσεις, η οποίες δραστηριοποιούνται στην κοινότητα με σκοπό τη στήριξη και προστασία ευπαθών κοινωνικών ομάδων και την προάσπιση των δικαιωμάτων των κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων.

⁷⁵ Αυτές αναπτύσσονται μέσα από τις νομικές μορφές των ενώσεων, των σωματείων και των αστικών μη κερδοσκοπικών εταιριών.

Οι παραπάνω οργανώσεις έχουν κυρίως τη νομική μορφή σωματείων, αστικών μη κερδοσκοπικών εταιρειών, ιδρυμάτων, ενώσεων προσώπων και δραστηριοποιούνται στον τομέα της κοινωνικής φροντίδας, της υγείας και της κοινωνικής προστασίας (Οικονόμου και Σουλιώτης, 2013). Επιπλέον, καταγράφεται μεταξύ αυτών ένας αριθμός άτυπων ενώσεων προσώπων και οργανώσεων πολιτιστικού, μορφωτικού και περιβαλλοντικού/οικολογικού χαρακτήρα (Χρυσάκης κ.ά., 2002, Μητροσύλη, 2007, Γεώργας, 2013α). Πολλές από αυτές τις οργανώσεις, δεν ανήκουν στις αμιγείς οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας, ούτε πληρούν τα κριτήρια των κοινωνικών επιχειρήσεων.

Ταυτόχρονα, δραστηριοποιούνται και οργανώσεις με επιχειρηματικό ενδιαφέρον, όπου λαμβάνουν μορφές αγροτικού ή αστικού συνεταιρισμού ή μορφές που στηρίζουν την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη ατόμων στο χώρο της ψυχικής υγείας, υπό τη μορφή ενός είδους νομικού προσώπου, του Κοινωνικού Συνεταιρισμού Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ). Στην πρώτη περίπτωση, στόχος είναι η ένταξη και επανένταξη των ανέργων στην αγορά εργασίας, ενώ στη δεύτερη, σκοπός είναι η κοινωνική ενσωμάτωση και η συμμετοχή σε οικονομικές δραστηριότητες ευάλωτων κοινωνικών ομάδων (άτομα με ψυχικά προβλήματα) (Χρυσάκης κ.ά., 2002:49-50, Μητροσύλη, 2007:15 και 22).

Στον ευρύτερο χώρο της κοινωνικής οικονομίας μπορούν να ενταχθούν και άλλες δραστηριότητες ένταξης αποκλεισμένων ομάδων στην αγορά εργασίας με οικονομικό αντικείμενο. Τέτοια σχήματα συστάθηκαν και δραστηριοποιήθηκαν κυρίως μέσω της εφαρμογής πολιτικών, δράσεων και προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αποτελούν παραδείγματα οργανωτικών μορφών κοινωνικής οικονομίας με κοινά χαρακτηριστικά με αυτά των κοινωνικών επιχειρήσεων. Προέκυψαν από την υλοποίηση ευρωπαϊκών κυρίως προγραμμάτων, όπως της Κ.Π. EQUAL, του Ε.Π. Καταπολέμησης του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας, των προγραμμάτων HORIZON, NOW, YOUTHSTART, INTEGRA, ΨΥΧΑΡΧΩΣ, της Κ.Π. LEADER, από τα Τοπικά Σύμφωνα Απασχόλησης (ΤΣΑ), τις Τοπικές Πρωτοβουλίες Απασχόλησης (ΤΠΑ) κ.λπ. (Χρυσάκης κ.α., 2002:53-55, Μητροσύλη, 2007:17-19).

Στόχος τους ήταν η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας από ομάδες του πληθυσμού που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση (μακροχρόνια άνεργοι, άνεργοι άνω των 45

ετών, αποκλεισμένες γυναίκες από την αγορά εργασίας, γυναίκες μέλη μονογονεϊκών οικογενειών, νέοι άνεργοι, άτομα με αναπηρία, τοξικοεξαρτημένοι, αποτοξινωμένοι, αποφυλακισμένοι, μετανάστες, πρόσφυγες κ.λπ.) ή άτομα που κατοικούσαν σε μειονεκτούσες (απομακρυσμένες, νησιωτικές, ορεινές) γεωγραφικές περιοχές (Χρυσάκης κ.α., 2002:53-55, Λύτρας και Σουλιώτης, 2004:37-38, Μητροσύλη, 2007:17-19). Οι φορείς αυτοί, ήταν κυρίως αγροτικοί/αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί, κοινωνικοί συνεταιρισμοί περιορισμένης ευθύνης (ΚοιΣΠΕ), παραγωγικά εργαστήρια και μη κυβερνητικές - μη κερδοσκοπικές οργανώσεις (Austrian Institute for SME Research, 2007:155-175). Το ζήτημα είναι, εάν στην Ελλάδα μπορούν να συσταθούν επιπρόσθετες τέτοιου τύπου οργανώσεις. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την υποστήριξη της Ε.Ε., μέσω της εφαρμογής πολιτικών, δράσεων και προγραμμάτων που προωθούνται από αυτήν.

Στη χώρα μας, η έννοια της κοινωνικής οικονομίας έχει πολλά κοινά στοιχεία με αυτήν της κοινωνικής επιχείρησης. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι ιδιαίτερα σημαντικές, καθώς συμβάλλουν στην αύξηση των θέσεων εργασίας και της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, με τη δημιουργία νέων ευέλικτων και εναλλακτικών μορφών επιχειρηματικότητας. Παρέχουν καινοτόμα προϊόντα και υπηρεσίες, καλύπτουν κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες που δεν μπορεί να καλύψει πλήρως ο δημόσιος και ο ιδιωτικός τομέας και αποτελούν σημαντικό «πυλώνα» οικονομικής στήριξης της τοπικής κοινωνίας κυρίως (Γεώργας, 2013α).

Σύμφωνα πάντως με τις αξιολογήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα αποτελέσματα της συνεισφοράς των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα ήταν περιορισμένα (Ε.Κ., 2004b). Με βάση τα στατιστικά στοιχεία που παρουσιάζονται σε ευρωπαϊκές και εθνικές έρευνες, η συνεισφορά της κοινωνικής οικονομίας στην απασχόληση στην Ελλάδα, συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, παρέμενε σε χαμηλά επίπεδα τις προηγούμενες δεκαετίες (CIRIEC, 1999, EMES, 1999, OECD, 1999).

Αντίστοιχα, μέχρι την αλλαγή του αιώνα, στη χώρα μας, η δραστηριότητά των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων ήταν δύσκολο να εκτιμηθεί με απόλυτη βεβαιότητα, λόγω της έλλειψης αξιόπιστων στοιχείων που να προκύπτουν από τη συστηματική έρευνα του σχετικού πεδίου (CIRIEC, 1999, EMES, 1999, OECD, 1999). Αποτέλεσμα ήταν η δυσκολία του

προσδιορισμού της συμβολής τους στην κάλυψη κοινωνικών και οικονομικών αναγκών σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.

Ειδικές έρευνες για τη λειτουργία της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη, από τις οποίες αντλούνται στοιχεία για τις ελληνικές επιδόσεις, είναι, μεταξύ άλλων, του “European Research Network on Social Economy” (EMES, 1999) για τα παραδείγματα των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων (στα τότε 15 Κράτη-Μέλη της Ε.Ε.), του “Organisation for Economic Cooperation and Development” (OECD, 1999) για τον αριθμό των εργαζομένων στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, του “Austrian Institute for SME Research” (2007) για την αποτύπωση του αριθμού των φορέων κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων καθώς και του “International Center of Research and Information” (CIRIEC, 1999, 2005, 2007) για την εργασία στους φορείς της κοινωνικής οικονομίας και για τον αριθμό των εργαζομένων σε αυτούς. Συμπληρωματικά στοιχεία για την Ευρώπη και την Ελλάδα αντλούνται από τη Γνώμη Πρωτοβουλίας της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής Ελλάδος (ΟΚΕ, 2013).

Όπως προκύπτει από στατιστικά στοιχεία των παραπάνω ερευνών/μελετών, καταγράφονται στην Ελλάδα περίπου 8.400 συνεταιρισμοί με 950.000 μέλη και 1.500 με 2.000 εθελοντικές οργανώσεις, από τις οποίες μόλις 200 με 300 έχουν ενεργό δράση κυρίως σε τομείς του περιβάλλοντος. Επιπλέον, υφίστανται γυναικείοι συνεταιρισμοί, συνεταιριστικές θεραπευτικές μονάδες στα ψυχιατρικά νοσοκομεία, μικρός αριθμός ΚοιΣΠΕ και πλήθος μικτών και εθελοντικών οργανώσεων με νομικές μορφές σωματείων, αστικών μη κερδοσκοπικών εταιρειών, ιδρυμάτων, συλλόγων και ενώσεων προσώπων. Οι οργανώσεις αυτές αναπτύσσουν δραστηριότητες ένταξης αποκλεισμένων ομάδων με σκοπό την οικονομική στήριξη τους (CIRIEC, 2005:44-47, Austrian Institute for SME Research, 2007).

Ειδικότερα, το 2002 και το 2003, τα άτομα με έμμισθη εργασία σε συνεταιρισμούς, ταμεία αλληλασφάλισης, ενώσεις και συναφείς οργανώσεις του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, ήταν 69.834. Από αυτά τα άτομα, οι 57.000 ήταν απασχολούμενοι στην κατηγορία των ενώσεων (σωματείων, συλλόγων, ιδρυμάτων και άλλων παρόμοιων μορφών), οι 12.345 εργάζονταν στους συνεταιρισμούς, ενώ στην κατηγορία των ταμείων αλληλασφάλισης (και άλλων παρόμοιων οργανωτικών μορφών), το 2000,

λειτουργούσε μία οργάνωση στην οποία εργάζονταν 489 άτομα (CIRIEC, 2005:163, Austrian Institute for SME Research, 2007).

Οι απασχολούμενοι αποτελούσαν το 2,9% σε σχέση με την αμειβόμενη απασχόληση (σύνολο 2.380.206 εργαζομένων - Eurostat, 2002), αντιπροσώπευαν το 1,81% σε σύγκριση με τη συνολική απασχόληση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού ηλικίας μεταξύ 16 και 65 ετών (3.832.994 εργαζόμενοι - Eurostat, 2002) και σε σχέση με τη συνολικά αμειβόμενη απασχόληση, αποτελούσαν μόλις το 3,3% (CIRIEC, 2005:152, Austrian Institute for SME Research, 2007). Από αυτό το ποσοστό του εργατικού δυναμικού, το 17% εντοπίζεται στους συνεταιρισμούς, το 81% στις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις και το υπόλοιπο 2% στις οργανώσεις αμοιβαίου οφέλους (Grefe, 2003).

Σχετικά με τους συνεταιρισμούς στη χώρα μας και επί ενός συνόλου 7.233 συνεταιριστικών επιχειρήσεων, το 2005 απασχολούνταν 108 άτομα σε επιχειρήσεις γυναικείων συνεταιρισμών, το 2004 στις 16 συνεταιριστικές τράπεζες απασχολούνταν 762 άτομα και το 2003 στον έναν ασφαλιστικό συνεταιρισμό απασχολούνταν 73 άτομα. Επιπλέον, στους φαρμακευτικούς συνεταιρισμούς το 2002 καταγράφηκαν 800 θέσεις εργασίας επί ενός συνόλου 30 επιχειρήσεων και στους συνεταιρισμούς ηλεκτρολόγων 1.500 θέσεις εργασίας επί ενός συνόλου 69 επιχειρήσεων. Το 2001 σε 31 επιχειρήσεις συνεταιρισμών υδραυλικών οι θέσεις εργασίας ήταν 890, το 2000 στις 6.464 επιχειρήσεις γεωργικών συνεταιρισμών απασχολούνταν 9.782 άτομα, ενώ σε 68 επιχειρήσεις κοινωνικών συνεταιρισμών το ίδιο έτος, καταγράφηκαν 571 εργαζόμενοι (CIRIEC, 2005:44-47, Τσομπάνογλου, 2008:446).

Στο σημείο αυτό, συμπληρωματικά, αξίζει να εξεταστεί η πρόσφατη Έκθεση/Γνώμη Πρωτοβουλίας της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής της Ελλάδος (ΟΚΕ, 2013), με τίτλο «Η κοινωνική οικονομία και η κοινωνική επιχειρηματικότητα» με στοιχεία για την Ευρώπη και προτάσεις για τη χώρα μας.

Η Γνώμη αυτής της Πρωτοβουλίας, παρουσιάζει το σημαντικό ρόλο της κοινωνικής οικονομίας για τη χώρα μας στη τρέχουσα οικονομική και κοινωνική κατάσταση. Στην έκδοση αυτή, πραγματοποιείται μια σύντομη αναδρομή της πορείας της

κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα και διατυπώνονται ορισμοί και χαρακτηριστικά της. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι κατηγορίες των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων (ΚοινΣΕπ), η ελληνική εμπειρία καθώς και οι διαστάσεις της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη. Τέλος, περιγράφονται οι πολιτικές που έχουν σχεδιαστεί και ληφθεί για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε διεθνές και εθνικό επίπεδο (ΟΚΕ, 2013).

Στην έκθεση αυτή εξετάζεται, εάν οι λόγοι καθυστέρησης της ανάπτυξης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα οφείλονται στην υπερ-ανάπτυξη του ευρύτερου δημόσιου τομέα και το κατά πόσο ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας, είτε επικαλύφτηκε, είτε διασυνδέθηκε με το στενό ή ευρύτερο δημόσιο τομέα, μέσω κρατικών επιχορηγήσεων των φορέων του. Επομένως, η προβληματική διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας, λόγω της υπερβολικής ανάπτυξης του δημόσιου τομέα, οδήγησε στην ανάπτυξη ενός ιδιωτικού τομέα «κρατικοδίαιτου» και περιόρισε την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας (ΟΚΕ, 2013:12).

Επιπλέον, περιγράφεται ότι μέχρι πρότινος, οι δράσεις που εντάσσονται στο πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας ήταν αποσπασματικές, χωρίς κρατική υποστήριξη και ύπαρξη ολοκληρωμένου θεσμικού περιβάλλοντος.⁷⁶ Με την πρόσφατη ψήφιση του Ν. 4019/2011 για την «Κοινωνική Οικονομία και την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα», θεσμοθετήθηκε η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (ΚοινΣΕπ) (αναλύεται στην τελευταία ενότητα του παρόντος κεφαλαίου). Στο τελευταίο μέρος της έκθεσης, τονίζεται η ανάγκη του ρόλου της κοινωνικής οικονομίας στη διαμόρφωση ενός νέου μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης για τη διέξοδο από την κοινωνικοοικονομική κρίση και προτείνονται κάποιες ενέργειες προς την κατεύθυνση αυτή (ΟΚΕ, 2013).⁷⁷

⁷⁶ Αυτές οι εκφάνσεις κοινωνικής οικονομίας πήραν τη μορφή γυναικείων και αγροτικών συνεταιρισμών, κοινωνικών συνεταιρισμών περιορισμένης ευθύνης, ειδικά πιστοποιημένων φορέων, πολιτιστικών συλλόγων καθώς και κοινωνικών επιχειρήσεων που δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο της κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL (ΟΚΕ, 2013).

⁷⁷ Οι πωλήσεις χωρίς μεσάζοντες αγροτικών προϊόντων στους καταναλωτές των πόλεων, οι ενέργειες μεγάλου βιομηχανικού σωματείου για παροχή εκπτώσεων για τις αγορές των μελών του, εκπαιδευτική συμφωνία του ΕΒΕΑ και του Ομίλου Ιατρικού Αθηνών, η ίδρυση του Κοινωνικού Καταναλωτικού Συνεταιρισμού Θεσσαλονίκης, η προσπάθεια του Σωματείου Εργατοϋπαλλήλων του εργοστασίου της Βιομηχανικής Μεταλλευτικής Θεσσαλονίκης για την επανέναρξη της λειτουργίας του, το αίτημα εξαγοράς του μετοχικού κεφαλαίου της Εταιρείας Ύδρευσης Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης - ΕΥΑΘ από τους δημότες της πόλης καθώς και το Πρόγραμμα Κοινοτικής Πρωτοβουλίας για την Καταπολέμηση των διακρίσεων και ανισοτήτων σε σχέση με την αγορά εργασίας (EQUAL) στην Ελλάδα (2001-2005, 2005-2008) του υπουργείου Εργασίας (ΟΚΕ, 2013).

Η Γνώμη Πρωτοβουλίας της ΟΚΕ (2013:16-19) κλείνει με προτάσεις για την ενίσχυση του τομέα της κοινωνικής οικονομίας για τη χώρα μας, οι οποίες είναι: 1. Η διασφάλιση των αναγκαίων χρηματοδοτικών πόρων και κεφαλαίων εκκίνησης για τη στήριξη των κοινωνικών επιχειρήσεων στα πρώτα τους βήματα αλλά και σε μεσοπρόθεσμο ορίζοντα, 2. η άμεση ενεργοποίηση του Ταμείου Κοινωνικής Οικονομίας, 3. η συνεργασία με την Τράπεζα Ελλάδος, 4. η ενεργοποίηση εγγυοδοσίας από το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης (ΕΤΕΑΝ) για χαμηλότοκα δάνεια, 5. η δυνατότητα έκδοσης ενός Ομολόγου Κοινωνικής Οικονομίας, 6. η διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου πλαισίου υποστήριξης των κοινωνικών επιχειρήσεων που να περιλαμβάνει τη δημιουργία δομών συμβουλευτικής στήριξης των κοινωνικών επιχειρηματιών, 7. η δυνατότητα θέσπισης φορολογικών κινήτρων προς τις κοινωνικές επιχειρήσεις, 8. η άρση των θεσμικών και διοικητικών εμποδίων για τη δημιουργία και την ανάπτυξή τους, 9. η επιλογή κατάλληλων τομέων οικονομικής δραστηριότητας για αυτές, 10. η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών για τα οφέλη που προκύπτουν από την ανάληψη δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας, 11. η ένταξη της κοινωνικής οικονομίας στη διοικητική δομή του κράτους, 12. η σύσταση Ανεξάρτητης Αρχής που θα στηρίζει την κοινωνική οικονομία και 13. η υποστήριξη της κατανάλωσης των αγαθών και των υπηρεσιών που παράγουν και παρέχουν οι κοινωνικές επιχειρήσεις.

Στη χώρα μας, παρά την έλλειψη βάσεων δεδομένων και θεσμικής καταγραφής για τον αριθμό, τη νομική μορφή, τη λειτουργία, τη συμβολή και τη σημασία των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας, των ευρύτερων μορφωμάτων της και των κοινωνικών επιχειρήσεων, κυρίως όσον αφορά στην απασχόληση, αξιόλογο έργο παρουσιάζουν, παρατιθέμενες κατά τη χρονική σειρά τους, οι παρακάτω έρευνες/μελέτες (Κώστας, 2013:86-92):

Τη δεκαετία του 1990, παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα των ερευνών/μελετών: 1) Του Κέντρου Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΕΚΜΟΚΟΠ) του Παντείου Πανεπιστημίου (Στασινοπούλου κ.ά., 1997) για τις ελληνικές εθελοντικές οργανώσεις, 2) του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ) (Ziomas, Ketsetzopoulou, Bouzas, 1998) για τις κοινωνικές επιχειρήσεις και την απασχόληση, 3) του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (Μπεριάτος κ.ά., 1999) για την ίδρυση και οργάνωση κεντρικού φορέα κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα, 4) του

Εθνικού Ινστιτούτου Εργασίας (Θεοδωροπούλου κ.ά., 1999) για τον «κοινωνικό τομέα» και 5) της Εκκλησίας της Ελλάδος (1998-2000) για την παροχή υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας από τα ιδρύματα και τους συλλόγους της.

Μεταγενέστερα του 2000, εκπονήθηκαν μεταξύ άλλων, οι έρευνες/μελέτες: 1) Της Παναγιωτίδου (2000) για τις εθελοντικές οργανώσεις και τον τομέα της κοινωνικής φροντίδας, 2) των Ziomas, Ketsetzopoulou, Bouzas (2001) για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, 3) του Εθνικού Ινστιτούτου Εργασίας (Χρυσάκης, κ.ά., 2002) για τις προοπτικές απασχόλησης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, 4) των Lyberaki and Paraskevanopoulos (2002) για την «μέτρηση» του κοινωνικού κεφαλαίου, 5) των Χατζαντώνης κ.ά. (2003) για τις πρωτοβουλίες κοινωνικής επιχειρηματικότητας και τις ευκαιρίες απασχόλησης των ατόμων με ψυχική νόσο, 6) του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (Γείτονα κ.ά., 2005) για την κοινωνική οικονομία και τις επιπτώσεις της στην απασχόληση, 7) των Ζάννη και Δεμαθά (2005) για τις δυνατότητες απασχόλησης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, 8) των Seyfried and Ziomas (2005) για τη σύσταση των Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ), 9) του Πολυζωΐδη (2006) για τον εθελοντισμό στην κοινωνική προστασία, 10) του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ) (Μητροσύλη, 2007) για την ανάπτυξη θεσμικού και νομικού πλαισίου για τον τομέα της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, 11) του Παντείου Πανεπιστημίου (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007) για την προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε τοπικό επίπεδο, 12) του Πολυζωΐδη (2008) για την κοινωνική φροντίδα και το ρόλο των μη κυβερνητικών οργανώσεων και 13) του ΤΕΙ Καλαμάτας (Μπιτσάνη κ.ά., 2008) για την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην περιφέρεια.

Τέλος, μετά το 2010, ανακοινώθηκαν τα αποτελέσματα, μεταξύ άλλων, των ερευνών/μελετών α) του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE) (2010) για την επιχειρηματικότητα και την κοινωνική επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, β) του Ζιώμα (2010) για τη οργάνωση και λειτουργία των ΚοιΣΠΕ καθώς και γ) της Αδάμ (2012) για την έως σήμερα εμπειρία των ΚοιΣΠΕ στη χώρα μας.

Στο σημείο αυτό δίνεται η ευκαιρία για την παρουσίαση αποτελεσμάτων επιλεγμένων πρόσφατων ερευνών και μελετών, που υλοποιήθηκαν και εκπονήθηκαν στην Ελλάδα (Κώστας, 2013:86-92).

Μία από τις σημαντικότερες έρευνες για τις προοπτικές απασχόλησης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, ήταν αυτή του Εθνικού Ινστιτούτου Εργασίας (Χρυσάκης κ.α., 2002).

Με βάση τα αποτελέσματά της, οι οργανώσεις και οι πρωτοβουλίες που δραστηριοποιούνται στον εν λόγω τομέα βασίζονται στην ελεύθερη συμμετοχή των μελών τους σε μια συλλογική προσπάθεια σύμφωνη με τις αρχές της αλληλεγγύης, της δημοκρατίας και της ισότητας. Οι σχηματισμοί αυτοί έχουν κυρίως νομική μορφή σωματείου, αστικών μη κερδοσκοπικών εταιρειών, αστικών συνεταιρισμών, αγροτουριστικών συνεταιρισμών, φιλανθρωπικών και κοινωφελών ιδρυμάτων, ενώσεων προσώπων, πολιτιστικών, εκπαιδευτικών και οικολογικών οργανώσεων κ.λπ. Υπό μία ευρύτερη βέβαια θεώρηση της έννοιας της κοινωνικής οικονομίας, εντάσσονται σε αυτήν οι οργανώσεις του εθελοντισμού, της κοινωνίας των πολιτών και άλλες μικτές οργανώσεις. Οι περισσότερες από αυτές δραστηριοποιούνται στους τομείς της κοινωνικής φροντίδας, των υπηρεσιών πρόληψης και προαγωγής της υγείας και της κοινωνικής προστασίας (Χρυσάκης κ.α., 2002).

Στα συμπεράσματα της μελέτης αυτής, τέθηκε το ζήτημα της αναγκαιότητας θεσμικής κατοχύρωσης των οργανώσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας και της χρηματοδοτικής κάλυψής τους, με απώτερο σκοπό τη διαμόρφωση οργανωτικής/υποστηρικτικής δομής, φορολογικών ρυθμίσεων και συγκεκριμένων οικονομικών κινήτρων για την ανάπτυξή τους (Χρυσάκης κ.α., 2002, Austrian Institute for SME Research, 2007, Μητροσύλη, 2007).

Έρευνα για τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας και ειδικά για τη συμβολή των φορέων του στην απασχόληση, πραγματοποιήθηκε από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας το 2005 (Γείτονα κ.ά., 2005). Η έρευνα αυτή έδειξε ότι στην Ελλάδα, παρά τα οικονομικά προβλήματα των φορέων της κοινωνικής οικονομίας, οι φορείς αυτοί συμβάλλουν με «θετικό συντελεστή» στην απασχόληση.

Στόχος της μελέτης ήταν να αποτυπώσει το προφίλ και τις απόψεις στελεχών οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας στη χώρα μας σε ένα δείγμα 89 φορέων. Το δείγμα αυτό περιελάμβανε 20 σωματεία, 15 μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, 18

εθελοντικές οργανώσεις, 8 ταμεία αλληλοβοήθειας και συνεταιρισμούς, 13 κοινωφελή ιδρύματα και 15 κοινωνικές επιχειρήσεις. Κατέγραψε 1.595 θέσεις πλήρους απασχόλησης, 611 μερικής απασχόλησης και 5.591 άτομα που προσέφεραν εθελοντική εργασία. Η αναλογία εργαζομένων - εθελοντών ήταν περίπου 1:2,5. Το σημαντικό σημείο της έρευνας είναι ότι αυτές οι οργανώσεις προγραμματίζουν τη δημιουργία 1.400 περίπου νέων θέσεων στα επόμενα έτη. Μακροπρόθεσμα με ευνοϊκές συνθήκες, αυτό θα συνεπαγόταν τη δυνατότητα αύξησης της απασχόλησης τους, κατά 60% (Γείτονα κ.ά., 2005, Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:73-74).

Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας, έδειξαν ότι οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας στηρίζουν με θετικό τρόπο την ελληνική κοινωνία και οικονομία, χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη διοικητική και διαχειριστική ευελιξία έναντι του δημόσιου τομέα, ενθαρρύνουν τον εθελοντισμό και συμβάλλουν στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Αυτό ωστόσο, δε σημαίνει ότι η βιωσιμότητά τους μέσα από την ανάπτυξη των επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων παύει να εξαρτάται σημαντικά από το κράτος. Στα πλεονεκτήματά τους επίσης προστίθενται το ότι εμφανίζουν χαμηλό λειτουργικό και διαχειριστικό κόστος, έχουν πιο ευέλικτο εργασιακό/ασφαλιστικό καθεστώς και διαθέτουν τα προϊόντα τους σε χαμηλότερες τιμές (Γείτονα κ.ά., 2005, Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:48-50).

Στην ίδια έρευνα παρουσιάστηκε ότι οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας, στην πλειονότητά τους, δραστηριοποιούνται πολλαπλά σε ποικίλους τομείς. Συνηθέστερα στην υγεία και την κοινωνική φροντίδα, το περιβάλλον και τον πολιτισμό. Ως κύριοι σκοποί τους, τίθενται κατά σειρά προτεραιότητας, η στήριξη ευπαθών κοινωνικών ομάδων, η προστασία του περιβάλλοντος, η υποστήριξη της τοπικής ανάπτυξης, η αντιμετώπιση των κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας (Γείτονα κ.ά., 2005, Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:48-50).

Μια άλλη έρευνα, είναι αυτή του Γραφείου Διασύνδεσης του Παντείου Πανεπιστημίου που πραγματοποιήθηκε το 2005 (Ζάννης και Δεμαθάς, 2005) σε ένα δείγμα 56 ΜΚΟ που απασχολούσαν η κάθε μία τουλάχιστον 2 άτομα.

Αν και το δείγμα των οργανώσεων ήταν περιορισμένο, η έρευνα έδειξε ότι τα στελέχη φορέων της κοινωνικής οικονομίας και συγκεκριμένα των ΜΚΟ στην

Ελλάδα έχουν την άποψη ότι πρέπει να αυξηθεί το προσωπικό τους κατά 21.4%, ώστε να εξασφαλιστεί η ορθή λειτουργία τους, με το 67.2% των στελεχών αυτών να διατυπώνει την ανάγκη πρόσληψης επιπλέον προσωπικού. Οι φορείς αυτοί έκαναν ήδη αναζήτηση νέου εργατικού δυναμικού και σύντομα θα ανακοίνωναν νέες θέσεις εργασίας (Ζάννης και Δεμαθάς, 2005, Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:73-74)

Η έρευνα αυτή έδειξε μία δυναμική των φορέων της κοινωνικής οικονομίας στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και ότι τα πεδία δραστηριότητάς τους είναι κατάλληλα και για αποφοίτους κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών επιστημών (Ζάννης και Δεμαθάς, 2005, Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:73-74)

Η στοχευμένη εξέταση του θεσμού της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα καθώς και η διατύπωση προτάσεων θεσμικού πλαισίου για την ανάπτυξή τους, πραγματοποιήθηκε από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ) (Μητροσύλη, 2007).

Σύμφωνα με τη μελέτη αυτή, τα μοναδικά νομικά πρόσωπα που έως το 2007 είχαν επιχειρηματική δραστηριότητα, ήταν αυτά του αγροτικού και αστικού συνεταιρισμού ειδικού σκοπού καθώς και των ΚοιΣΠΕ (Μητροσύλη, 2007).

Σχετικά με τους συνεταιρισμούς, είναι γνωστό ότι περνούσαν μία περίοδο κρίσης και προσαρμογής τα τελευταία χρόνια. Το 2007 λειτουργούσαν περίπου 120 ενώσεις αγροτικών συνεταιρισμών στη χώρα μας, οι περισσότερες από τις οποίες ήταν πολλαπλού σκοπού, δραστηριοποιούμενες κυρίως στην προμήθεια γεωργικών προϊόντων και στην αποθήκευση, επεξεργασία και εμπορία αυτών. Αναφορικά με τους αστικούς συνεταιρισμούς, το πιο αντιπροσωπευτικό τους δείγμα ήταν οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί, οι συνεταιρισμοί φαρμακοποιών, οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί, οι συνεταιριστικές τράπεζες, οι συνεταιρισμοί ηλεκτρολόγων, οι συνεταιρισμοί υδραυλικών και οι αγροτουριστικοί - αγροβιοτεχνικοί συνεταιρισμοί γυναικών. Η υιοθέτηση, τέλος, του θεσμού των ΚοιΣΠΕ (1999) από το κράτος, που είχε ως κύριο στόχο την ένταξη των ψυχικά πασχόντων μέσα από την ανάπτυξη οποιασδήποτε νόμιμης οικονομικής δραστηριότητας, αποτελούσε την πρώτη συστηματική θεσμική προσπάθεια κατοχύρωσης των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα (Μητροσύλη, 2007).

Μέσα από την έρευνα του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), συμπεραίνεται η αναγκαιότητα της θεσμικής κατοχύρωσης των κοινωνικών επιχειρήσεων και προτείνονται βασικοί άξονες νομικού και χρηματοδοτικού πλαισίου του τομέα της κοινωνικής οικονομίας (Μητροσύλη, 2007).

Σε μία άλλη έρευνα (Πολυζωίδης, 2008), καταγράφεται η δραστηριότητα 618 μη κερδοσκοπικών οργανώσεων του τομέα της κοινωνικής προστασίας, ενός δηλαδή υποσυνόλου του ευρύτερου τομέα της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματά της, οι δράσεις των οργανώσεων αυτών προσανατολίζονται στην παροχή προϊόντων και υπηρεσιών (π.χ. τροφής, στέγης, χρηματικής υποστήριξης), σε δράσεις ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης, σε υπηρεσίες αιμοδοσίας, στην ανάπτυξη συμβουλευτικών υπηρεσιών και υπηρεσιών πρόληψης, την κάλυψη αναγκών με προσφορά αγαθών σε είδος (π.χ. ένδυσης, υπόδησης και φάρμακα), τη ψυχαγωγία ειδικών ομάδων και δράσεων δημιουργικής απασχόλησης, τη λειτουργία προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, την παροχή ιατρικής φροντίδας και υπηρεσιών αποκατάστασης της υγείας καθώς και την προσφορά υπηρεσιών βοήθειας στο σπίτι κ.ά. (Πολυζωίδης, 2008),

Πρόσφατη έρευνα-μελέτη, στην οποία εξετάζεται μεταξύ άλλων και η δυναμική της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, εκπονήθηκε από το Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE) το 2010.

Στη μελέτη αυτή παρουσιάζεται η θετική συμβολή των κοινωνικών επιχειρήσεων, τόσο στην απασχόληση και τη στήριξη της οικονομίας, όσο και στην καινοτομία των προϊόντων και υπηρεσιών που προσφέρουν και παράγουν. Επίσης, οι μισές περίπου κοινωνικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται, εμφανίζονται να έχουν μορφή μη κερδοσκοπικής οργάνωσης και σε ποσοστό περίπου 70% από το σύνολο των ατόμων που απασχολούνται σε αυτές, εργάζονται και σε άλλες δραστηριότητες εκτός κοινωνικής επιχειρηματικότητας (IOBE, 2010).

Μολαταύτα, την επόμενη πενταετία όλο και περισσότερα άτομα πρόκειται να απασχοληθούν σε αυτές με την ταυτόχρονη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Ο βαθμός καινοτομίας των δραστηριοτήτων τους ξεπερνά το 30%, ενώ περίπου το 50%

των ερωτώμενων εργαζομένων τους υποστήριξε ότι δραστηριοποιείται σε εξειδικευμένη αγορά. Το περίγραμμα των ατόμων που δραστηριοποιούνται στις επιχειρήσεις αυτές, όσον αφορά στο φύλο, αποτελείται κατά τα 2/3 του από άντρες και κατά το 1/3 από γυναίκες, ενώ, όσον αφορά στο επίπεδο εκπαίδευσης, πάνω από το 50% των ατόμων αυτών έχουν μετα-λυκειακή εκπαίδευση. Επιπλέον, ως προς το βιοτικό τους επίπεδο βρίσκονται στην πλειοψηφία τους σε καλή οικονομική κατάσταση και ως προς την κατηγοριοποίηση των ηλικιών, το μεγαλύτερο ποσοστό τους ανήκουν σε ηλικίες από 18 έως 44 ετών (IOBE, 2010).

Εξάγεται λοιπόν το συμπέρασμα, ότι η κοινωνική επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος κυρίως σε άτομα νέων ηλικιών, υψηλού μορφωτικού επιπέδου και σε πολλές περιπτώσεις, καλής οικονομικής κατάστασης (IOBE, 2010).

Στο σημείο αυτό, κρίνεται απαραίτητο να παρουσιαστούν συνοπτικά οι δραστηριότητες στο πλαίσιο του πρώτου και δεύτερου κύκλου εφαρμογής της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL για την Κοινωνική Οικονομία. Οι δραστηριότητες αυτές αποτελούν πρόσθετη και πολύ σημαντική πηγή άντλησης πληροφοριών για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα μετά το 2000. Πρόκειται για ένα εργαλείο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση, χρηματοδοτούμενο από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το οποίο αποσκοπούσε στην πειραματική εφαρμογή και διάδοση νέων τρόπων καταπολέμησης των διακρίσεων και της ανισότητας στον τομέα της απασχόλησης (Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας, 2008β).

Με αφορμή την πρωτοβουλία αυτή, αναπτύχθηκαν τα Εθνικά Θεματικά Δίκτυα (ΕΘΔ) για την Κοινωνική Οικονομία που λειτούργησαν σε δύο κύκλους και εκπόνησαν πλήθος μελετών και ερευνών. Συμμετείχαν επτά και δέκα Αναπτυξιακές Συμπράξεις σε κάθε κύκλο εργασιών αντίστοιχα, αποτελούμενες από φορείς που στόχευαν στην ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας. Οι δράσεις των ΕΘΔ αναφέρονταν σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο και επιδίωκαν τη στήριξη και απασχόληση ατόμων που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες (ψυχικά πασχόντων, μακροχρόνια ανέργων, ανέργων γυναικών, νέων και ηλικιωμένων ανέργων, ανέργων με ελλιπή προσόντα, ατόμων με αναπηρίες, Αθίγγανων κ.λπ.). Η λειτουργία τους

συντέλεσε στη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου πλαισίου για την ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα (Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας, 2005α, 2005β, 2005γ, 2008α, 2008β, 2008γ).

Ο πρώτος κύκλος αναφέρεται στη χρονική περίοδο 2001-2005, ενώ ο δεύτερος κύκλος καλύπτει την περίοδο 2005-2008. Υλοποιήθηκαν δράσεις για την προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και γενικότερα δημιουργήθηκαν συνθήκες και υποδομές για την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα.

Η δραστηριότητα των δύο δικτύων αποσκοπούσε στη διατύπωση προτάσεων προς την πολιτική ηγεσία για την υιοθέτηση μηχανισμών ενίσχυσης της κοινωνικής οικονομίας και των φορέων της (Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας, 2005α και 2008α). Στην όλη προσπάθεια συνεργάστηκαν εθνικές, περιφερειακές και τοπικές αρχές, κοινωνικοί εταίροι, Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ), μη κυβερνητικές οργανώσεις, ακαδημαϊκά ιδρύματα, επιμελητήρια, συνδικαλιστικοί φορείς, εκπρόσωποι συνεταιριστικών οργανώσεων, μέλη δικτύων που δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο της Κ.Π. EQUAL, το Ταμείο Εγγυοδοσίας Μικρών και Πολύ Μικρών Επιχειρήσεων (ΤΕΜΠΜΕ) και η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών (Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας, 2005α και 2008α).

Δεδομένης της καταγραφής των προβλημάτων και των ελλείψεων των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα, οι εμπλεκόμενοι μέσα από τις εργασίες των δικτύων φορείς, επεξεργάστηκαν σχέδιο νόμου για τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας (Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας, 2008α), το οποίο τέθηκε σε διαβούλευση με τα συναρμόδια Υπουργεία (Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, Υπουργείο Ανάπτυξης, Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας κ.λπ.) το 2008.

Η συμβολή των αποτελεσμάτων και των προτάσεων των εθνικών θεματικών δικτύων της Κ.Π. EQUAL ήταν απαραίτητη για τη διαδικασία επεξεργασίας και ολοκλήρωσης του νέου νόμου του Υπουργείου Εργασίας (Ν. 4019/2011) με τίτλο «Κοινωνική Οικονομία, Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις», που αναλύεται στην τέταρτη ενότητα.

Τα σημαντικότερα προβλήματα και οι κυριότερες ελλείψεις που κατέγραψαν οι δύο αυτοί κύκλοι εργασιών, ως προς τα εμπόδια και τις δυσκολίες των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα, ήταν: 1) Η μέχρι τότε απουσία ευνοϊκού και ολοκληρωμένου θεσμικού υποστηρικτικού πλαισίου, 2) το κενό των μηχανισμών χρηματοδοτικής ενίσχυσης τόσο από το κράτος όσο και από τους χρηματοπιστωτικούς φορείς, 3) η ανεπάρκεια υποστήριξης και συμβουλευτικής στην καθημερινή λειτουργία των φορέων της κοινωνικής οικονομίας, 4) ο μικρός αριθμός εξειδικευμένων και έμπειρων στελεχών, 5) η έλλειψη προγραμμάτων κατάρτισης και εκπαίδευσης για τους τομείς της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, 6) η περιορισμένη δικτύωση και ανάπτυξη συνεργασιών τόσο στο εσωτερικό του τομέα όσο και ευρύτερα σε τοπικό και σε εθνικό επίπεδο, 7) οι ανεπαρκείς ρυθμίσεις για τη διευκόλυνση και την προσβασιμότητα σε δραστηριότητες του τομέα της κοινωνικής οικονομίας των ατόμων με αναπηρία (ΑμεΑ) και, τέλος, 8) η μειωμένη αναγνωσιμότητα του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα (Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας, 2008β).

Έπειτα από την επεξεργασία των παραπάνω δεδομένων από τα στελέχη και τους επιστήμονες που εργάστηκαν στους δύο κύκλους εργασιών της Κ.Π. EQUAL, τέθηκαν συγκεκριμένες προτάσεις επί βασικών προτεραιοτήτων για να υιοθετήσει η χώρα μας (Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας, 2005γ, 2008β):

Πρώτον, η ανάγκη ορθολογικής εφαρμογής νέου θεσμικού πλαισίου, η οποία να συνοδεύεται από ένα επιχειρησιακό σχέδιο για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας ως διακριτού τομέα της εθνικής οικονομίας, *δεύτερον*, η ανάπτυξη καταναλωτικής συνείδησης μέσω της διαμόρφωσης κινήματος για τη στήριξη και δικτύωση του εν λόγω τομέα και, *τρίτον*, ο σχεδιασμός κατάλληλων χρηματοπιστωτικών εργαλείων που θα συμβάλουν από κοινού με τους εθνικούς και κοινοτικούς πόρους στη στήριξη επενδύσεων στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας (Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας, 2005γ, 2008β)

Με την παραπάνω περιγραφή των παραγόντων που συνέβαλαν στην ανάπτυξη (αλλά και στην καθυστέρησή της ανάπτυξης) του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στη χώρα μας και την παρουσίαση των αποτελεσμάτων εθνικών και ευρωπαϊκών

ερευνών, μελετών και εκθέσεων για τις μορφές, το μέγεθος, την κατάσταση και τα εμπόδια των οργανώσεων αυτών κλείνει η παρούσα ενότητα.

Στην επόμενη ενότητα, εξετάζεται συμβολή των Θεσμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, την Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση και την Κοινωνική Ενσωμάτωση, τα Εθνικά Σχέδια Δράσης, τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης, τις Κατευθυντήριες Γραμμές, τις Ανακοινώσεις, τις δράσεις και τα προγράμματα για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στη χώρα μας, με γνώμονα τη στήριξη της τοπικής ανάπτυξης και την ενίσχυση της απασχόλησης.

2.2 Η συμβολή των Ευρωπαϊκών Θεσμών για την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, την απασχόληση και την τοπική ανάπτυξη στην Ελλάδα

Στην προηγούμενη ενότητα αποτυπώθηκαν οι παράγοντες που συνέβαλαν στην ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στη χώρα μας, αλλά και στην καθυστέρησή της, κυρίως μέσα από αποτελέσματα εθνικών και ευρωπαϊκών ερευνών, μελετών και εκθέσεων. Στη συνέχεια, εξετάζεται η συμβολή των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την απασχόληση μέσω των δράσεων και των προγραμμάτων της για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε τοπικό κυρίως επίπεδο.

Το γεγονός ότι οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας ανταποκρίνονται στις ανάγκες της τοπικής οικονομίας και ταυτόχρονα έχουν τη δυνατότητα να αντιδρούν με ευελιξία στις αλλαγές της οικονομίας, τις καθιστά ιδιαίτερα σημαντικές. Οι φορείς αυτοί μπορούν (OECD, 2007:13-15): α) Να αποτελέσουν το μέσο για κοινωνική ενσωμάτωση των ατόμων που για διάφορους λόγους έχουν αποκλειστεί ή περιθωριοποιηθεί από την κοινωνία, β) να ενθαρρύνουν τα άτομα αυτά να αποκτήσουν ενεργή συμμετοχή στις πολιτικές διαδικασίες και να λαμβάνουν ενεργά μέρος στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και γ) να αναπτύξουν υπηρεσίες που θα ανταποκρίνονται σε μεγάλο βαθμό στις ανάγκες των ατόμων. Συνεπώς, σε τοπικό επίπεδο, η συμβολή του τομέα της κοινωνικής οικονομίας σε σχέση με τις πολιτικές απασχόλησης, τις κοινωνικές πολιτικές, την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή είναι εμφανής (OECD, 2007:13-15).

Η «Λευκή Βίβλος» το 1994, επεσήμανε τη συμβολή του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών. Το 1995, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στο πλαίσιο της στρατηγικής της για την ανάπτυξη τοπικών πρωτοβουλιών απασχόλησης, αναγνώρισε τις οικονομικές δυνατότητες του εν λόγω τομέα ως προς την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών καθώς και τις ευκαιρίες δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας σε τοπικό κυρίως επίπεδο (Χρυσάκης κ.α., 2002:25-26).

Επιπρόσθετα, στα τέλη της δεκαετίας του 1990, με την εφαρμογή της διαδικασίας του Λουξεμβούργου και της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση (ΕΣΑ) (Ε.Κ., 2003a, 2003b), την Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Κοινωνική Ενσωμάτωση (Ε.Κ.,

2004a), τη στρατηγική της Λισσαβόνας (2000), τις Κατευθυντήριες Γραμμές και τα Εθνικά Σχέδια Δράσης, αναδείχθηκε η σημασία της κοινωνικής οικονομίας. Παράλληλα, οι Ανακοινώσεις της Επιτροπής για την απασχόληση (Ε.Κ., 2000) με βάση την τοπική διάσταση της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση (Ε.Κ., 2001), προώθησαν σημαντικά τις πολιτικές για την ανάπτυξη, την απασχόληση και την κοινωνική ενσωμάτωση (Σακελλαρόπουλος, 2006:130-131).

Στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών στρατηγικών για την απασχόληση, έχουν αναπτυχθεί πολλές δράσεις, πρωτοβουλίες και προγράμματα για την τοπική ανάπτυξη, την ενίσχυση του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και των φορέων της (Ε.Κ., 2004b). Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση έθεσε ως προτεραιότητες την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, την αναβάθμιση της προσαρμοστικότητας και την ισότητα των ευκαιριών. Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Κοινωνική Ενσωμάτωση έδωσε προτεραιότητα και επεσήμανε τις ανάγκες υποστήριξης της κοινωνικής οικονομίας και της τοπικής ανάπτυξης (Σακελλαρόπουλος, 2006:132-133).

Παράλληλα, στα Εθνικά Σχέδια Δράσης για την Απασχόληση και την Κοινωνική Ενσωμάτωση, παρουσιάζονται οι ευκαιρίες από τη δραστηριοποίηση του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, ειδικά για τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (όπως οι μετανάστες, τα άτομα με αναπηρία και οι ηλικιωμένοι). Σε πολλά από αυτά, υιοθετούνται δράσεις για την ενίσχυση της κοινωνικής συμμετοχής, για την επανένταξη των αποκλεισμένων από την αγορά εργασίας και για την καταπολέμηση της φτώχειας (Σακελλαρόπουλος, 2004γ, Σακελλαρόπουλος, 2006:132-133).

Το Συμβούλιο της Λισσαβόνας καθιέρωσε την Ανοιχτή Μέθοδο Συντονισμού (ΑΜΣ), η οποία αποτελεί μία αποκεντρωμένη προσέγγιση (σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας), με την οποία η Ευρωπαϊκή Ένωση, τα κράτη-μέλη της, οι περιφερειακές και τοπικές αρχές, οι κοινωνικοί εταίροι και η κοινωνία των πολιτών συνεργάζονται ενεργά για την προώθηση της κοινωνικής συνοχής και ανάπτυξης (Σακελλαρόπουλος, 2004γ, Αγγελάκη, 2009, Σακελλαρόπουλος, 2006:130-131).

Η Κατευθυντήρια Γραμμή 11, τόνιζε την περιφερειακή διάσταση της απασχόλησης, ώστε οι τοπικές και οι περιφερειακές αρχές να αναπτύσσουν στρατηγικές δημιουργίας θέσεων εργασίας σε τοπικό επίπεδο με τη συνεργασία των εκπροσώπων της

κοινωνίας των πολιτών και η Κατευθυντήρια Γραμμή 12, επίσης περιελάμβανε την ανάγκη δημιουργίας θέσεων εργασίας σε τοπικό επίπεδο με την ταυτόχρονη ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας (Σακελλαρόπουλος, 2006:131-132).

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση (ΕΣΔΕν) κατά την περίοδο 2001-2003,⁷⁸ υποστηρίζεται ότι η ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας δύναται να συμβάλλει θετικά στην επαγγελματική ένταξη εύάλωτων ομάδων που αντιμετωπίζουν μόνιμα το φάσμα της ανεργίας, με τη δημιουργία ειδικά γι' αυτές τις ομάδες, νέων θέσεων εργασίας σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, 2003:19).

Επιπρόσθετα, το ΕΣΔΕν για την περίοδο 2005-2006 (Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, 2005), έδειξε ότι η νέα αναπτυξιακή πολιτική σε όλη τη χώρα, υπό την εδραίωση του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, θα οδηγούσε στην οριζόντια διασύνδεση των δράσεων κατά της φτώχειας, της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού.⁷⁹ Για το λόγο αυτόν, ήταν απαραίτητη η ανάπτυξη ενός θεσμικού πλαισίου λειτουργίας (Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, 2006).

Σε γενικές γραμμές, τα Εθνικά Σχέδια Δράσης για την Απασχόληση (ΕΣΔΑ) και την Κοινωνική Ενσωμάτωση (ΕΣΔΕν) στην Ελλάδα δεν μπορούν να θεωρηθούν πετυχημένα εξαιτίας έλλειψης της κοινωνικής συμμετοχής (Sakellaropoulos, 2004). Για παράδειγμα, οι τοπικοί φορείς δεν κλήθηκαν να συμμετάσχουν στο σχεδιασμό και την εφαρμογή σχετικών Σχεδίων Δράσης (Σακελλαρόπουλος, 2004β). Είναι προφανές λοιπόν, ότι οι ευρωπαϊκές στρατηγικές δεν μπορούν να εφαρμοστούν χωρίς ενεργοποίηση και δέσμευση σε τοπικό επίπεδο (Σακελλαρόπουλος, 2006:133-134).

Η Εθνική Έκθεση Στρατηγικής για την Κοινωνική Ένταξη του 2008-2010 και οι εθνικές πολιτικές που υιοθετήθηκαν πρόσφατα, αναγνωρίζουν τη σημασία της ανάπτυξης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας για την ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής και την κινητοποίηση των φορέων σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο,

⁷⁸ Το δεύτερο ΕΣΔΕν του 2003-2005 στόχευε στη στήριξη με πόρους, αγαθά και υπηρεσίες όλων όσων έχουν ανάγκη και στη θέσπιση ενός εγγυημένου εισοδήματος (Ματσαγγάνης, 2004:74).

⁷⁹ Βλ. Σακελλαρόπουλος, 2004α.

ειδικά μάλιστα για τις πλέον ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (Αδάμ και Παπαθεοδώρου, 2010:30).

Η αύξηση της απασχόλησης, η κοινωνική συνοχή και η οικονομική ανάπτυξη, απαιτούν την ενεργοποίηση των διαθέσιμων πόρων και την κινητοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Οι τοπικές κοινότητες, με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τις δυνατότητες και τις ανάγκες τους, μπορούν από μόνες τους να υλοποιήσουν τις ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές και στρατηγικές. Για τους λόγους αυτούς, η Ε.Ε. με τα θεσμικά της όργανα ενεργοποιείται ώστε να κινητοποιήσει και να προωθήσει τη συνεργασία με τις τοπικές αρχές, τους κρατικούς και κοινωνικούς φορείς, τις επιχειρήσεις και την κοινωνία των πολιτών, με σκοπό τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και την οικονομική ανάπτυξη σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο (Σακελλαρόπουλος, 2006:133-134).

Πιο συγκεκριμένα, κατά την περίοδο 1989 - 1993 η χώρα μας ενισχύθηκε με την εφαρμογή του Α' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ) για τη χρηματοδότηση ενεργειών για την «προώθηση των Ανθρώπινων Πόρων» με ενέργειες επαγγελματικής κατάρτισης και επαγγελματικού προσανατολισμού σε μακροχρόνια άνεργους. Στη χώρα μας, την περίοδο αυτή υλοποιήθηκαν τρία προγράμματα που αποσκοπούσαν στη στήριξη της απασχόλησης. Το «EUROFORM» για τη δημιουργία νέων επαγγελματικών ειδικεύσεων και νέων ευκαιριών απασχόλησης, το «NOW» για την προώθηση των ίσων ευκαιριών και την επαγγελματική ένταξη των γυναικών και το «HORIZON» για τη βελτίωση της πρόσβασης στην αγορά εργασίας των ατόμων με αναπηρίες και άλλων ευάλωτων ομάδων πληθυσμού. Στη συνέχεια, την περίοδο 1994 - 1999 η Ελλάδα συμμετείχε στην υλοποίηση του Β' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ). Η συμβολή του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) στο δεύτερο ΚΠΣ συνδέθηκε με την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και την ενίσχυση της απασχόλησης. Οι παρεμβάσεις του πραγματοποιήθηκαν με τη συμβολή του Άξονα 4 με τίτλο «Ανάπτυξη του Ανθρώπινου Δυναμικού και Προώθηση της Απασχόλησης» μέσω των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΕΠ): α) «Καταπολέμηση του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας», β) «Συνεχιζόμενη Κατάρτιση και Προώθηση της Απασχόλησης» και γ) «Εκσυγχρονισμός της Δημόσιας Διοίκησης». Στη Β' προγραμματική περίοδο υλοποιήθηκαν επίσης και οι Κοινοτικές

Πρωτοβουλίες «ADAPT» και «ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ» (Υπουργείο Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, 2012).

Παράλληλα, από το 1996 ως το 2001, υλοποιήθηκαν στη χώρα μας 89 Εδαφικά Σύμφωνα Απασχόλησης (ΕΣΑ). Αυτά αποτελούν ειδικές συλλογικές συμβάσεις μεταξύ της τοπικής αυτοδιοίκησης, των τοπικών κοινωνικών εταίρων, με ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς, για την ενίσχυση της απασχόλησης σε τοπικό επίπεδο (Sakellaropoulos and Zannis, 2005, Σακελλαρόπουλος, 2006:134-135). Τα Εδαφικά Σύμφωνα Απασχόλησης (ΕΣΑ) ή Τοπικά Σύμφωνα Απασχόλησης (ΤΣΑ), στηρίζονταν στην εθελοντική συνεργασία τοπικών φορέων, με στόχο την τοπική ανάπτυξη, την προώθηση της απασχόλησης και τη διαμόρφωση των κατάλληλων συνθηκών για επιχειρηματικές δράσεις (Σακελλαρόπουλος, 2006:134-135).

Στην Ελλάδα λειτούργησαν πιλοτικά επτά (7) ΕΣΑ ή ΤΣΑ στους νομούς Δράμας, Κοζάνης - Φλώρινας, Ημαθίας, Μαγνησίας, Βοιωτίας, Αχαΐας και Δυτικής Αθήνας - Πειραιά. Σύμφωνα με αξιολογήσεις εμπειρογνομόνων, τα ΤΣΑ ή ΕΣΑ αποτέλεσαν αποσπασματικές παρεμβάσεις με μικρή επιτυχία στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, δεν υποστήριξαν την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και δεν παρουσίασαν καμία καινοτομία (Σακελλαρόπουλος, 2006:134-135).

Ακολούθως, εφαρμόστηκαν τα Τοπικά Σχέδια Δράσης για την Απασχόληση (ΤΣΔΑ), ως μια δεύτερη μορφή συνεργασίας μεταξύ των φορέων της κοινωνικής οικονομίας και των τοπικών αρχών, στο Αγρίνιο, την Ηγουμενίτσα, το Κάτω Νευροκόπι, την Ορεστιάδα και τη Χαλκίδα (Σακελλαρόπουλος, 2006:135).

Σύμφωνα με εκτιμήσεις (Δημουλάς, 2003), ο συνολικός αριθμός των ωφελουμένων από την εφαρμογή 117 τοπικών δράσεων που αναπτύχθηκαν στην Ελλάδα αναφορικά με την απασχόληση και την τοπική ανάπτυξη, ανέρχεται σε 50.000 άτομα ετησίως. Πρόκειται, όμως, για αριθμό μικρότερο σε σχέση με τις αρχικές τιμές στόχους, αν εξαιρεθούν τα ΤΣΔΑ (Σακελλαρόπουλος, 2006:135-136).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση, ανέπτυξε το πρόγραμμα «προπαρασκευαστικά μέτρα για την τοπική δέσμευση για την απασχόληση». Το πρόγραμμα αυτό απέβλεψε στη χρηματοδότηση

για τη δημιουργία θέσεων εργασίας σε τοπικό επίπεδο. Όπως καταγράφεται στη μελέτη αξιολόγησης για τα «προπαρασκευαστικά μέτρα», στην περίπτωση της Ελλάδας είναι απαραίτητο να αναβαθμιστεί η επικοινωνία μεταξύ των τοπικών φορέων και η λειτουργία των τοπικών θεσμών. Επιπρόσθετα (INBAS, 2002), πρέπει να γίνουν οικονομοτεχνικές μελέτες που να ενσωματώνουν την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα για την εφαρμογή των προγραμμάτων τοπικής ανάπτυξης και στήριξης της απασχόλησης (Σακελλαρόπουλος, 2006:140-141).

Άλλες σημαντικές δράσεις που υποστήριζαν και υποστηρίζουν την απασχόληση και την τοπική ανάπτυξη στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση, με ειδικό βάρος στην καταπολέμηση των διακρίσεων και της ανισότητας, προέρχονται από τα διαρθρωτικά ταμεία και τις γνωστές κοινοτικές πρωτοβουλίες LEADER, URBAN, EQUAL (Σακελλαρόπουλος, 2006:136-138).

Το πρόγραμμα LEADER+ ενισχύει την ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών. Ενθαρρύνει τη δημιουργία τοπικών συμπράξεων και συνεργασιών σε πολλές αγροτικές περιοχές στην Ελλάδα και προωθεί την επιχειρηματικότητα και τη δημιουργία θέσεων εργασίας σε τοπικό επίπεδο με ικανοποιητικά αποτελέσματα (Σακελλαρόπουλος, 2006:136).

Το πρόγραμμα URBAN II, υποστήριζε καινοτόμες στρατηγικές για τη βιώσιμη οικονομική και κοινωνική ανάκαμψη ενός αριθμού αστικών περιοχών σε όλη την Ευρώπη και την Ελλάδα. Οι δραστηριότητες του URBAN II, περιελάμβαναν τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την ένταξη των ευπαθών κοινωνικών ομάδων στην εκπαίδευση και την κατάρτιση. Στόχος του προγράμματος ήταν, η ενίσχυση της τοπικής ανάπτυξης και της απασχόλησης ως μέρος μιας ευρύτερης προσέγγισης, με έμφαση στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και ικανοτήτων για την ενδυνάμωση των τοπικών κοινωνιών (Σακελλαρόπουλος, 2006:136-137).

Παράλληλα, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) χρηματοδότησε την κοινοτική πρωτοβουλία EQUAL με στόχο να βρεθούν καινοτόμες λύσεις αντιμετώπισης των διακρίσεων, της ανισότητας και του κοινωνικού αποκλεισμού, βασισμένες στην «από κάτω προς τα επάνω στρατηγική», τη συνεργασία και την ενδυνάμωση. Στο πλαίσιο των δράσεων της EQUAL, η οποία στόχευε στην άμεση χρηματοδότηση της

κοινωνικής οικονομίας, συστάθηκαν «Αναπτυξιακές Συμπράξεις» (Α.Σ.) εθνικού και τοπικού επιπέδου ή σε συνεργασία περιοχών, με στόχο την ενίσχυση της απασχόλησης (Σακελλαρόπουλος, 2006:137-138).

Με κινητήριο μοχλό την Κ.Π. EQUAL, αναπτύχθηκαν στην Ελλάδα τα Εθνικά Θεματικά Δίκτυα (ΕΘΔ) για την Κοινωνική Οικονομία, τα οποία λειτούργησαν σε δύο κύκλους εργασιών.⁸⁰ Οι δράσεις τους είχαν ως στόχο τη στήριξη και απασχόληση ατόμων που ανήκαν σε ευπαθείς ομάδες σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Η λειτουργία τους οδήγησε στη δημιουργία ενός θεσμικού πλαισίου για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα, κατά το οποίο υλοποιήθηκαν δράσεις για την προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και δημιουργήθηκαν συνθήκες και υποδομές για την ανάπτυξη των πρωτοβουλιών στήριξης της τοπικής οικονομίας (Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας, 2005α και 2008α).

Στον πρώτο κύκλο (2001-2005), συστάθηκαν και λειτούργησαν 40 αναπτυξιακές συμπράξεις, ενσωματώθηκαν 78.660 δικαιούχοι και χρηματοδοτήθηκαν πέντε έργα στο μέτρο 2.2 «Ενίσχυση της Κοινωνικής Οικονομίας». Η συνολική χρηματοδότηση ανήλθε στο ποσό των 8.327.220 ευρώ. Ο δεύτερος κύκλος (2004-2008) συμπεριέλαβε 64 προγράμματα, στα οποία συνεργάστηκαν συνολικά 117 αναπτυξιακοί, ερευνητικοί και κοινωνικοί φορείς αλλά και επιχειρήσεις, που υλοποίησαν δράσεις για την προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και των γενικότερων πρωτοβουλιών του τομέα της κοινωνικής οικονομίας. Η συνολική χρηματοδότηση σκόπευε στην υλοποίηση δέκα έργων με το ποσό των 12.370.216 ευρώ (Εθνικό θεματικό Δίκτυο για την Κοινωνική Οικονομία, 2005α, 2008α). Η συμβολή της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL για την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα αναλύεται στη δεύτερη και την τέταρτη ενότητα του παρόντος κεφαλαίου.

Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση έχει ως άξονες παρέμβασης την επαγγελματική ένταξη και επανένταξη, την ανάπτυξη επιχειρηματικού πνεύματος, την αναβάθμιση της προσαρμοστικότητας και την ισότητα των ευκαιριών, ενώ το

⁸⁰ Για την επιτυχία των προτάσεων των δικτύων συνεργάστηκαν Εθνικές, Περιφερειακές και Τοπικές Αρχές, Κοινωνικοί Εταίροι, Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, Ακαδημαϊκά Ιδρύματα, το Ταμείο Εγγυοδοσίας Μικρών και Πολύ Μικρών Επιχειρήσεων (ΤΕΜΠΕ), η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, τα Επιμελητήρια, Συνδικαλιστικοί φορείς, εκπρόσωποι Συνεταιριστικών Οργανώσεων καθώς και τα μέλη των υπόλοιπων δικτύων που συστάθηκαν και αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο της Κ.Π. EQUAL (Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας, 2005α και 2008α).

Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο με τη σειρά του, αναπτύσσει συγκεκριμένες πολιτικές στα κράτη-μέλη με βάση την Ευρωπαϊκή Στρατηγική και τις Κατευθυντήριες Γραμμές για την Απασχόληση.

Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ)⁸¹ είναι το κύριο χρηματοδοτικό εργαλείο της Ε.Ε. που υποστηρίζει την Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση, προκειμένου να υποστηριχθούν στρατηγικά περιφερειακά προγράμματα που αναβαθμίζουν τις δεξιότητες του εργατικού ανθρώπινου δυναμικού και ενθαρρύνουν την επιχειρηματικότητα (Σακελλαρόπουλος, 2006:138).

Το ΕΚΤ διαμόρφωσε ένα ευρύ φάσμα μέτρων για τους ανθρώπινους πόρους και συντόνισε αρκετές εθνικές πολιτικές απασχόλησης. Τα προγράμματά του στόχευαν στη στήριξη μέτρων για την αντιμετώπιση της ανεργίας με την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού, την προώθηση της κοινωνικής ένταξης, την ανάπτυξη δράσεων ισότητας των ευκαιριών, την υλοποίηση έργων με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη, την οικονομική και κοινωνική συνοχή, την πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες, την καταπολέμηση της μακροχρόνιας ανεργίας και της ανεργίας των νέων, τον εκσυγχρονισμό των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης και την πρακτική εξειδίκευση (Σακελλαρόπουλος, 2006:138).

Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση, η στρατηγική της Λισσαβόνας, η λειτουργία των Διαρθρωτικών Ταμείων και η Συνθήκη της Νίκαιας (2001), διαμόρφωσαν το πλαίσιο πολιτικής για την προγραμματική περίοδο 2000 - 2006.⁸²

Οι κανονισμοί των διαρθρωτικών ταμείων για την περίοδο 2000-2006, προέβλεπαν ότι αυτά τα προγράμματα πρέπει να διαδραματίσουν ιδιαίτερο ρόλο υπέρ της τοπικής ανάπτυξης, προωθώντας τα Εδαφικά Σύμφωνα Απασχόλησης και τις νέες σχετικές πρωτοβουλίες. Η δημιουργία συμπράξεων μεταξύ ιδρυμάτων, δημόσιων, ιδιωτικών και συνεταιριστικών φορέων, σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, αποτέλεσε κύριο

⁸¹ Η υλοποίηση των πρώτων παρεμβάσεων του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) για την υποστήριξη στους ανθρώπινους πόρους και την ενσωμάτωση της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα πραγματοποιήθηκε μετά από την υιοθέτηση ενός ειδικού διαρθρωτικού Κανονισμού (του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου).

⁸² Από το 1988 και μετά, με την υιοθέτηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής και την επακόλουθη μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων για τον περιορισμό των περιφερειακών ανισοτήτων, εγκαινιάστηκε ο θεσμός των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης.

χαρακτηριστικό του νέου γύρου προγραμμάτων με τη συμμετοχή των περιφερειακών και των τοπικών αρχών. Η τοπική ανάπτυξη περιλαμβανόταν σε όλες τις σχεδιασμένες προτεραιότητες, ως ειδικό μάλιστα μέτρο για την παραγωγή και προαγωγή των τοπικών πρωτοβουλιών απασχόλησης και της κοινωνικής οικονομίας (Galliano, 2000, Σακελλαρόπουλος, 2006:138).

Στο πλαίσιο της προγραμματικής περιόδου 2000-2006 (Γ΄ ΚΠΣ), υλοποιήθηκε το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ε.Π. «Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση». Το πρόγραμμα αυτό ενσωμάτωσε τους στόχους των Κατευθυντήριων Γραμμών της αναθεωρημένης στρατηγικής της Λισσαβόνας και υποστήριξε σε εθνικό και τοπικό επίπεδο την απασχόληση, την εκπαίδευση, την κατάρτιση και την ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων. Οι στόχοι του αφορούσαν στην πρόληψη της ανεργίας, την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών πρόσβασης στην αγορά εργασίας (κυρίως των γυναικών και των νέων), την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και την ενίσχυση της προσαρμοστικότητας (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2012γ).⁸³

Κατά τη διάρκεια του τρίτου κοινοτικού πλαισίου στήριξης (ΚΠΣ), μεταξύ των ετών 2000-2006, τα ΕΣΑ μετεξελίχθηκαν και μετονομάστηκαν σε Τοπικές Πρωτοβουλίες Απασχόλησης (ΤΠΑ), οι οποίες αναπτύχθηκαν και εφαρμόστηκαν και στα 13 Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ) της Ελλάδας, με στόχο τη μείωση των περιφερειακών και τοπικών ανισοτήτων στην εργασία. Οι Τοπικές Πρωτοβουλίες Απασχόλησης (ΤΠΑ) στόχευαν στην τοπική ανάπτυξη μέσω της στήριξης της απασχόλησης, την αναβάθμιση του εργατικού δυναμικού περιοχών με δυσμενή κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά και την προώθηση ατόμων που αντιμετωπίζουν κοινωνικό αποκλεισμό (Σακελλαρόπουλος, 2006:134-135).

Τα ΠΕΠ, υλοποιούνται με τον έλεγχο της Ειδικής Υπηρεσίας Συντονισμού και Παρακολούθησης Δράσεων του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου, με στόχους τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας σε τοπικό επίπεδο. Χρηματοδοτούν τις Τοπικές

⁸³ Οι παρεμβάσεις του απέβλεψαν στη βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση των ανέργων και στην κοινωνική ένταξη των ευπαθών κοινωνικά ομάδων, μέσω ενεργειών εκπαίδευσης, κατάρτισης και δια βίου μάθησης, με σκοπό την απόκτηση γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων για την ένταξη και επανένταξη στην αγορά εργασίας. Υλοποιήθηκαν δράσεις επαγγελματικής κατάρτισης ανέργων σε διάφορους τομείς της οικονομίας, εκπαίδευσης στις τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών, ολοκληρωμένης παρέμβασης ευπαθών κοινωνικών ομάδων, απασχόλησης με τη συμμετοχή Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2012γ).

Πρωτοβουλίες για την Απασχόληση, τις Ολοκληρωμένες Παρεμβάσεις Αστικής Ανάπτυξης και τις Ολοκληρωμένες Παρεμβάσεις Ανάπτυξης Ορεινών και Μειονεκτικών Περιοχών. Περιλαμβάνουν κυρίως δράσεις συμβουλευτικής, κατάρτισης, συνοδευτικών υποστηρικτικών υπηρεσιών (ΣΥΥ) και προώθησης στην απασχόληση μέσω του ΟΑΕΔ (Κοταλακίδης, 2007:75-77).⁸⁴

Σημαντικό πρόγραμμα της προγραμματικής περιόδου 2000-2006 για την ενίσχυση των φορέων της κοινωνικής οικονομίας και ειδικότερα των ΜΚΟ στην Ελλάδα, ήταν αυτό που έφερε τον τίτλο: «Δράσεις ενίσχυσης της απασχόλησης με τη συμμετοχή των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων» και το οποίο εντασσόταν στο Ε.Π. «Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση». Οι δράσεις του συγχρηματοδοτήθηκαν κατά 80% από το ΕΚΤ, πραγματοποιήθηκαν σε όλη την Ελλάδα και συγκεκριμένα σε κάθε Δήμο (τοπική διάσταση), από το 2006 έως το 2009 (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2012γ).

Το έργο αυτό υλοποιήθηκε σε δύο κύκλους. Η διάρκεια για τον πρώτο κύκλο ήταν 12 μήνες και για το δεύτερο δέκα (10). Ο συνολικός προϋπολογισμός τους ανήλθε σε 40 εκατ. € (20 εκατ. € για τον κάθε ένα κύκλο). Σκοπός του έργου ήταν η ενεργός συμμετοχή και η ανάδειξη του ρόλου της κοινωνικής οικονομίας «ως μιας εναλλακτικής αγοράς» και ειδικότερα των μη κυβερνητικών οργανώσεων (ΜΚΟ) ως φορέων ενίσχυσης της απασχόλησης, οι οποίοι θα απορροφούσαν αριθμό ανέργων με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, ενισχύοντας παράλληλα την κοινωνική συνοχή (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2012γ).

Επιμέρους στόχοι του έργου ήταν, η ενδυνάμωση δικτύων συνεργασίας μεταξύ ΜΚΟ και τοπικών φορέων, η αναβάθμιση των δραστηριοτήτων των ΜΚΟ, η επέκτασή τους σε άλλους τομείς και η ανάπτυξη καινοτόμων μεθόδων προσέγγισης στην εφαρμογή πολιτικών απασχόλησης. Ειδικότερα, οι ΜΚΟ προσανατολίστηκαν στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, την ανάπτυξη δράσεων ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και δικτύωσης και την προμήθεια εξοπλισμού απαραίτητου για την υλοποίηση του έργου αλλά και της υλοποίησης επιπρόσθετων δράσεών τους. Βασικές αρχές των σχεδίων

⁸⁴ Ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) ανέπτυξε τοπικές δράσεις μέσω των κέντρων για την προώθηση της απασχόλησης (ΚΠΑ), που λειτουργούν σε όλη την επικράτεια (Σακελλαρόπουλος, 2006:134-135).

δράσης αποτέλεσαν η προώθηση της ισότητας των δύο φύλων, η προστασία και αναβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος καθώς και η προώθηση της ισότητας των ευκαιριών ατόμων που ανήκαν σε ευπαθείς ομάδες. Στον πρώτο κύκλο υλοποιήθηκαν 670 σχέδια δράσης από 265 ΜΚΟ και στο δεύτερο 471, όπου απασχολήθηκαν 965 άνεργοι (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2012γ).

Το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007-2013, αναπτύχθηκε για τον προγραμματισμό των Διαρθρωτικών Ταμείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε εθνικό επίπεδο.⁸⁵ Εκπονήθηκε στο πλαίσιο της νέας στρατηγικής για την πολιτική συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και λειτούργησε παράλληλα με τις Κατευθυντήριες Γραμμές της, τις κοινοτικές προτεραιότητες και το εθνικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων. Επικεντρώνεται κυρίως στους τρεις στόχους της στρατηγικής: α) Πλήρη απασχόληση, β) ποιότητα και αποδοτικότητα στην εργασία και γ) κοινωνική συνοχή και κοινωνική ενσωμάτωση. Το ΕΣΠΑ 2007-2013 περιελάμβανε στο Γενικό Στόχο 10 για την προώθηση της κοινωνικής ενσωμάτωσης και την ενίσχυση της κοινωνικής οικονομίας (Υπουργείο Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, 2012).

Στις αποφάσεις του Δεκεμβρίου του 2005 του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τη τέταρτη προγραμματική περίοδο (2007-2013), διασφαλίσθηκαν έως το 2013 οι νέοι Κανονισμοί των Ταμείων της Ε.Ε., οι Στρατηγικές Κατευθυντήριες Γραμμές για την Πολιτική Συνοχής και οι πόροι για την Ελλάδα. Το ΕΚΤ θα παρείχε υποστήριξη στο πλαίσιο του στόχου «Σύγκλιση», ο οποίος αφορούσε στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες του στόχου «Περιφερειακή Ανταγωνιστικότητα και Απασχόληση» και στην υπόλοιπη επικράτεια της Ε.Ε. (Υπουργείο Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, 2012).

Σε αυτές τις πολιτικές βασίστηκαν οι εθνικές δημόσιες αρχές για να καταρτίσουν το ΕΣΠΑ της περιόδου 2007-2013. Οι στόχοι του ΕΣΠΑ κινούνται στα ακόλουθα 4 επίπεδα: 1) των στρατηγικών στόχων, 2) των 5 θεματικών και 3 χωρικών προτεραιοτήτων, 3) των 17 γενικών στόχων και 4) των ειδικών στόχων από κοινού με

⁸⁵ Η σύνδεση ανάμεσα στο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το θεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση πραγματοποιήθηκε, ώστε το ΕΚΤ να συνεισφέρει αποτελεσματικά στους στόχους της απασχόλησης της «Στρατηγικής της Λισαβόνας για ανάπτυξη και εργασία».

τα κύρια μέσα επίτευξής τους (Υπουργείο Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, 2012).⁸⁶

Γενικότερα, με βάση τους στόχους της Λισσαβόνας (Ψήφισμα Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την κοινωνική οικονομία της 19^{ης} Φεβρουαρίου 2009), η κοινωνική οικονομία συμβάλλει στην τοπική ανάπτυξη, δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, αξιοποιεί τον ιδιωτικό τομέα, ρυθμίζει την ισορροπία της αγοράς εργασίας, παρέχει υπηρεσίες «συμφιλίωσης» της εργασιακής και οικογενειακής ζωής (π.χ. στήριξη της γυναικείας απασχόλησης), στηρίζει τις συμπράξεις δημόσιου-ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ), μειώνει το εργατικό κόστος με την αξιοποίηση της εθελοντικής εργασίας αλλά και την απουσία επιχειρηματικού κέρδους, προωθεί την κοινωνική συμμετοχή και την υπευθυνότητα του ατόμου και αξιοποιεί το τοπικό κοινωνικό κεφάλαιο (Αδάμ και Παπαθεοδώρου, 2010:26).

Η συζήτηση για το μέλλον της πολιτικής συνοχής της Ε.Ε. μετά το 2013, ξεκίνησε με τη δημοσίευση της «5ης Έκθεσης για την Πολιτική της Συνοχής» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το 2010 καθώς και με την πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο 2014-2020, που ανακοινώθηκε στις 29 Ιουνίου 2011. Ακολούθως, δημοσιεύτηκε η πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το θεσμικό πλαίσιο στις 6 Οκτωβρίου 2011, η οποία στοχεύει στον προγραμματισμό των Διαρθρωτικών Ταμείων και των Ταμείων της Αγροτικής Ανάπτυξης και της Αλιείας (Υπουργείο Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, 2012).

Πρόσφατα ευρωπαϊκά προγράμματα που υλοποιήθηκαν ή/και υλοποιούνται στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2007-2013 και ειδικότερα του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού» (ΕΠΑΝΑΔ) στην Ελλάδα, τα οποία στοχεύουν στη στήριξη της απασχόλησης, την καταπολέμηση του αποκλεισμού, την υλοποίηση

⁸⁶ Η αναπτυξιακή στρατηγική διαμορφώθηκε με γνώμονα την Εθνική Έκθεση Στρατηγικής για την Κοινωνική Προστασία και την Κοινωνική Ένταξη 2006-2008, το Εθνικό Σχέδιο Στρατηγικής Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013 κ.ά. Η χρηματοδότηση βασίστηκε στις αναπτυξιακές ανάγκες ανά τομέα και περιφέρεια, συνεκτιμώντας τις ανάγκες ολοκλήρωσης των συνεχιζόμενων έργων της προηγούμενης περιόδου και τις απαιτήσεις της Στρατηγικής της Λισσαβόνας. Κύρια επιλογή ήταν η βέλτιστη αξιοποίηση των πόρων της νέας προγραμματικής περιόδου προς όφελος της ισόρροπης περιφερειακής ανάπτυξης της χώρας (Υπουργείο Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, 2012).

δράσεων κοινωνικής οικονομίας και την τοπική ανάπτυξη, είναι μεταξύ άλλων, το Πρόγραμμα «Κοινωφελής Εργασία», τα Τοπικά Σχέδια για την Απασχόληση (ΤΟΠΣΑ), οι Τοπικές Δράσεις Κοινωνικής Ένταξης για Ευάλωτες Κοινωνικές Ομάδες (ΤΟΠ-ΕΚΟ) και το έργο για την ανάπτυξη «Εθνικού Δικτύου Άμεσης Αντιμετώπισης της Φτώχειας».

Το πρόγραμμα «Κοινωφελής Εργασία» (α' κύκλος) ανέπτυξε θέσεις εργασίας για ανέργους (και ασφαλισμένους του ΟΓΑ με χαμηλό εισόδημα) με δράσεις κοινωφελούς χαρακτήρα σε όλες τις περιφέρειες της χώρας.⁸⁷ Αφορούσε στην πρόσληψη ανέργων σε θέσεις εργασίας σε φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα και οργανώσεις του τομέα της κοινωνικής οικονομίας (σωματεία, ιδρύματα, ΜΚΟ, εταιρείες αστικού δικαίου κ.α.), σε συνεργασία με συμπράττοντες δημόσιους φορείς και φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα (οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης κ.α.). Η απασχόληση ήταν ορισμένου χρόνου, ο κάθε ωφελούμενος/άνεργος συμμετείχε σε μία θέση εργασίας έως πέντε μήνες, ενώ οι ασφαλιστικές εισφορές (εργοδότη και εργαζόμενου) καλύπτονταν από τον ΟΑΕΔ. Οι προκηρύξεις τελούσαν υπό τον έλεγχο και εγκρίθηκαν από το ΑΣΕΠ. Ο προϋπολογισμός του έργου ήταν 188 εκατ. € και περιέλαβε έργα κοινωφελούς χαρακτήρα και φροντίδας όπως διαμόρφωση και φροντίδα πάρκων, έργα αναδάσωσης, δασοπροστασίας, καθαριότητας πάρκων, πλατειών, κοινόχρηστων και δημόσιων χώρων, υπηρεσίες φροντίδας/μέριμνας ηλικιωμένων, ΑμεΑ και παιδιών, κοινωνικές δράσεις, σύσταση και διαχείριση κοινωνικών παντοπωλείων, συλλογή και διάθεση ρουχισμού, δράσεις για παιδιά και νέους, δράσεις διατήρησης της φυσικής, οικολογικής και πολιτιστικής κληρονομιάς κ.α. (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011γ).

Στόχος των Τοπικών Σχεδίων για την Απασχόληση (ΤΟΠΣΑ) είναι η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας για ανέργους⁸⁸ σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, με την ενεργοποίηση τοπικών δημόσιων και ιδιωτικών φορέων (Αναπτυξιακές Συμπράξεις) σε όλη την Ελλάδα (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2012β).

⁸⁷ Μέσα στο 2013 υλοποιείται και ο β' κύκλος του ίδιου έργου, αλλά με δικαιούχους ενδιάμεσους φορείς μόνο δημόσιους και όχι ιδιωτικούς/οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας (σωματεία, ιδρύματα, ΜΚΟ κ.α.).

⁸⁸ Και ασφαλισμένους στον ΟΓΑ με χαμηλό εισόδημα.

Οι δράσεις τους έχουν τοπικό χαρακτήρα, βασίζονται στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας και υποστηρίζουν συγκεκριμένες ομάδες ανέργων και επιχειρήσεων. Περιλαμβάνουν ενέργειες ενημέρωσης, δικτύωσης, εκπαίδευσης, κατάρτισης, επιμόρφωσης και πρακτικής άσκησης σε συγκεκριμένες ειδικότητες, δράσεις συνεργασίας/επαφής των ανέργων με επιχειρήσεις, συμβουλευτική υποστήριξη ανέργων και στελεχών επιχειρήσεων, εξειδικευμένες υπηρεσίες υποστήριξης όπως εκπόνηση επιχειρηματικών και επιχειρησιακών σχεδίων κ.λπ. Οι ωφελούμενοι, μέσω των παραπάνω δράσεων, ενισχύονται ώστε να αποκτήσουν τις κατάλληλες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες και να μπορούν να ιδρύουν νέες επιχειρήσεις (κοινωνικές ή μη) ή για να προσληφθούν οι ίδιοι ως εργαζόμενοι από τοπικές επιχειρήσεις. Ο προϋπολογισμός του έργου αυτού αγγίζει τα 80 εκατ. € (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2012β).

Ομοίως με τα ΤΟΠΣΑ, λειτουργεί και το πρόγραμμα για τις Τοπικές Δράσεις Κοινωνικής Ένταξης Ευάλωτων Κοινωνικών Ομάδων (ΤΟΠ-ΕΚΟ)⁸⁹ από Αναπτυξιακές Συμπράξεις (δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς) σε Νομούς και Δήμους σε όλη την Ελλάδα. Στόχος των ΤΟΠ-ΕΚΟ είναι η ένταξη ή/και επανένταξη ανέργων που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικά ομάδες⁹⁰ στην αγορά εργασίας με τη δημιουργία και διατήρηση νέων θέσεων εργασίας (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2012α).

Ο προϋπολογισμός του προγράμματος ανέρχεται σε 60 εκατ. €. Οι ενέργειές του έργου περιλαμβάνουν την προετοιμασία ανέργων για να τοποθετηθούν σε υφιστάμενες επιχειρήσεις ή να ιδρύσουν δικές τους επιχειρήσεις (π.χ. κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις), την ενημέρωση για την κοινωνική οικονομία, τη στήριξη για να επιχορηγηθούν οι ωφελούμενοι από άλλα επενδυτικά προγράμματα, την κατάρτιση και την εκπαίδευσή τους ώστε να αποκτήσουν επαγγελματικές δεξιότητες και ικανότητες, τη δικτύωση των ανέργων με επιχειρήσεις, τη

⁸⁹ Συντονίζεται από την Ειδική Υπηρεσία για την Κοινωνική Ένταξη και την Κοινωνική Οικονομία (ΕΥΚΕΚΟ) του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας.

⁹⁰ Τις Ευάλωτες Κοινωνικές Ομάδες (ΕΚΟ) αποτελούν οι μακροχρόνια άνεργοι άνω των 45 ετών, τα άτομα με αναπηρία, γυναίκες θύματα ενδοοικογενειακής βίας, οι αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών, τα θύματα trafficking, οι μετανάστες, οι παλιννοστούντες, οι πρόσφυγες, τα άτομα με θρησκευτικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, οι αιτούντες άσυλο, οι αποφυλακισθέντες, οι πρώην χρήστες ουσιών, οι οροθετικοί, οι άστεγοι, τα άτομα ευρισκόμενα σε κατάσταση φτώχειας ή απειλούμενα από φτώχεια, τα άτομα που υπόκεινται σε διακρίσεις κ.λπ. (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2012α).

συμβουλευτική υποστήριξη ανέργων και στελεχών επιχειρήσεων, την εκπόνηση επιχειρηματικών σχεδίων κ.α. (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2012α).

Ένα τέταρτο πρόγραμμα που υλοποιείται σε επίπεδο Δήμων, είναι το «Εθνικό Δίκτυο Άμεσης Αντιμετώπισης της Φτώχειας». Βασικός σκοπός του έργου, είναι η πρόσληψη ανέργων στις υπάρχουσες ή στις νέες κοινωνικές δομές των Δήμων (με πληθυσμιακά κριτήρια), που παρέχουν προϊόντα ή υπηρεσίες, όπως τα κοινωνικά παντοπωλεία, τα κοινωνικά φαρμακεία, οι δομές παροχής συσσιτίων, τα κέντρα ημερήσιας υποδοχής αστέγων, τα υπνωτήρια, οι δημοτικοί λαχανόκηποι, οι τράπεζες χρόνου και τα γραφεία διαμεσολάβησης (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2013α).

Το πρόγραμμα υλοποιείται από φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα και οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας (σωματεία, ιδρύματα, ΜΚΟ κ.λπ.), σε συνεργασία με συμπράττοντες φορείς (ΟΤΑ α' και β' βαθμού, νομικά πρόσωπα δημοσίου ή/και ιδιωτικού δικαίου κ.λπ.) που υλοποιούν δράσεις κοινωφελούς/κοινωνικού χαρακτήρα. Ο προϋπολογισμός του έργου είναι 28.771.000 € (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2013α). Αφορά στη δημιουργία νέων κοινωνικών δομών ή τη συνέχιση της λειτουργίας των υφιστάμενων κοινωνικών δομών που παρέχουν ολοκληρωμένες υπηρεσίες σε αστέγους και άτομα που βρίσκονται σε κατάσταση φτώχειας ή που απειλούνται από φτώχεια και, γενικότερα, σε ευπαθείς και ευάλωτες ομάδες πληθυσμού (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2013α).

Ο σχεδιασμός της νέας συνολικής αναπτυξιακής στρατηγικής για την Ελλάδα για την περίοδο 2014-2020 (Υπουργείο Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, 2012), αποκτά, ειδικά στην παρούσα κρίσιμη οικονομική συγκυρία, μείζονα σημασία. Βασικό στοιχείο των διαδικασιών σχεδιασμού αποτελεί η ενεργός και συνεχής συνεργασία του συνόλου των αρμοδίων φορέων τομεακής και περιφερειακής πολιτικής και των τοπικών φορέων, των κοινωνικών και οικονομικών εταίρων, των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας, της ακαδημαϊκής κοινότητας και της κοινωνίας των πολιτών.

Η Ελλάδα συμμετέχει συνεχώς στις διαπραγματεύσεις με τους Ευρωπαίους εταίρους και έχει παράλληλα ξεκινήσει τη δημόσια διαβούλευση με τις αρμόδιες εθνικές, περιφερειακές και τοπικές υπηρεσίες καθώς και με τους κοινωνικούς, οικονομικούς και περιβαλλοντικούς εταίρους για την προετοιμασία της Σύμβασης Εταιρικής Σχέσης, δηλαδή «του νέου ΕΣΠΑ», για την εφαρμογή της «Πολιτικής της Συνοχής» στη χώρα μας, στη νέα προγραμματική περίοδο 2014-2020 (Υπουργείο Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, 2012).

Σημειώνεται ότι, η Γενική Γραμματεία Διαχείρισης Κοινοτικών και Άλλων Πόρων του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, έχει σκοπό τη διαχείριση των πόρων που προέρχονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και ιδιαίτερα από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), συμπεριλαμβάνοντας την Ειδική Υπηρεσία Εφαρμογής Συγχρηματοδοτούμενων Ενεργειών από το ΕΚΤ (ΕΥΕ)⁹¹ και την Ειδική Υπηρεσία για την Κοινωνική Ένταξη και την Κοινωνική Οικονομία (ΕΥΚΕΚΟ)⁹² (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2012γ).

Παρά τα σημαντικά βήματα που έχουν γίνει τελευταία στην Ελλάδα, η κοινωνική οικονομία και οι κοινωνικές επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα και περιορισμούς, παρόλο που οι στόχοι και οι παρεμβάσεις της Ε.Ε. για την απασχόληση, την τοπική ανάπτυξη και την κοινωνική ενσωμάτωση στη χώρα μας σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο είναι πολύ υψηλοί. Κατά τους Ζιώμα (2002) και Κετσετζοπούλου (2005), η ανάπτυξη του «τοπικού κοινωνικού κεφαλαίου» μέσω του εθελοντισμού και της κινητοποίησης της κοινωνίας των πολιτών, δεν έχει επιδείξει ιδιαίτερη δυναμική ακόμη στην Ελλάδα (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:65).

⁹¹ Η ΕΥΕ συστάθηκε με την έναρξη του Γ΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης 2000-2006 για την υλοποίηση παρεμβάσεων του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) με στόχο την ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων. Η ΕΥΚΕΚΟ είναι η αρμόδια υπηρεσία για το σχεδιασμό, συντονισμό, παρακολούθηση και αξιολόγηση όλων των πολιτικών και δράσεων για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2012γ).

⁹² Η ΕΥΚΕΚΟ είναι η αρμόδια υπηρεσία για το σχεδιασμό, συντονισμό, παρακολούθηση και αξιολόγηση όλων των πολιτικών και δράσεων για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας. Αποτελεί ενδιάμεσο φορέα διαχείρισης των δράσεων του άξονα προτεραιότητας 4 «πλήρης ενσωμάτωση του συνόλου του ανθρώπινου δυναμικού σε μια κοινωνία ίσων ευκαιριών» του επιχειρησιακού προγράμματος Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού» και ασκεί καθήκοντα ειδικής υπηρεσίας ενσωμάτωσης των αρχών της Κοινωνικής Πρωτοβουλίας EQUAL στα επιχειρησιακά προγράμματα του ΕΚΤ της Προγραμματικής Περιόδου 2007-2013 (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2012γ).

Στην ελληνική κοινωνία το αίτημα για την τοπική ανάπτυξη δεν έχει ανθίσει, η δραστηριότητα των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνίας των πολιτών είναι περιορισμένες σε δυναμική, ενώ μέχρι πρόσφατα δεν υπήρχε η κατάλληλη θεσμική και χρηματοδοτική υποστήριξη. Επιπλέον, η δραστηριότητα των κοινωνικών επιχειρήσεων στην τοπική ανάπτυξη στην Ελλάδα συνδέεται σε σημαντικό βαθμό με τις πολιτικές και τα προγράμματα της Ε.Ε. και όχι με την ενεργοποίηση της κοινωνίας, ενώ οι διοικητικές αδυναμίες του κράτους και η απουσία ειδικευμένου προσωπικού σε περιφερειακό επίπεδο, δημιουργούν εμπόδια στην ανάπτυξη τοπικών δράσεων (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:59-60).

Παρ' όλα αυτά, σημαντικές προσπάθειες αναπτύχθηκαν και αναπτύσσονται μέσω διαφόρων προγραμμάτων, συμπράξεων και συμφωνιών σε συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση, ιδιωτικούς φορείς, επιχειρηματικές ενώσεις και κοινωνικούς εταίρους. Ο ρόλος των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων σε αυτές τις συμπράξεις είναι δύσκολο να καθοριστεί για την τοπική κοινωνική ανάπτυξη. Η πλειονότητα αυτών των συνεργασιών στοχεύουν στην αύξηση της απασχόλησης, την κοινωνική ενσωμάτωση πληθυσμιακών ομάδων με συγκεκριμένα προβλήματα και χρηματοδοτούνται κατά ένα μεγάλο μέρος από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα και τους οργανισμούς της (EC, 2002b, Σακελλαρόπουλος, 2007:130-131).

Στα βασικά κείμενα της Ε.Ε., η κοινωνική οικονομία παρουσιάζεται ως αναγκαία συνθήκη για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών προγραμμάτων και πρωτοβουλιών, με τη βοήθεια της κοινοτικής χρηματοδότησης, έχουν υλοποιηθεί πολλές συνεργασίες και συμπράξεις με στόχο να υποστηρίξουν τη λειτουργία της κοινωνικής οικονομίας, τους άνεργους και να ενσωματώσουν τους κοινωνικά αποκλεισμένους σε τοπικό επίπεδο. Επιπλέον, οι κοινωνικές συμπράξεις και η διαμόρφωση των τοπικών σχεδίων δράσης που αναπτύχθηκαν, έχουν θετικό αντίκτυπο στη βιώσιμη ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή, τις πολιτικές της ενεργούς γήρανσης, την ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος, την απασχόληση και την κοινωνική συνοχή (Sakellaropoulos, 2005, Σακελλαρόπουλος, 2006:139).

Από την παραπάνω ανάλυση και μέσα από τη συμβολή των Θεσμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναδεικνύεται η σημασία του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και της

κοινωνικής επιχειρηματικότητας για τη στήριξη της τοπικής ανάπτυξης και την ενίσχυση της απασχόλησης στη χώρα μας.

Στην επόμενη ενότητα παρουσιάζονται τα μοντέλα κοινωνικών επιχειρήσεων που προέκυψαν μέσω της Κοινοτικής Πρωτοβουλία EQUAL και διατυπώνονται τα κυριότερα προβλήματα λειτουργίας τους στην Ελλάδα.

2.3 Μοντέλα κοινωνικών επιχειρήσεων της Κοινοτικής Πρωτοβουλία EQUAL και προβλήματα λειτουργίας των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα

Μετά την εξέταση του ρόλου των Θεσμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ανάπτυξη δράσεων και προγραμμάτων στήριξης της τοπικής ανάπτυξης και της απασχόλησης μέσω της λειτουργίας του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στη χώρα μας, στην ενότητα αυτή, παρουσιάζονται τα μοντέλα κοινωνικών επιχειρήσεων όπως προέκυψαν στο πλαίσιο του πρώτου και δεύτερου κύκλου εφαρμογής της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL⁹³ και διατυπώνονται τα κυριότερα προβλήματα λειτουργίας τους στην Ελλάδα.

Από την εμπειρία του πρώτου κύκλου υλοποίησης (της Κ.Π. EQUAL), προκύπτει ότι τα μοντέλα των κοινωνικών επιχειρήσεων που λειτουργούσαν στην Ελλάδα πριν τη θέσπιση του νόμου (Ν. 4019/2011), ακολουθούσαν τόσο τις παραδοσιακές μορφές σύστασης του Συνεταιρισμού και της Αστικής Μη Κερδοσκοπικής Εταιρείας, όσο και πιο σύγχρονες μορφές, όπως της «Κοινωνικής Δικαιόχρησης» και της Θερμοκοιτίδας Επιχειρήσεων. Παρακάτω παρουσιάζονται τα μοντέλα κοινωνικών επιχειρήσεων, όπως αυτά αποτυπώθηκαν στα προϊόντα του Α' κύκλου υλοποίησης της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL (Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας, 2005α, 2005β, 2005γ, Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007, Κώστας, 2013):

Α) Ο Συνεταιρισμός

Σύμφωνα με τον ορισμό της διεθνούς συνεταιριστικής συμμαχίας, «ο Συνεταιρισμός είναι μια αυτόνομη εθελοντική ένωση προσώπων για να ικανοποιήσουν τις οικονομικές και κοινωνικές τους ανάγκες, μέσω μιας, από κοινού δημοκρατικά ελεγχόμενης επιχείρησης». Οι συνεταιρισμοί έχουν εμπορικό και παραγωγικό χαρακτήρα και συνδέονται κυρίως με την τοπική παραγωγική δραστηριότητα. Είναι βασισμένοι στη δημοκρατική δράση και παρουσιάζουν διαφάνεια και αυτονομία ως προς τη διαχείρισή τους. Οι συνεταιρισμοί στοχεύουν στην αύξηση της απασχόλησης, την

⁹³ Ένας από τους άξονες προτεραιότητας αυτής της πρωτοβουλίας ήταν η ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος μέσα από τη διαδικασία δημιουργίας μιας επιχείρησης «κοινωνικής» και την ενίσχυση της κοινωνικής οικονομίας (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:30-31).

κοινωνική ένταξη, την τοπική ανάπτυξη και την κοινωνική προστασία. Σύμφωνα με την ελληνική συνεταιριστική νομοθεσία, γίνεται διάκριση μεταξύ αστικών συνεταιρισμών και αγροτικών συνεταιρισμών, το νομικό πλαίσιο της λειτουργίας των οποίων ρυθμίζεται από τους νόμους 1667/1986 και 2810/2000 (τροποποιήσεις Ν. 4015/2011) αντίστοιχα. Επιπλέον, για την ίδρυση των Οικοδομικών Συνεταιρισμών ισχύει το Προεδρικό Διάταγμα 93/1987, με τα άρθρα 4 και 5 και ο νόμος 1667/1986 και 2076/1992 για τις συνεταιριστικές τράπεζες.

Ειδικότερα, ο αστικός συνεταιρισμός είναι η εκούσια ένωση προσώπων με οικονομικό σκοπό, που αποβλέπει στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των μελών του και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους μέσα σε μία κοινή επιχείρηση. Στους αστικούς συνεταιρισμούς περιλαμβάνονται οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί, οι παραγωγικοί συνεταιρισμοί, οι προμηθευτικοί συνεταιρισμοί, οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί κ.ά.

Παράλληλα, οι αγροτικοί συνεταιρισμοί αποτελούν μια αυτόνομη ένωση προσώπων, η οποία συγκροτείται εθελοντικά και επιδιώκει με την αμοιβαία βοήθεια των μελών της, την κοινωνική και οικονομική ευημερία τους, μέσω μιας συνιδιοκτήτης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης. Αγροτικοί συνεταιρισμοί θεωρούνται και οι αλιευτικοί, κτηνοτροφικοί, πτηνοτροφικοί, μελισσοκομικοί, αγροτουριστικοί, οικοτεχνικοί και άλλοι συνεταιρισμοί, οποιουδήποτε κλάδου ή δραστηριότητας της αγροτικής οικονομίας.

Οι αστικοί και αγροτικοί συνεταιρισμοί αποτελούν ιστορικά τον κύριο κορμό της ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα.

Β) Η Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης (ΕΠΕ)

Στην Ελλάδα λειτουργεί μεγάλος αριθμός Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης, θεσμός που καθιερώθηκε το 1955 στη χώρα μας. Στη Δυτική Ευρώπη, αυτή η νομική μορφή επιχείρησης λειτουργεί από το τέλος του προηγούμενου αιώνα, με στόχο την κάλυψη των κοινωνικών και οικονομικών αναγκών των ατόμων που δραστηριοποιούνται σε αυτές. Βασικό χαρακτηριστικό των ΕΠΕ είναι, ότι τα μέλη τους διοικούν την εταιρεία

και ευθύνονται μόνο μέχρι του ποσού που συμμετέχουν σε αυτή. Η ίδρυσή τους με μορφή κοινωνικής επιχείρησης είναι πρόσφατη εξέλιξη και συνδέεται με τις δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο της Κ.Π. EQUAL κατά την περίοδο 2001-2005. Κύρια χαρακτηριστικά των εταιρειών αυτών είναι, η συμμετοχή των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) και των κοινωνικών εταίρων στο εταιρικό τους κεφάλαιο καθώς και η απασχόληση σε αυτές ατόμων που ανήκουν σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Η ΕΠΕ αποτελεί ενδιάμεσο τύπο μεταξύ των προσωπικών και των κεφαλαιουχικών εταιρειών με μεσαίο μέγεθος.

Σύμφωνα με το Ν. 3190/1955 «Περί Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης», η ΕΠΕ είναι εμπορική εταιρεία (αν και ο σκοπός της δεν είναι να αποτελέσει εμπορική επιχείρηση) και βασικό χαρακτηριστικό της είναι, ότι τα μέλη της ευθύνονται μόνο μέχρι του ποσού που συμμετέχουν σε αυτή (δηλαδή μέχρι το ποσό της εισφοράς τους στο εταιρικό τους κεφάλαιο, που δεν μπορεί να παρασταθεί με μετοχές ούτε να μεταβιβαστεί αν δε συμφωνούν όλοι οι εταίροι). Η ΕΠΕ διοικείται από τη γενική συνέλευση των εταίρων, δηλαδή από τα ίδια τα μέλη της, η διαχείριση της εταιρείας ανήκει σε όλους τους εταίρους (μέλη), ενώ μπορούν να διοριστούν διαχειριστές που να είναι εταίροι ή όχι.

Γ) Η Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία (ΑΜΚΕ)

Το μοντέλο της Αστικής Μη Κερδοσκοπικής Εταιρείας αναπτύχθηκε στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 1990. Οι ΑΜΚΕ είναι φορείς εταιρικής δραστηριότητας με βασικό χαρακτηριστικό τους τη μη διανομή κερδών στους εταίρους, αλλά την επανεπένδυσή τους στην εταιρεία.⁹⁴

Ως ΑΜΚΕ νοούνται οι εταιρείες που δεν έχουν εμπορικούς σκοπούς, αλλά επιδιώκουν επιστημονικούς, κοινωνικούς, πολιτιστικούς, περιβαλλοντικούς,

⁹⁴ Σημειώνεται ότι, μη κερδοσκοπικό ονομάζεται ένα νομικό πρόσωπο, όταν σκοπός της λειτουργίας του δεν είναι η επίτευξη κέρδους, αλλά κάποιος κοινωφελής σκοπός. Αυτό βέβαια δεν απαγορεύει την ανάληψη από την οργάνωση οικονομικών δραστηριοτήτων. Η ειδοποιός διαφορά από τα κερδοσκοπικά νομικά πρόσωπα είναι ότι το κέρδος δε διανέμεται στα μέλη του νομικού προσώπου, αλλά παραμένει στην οργάνωση και επανεπενδύεται για την επίτευξη των δράσεων της. Πολλές μη κερδοσκοπικές οργανώσεις δραστηριοποιούνται οικονομικά, με σκοπό να διατηρήσουν ή/και να αυξήσουν την ίδια περιουσία τους, ώστε να έχουν τα μέσα για την επίτευξη του κοινωφελούς τους σκοπού.

εκπαιδευτικούς, προνοιακούς, υγειονομικούς ή άλλους ανιδιοτελείς σκοπούς. Ωστόσο, οι εταιρείες αυτές μπορεί να έχουν διάφορους πόρους (κυρίως από επιδοτήσεις, δωρεές κ.λπ.). Η συμμετοχή των εταίρων μπορεί να αποδίδεται σε εργασία, σε χρηματικούς όρους ή σε άλλου είδους παροχή. Σε κάθε άλλη περίπτωση, οι εταίροι είναι υποχρεωμένοι σε ίσες εισφορές. Η διοίκηση των ΑΜΚΕ ανήκει σε όλους τους εταίρους, ενώ ο μη κερδοσκοπικός τους χαρακτήρας δεν αποκλείει την πρόσληψη και τη μισθοδοσία εργαζομένων.

Δ) Το μοντέλο της Κοινωνικής Δικαιόχρησης (Social Franchising)

Το μοντέλο αυτό βασίζεται στη λειτουργία μιας μητρικής (κοινωνικής) επιχείρησης, που συντονίζει, καθοδηγεί και υποστηρίζει τις δραστηριότητες ενός δικτύου κοινωνικών επιχειρήσεων. Οι επιχειρήσεις αυτές είναι αυτοδιαχειριζόμενες, βασίζονται σε συμμετοχικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων και δραστηριοποιούνται κυρίως στον τομέα της παραγωγής, τυποποίησης και εμπορίας βιολογικών, παραδοσιακών και εναλλακτικών προϊόντων.

Η δράση του δικτύου συντονίζεται από τη «μητρική» επιχείρηση (δικαιοπάροχος), η οποία στηρίζει επιχειρηματικά τις υπόλοιπες με το σύστημα της κοινωνικής δικαιοχρησης. Τα μέλη του δικτύου συγκροτούνται ως ένωση προσώπων υπό τη μορφή Εταιρείας Περιορισμένης Ευθύνης (ΕΠΕ), ενώ στόχος του δικαιοπάροχου είναι να εξελιχθεί σε Ανώνυμη Εταιρεία (Α.Ε.).

Τα πλεονεκτήματα του συγκεκριμένου μοντέλου κοινωνικής επιχείρησης, σχετίζονται με τη διασφάλιση της επιχειρηματικής λειτουργίας των υποστηριζόμενων επιχειρήσεων, με την ανάπτυξη συνεργατικού και ομαδικού «πνεύματος» μεταξύ των επιχειρήσεων του δικτύου, με την ποιοτική αναβάθμιση των προϊόντων και των υπηρεσιών που παράγουν ή παρέχουν οι επιχειρήσεις αυτές καθώς και με την αποτελεσματική κεντρική διοίκηση βασισμένη στην πρόβλεψη ίσων μεριδίων των δικαιούχων στο δικαιοπάροχο φορέα, αλλά και ίσων μεριδίων στη διανομή κερδών.

Συνεπώς, βασικός σκοπός του συγκεκριμένου μοντέλου κοινωνικής επιχείρησης, είναι η εξασφάλιση της δημοκρατικής διαχείρισης, σε προοπτική βιωσιμότητας και σε αναπτυξιακή στρατηγική των επιχειρήσεων αυτών.

Ε) Το μοντέλο της Θερμοκοιτίδας Επιχειρήσεων (Business Incubator)

Το μοντέλο της θερμοκοιτίδας επιχειρήσεων ξεκίνησε τη λειτουργία του τη δεκαετία του 1980 στις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο και εξαπλώθηκε στην Ευρώπη ως μέσο υποστήριξης για την επιχειρησιακή ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στη συνέχεια αναπτύχθηκαν τα Επιχειρησιακά Κέντρα Καινοτομίας (Business Innovation Centers), μία μορφή των οποίων αποτελούν και οι θερμοκοιτίδες.

Οι θερμοκοιτίδες δύναται να είναι και κοινωνικές επιχειρήσεις που συντονίζουν τις διαδικασίες σύστασης, υποστήριξης και λειτουργίας νέων κοινωνικών επιχειρήσεων ή/και την αναδιοργάνωση επιχειρήσεων που ήδη λειτουργούν, με στόχο τη στήριξη των ανέργων που επιθυμούν να αναλάβουν επιχειρηματικές πρωτοβουλίες. Η χρονική περίοδος υποστήριξης των επιχειρήσεων από τη θερμοκοιτίδα για μία ατομική επιχείρηση διαρκεί συνήθως από τρία έως πέντε χρόνια και όταν η περίοδος αυτή τελειώσει, η επιχείρηση μεταφέρεται σε νέο χώρο. Οι εταιρείες που περιλαμβάνονται στο μοντέλο αυτό, σύμφωνα με τη διεθνή εμπειρία, ανήκουν κυρίως στον τομέα της τεχνολογίας και των πληροφοριών.

Βασικός σκοπός των θερμοκοιτίδων είναι να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα του κοινωνικού αποκλεισμού από την αγορά εργασίας, μέσω της ανάπτυξης και της εφαρμογής ενός ολοκληρωμένου μοντέλου ενίσχυσης πρωτοβουλιών επιχειρηματικότητας.

ΣΤ) Ο Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ) του Νόμου 2716/99 «Περί Ανάπτυξης και εκσυγχρονισμού των υπηρεσιών ψυχικής υγείας και άλλες διατάξεις»

Οι ΚοιΣΠΕ θεσμοθετήθηκαν στην Ελλάδα το 1999. Στις διατάξεις του Νόμου 2716/99 «Περί Ανάπτυξης και εκσυγχρονισμού των υπηρεσιών ψυχικής υγείας και άλλες διατάξεις», το άρθρο 12 αναφέρεται στους Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ).

Αποτελούν μορφή επιχείρησης που λειτουργεί ως «κοινωνική επιχείρηση ένταξης», αποτελούν κυρίως παραγωγικές και εμπορικές μονάδες και έχουν τη δυνατότητα να δραστηριοποιούνται απασχολώντας άτομα με ψυχικές νόσους αλλά και άτομα του γενικού πληθυσμού. Οι ΚοιΣΠΕ είναι νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου με περιορισμένη ευθύνη των μελών τους και βασίζονται στις αρχές της αλληλεγγύης, της ισότητας και της δημοκρατικής συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων για τη διοίκηση και τη διαχείρισή τους.

Σκοπός τους είναι η κοινωνικοοικονομική ενσωμάτωση και επαγγελματική ένταξη και επανένταξη των ατόμων με σοβαρά ψυχοκοινωνικά προβλήματα στην αγορά εργασίας, με στόχο την εξασφάλιση της οικονομικής αυτόρκειας των ατόμων αυτών και με παράλληλη συμβολή στη θεραπεία τους. Οι δραστηριότητες τους διέπονται από κοινωνική υπευθυνότητα και από μακροπρόθεσμη οπτική βιωσιμότητας, ανάπτυξης και δημιουργίας θέσεων εργασίας, οι οποίες εξυπηρετούν τις διαφορετικές εργασιακές ανάγκες και τους ειδικούς προσανατολισμούς των μελών τους. Η εποπτεία τους ανήκει στο Υπουργείο Υγείας και ειδικότερα στη Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας, καθώς αποτελούν μονάδες ψυχικής υγείας. Ο νόμος 2716/1999 αναλύεται εκτενέστερα στην επόμενη ενότητα της διατριβής.

Στη βάση της Κ.Π. EQUAL, αναπτύχθηκαν τα Εθνικά Θεματικά Δίκτυα (ΕΘΔ) για την Κοινωνική Οικονομία, τα οποία λειτούργησαν και στους δύο κύκλους εργασιών αντίστοιχα (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007, Κώστας, 2013).

Στον πρώτο κύκλο (2005), συστάθηκαν, υποστηρίχθηκαν ή ξεκίνησαν τη διαδικασία ίδρυσης 50 κοινωνικές επιχειρήσεις. Από αυτές οι 23 είχαν νομική μορφή Συνεταιρισμού (κυρίως γυναικείων αγροτικών συνεταιρισμών), οι 11 Εταιρείας Περιορισμένης Ευθύνης (ΕΠΕ), οι 5 μορφή Αστικής Μη Κερδοσκοπικής Εταιρείας (ΑΜΚΕ), οι 10 Κοινωνικού Συνεταιρισμού Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ) και η μία (1) είχε τη μορφή Θερμοκοιτίδας Επιχειρήσεων (Κώστας, 2013:92-93).

Στο δεύτερο κύκλο εργασιών της Κ.Π. EQUAL το 2008, δημιουργήθηκαν ή βρίσκονταν σε διαδικασία σύστασης 31 κοινωνικές επιχειρήσεις. Από αυτές, οι 16 είχαν μορφή Συνεταιρισμού, μία (1) ήταν Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης (ΕΠΕ),

ενώ άλλες 9 ήταν Αστικές Μη Κερδοσκοπικές Εταιρείες (ΑΜΚΕ). Επιπρόσθετα, μία (1) αποτελούσε Κοινωνικό Συνεταιρισμό Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ), δύο (2) είχαν νομική μορφή Ετερόρρυθμης Εταιρείας (Ε.Ε.), μία (1) Ομόρρυθμης Εταιρείας (Ο.Ε.), ενώ η τελευταία (1) ήταν Κοινοφελής Επιχείρηση (Κώστας, 2013:92-93).

Από την αποτίμηση των εργασιών των δύο κύκλων (της Κ.Π. EQUAL), προκύπτει ότι τα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα συνδέονται σε ένα πρώτο επίπεδο με δυσκολίες που αντιμετωπίζει η κάθε νομική μορφή (μοντέλο) κοινωνικής επιχείρησης (Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας, 2005γ, 2008β, Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:53-56, Κώστας, 2013:93-95):

Η λειτουργία των συνεταιρισμών αντιμετώπισε προβλήματα έλλειψης επαρκών υποδομών και εξοπλισμού, δυσκολίας μεταφοράς των προϊόντων τους, κατάρτισης του ανθρώπινου δυναμικού, κοστολόγησης των υπηρεσιών τους καθώς και εμπόδια στη δικτύωση των συνεταιρισμών μεταξύ τους. Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι ΕΠΕ ήταν η δυσκολία επιλογής των ατόμων που ανήκαν σε ευπαθείς ομάδες και που είχαν ταυτόχρονα τα απαραίτητα προσόντα για να ασκήσουν επιχειρηματική δραστηριότητα. Άλλες δυσχέρειες των ΕΠΕ ήταν η δυσκολία συγκέντρωσης του απαιτούμενου ελάχιστου εταιρικού κεφαλαίου, η δυσκολία στη μετάδοση του κοινωνικού τους ρόλου στην τοπική κοινωνία, η αδυναμία των ΜΚΟ να συμμετέχουν στο εταιρικό τους κεφάλαιο και η δυσκολία προώθησης των σχέσεων προμηθευτή, πελάτη και τοπικής αυτοδιοίκησης.

Παράλληλα, οι ΚοιΣΠΕ αντιμετώπισαν φορολογικά και ασφαλιστικά εμπόδια για να λειτουργήσουν και οι απασχολούμενοί τους να εξακολουθούν να λαμβάνουν προνοιακά επιδόματα. Οι ΑΜΚΕ εμφάνιζαν προβλήματα αναφορικά με την κάλυψη του λειτουργικού τους κόστους και την καταβολή των ασφαλιστικών εισφορών των απασχολούμενων τους. Το μοντέλο της κοινωνικής δικαιοχρησίας εμφάνισε δυσκολίες που συνδέονται με τον πιλοτικό του χαρακτήρα και την έλλειψη δυνατότητας συντονισμού της πολιτικής των επιχειρήσεων που συμμετέχουν στο δίκτυο. Τέλος, στο μοντέλο της θερμοκοιτίδας επιχειρήσεων, μία από τις βασικές δυσκολίες, ήταν η χαμηλή χρηματοδότηση και η αδυναμία εξεύρεσης επαρκών πόρων για τη λειτουργία του.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, εμφανίζονται περιορισμοί που σχετίζονται με το γενικότερο πλαίσιο των όρων λειτουργίας της κοινωνικής οικονομίας στη χώρα μας. Ειδικότερα, σοβαρά κενά εντοπίζονται σε πέντε βασικές διαστάσεις (Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας, 2005γ, 2008β, Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007:53-56, Κώστας, 2013:94-95):

Η *πρώτη διάσταση* αφορά στο θεσμικό, φορολογικό, υποστηρικτικό και χρηματοδοτικό περιβάλλον ώστε να καλυφθούν οι περιορισμένες δυνατότητες για την ανάπτυξη πρωτοβουλιών και καινοτόμων παρεμβάσεων για το σύνολο του τομέα της κοινωνικής οικονομίας. Το πρόβλημα της καθυστέρησης έως πρόσφατα, ολοκληρωμένου ειδικού θεσμικού πλαισίου, εμπόδισε τη σύσταση νέων σχημάτων όπως η κοινωνική επιχείρηση και ο κοινωνικός συνεταιρισμός. Υπήρχε κενό ως προς τις υποστηρικτικές δομές που είναι αναγκαίες για την ενθάρρυνση δημιουργίας οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και τη χρηματοδοτική ενίσχυσή τους, ενώ οι θεσμοί της ανταγωνιστικής οικονομίας δεν αναγνώριζαν τις ιδιαίτερες συνθήκες που διέπουν την κοινωνική επιχειρηματικότητα, με αποτέλεσμα τη δυσκολία εξεύρεσης πόρων. Απουσίαζαν κατάλληλα χρηματοδοτικά εργαλεία τόσο από την πλευρά του κράτους, όσο και από την πλευρά των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και δεν υπήρχαν έως πρόσφατα, ευνοϊκές ρυθμίσεις που να διευκολύνουν άτομα που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες πληθυσμού να συμμετέχουν στις δραστηριότητες του τομέα (Χατζαντώνης, 2006).

Η *δεύτερη διάσταση* σχετίζεται με την έλλειψη έμπειρων και εξειδικευμένων ατόμων για τη στελέχωση των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων. Ο συγκεκριμένος τομέας αντιμετωπίζει σημαντικό πρόβλημα στην κάλυψη των αναγκών του για εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό κατάλληλο για τις διαδικασίες διοίκησης και διαχείρισης. Θέσεις όπως του υπεύθυνου διαχειριστή καθώς και ειδικών για τα νέα επαγγελματικά αντικείμενα που δημιουργεί η ανάπτυξη δραστηριοτήτων τους, αναδεικνύουν την ανάγκη για εξειδικευμένα και πιστοποιημένα στελέχη.

Η *τρίτη διάσταση* σχετίζεται με την ανάγκη υποστήριξης, συμβουλευτικής και ανάπτυξης εκπαιδευτικών προγραμμάτων για την αναβάθμιση της λειτουργίας των ήδη υπάρχοντων φορέων του εν λόγω τομέα. Οι ενέργειες εκπαίδευσης, κατάρτισης,

ενημέρωσης, συμβουλευτικής και υποστήριξης των ατόμων που εμπλέκονται και δραστηριοποιούνται σε αυτές τις οργανώσεις μπορούν να οδηγήσουν στην ορθή λειτουργία τους, την οικονομική βιωσιμότητα τους και την επίτευξη των κοινωνικών τους στόχων.

Η *τέταρτη διάσταση* περιλαμβάνει τις δυσκολίες δικτύωσης και συνεργασίας των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων. Η δικτύωση αυτή είναι απαραίτητη για την προβολή και την ανάπτυξη κοινών επιχειρηματικών δράσεων και πρωτοβουλιών. Η απουσία όμως συνεργασιών μεταξύ τους αλλά και με φορείς που δραστηριοποιούνται ευρύτερα, δημιουργεί εμπόδια στο να προωθήσουν τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους και να αναπτύξουν επιχειρηματική δραστηριότητα τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο.

Τέλος, η *πέμπτη διάσταση* χαρακτηρίζει την έλλειψη ευαισθητοποίησης της κοινωνίας των πολιτών ως προς τις δυνατότητες του συγκεκριμένου τομέα. Οφείλεται στην απουσία ενημέρωσης και πληροφόρησης των πολιτών από το κράτος και από αρμόδιους φορείς ώστε να ελαχιστοποιηθούν τα «αρνητικά στερεότυπα» για τη λειτουργία του εν λόγω τομέα.

Συμπληρωματικά και συνδυαστικά με τα παραπάνω προβλήματα, οι κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα, όσον αφορά στη λειτουργία και τη διοίκησή τους, αντιμετωπίζουν τα ακόλουθα εμπόδια (Αδάμ, 2012:137-140):

1. Έλλειψη υποστήριξης από ένα ολοκληρωμένο θεσμικό πλαίσιο που να αναγνωρίζει τη διαφορετικότητά τους και να διευκολύνει την περαιτέρω ανάπτυξή τους.
2. Δυσκολία εξεύρεσης χρηματοδοτήσεων από το τραπεζικό σύστημα για την εξασφάλιση της οικονομικής βιωσιμότητάς τους.
3. Δυσκολία διαχείρισης σχέσεων με δημόσιους φορείς, λόγω της δυσκολίας εξεύρεσης πόρων και απώλειας της αυτονομίας τους.
4. Δυσκολία διατήρησης σχέσεων με κινήματα και οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στο πεδίο παρέμβασης τους.
5. Ασυμβατότητα των πολιτικών ενεργητικής εργασιακής ένταξης και κοινωνικής προστασίας.
6. Δυσκολία διαδικασιών αναβάθμισης ποιότητας των προϊόντων, αγαθών και υπηρεσιών που παράγουν ή παρέχουν.
7. Δυσκολία διοίκησης των πολυμορφικών αυτών σχημάτων, λόγω των πολλών και διαφορετικών κατηγοριών εταίρων.
8. Δυσκολία εκπαίδευσης,

ανάπτυξης και διαχείρισης ανθρώπινων πόρων. 9. Δυσκολία εξεύρεσης εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού για τη διοίκηση των συγκεκριμένων κοινωνικών επιχειρήσεων και της απουσίας κατάλληλης εκπαιδευτικής υποδομής. 10. Δυσκολία αξιοποίησης οικονομιών κλίμακας και έλλειψης συνεργιών μεταξύ τους σε τοπικό, σε εθνικό αλλά και σε διεθνές επίπεδο (Αδάμ, 2012:137-140).

Το κυριότερο πρόβλημα της λειτουργίας των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα, ήταν η καθυστέρηση ύπαρξης ολοκληρωμένου και στοχευμένου νομοθετικού πλαισίου που να αναγνωρίζει συνολικά τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας και να υποστηρίζει τη χρηματοδότηση των κοινωνικών επιχειρήσεων.

Για το λόγο αυτό, στην επόμενη ενότητα περιγράφεται ο νόμος για τους Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς Περιορισμένης Ευθύνης (Ν. 2716/1999) και αναλύεται το νεότερο θεσμικό πλαίσιο (Ν. 4019/2011) για την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, που στοχεύει στην οριστική θεσμοθέτηση των φορέων της κοινωνικής οικονομίας, τη φορολογική τους κάλυψη και τις μεθόδους χρηματοδοτικής υποστήριξής τους. Τέλος, εξετάζεται η εκ νέου οργάνωση και ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στη χώρα μας, μέσα και από το Στρατηγικό Σχέδιο για την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, που επίσης αναλύεται.

2.4 Το θεσμικό πλαίσιο για την κοινωνική οικονομία στην Ελλάδα και το Στρατηγικό Σχέδιο για την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας

Στην προηγούμενη ενότητα παρουσιάστηκαν τα μοντέλα κοινωνικών επιχειρήσεων της Κ.Π. EQUAL και τα κυριότερα προβλήματα λειτουργίας τους Ελλάδα. Αυτά αποδεικνύουν την ανάγκη ολοκληρωμένου και στοχευμένου πλαισίου που να υποστηρίζει τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, να διευκολύνει τη σύσταση, τη χρηματοδότηση και την ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων.

Μέχρι πρόσφατα, το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο δεν αναγνώριζε συνολικά τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας και η θεσμική και χρηματοδοτική στήριξη για τη λειτουργία των κοινωνικών επιχειρήσεων ήταν αποσπασματική.⁹⁵ Η έλλειψη αυτή δημιουργούσε σοβαρά προβλήματα, ώστε να μην μπορεί να αναπτυχθεί ένα μοντέλο λειτουργίας. Επιπλέον, οι οικονομικοί θεσμοί (π.χ. τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα) δεν αναγνώριζαν τις ιδιαίτερες συνθήκες της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, με αποτέλεσμα τη μειωμένη προσβασιμότητα σε αυτές τις πηγές χρηματοδότησης.

Στη χώρα μας, έως σήμερα ισχύουν ο νόμος 1667/1986 για τους αστικούς συνεταιρισμούς, ο νόμος 2076/1992 (με το Ν. 1667/1986) για τις συνεταιριστικές τράπεζες, ο νόμος 2716/1999 για τους Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ), ο νόμος 2810/2000 για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς καθώς και ο νόμος 4019/2011 για τις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (ΚοινΣΕπ). Επομένως, η αναφορά της Αιτιολογικής Έκθεσης του Ν. 4019/2011, ότι μέχρι το νόμο 4019/2011 δεν υπήρχε καμία αναγνώριση του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και επιχειρηματικότητας είναι λανθασμένη (Κασσαβέτης, 2013:46).

Στο σημείο αυτό της εργασίας, θα αναλυθούν επιλεγμένα οι νόμοι 2716/1999 και 4019/2011, ώστε να περιγραφεί η επίσημη θεσμοθέτηση των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων στη χώρα μας, να αξιολογηθούν οι δυνατότητες, το φορολογικό τους πλαίσιο, οι μέθοδοι χρηματοδοτικής υποστήριξης τους καθώς και η εκ νέου οργάνωση και ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στη χώρα μας.

⁹⁵ Σε πολλές χώρες της Ε.Ε. ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας είναι θεσμοθετημένος και έχει αναπτυχθεί αποτελεσματικά για τη στήριξη της απασχόλησης όχι μόνο των ευπαθών κοινωνικά ομάδων αλλά και σημαντικού τμήματος του γενικού πληθυσμού.

N. 2716/1999, «Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός των υπηρεσιών ψυχικής υγείας»

Ο νόμος 2716/1999 αφορά στην καθιέρωση ενός δικτύου παροχής υπηρεσιών ψυχικής υγείας το οποίο να ανταποκρίνεται στις αυξημένες κοινωνικές ανάγκες των ατόμων με ψυχοκοινωνικά προβλήματα και των οικογενειών τους στην εξωνοσοκομειακή φροντίδα και κυρίως στην «αποασυλοποίηση», τη ψυχοκοινωνική και κοινωνική επανένταξη και την προαγωγή των δεσμών με την κοινωνία. Αυτά μπορούν να επιτευχθούν με τη δημιουργία υπηρεσιών εξωτερικών δομών ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης, αλλά και δομών κοινωνικής και εργασιακής επανένταξης (Υπουργείο Υγείας, 1999, Χατζαντώνης κ.ά., 2003, Ζιώμας, 2010, Αδάμ, 2012, Κασσαβέτης, 2013).⁹⁶

Τα στοιχεία που συνθέτουν την έννοια του ΚοιΣΠΕ, είναι η ελεύθερη συμμετοχή (εθελοντική συνεργασία προσώπων) των μελών του και σκοπός του είναι η οικονομική, κοινωνική και επαγγελματική ένταξη των μελών με σοβαρά ψυχοκοινωνικά προβλήματα, ώστε να υποστηριχθεί η θεραπεία τους αλλά και η οικονομική τους αυτάρκεια (Υπουργείο Υγείας, 1999, Κασσαβέτης, 2013:66-67).

Η νομική προσωπικότητα του ΚοιΣΠΕ αποκτάται από την καταχώριση του καταστατικού του συνεταιρισμού στο μητρώο συνεταιρισμών, που τηρείται στο ειρηνοδικείο της έδρας του και ισχύει ότι ισχύει για κάθε νομικό πρόσωπο.⁹⁷ Η εμπορική του ιδιότητα ξεκινάει από τη στιγμή που αποκτά νομική προσωπικότητα. Για τη σύσταση κοινωνικού συνεταιρισμού απαιτείται α) καταστατικό που υπογράφεται από δεκαπέντε τουλάχιστον πρόσωπα, β) έγκριση του καταστατικού, γ) καταχώριση του καταστατικού στο μητρώο συνεταιρισμών και δ) άδεια σκοπιμότητας, η οποία χορηγείται από τον Υπουργό Υγείας (Υπουργείο Υγείας, 1999).

⁹⁶ Ειδικότερα, ο Ν. 2716/1999 (αρθρ. 12, παρ. 2) ορίζει ότι οι ΚοιΣΠΕ μπορεί να είναι ταυτόχρονα παραγωγικές, καταναλωτικές, εμπορικές, προμηθευτικές, μεταφορικές, τουριστικές, οικοδομικές, πιστωτικές, αναπτυξιακές, κοινωνικές, εκπαιδευτικές και πολιτιστικές μονάδες και μπορούν να ασκούν οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα (Υπουργείο Υγείας, 1999, Κασσαβέτης, 2013:67).

⁹⁷ Το καταστατικό πρέπει να περιέχει την επωνυμία, την έδρα και το σκοπό του συνεταιρισμού, το ονοματεπώνυμο ή την επωνυμία και τη διεύθυνση των ιδρυτικών μελών, τους όρους εισόδου και εξόδου των μελών, τον ορισμό προσωρινής διοικούσας επιτροπής που θα μεριμνήσει για την έγκρισή του και τη σύγκληση της πρώτης γενικής συνέλευσης για ανάδειξη των οργάνων διοίκησης του συνεταιρισμού. Από την καταχώριση του καταστατικού στο μητρώο συνεταιρισμών του Ειρηνοδικείου, ο συνεταιρισμός αποκτά νομική προσωπικότητα και εμπορική ιδιότητα (Υπουργείο Υγείας, 1999, Κασσαβέτης, 2013:69-70).

Η ιδιότητα του μέλους αποκτάται όχι μόνο κατά την ίδρυση, αλλά και μεταγενέστερα, με την υποβολή σχετικής αίτησης προς το Δ.Σ. του ΚοιΣΠΕ. Μέλη μπορούν να γίνουν α) φυσικά πρόσωπα, οι οποίοι λόγω ψυχικής διαταραχής έχουν ανάγκη αποκατάστασης, όπως αυτή προσδιορίζεται από την αντίστοιχη Τομεακή Επιτροπή Ψυχικής Υγείας (τα μέλη της κατηγορίας αυτής αποτελούν τουλάχιστον το 35% του συνόλου των μελών), β) ενήλικες που εργάζονται στο χώρο της ψυχικής υγείας (τα μέλη της κατηγορίας αυτής δεν είναι δυνατόν να υπερβαίνουν το 45% του συνόλου των μελών), γ) Δήμοι ή άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, τα νοσοκομεία του ΕΣΥ, τα Ψυχιατρικά Νοσοκομεία, τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου τα οποία έχουν αναπτύξει Μονάδες Ψυχικής Υγείας κ.λπ. (τα μέλη αυτής της κατηγορίας δεν είναι δυνατόν να υπερβαίνουν το 20% του συνόλου των μελών) (Υπουργείο Υγείας, 1999, Κασσαβέτης, 2013:70-71).⁹⁸

Τα μέλη των ΚοιΣΠΕ μπορούν να απασχολούνται σύμφωνα με την κατηγορία που ανήκουν: α) Τα μέλη της πρώτης κατηγορίας μπορεί να παρέχουν εργασία και να αμείβονται όπως προβλέπεται από τον κανονισμό εσωτερικής λειτουργίας. Αν τα απασχολούμενα μέλη της κατηγορίας αυτής έχουν σύνταξη αναπηρίας ή επίδομα πρόνοιας ή επιδόματα οποιασδήποτε μορφής, δεν χάνουν αυτές τις παροχές, αλλά συνεχίζουν να τις εισπράττουν ταυτόχρονα και αθροιστικά με την αμοιβή τους από το συνεταιρισμό. β) Τα μέλη της δεύτερης κατηγορίας έχουν τη δυνατότητα να παρέχουν εργασία στους συνεταιρισμούς αυτούς, σύμφωνα με τους όρους του κανονισμού εσωτερικής λειτουργίας και του καταστατικού (Υπουργείο Υγείας, 1999, Κασσαβέτης, 2013:72).

Ειδικότερα, οι εργαζόμενοι σε Μονάδα Ψυχικής Υγείας με την οποία οι συνεργάζονται οι ΚοιΣΠΕ, μπορούν να απασχολούνται παράλληλα, να μετακινούνται ή να αποσπώνται με τη συναίνεσή τους στους ΚοιΣΠΕ, χωρίς οικονομικό όφελος. Από τη συνεταιρική σχέση προκύπτει σειρά δικαιωμάτων και υποχρεώσεων για τα μέλη. Αυτά είναι τα δικαιώματα επιστροφής κατά την έξοδο της συνεταιρικής μερίδας τους, πρότασης σύγκλησης έκτακτης γενικής συνέλευσης, αιτήματος

⁹⁸ Η εγγραφή νέων μελών είναι πάντοτε ελεύθερη σε νομικά και φυσικά πρόσωπα που συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις του νόμου και του καταστατικού. Για την εγγραφή απαιτείται υποβολή γραπτής αίτησης προς το διοικητικό συμβούλιο, το οποίο αποφασίζει για την αποδοχή της στην πρώτη του συνεδρίαση της επόμενης Γενικής Συνέλευσης και η ιδιότητα του μέλους αποκτάται από την απόφαση αποδοχής της αίτησης από το διοικητικό συμβούλιο (Υπουργείο Υγείας, 1999, Κασσαβέτης, 2013:71).

αναβολής συζήτησης στη γενική συνέλευση, προσβολής αποφάσεων της γενικής συνέλευσης, το δικαίωμα του εκλέγεσθαι στα όργανα του κοινωνικού συνεταιρισμού, της συμμετοχής στη γενική συνέλευση, της ενημέρωσης, της συμμετοχής στις συνεταιρικές συναλλαγές, της συμμετοχής στην εκκαθάριση κ.λπ. (Υπουργείο Υγείας, 1999, Κασσαβέτης, 2013:72-73).

Η Γενική Συνέλευση (Γ.Σ.) των μελών είναι το ανώτατο όργανο του ΚοιΣΠΕ. Αποφασίζει για κάθε θέμα που δεν υπάγεται στην αρμοδιότητα άλλου οργάνου, ενώ παράλληλα έχει την εποπτεία και τον έλεγχο όλων των οργάνων της Διοίκησης. Στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Γ.Σ. υπάγονται η τροποποίηση του καταστατικού, η συγχώνευση, η παράταση της διάρκειας, η διάλυση και η αναβίωση του συνεταιρισμού, η έγκριση των κανονισμών εργασίας, η συμμετοχή σε εταιρεία ή η αποχώρηση από αυτήν, οι όροι δραστηριότητας, η έγκριση του ισολογισμού, του προϋπολογισμού και των αποτελεσμάτων χρήσης, η εκλογή και η απαλλαγή κάθε ευθύνης του Δ.Σ. και του Ε.Σ., η παύση των μελών των οργάνων της Διοίκησης για σημαντική αιτία κ.ά. (Υπουργείο Υγείας, 1999, Κασσαβέτης, 2013:78-79).

Το Διοικητικό Συμβούλιο (Δ.Σ.) αποτελείται από 7 τακτικά μέλη και ισάριθμα αναπληρωματικά, τα οποία εκλέγονται από τη Γ.Σ. Η σύνθεση του Δ.Σ. είναι: Πέντε (5) μέλη της δεύτερης και τρίτης κατηγορίας και δυο μέλη της πρώτης κατηγορίας εφόσον δεν τελούν σε δικαστική συμπαράσταση. Το Δ.Σ. με πρόσκληση του ατόμου που πλειοψήφησε από την εκλογή συνέρχεται και εκλέγει τον πρόεδρο, τον ταμία και το γραμματέα. Δεν μπορούν να εκλεγούν στις θέσεις αυτές τα μέλη της πρώτης κατηγορίας. Η θητεία του Δ.Σ. διαρκεί τρία χρόνια και συνέρχεται σε τακτική συνεδρίαση μία φορά το μήνα (Υπουργείο Υγείας, 1999, Κασσαβέτης, 2013:77-78).

Το Εποπτικό Συμβούλιο (Ε.Σ.) αποτελείται από τρία (3) μέλη τα οποία εκλέγονται από τη Γ.Σ. Το ίδιο μέλος δεν μπορεί να μετέχει στο Ε.Σ. και στο Δ.Σ. Επίσης, στο Ε.Σ. δεν μετέχουν τα μέλη των ΚοιΣΠΕ της πρώτης κατηγορίας. Τέλος, το Ε.Σ. ελέγχει τις πράξεις του Δ.Σ. καθώς και την τήρηση των αποφάσεων της Γ.Σ. από το Δ.Σ., έχει δικαίωμα και καθήκον να λαμβάνει γνώση οποιουδήποτε βιβλίου, εγγράφου ή στοιχείων του ΚοιΣΠΕ, να διενεργεί λογιστικό, οικονομικό και διαχειριστικό έλεγχο και να παρακολουθεί την πορεία των υποθέσεων του συνεταιρισμού (Υπουργείο Υγείας, 1999, Κασσαβέτης, 2013:78).

N. 4019/2011, «Κοινωνική Οικονομία, Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις»

Το νέο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα στοχεύει στη νομική κατοχύρωση του χώρου της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, την καταγραφή των φορέων της και την αναγνώριση των υφιστάμενων οργανώσεων της μέσω της θέσπισης Γενικού και Ειδικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011α).

Η νομοθετική αυτή πρωτοβουλία στοχεύει στην καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, την εξάλειψη των διακρίσεων, την ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεγγύης, την ένταξη ευάλωτων κοινωνικών ομάδων στην αγορά εργασίας, την κάλυψη κοινωνικών και οικονομικών αναγκών, την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας καθώς και τη στήριξη της επιχειρηματικότητας, της καινοτομίας, της τοπικής κοινωνικής οικονομίας και της βιώσιμης ανάπτυξης με την παροχή υπηρεσιών και αγαθών (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011α, Κασσαβέτης, 2013:47-48).

Σύμφωνα με το Ν. 4019/2011, η κοινωνική οικονομία ορίζεται ως: *«Το σύνολο των οικονομικών, επιχειρηματικών, παραγωγικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, οι οποίες αναλαμβάνονται από νομικά πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων, των οποίων ο καταστατικός σκοπός είναι η επιδίωξη του συλλογικού οφέλους και η εξυπηρέτηση γενικότερων κοινωνικών συμφερόντων»* (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β).

Με βάση την παρ. 1 του άρθρου 2 του νόμου 4019/2011, ως φορέας κοινωνικής οικονομίας, θεσμοθετείται η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (ΚοινΣΕπ). Η ΚοινΣΕπ αποτελεί αστικό συνεταιρισμό με κοινωνικό σκοπό, έχει εκ του νόμου εμπορική ιδιότητα, ενώ παράλληλα είναι νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με περιορισμένη ευθύνη των μελών του. Η ΚοινΣΕπ διοικείται ισότιμα από τα μέλη της, στοχεύει στο συλλογικό όφελος, το κέρδος της προκύπτει από δράσεις κοινωνικού και δημόσιου συμφέροντος. Τα βασικά χαρακτηριστικά της ΚοινΣΕπ είναι η

ελεύθερη συμμετοχή των μελών με κοινωνικό σκοπό (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β).⁹⁹ Ακόμη, η ΚοινΣΕπ μπορεί να ενισχύεται από πόρους από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και από το Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β).

Σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 2 του νόμου 4019/2011, ανάλογα με τον ειδικότερο σκοπό τους, μπορούν να αναπτυχθούν τρία είδη/κατηγορίες ΚοινΣΕπ: Οι ΚοινΣΕπ Ένταξης, οι ΚοινΣΕπ Κοινωνικής φροντίδας και οι ΚοινΣΕπ Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β).

Οι ΚοινΣΕπ Ένταξης προωθούν την ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή των ατόμων που ανήκουν στις ευάλωτες ομάδες πληθυσμού (το 40% των εργαζομένων τουλάχιστον θα πρέπει να ανήκει σε αυτές) (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β, Κασσαβέτης, 2013:48).¹⁰⁰

Σύμφωνα με το συγκεκριμένο νόμο (άρθρο 1, παρ. 3 και άρθρο 4), ευπαθείς ομάδες πληθυσμού είναι οι πολίτες των οποίων η συμμετοχή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή δυσχεραίνεται εξαιτίας είτε κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων, είτε σωματικής, ψυχικής, νοητικής ή «αισθητηριακής» αναπηρίας, είτε απρόβλεπτων γεγονότων τα οποία επηρεάζουν την εύρυθμη λειτουργία της ζωής τους.¹⁰¹ Οι θεσμοθετημένοι, με το άρθρο 12 του Νόμου 2716/99 Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ), είναι αυτοδικαίως ΚοινΣΕπ Ένταξης και υπάγονται στις διατάξεις του Νόμου 4019/2011 (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β, Κασσαβέτης, 2013:48-49).¹⁰²

⁹⁹ Δηλαδή είναι εθελοντική, όχι αναγκαστική, ένωση προσώπων.

¹⁰⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 1, παρ. 3 και 4 του νόμου 4019/2011, ένταξη είναι η διαδικασία κοινωνικής ενσωμάτωσης ατόμων που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, κυρίως μέσω της προώθησής τους στην απασχόληση (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β).

¹⁰¹ Οι ομάδες αυτές διακρίνονται στις εξής δύο κατηγορίες: α) Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού των οποίων η ένταξη στην κοινωνική και οικονομική ζωή εμποδίζεται από σωματικά ή ψυχικά αίτια ή/και λόγω παραβατικής συμπεριφοράς. Σε αυτές τις ομάδες ανήκουν άτομα με αναπηρίες (ΑμεΑ), εξαρτημένα ή ανεξαρτημένα από ουσίες άτομα, οροθετικοί, φυλακισμένοι/αποφυλακισμένοι, ανήλικοι παραβάτες και β) Ειδικές Ομάδες Πληθυσμού, οι οποίες αφορούν στα άτομα τα οποία βρίσκονται σε μειονεκτική θέση ως προς την ομαλή ένταξή τους στην αγορά εργασίας εξαιτίας οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών αιτιών. Σε αυτές ανήκουν άνεργοι νέοι, άνεργες γυναίκες, άνεργοι άνω των πενήντα ετών, μακροχρόνια άνεργοι, αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών, μέλη πολύτεκνων οικογενειών, γυναίκες θύματα κακοποίησης, αναλφάβητοι, κάτοικοι απομακρυσμένων περιοχών, μετανάστες, πρόσφυγες κ.ά. (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β).

¹⁰² Καθώς και του Ν. 1667/1986 και του άρθρου 12 του Ν. 3842/2010.

Οι ΚοινΣΕπ Κοινωνικής Φροντίδας έχουν βασικό σκοπό την παραγωγή και παροχή αγαθών, προϊόντων και υπηρεσιών κοινωνικού-προνοιακού χαρακτήρα, με ωφελομένους άτομα που ανήκουν σε συγκεκριμένες/ειδικές ομάδες πληθυσμού (όπως παιδιά, ηλικιωμένοι, ΑμεΑ, άτομα με χρόνιες παθήσεις, πρώην χρήστες ουσιών κ.ά.). Στο άρθρο 1, παρ. 3 και στο άρθρο 4 του νόμου 4019/2011, ορίζεται ότι *«κοινωνική φροντίδα είναι η παραγωγή και παροχή αγαθών, προϊόντων και υπηρεσιών υγείας και κοινωνικής πρόνοιας για συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού»* (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β, Κασσαβέτης, 2013:49).

Οι ΚοινΣΕπ Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού προσανατολίζονται στην παραγωγή αγαθών/προϊόντων και την παροχή υπηρεσιών για την ικανοποίηση των συλλογικών αναγκών. Στο άρθρο 1, παρ. 2 του νόμου 4019/2011, ορίζεται ότι *«συλλογικός σκοπός είναι η προώθηση των δράσεων συλλογικότητας και η προστασία των δημόσιων αγαθών μέσω αναπτυξιακών, οικονομικών και κοινωνικών πρωτοβουλιών τοπικού, περιφερειακού ή ευρύτερου χαρακτήρα»*.¹⁰³ Οι ΚοινΣΕπ Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού περιλαμβάνουν δράσεις για το περιβάλλον, την οικολογία, τον πολιτισμό, την εκπαίδευση, την παροχή υπηρεσιών, την αξιοποίηση και ανάδειξη των τοπικών προϊόντων, τη διατήρηση παραδοσιακών επαγγελμάτων που ενισχύουν την τοπική οικονομία, την ενίσχυση της απασχόλησης και την ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής, συντελώντας στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη. Οι γυναικείοι συνεταιρισμοί αποτελούν χαρακτηριστική περίπτωση ΚοινΣΕπ αυτής της κατηγορίας στη χώρα μας (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011α, 2011β, Κασσαβέτης, 2013:49-50).

Ειδικότερα, οι ΚοινΣΕπ πρέπει να διαθέτουν τουλάχιστον πέντε μέλη (με εξαίρεση τις ΚοινΣΕπ Ένταξης, όπου τα μέλη είναι επτά), τα οποία μπορεί να είναι, είτε φυσικά, είτε νομικά πρόσωπα (έως το 1/3 των μελών της), με την επιφύλαξη ότι σε αυτούς τους συνεταιρισμούς δεν μπορούν να συμμετέχουν Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) ούτε ΝΠΔΔ που υπάγονται σε ΟΤΑ (με εξαίρεση τις ΚοινΣΕπ Ένταξης). Κάθε μέλος διαθέτει τουλάχιστο μία υποχρεωτική και έως πέντε συνεταιριστικές μερίδες, το κάθε μέλος έχει το δικαίωμα της μίας ψήφου (ανεξάρτητα από τον αριθμό των συνεταιριστικών μερίδων που διαθέτει) και κάθε μέλος της

¹⁰³ Ως τέτοιες δράσεις νοούνται ιδίως οι πολιτιστικές, οι περιβαλλοντικές, οι οικολογικές δραστηριότητες, η αξιοποίηση και ανάδειξη τοπικών προϊόντων, η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών.

Διοικούσας Επιτροπής (Δ.Ε.) πρέπει να είναι υποχρεωτικά και μέλος του συνεταιρισμού. Η συμμετοχή ενός φυσικού προσώπου υπό την ιδιότητα του μέλους προσδίδει αυτόματα την εμπορική ιδιότητα, δίχως ασφαλιστικές ή φορολογικές υποχρεώσεις. Επιπλέον, τα ίδια μέλη δεν μπορούν να μετέχουν σε άλλη ΚοινΣΕπ που έχει την έδρα της στην ίδια περιφερειακή ενότητα ή/και τον ίδιο σκοπό, ενώ η ποσοστιαία και ετήσια διανομή των κερδών της ισχύει γι' αυτούς, μόνο εάν απασχολούνται ως εργαζόμενοι σε αυτήν (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β, Κασσαβέτης, 2013:51-55).

Στις ΚοινΣΕπ, από τα κέρδη του κάθε λογιστικού έτους, το 5% χρησιμοποιούνται για το σχηματισμό αποθεματικού κεφαλαίου, έως το 35% διανέμεται στους εργαζομένους ως κίνητρο παραγωγικότητας/αποδοτικότητας και το υπόλοιπο τουλάχιστον 60%, διατίθεται για τις υπάρχουσες ή τις νέες δραστηριότητες, την ανάπτυξη της επιχείρησης και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Παράλληλα, οι εργαζόμενοι που λαμβάνουν επίδομα πρόνοιας ή οποιαδήποτε άλλη κοινωνική παροχή, συνεχίζουν να τα εισπράττουν ταυτόχρονα με την αμοιβή τους. Οι ΚοινΣΕπ έχουν πρόσβαση στο υπό σύσταση Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας, μπορούν να εντάσσονται σε προγράμματα στήριξης της επιχειρηματικότητας όπως σε αυτά του ΟΑΕΔ και να συνάπτουν προγραμματικές/δημόσιες συμβάσεις με το δημόσιο τομέα, τον ευρύτερο δημόσιο τομέα και τους ΟΤΑ α' και β' βαθμού.¹⁰⁴ Τέλος, οι συνεταιρισμοί αυτοί μπορούν να συμμετέχουν και να υλοποιούν συγχρηματοδοτούμενα ευρωπαϊκά προγράμματα που προκηρύσσονται από τη Γενική Γραμματεία Διαχείρισης Κοινοτικών και Άλλων Πόρων, τον Οργανισμό Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ), την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και άλλους αρμόδιους φορείς (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β).

Με το Ν. 4019/2011, προβλέπεται επίσης και η σύσταση του Γενικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας. Περιλαμβάνει το Τμήμα Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας της Διεύθυνσης Κοινωνικής Προστασίας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας και αποτελείται από το Μητρώο Κοινωνικής

¹⁰⁴ Σύμφωνα με το άρθρο 100 του Ν. 3852/2010 («Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης», ΦΕΚ 87Α/2010), το άρθρο 225 Νόμο 3463/2006 («Κύρωση του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων», ΦΕΚ 114Α/2006), το άρθρο 12 του Ν. 4019/2011 («Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις», ΦΕΚ 216Α/2011), όπως τροποποιήθηκαν και ισχύουν μέχρι σήμερα.

Επιχειρηματικότητας και το Ειδικό Μητρώο άλλων Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011α).

Η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (ΚοινΣΕπ), έχει, κατά τη ρητή διάταξη του Ν. 4019/2011, άρθρο 3, παρ. 2, νομική προσωπικότητα, η οποία αποκτάται από την καταχώριση του καταστατικού της στο Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας.¹⁰⁵ Πριν από την καταχώριση σε αυτό, η ΚοινΣΕπ δεν υφίσταται ως νομικό πρόσωπο και δεν μπορεί να αποκτήσει νομική προσωπικότητα ούτε να δραστηριοποιηθεί στους τομείς της (Κασσαβέτης, 2013:50). Συνεπώς, στο Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας¹⁰⁶ εγγράφονται υποχρεωτικά οι θεσμοθετημένες μορφές των ΚοινΣΕπ του νόμου 4019/2011 και οι ΚοιΣΠΕ του νόμου 2716/1999, ώστε να αποκτούν πρόσβαση στα χρηματοδοτικά εργαλεία του Ταμείου Κοινωνικής Οικονομίας, στα οικονομικά κίνητρα του Άρθρου 10 του Ν. 4019/2011 αλλά και να έχουν πρόσβαση στο Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης, αφού μπορούν να εντάσσονται και στον Επενδυτικό Νόμο (με βάση το Ν. 3908/2011) (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β).

Επιπλέον, οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας και οι υφιστάμενες νομικές μορφές κοινωνικής επιχειρηματικότητας (με συγκεκριμένα κριτήρια), εγγράφονται προαιρετικά στο Ειδικό Μητρώο άλλων Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας. επομένως, και αυτές μπορούν να χρηματοδοτούνται από το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης και να εντάσσονται στον Αναπτυξιακό Νόμο (Ν. 3908/2011) «Ενίσχυση Ιδιωτικών Επενδύσεων για την Οικονομική Ανάπτυξη, την Επιχειρηματικότητα και την Περιφερειακή Συνοχή» (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β).

Πιο συγκεκριμένα, στο Ειδικό Μητρώο άλλων Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας, εγγράφονται οι υφιστάμενες νομικές μορφές που: α) Έχουν αποκλειστικό καταστατικό σκοπό την κοινωνική ωφέλεια μέσω της παραγωγής αγαθών ή/και παροχής υπηρεσιών συλλογικού και κοινωνικού χαρακτήρα, β) αποδίδουν

¹⁰⁵ Το Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας είναι δημόσιο βιβλίο που τηρείται σε ηλεκτρονική μορφή στο Τμήμα Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας της Διεύθυνσης Κοινωνικής Προστασίας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας (Ν. 4019/2011, άρθρο 14 παρ. 1).

¹⁰⁶ Με τις ρυθμίσεις του παρόντος νόμου, η διαδικασία ίδρυσης και αδειοδότησης των ΚοινΣΕπ. είναι απλή και γρήγορη και τηρούνται διαδικασίες διαφάνειας και δημοσιότητας.

προτεραιότητα στα άτομα και την εργασία έναντι του κέρδους, γ) εφαρμόζουν δημοκρατικό σύστημα διαδικασίας λήψης αποφάσεων, δ) έχουν αυτονομία στη διοίκηση και διαχείριση των δραστηριοτήτων τους, ε) χρησιμοποιούν τα κέρδη τους για τους καταστατικούς σκοπούς τους με περιορισμένη διανομή τους, στ) λειτουργούν με βάση την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης και ζ) οι δραστηριότητές τους εντάσσονται σε μία από τις τρεις κατηγορίες των ΚοινΣΕπ (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β).

Επομένως, ο νόμος 4019/2011 έχει μια πιο συνολική αντίληψη για τη θεσμοθέτηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, αφού προσπάθησε, -με τη μεγάλη εξαίρεση των συνεταιρισμών-, να εντάξει σε ένα ενιαίο μητρώο τις περισσότερες μορφές των φορέων της κοινωνικής οικονομίας (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011α).

Ειδικότερα, η ΚοινΣΕπ ως νομικό πρόσωπο, στο καταστατικό της πρέπει υποχρεωτικά να περιέχει την επωνυμία η οποία να σχετίζεται από το σκοπό της, το είδος της και την ευθύνη των μελών της. Η έδρα της ορίζεται υποχρεωτικά στο καταστατικό της και είναι Δήμος. Η αλλαγή της επωνυμίας γίνεται με τροποποίηση του καταστατικού, ενώ η σχέση μεταξύ των μελών της, η διοίκηση, η λειτουργία της καθώς και η λύση/διάλυσή της, διέπονται από το νόμο 1667/1986 περί αστικών συνεταιρισμών (Κασσαβέτης, 2013:50-52). Κάθε εγγραφή της ΚοινΣΕπ γίνεται στο Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας (Ν. 4019/2011 άρθρο 14 παρ. 1). Για τη σύσταση μιας ΚοινΣΕπ απαιτείται υπογεγραμμένο καταστατικό¹⁰⁷ και καταχώρισή του στο μητρώο Κοινωνικής αυτό.¹⁰⁸ Μετά την έγκριση, την καταχώρηση, την εγγραφή και τη χορήγηση της βεβαίωσης εγγραφής από το Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας πρέπει να πραγματοποιηθεί η υποβολή της δήλωσης έναρξης εργασιών της ΚοινΣΕπ στην αρμόδια Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία (ΔΟΥ) ώστε να αποκτήσει εμπορική ιδιότητα (ΑΦΜ) και να αποστείλει πρόσθετα ειδικά έγγραφα στο Μητρώο για την οριστική νομιμοποίηση των λειτουργιών της (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β).

¹⁰⁷ Για τη σύνταξη του καταστατικού της ΚοινΣΕπ, πρέπει να συμπράξουν τουλάχιστον επτά πρόσωπα, αν πρόκειται για ΚοινΣΕπ Ένταξης και πέντε τουλάχιστον πρόσωπα για ΚοινΣΕπ Κοινωνικής Φροντίδας ή Συλλογικού Σκοπού (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β).

¹⁰⁸ Το καταστατικό πρέπει να περιέχει την επωνυμία, την έδρα και το σκοπό της ΚοινΣΕπ, τα πλήρη στοιχεία και τους όρους εισόδου-εξόδου των μελών, το ύψος της συνεταιριστικής μερίδας, τον ορισμό προσωρινής διοικούσας επιτροπής κ.ά. (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β).

Η διαδικασία της εγγραφής μέλους μπορεί να γίνει όχι μόνο κατά την ίδρυση, αλλά και μεταγενέστερα. Για να γίνει κάποιος μέλος της ΚοινΣΕπ μετά τη σύστασή της, απαιτείται να υποβάλλει γραπτή αίτηση προς τη διοικούσα επιτροπή (Δ.Ε.) και η εγγραφή του εγκρίνεται από την επόμενη γενική συνέλευση (Γ.Σ.).¹⁰⁹ Αντίθετα, η απώλεια της ιδιότητας του μέλους επέρχεται με την αποχώρηση, την αποβολή ή τη μεταβίβαση της συνεταιριστικής του μερίδας, με ταυτόχρονη τροποποίηση του καταστατικού.¹¹⁰ Η εγγραφή των νέων μελών είναι πάντοτε ελεύθερη σε νομικά και φυσικά πρόσωπα που συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις του νόμου και του καταστατικού (αρχή της ελεύθερης εισόδου στους συνεταιρισμούς) (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β, Κασσαβέτης, 2013:53-54).

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 4, του νόμου 4019/2011, τα μέλη της ΚοινΣΕπ μπορεί να είναι και εργαζόμενοι της. Αμείβονται για την εργασία που παρέχουν και έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις, σύμφωνα με την εργατική νομοθεσία. Το κεφάλαιο της επιχείρησης διαιρείται σε συνεταιριστικές μερίδες και τα μέλη της διαθέτουν τουλάχιστον μία υποχρεωτική συνεταιριστική μερίδα, ως ελάχιστη χρηματική συμμετοχή στο κεφάλαιο της κοινωνικής επιχείρησης. Το ύψος της ορίζεται από το καταστατικό και είναι ίσο για όλα τα μέλη (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β, Κασσαβέτης, 2013:54-55).

Η Γενική Συνέλευση (Γ.Σ.)¹¹¹ είναι το ανώτατο όργανο της ΚοινΣΕπ, η οποία αποφασίζει για κάθε υπόθεση (που δεν υπάγεται στην αρμοδιότητα άλλου οργάνου)

¹⁰⁹ Σημειώνεται ότι, σύμφωνα με την παρ. 3, του άρθρου 2, του νόμου 4019/2011, η συμμετοχή των νομικών προσώπων στην Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση δεν μπορεί να υπερβαίνει το ποσοστό του 1/3 των μελών της, ενώ δεν επιτρέπεται η συμμετοχή σε αυτήν των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου που υπάγονται σε αυτούς (μόνο σε ΚοινΣΕπ Ένταξης μπορούν να συμμετέχουν ΝΠΔΔ με έγκριση του φορέα που τα εποπτεύει) (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β).

¹¹⁰ Η μεταβίβαση της συνεταιριστικής μερίδας μέλους γίνεται μόνο σε νέο μέλος και πρέπει να εγκριθεί από τη Διοικούσα Επιτροπή. Η αποβολή μέλους γίνεται μόνο με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των Μελών (εφόσον το μέλος προέβη σε σοβαρή παράβαση) (Κασσαβέτης, 2013:55).

¹¹¹ Η Γενική Συνέλευση απαρτίζεται από όλα τα μέλη της, που συνέρχονται με σχετική απόφαση της Διοικούσας Επιτροπής μία τουλάχιστον φορά κάθε χρόνο και μέσα σε διάστημα τριών μηνών από τη λήξη της οικονομικής χρήσης. Τα μέλη της μετέχουν και ψηφίζουν αυτοπροσώπως, βρίσκεται σε απαρτία και συνεδριάζει έγκυρα μόνο όταν κατά την έναρξη της συνεδρίασης παρίστανται τα μισά τουλάχιστον μέλη της ΚοινΣΕπ. Αν δεν υπάρχει απαρτία, συνέρχεται ύστερα από επτά ημέρες κ.ο.κ. Στην αρχή της συνεδρίασης της Γενικής Συνέλευσης εκλέγεται από τα μέλη της ο πρόεδρος και ο γραμματέας της. Ο πρόεδρος διευθύνει τις εργασίες της και ο γραμματέας τηρεί τα πρακτικά που υπογράφονται από τον πρόεδρο και από τον ίδιο. Η Γ.Σ. συζητεί και αποφασίζει για τα θέματα που περιλαμβάνονται στην ημερήσια διάταξη και οι αποφάσεις της λαμβάνονται με απόλυτη πλειοψηφία του αριθμού των ψηφισάντων μελών (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011α).

και έχει την εποπτεία και τον έλεγχο των οργάνων της Διοίκησης. Η τροποποίηση του καταστατικού της ΚοινΣΕπ, η συγχώνευση, η διάλυση, η έγκριση κανονισμών εργασίας, η συμμετοχή σε άλλη επιχείρηση/εταιρεία ή αποχώρηση από αυτήν, ο έλεγχος της δραστηριότητας και της λειτουργίας του συνεταιρισμού, η έγκριση του ισολογισμού, προϋπολογισμού, απολογισμού και των αποτελεσμάτων χρήσης, η εκλογή και η απαλλαγή της Διοικούσας Επιτροπής καθώς και η επιβολή εισφοράς στα μέλη για την αντιμετώπιση έκτακτων ζημιών, υπάγονται στη Γενική Συνέλευση (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β, Κασσαβέτης, 2013:56-58).

Η Διοικούσα Επιτροπή (Δ.Ε.)¹¹² εκλέγεται από τη Γενική Συνέλευση (Γ.Σ.), αποτελείται από τουλάχιστον τρία άτομα και απαρτίζεται από τον Πρόεδρο και τα μέλη της (π.χ. αντιπρόεδρος, γραμματέας, ταμίας, μέλος). Η διάρκεια της θητείας των μελών της ορίζεται με το καταστατικό και δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερη των πέντε ετών και μικρότερη των δύο. Η θητεία της παρατείνεται μέχρι τη λήξη της προθεσμίας των τριών μηνών, εντός της οποίας πρέπει να συνέλθει η αμέσως νέα γενική συνέλευση των μελών (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β, Κασσαβέτης, 2013:58-60).

Από τη συνεταιρική σχέση της ΚοινΣΕπ απορρέει μία σειρά δικαιωμάτων, που διέπεται από την αρχή της ισότητας και της ίσης μεταχείρισης. Τα μέλη της έχουν τόσο διοικητικά, όσο και περιουσιακά δικαιώματα. Το δικαίωμα συμμετοχής στη γενική συνέλευση περιλαμβάνει: Τα δικαιώματα παράστασης, λόγου, υποβολής προτάσεων και το δικαίωμα συμμετοχής με ψήφο στη λήψη αποφάσεων. Δικαίωμα συμμετοχής στη συνέλευση έχει κάθε μέλος/(συν)εταίρος, ανεξάρτητα από το πότε απέκτησε την ιδιότητά του και από το αν έχει εκπληρώσει τις ταμειακές του υποχρεώσεις. Τα μέλη της ΚοινΣΕπ έχουν το δικαίωμα παροχής όλων των αναγκαίων πληροφοριών για τη λειτουργία, τις δράσεις και τα επιμέρους θέματα της ΚοινΣΕπ.

¹¹² Η Διοικούσα Επιτροπή συνεδριάζει τακτικά μία τουλάχιστο φορά το μήνα ή όποτε κριθεί αναγκαίο από το 1/3 των μελών της. Η σύγκλησή της γίνεται από τον Πρόεδρό της κατά τα οριζόμενα στο καταστατικό της. Αν ο Πρόεδρος δεν είναι διαθέσιμος, η σύγκληση διενεργείται από οποιοδήποτε μέλος της Διοικούσας Επιτροπής. Η Διοικούσα Επιτροπή βρίσκεται σε απαρτία και συνεδριάζει έγκυρα όταν τα παρόντα μέλη είναι περισσότερα από τα απόντα. Εκπροσώπηση μέλους δεν επιτρέπεται και οι αποφάσεις λαμβάνονται με πλειοψηφία των παρόντων μελών. Σε περίπτωση ισοψηφίας υπερτερεί η ψήφος του προέδρου και οι αποφάσεις καταχωρούνται στο βιβλίο πρακτικών της Διοικούσας Επιτροπής. Η Δ.Ε. διοικεί και εκπροσωπεί την ΚοινΣΕπ, σύμφωνα με τις διατάξεις του καταστατικού, και μπορεί να μεταβιβάζει αρμοδιότητές της σε ένα ή περισσότερα μέλη, στο διευθυντή ή σε άλλον υπάλληλό της (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β).

Επίσης, τα μέλη της έχουν το δικαίωμα συμμετοχής στις συναλλαγές του συνεταιρισμού (Κασσαβέτης, 2013:60-61).

Τα στελέχη της αρμόδιας υπηρεσίας του Υπουργείου Εργασίας για την τήρηση του Μητρώου Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας καθώς και οι υπάλληλοι των Διευθύνσεων Ανωνύμων Εταιρειών των Περιφερειών έχουν τις αρμοδιότητες: α) Να καλούν τους εκπροσώπους των ΚοινΣΕπ να παρέχουν όποια έγγραφα και πληροφορίες ζητηθούν, β) να έχουν πρόσβαση για ελέγχους σε στοιχεία που τηρούνται σε οποιαδήποτε μορφή, γ) να διενεργούν έρευνες στους χώρους των ΚοινΣΕπ και δ) να προβαίνουν σε κατασχέσεις επίσημων εγγράφων (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β).¹¹³

Εάν η αρμόδια Υπηρεσία του Μητρώου Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας διαπιστώσει ότι νομικά ή φυσικά πρόσωπα αποκομίζουν για λογαριασμό τους ή για λογαριασμό άλλων, παράνομο οικονομικό ή περιουσιακό όφελος, με απόφαση του Υπουργού Εργασίας πραγματοποιείται η οριστική διαγραφή της ΚοινΣΕπ και παράλληλα επιβάλλεται με απόφαση του κατά τόπον αρμόδιου Περιφερειάρχη, πρόστιμο σε βάρος της ΚοινΣΕπ ύψους τουλάχιστον 5.000,00 ευρώ (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β, Κασσαβέτης, 2013:62-63).¹¹⁴

Τέλος, εάν ΚοινΣΕπ που έχει εγγραφεί στο Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας παραβιάζει τις διατάξεις του νόμου 4019/2011, ο αρμόδιος - κατά τόπον- Περιφερειάρχης, έχει το δικαίωμα, με τεκμηριωμένη απόφασή του, να επιβάλει τις προβλεπόμενες από το άρθρο 11 του νόμου 4019/2011 κυρώσεις ή να εισηγηθεί στον Υπουργό Εργασίας, τη διαγραφή της ΚοινΣΕπ από το Μητρώο. Η

¹¹³ Η Διεύθυνση Προστασίας Καταναλωτή της Γενικής Γραμματείας Καταναλωτή αποστέλλει στην αρμόδια Υπηρεσία τήρησης του Μητρώου, καθώς και στις κατά τόπον και κατά περίπτωση αρμόδιες υπηρεσίες των Περιφερειών, αναλυτικό δελτίο καταγεγραμμένων καταγγελιών με τυχόν παραβάσεις των ΚοινΣΕπ και με απόφαση του κατά τόπον αρμόδιου Περιφερειάρχη, μετά από εισήγηση της αρμόδιας Υπηρεσίας, επιβάλλεται σε βάρος των ΚοινΣΕπ που παραβαίνουν τις διατάξεις του νόμου 4019/2011, πρόστιμο από πεντακόσια (500,00) ευρώ έως δύο χιλιάδες (2.000,00) ευρώ. Σε περίπτωση υποτροπής, το ανώτατο όριο προστίμου διπλασιάζεται και ο Υπουργός Εργασίας μπορεί να διατάξει και την προσωρινή διαγραφή της ΚοινΣΕπ από το Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας για χρονικό διάστημα από ένα έως έξι μήνες και, σε περίπτωση περαιτέρω υποτροπής, την οριστική διαγραφή της (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011β, Κασσαβέτης, 2013:62).

¹¹⁴ Η επιβολή των προαναφερθεισών διοικητικών κυρώσεων είναι ανεξάρτητη από κάθε άλλη αστική, ποινική ή πειθαρχική κύρωση που τυχόν προβλέπεται σε βάρος των διοικούντων μελών της ΚοινΣΕπ από την κείμενη νομοθεσία (Κασσαβέτης, 2013:63).

απόφαση περί διαγραφής της ΚοινΣΕπ από το Μητρώο κοινοποιείται στην αρμόδια Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία (ΔΟΥ) και στα αρμόδια ασφαλιστικά ταμεία (Κασσαβέτης, 2013:63).

Με το νέο θεσμικό πλαίσιο του Ν. 4019/2011, δημιουργούνται προϋποθέσεις για τη δραστηριοποίηση της κοινωνικής οικονομίας στο πεδίο της απασχόλησης ευπαθών ομάδων πληθυσμού με στόχους την κοινωνική και οικονομική (επαν)ένταξη αποκλεισμένων ατόμων, την καταπολέμηση των διακρίσεων (π.χ. ισότητα φύλων), τη μείωση της ανεργίας σε περιοχές που πλήττονται ιδιαίτερα από την τρέχουσα οικονομική κρίση (ορεινές και απομακρυσμένες περιοχές) καθώς και την τοπική ανάπτυξη μέσω της παροχής ποιοτικών κοινωνικών υπηρεσιών και την προώθηση των εναλλακτικών μορφών επιχειρηματικότητας (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011α).

Ο νόμος 4019/2011 εισάγει λοιπόν μια καινοτόμο παράμετρο στις σχέσεις κράτους, κοινωνίας και ιδιωτικού τομέα στην Ελλάδα, ανοίγει νέους ορίζοντες στην επιχειρηματική δραστηριότητα των ανέργων και την παροχή υπηρεσιών στις ευάλωτες ομάδες πληθυσμού. Αποτελεί ένα θετικό εναρκτήριο βήμα για την εισαγωγή της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2011α).

Η ορθολογική αφομοίωση του νέου αυτού τομέα, προϋποθέτει την αξιοποίηση της υπάρχουσας ευρωπαϊκής εμπειρίας αλλά και μια εθνική μεθοδολογία, όπου ένα αναβαθμισμένο Μητρώο, θα ενσωματώνει το σύνολο των κατάλληλων θεσμικών μορφών, θα ελέγχει, θα στηρίζει και θα αξιολογεί τις δραστηριότητες των σχετικών φορέων (Nasioulas, 2011:19).

Στρατηγικό Σχέδιο για την Ανάπτυξη του Τομέα της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας

Για τις ανάγκες εκπόνησης της παρούσας εργασίας, εξετάστηκε και το Στρατηγικό Σχέδιο για την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας του 2013, κυρίως ως προς τη δημιουργία Περιφερειακών Υποστηρικτικών Μηχανισμών για την ανάπτυξη των ΚοινΣΕπ σε τοπικό επίπεδο.

Οι δράσεις του αποσκοπούν στην επίτευξη των ακόλουθων στόχων: α) Τη διαμόρφωση ενός πλαισίου υποστήριξης, καθοδήγησης και ανάπτυξης των ΚοινΣΕπ, β) την παροχή απαραίτητων κεφαλαίων εκκίνησης για τη στήριξη τους στα πρώτα τους βήματα, γ) την εξασφάλιση υπηρεσιών χρηματοδοτικής υποστήριξης σε βραχυπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα, δ) την άρση των νομικών και διοικητικών εμποδίων για τη δημιουργία ευνοϊκών προϋποθέσεων για την ανάπτυξη τους, ε) την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών για τα οφέλη που προκύπτουν από την ανάληψη προγραμμάτων και δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας και στ) την ανάπτυξη συνεργιών με ανάλογους φορείς που δραστηριοποιούνται στο εξωτερικό (διακρατικότητα) για την καλύτερη αξιοποίηση της σχετικής εμπειρίας άλλων κρατών-μελών της Ε.Ε. (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2013β:5-6).

Το Στρατηγικό Σχέδιο διαρθρώνεται σε τρεις άξονες δράσης. Ο πρώτος άξονας αφορά στην υποστήριξη του τομέα με τη δημιουργία Κεντρικού Μηχανισμού Υποστήριξης, Περιφερειακών Μηχανισμών Υποστήριξης και Παρατηρητηρίου Κοινωνικής Οικονομίας. Ο δεύτερος αφορά στην οικονομική υποστήριξη με επιχορηγήσεις, επιδοτήσεις, φοροαπαλλαγές και άλλες δράσεις για την έναρξη και ανάπτυξη της δραστηριότητας των ΚοινΣΕπ. Τέλος, ο τρίτος άξονας στοχεύει στην υποστήριξη των ΚοινΣΕπ με χρηματοδοτικά εργαλεία μέσω φορέων και θεσμών για την ενίσχυση, ανάπτυξη και επέκτασή των λειτουργιών τους (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2013β:7-11).

Για να υποστηριχθεί η θεσμική αλλά και η ουσιαστική ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, σύμφωνα με το συγκεκριμένο Στρατηγικό Σχέδιο,

προβλέπεται να δημιουργηθούν ένας Κεντρικός Μηχανισμός Υποστήριξης της ανάπτυξης και προώθησης των ΚοινΣΕπ, να συσταθεί Εθνικό Παρατηρητήριο για την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα και να αναπτυχθούν υποστηρικτικοί Μηχανισμοί σε περιφερειακό επίπεδο (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2013β:7).

Σκοποί της δημιουργίας Περιφερειακών Υποστηρικτικών Μηχανισμών (στο εξής ΠΜ), είναι: α) η υποστήριξη της σύστασης, λειτουργίας και ανάπτυξης Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων (ΚοινΣΕπ) σε τοπικό επίπεδο και β) η διάχυση και ενίσχυση της «ιδέας» της κοινωνικής οικονομίας μέσω δικτύων συνεργασίας. Οι ΠΜ προβλέπεται να δημιουργηθούν από τοπικούς και περιφερειακούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων των εκπροσώπων της κοινωνίας των πολιτών, οι οποίοι θα συνενώσουν τις δυνάμεις τους, ώστε να υλοποιήσουν αναπτυξιακές δράσεις ανάπτυξης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και των φορέων της (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2013β:9).

Οι ΠΜ στοχεύουν να καλύψουν το σύνολο της χώρας (ένας ΠΜ για κάθε Περιφέρεια), να παρέχουν υπηρεσίες μίας στάσης (one stop shop) για τους κοινωνικούς επιχειρηματίες και τις κοινωνικές επιχειρήσεις καθώς και να αναλάβουν τη λειτουργία κέντρου πληροφόρησης/ενημέρωσης για την κοινωνική οικονομία. Στους ΠΜ προβλέπεται επίσης να λειτουργούν υπηρεσίες όπως: α) Πληροφόρησης, coaching και mentoring για τη δημιουργία και λειτουργία των ΚοινΣΕπ, β) συμβουλευτικής στην κοινωνική επιχειρηματικότητα, εκπαίδευσης και κατάρτισης των μελών των ΚοινΣΕπ καθώς και υπηρεσίες θερμοκοιτίδας, γ) ανάπτυξης νέων υπηρεσιών και προϊόντων, συμπεριλαμβανομένων εκπαιδευτικών δράσεων επιχειρηματικής τεχνογνωσίας, δ) παροχής υπηρεσιών εξωτερικών εξειδικευμένων συνεργατών για την υποστήριξη των κοινωνικών επιχειρήσεων, των υπηρεσιών δικτύωσης με φορείς υποστήριξης της κοινωνικής οικονομίας και υπηρεσιών πρόσβασης σε επιχειρηματικές ευκαιρίες, ε) υποστήριξης νέων κοινωνικών επιχειρηματιών για τη συμμετοχή τους σε προγράμματα χρηματοδότησης, στ) οργάνωσης και λειτουργίας fora, ζ) δικτύωσης των ΚοινΣΕπ σε τοπικό και εθνικό επίπεδο και δημιουργία clusters και η) οργάνωσης διακρατικής συνεργασίας για λογαριασμό των ΚοινΣΕπ (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2013β:18-19).

Οι ΠΜ θα παρέχουν στις ΚοινΣΕπ υποστήριξη, συμβουλευτική, επίσημα εργαλεία και εκπαίδευση για την ανάπτυξη δεξιοτήτων σε θέματα ίδρυσης, οργάνωσης και διοίκησής τους, ανάπτυξης πελατολογίου, πρόσβασης σε υπηρεσίες και συμμετοχής σε δημόσιους διαγωνισμούς, πρόσβασης σε διαφορετικές πηγές χρηματοδότησης, υιοθέτησης επιτυχημένων επιχειρηματικών μοντέλων, εμπέδωσης της κοινωνικής αποστολής και ανάδειξης του κοινωνικού αντίκτυπου από τη λειτουργία της κοινωνικής επιχείρησης κ.ά. Οι ΠΜ προβλέπεται να είναι οι αρμόδιοι φορείς για τη διάχυση/αναγνώριση της ιδέας της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην περιοχή παρέμβασής τους. Επιπλέον, θα αναπτύσσουν δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινωνικού συνόλου και θα επιδιώκουν δικτύωση και διασύνδεση με ακαδημαϊκά και ερευνητικά κέντρα με στόχο τη δημιουργία κατάλληλων υποδομών υποστήριξης σε θέματα διοίκησης, προώθησης της τεχνολογίας και ενσωμάτωσης καινοτομιών στην παραγωγική διαδικασία. Τέλος, θα επιχειρούν δικτύωση με άλλες θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων, δομές υποστήριξης επιχειρηματικότητας και άλλα επιχειρηματικά δίκτυα σε περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2013β:19).

Σκοπός του εν λόγω Στρατηγικού Σχεδίου είναι η άμεση και μακροχρόνια ενεργοποίηση της κοινωνίας των πολιτών, των κοινωνικών εταίρων, των επιχειρηματιών, της τοπικής κοινωνίας, της τοπικής αυτοδιοίκησης, της περιφερειακής διοίκησης και της πολιτείας γενικότερα, με στόχο τη δημιουργία ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2013β:5).

Χρονικά, οι παρεχόμενες υπηρεσίες των ΠΜ προς τις ΚοινΣΕπ θα χωριστούν σε δύο φάσεις: α) Την προκαταρτική (Α΄) φάση, στην οποία θα πραγματοποιείται η προσέγγιση, η πληροφόρηση και η ενημέρωση των δυνητικών κοινωνικών επιχειρηματιών, η εκπόνηση επιχειρηματικών σχεδίων και η εκπαίδευσή τους σε θέματα κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Η διάρκεια της φάσης θα είναι 4 μήνες. β) Στη δεύτερη (Β΄) φάση, θα παρέχονται υπηρεσίες συμβουλευτικής, δικτύωσης μεταξύ κοινωνικών επιχειρήσεων, προώθησης και προβολής των προϊόντων και υπηρεσιών τους, κατάρτισης μελών και εργαζομένων των ΚοινΣΕπ καθώς και υπηρεσίες

ανάπτυξης θερμοκοιτίδας. Η διάρκεια της φάσης αυτής είναι 2 χρόνια (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2013β:19-20).

Με βάση το σχεδιασμό του Στρατηγικού Σχεδίου, θα γίνει πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος για τη δημιουργία Περιφερειακών Μηχανισμών στις 13 περιφέρειες της χώρας. Κατά την προκαταρκτική φάση, θα προκριθούν τρία (3) έως έξι (6) εταιρικά σχήματα ανά Περιφέρεια, ανάλογα με τον ανάλογο πληθυσμό. Στα υποψήφια εταιρικά σχήματα θα συμμετέχουν τουλάχιστον ένας τοπικός φορέας με δημόσιο χαρακτήρα, ένας φορέας συμβουλευτικής στην επιχειρηματικότητα, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών ή/και εγγεγραμμένη στο Μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας ΚοινΣΕπ σε φάση λειτουργίας. Τα προκριθέντα εταιρικά σχήματα θα αναλάβουν τις εξής δράσεις: α) Θα οργανώσουν ημερίδες ενημέρωσης για την κοινωνική οικονομία και τις επιχειρήσεις της, β) θα οργανώσουν τοπικά πιλοτικά fora με την υποστήριξη του Κεντρικού Μηχανισμού, γ) θα διαγνώσουν τις ανάγκες και τις δυνατότητες ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας στην Περιφέρεια τους, δ) θα εκπονήσουν το σχέδιο δράσης τους για δύο χρόνια, ε) θα οργανωθούν στη βάση προδιαγραφών που θα ορίσει ο Κεντρικός Μηχανισμός με τη μορφή Αναπτυξιακών Συμπράξεων του άρθρου 18 του Ν. 4019/2011 και στ) θα οργανώσουν τη διακρατική τους συνεργασία και τη μεταφορά τεχνογνωσίας και καλών πρακτικών σε τοπικό επίπεδο (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2013β:20-21).

Μετά τη λήξη του τετραμήνου, η Ειδική Υπηρεσία για την Κοινωνική Ένταξη και την Κοινωνική Οικονομία (ΕΥΚΕΚΟ), θα επιλέξει το καταλληλότερο εταιρικό σχήμα ανά Περιφέρεια για να λειτουργήσει ως ΠΜ με τη μορφή Αναπτυξιακής Σύμπραξης για δύο χρόνια. Οι επιλεγέντες ΠΜ πρόκειται να επιχορηγούνται τμηματικά βάσει των επιλέξιμων δαπανών του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου για τη Δ' Προγραμματική Περίοδο, για χρονικό διάστημα ενός έτους και στη βάση της επίτευξης των προβλεπόμενων στόχων τους (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2013β:23-24).¹¹⁵

¹¹⁵ Ως δείκτες εκροών των έργων τους θα εξετάζονται μεταξύ άλλων ο αριθμός των επιχειρησιακών σχεδίων που θα εκπονούν και ως δείκτης αποτελέσματος το ποσοστό των εγκεκριμένων σχεδίων για επιχορήγηση των ΚοινΣΕπ. Ο βαθμός ικανοποίησης του δείκτη αυτού (άνω του 80%) θα είναι κριτήριο για την αποπληρωμή του Δικαιούχου ΠΜ, καθώς και κριτήριο για τη συνέχιση της επιχορήγησής του για έναν ακόμη χρόνο (Result Based Management) (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2013β:23-24).

Μετά τη σύσταση των ΠΜ, οι υπό σύσταση ΚοινΣΕπ θα μπορούν να απευθύνονται σε αυτούς τους Μηχανισμούς, προκειμένου να υποστηριχθούν για την ίδρυση και τη λειτουργία τους. Οι ΠΜ θα αναλαμβάνουν τη διεκπεραίωση όλων των διοικητικών και διαχειριστικών υποχρεώσεων που απορρέουν από την πρόσκληση επιχορήγησης για λογαριασμό των πελατών τους, στοιχείο που θα αποφέρει έσοδα από την εν λόγω παροχή υπηρεσιών. Οι Αναπτυξιακές Συμπράξεις, εφόσον συνεχίσουν τη λειτουργία τους μετά τη λήξη της συγχρηματοδότησης από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, θα πρέπει να αλλάξουν τη νομική τους μορφή και να μετατραπούν είτε σε ΚοινΣΕπ, είτε εναλλακτικά σε κοινοπραξίες ή άτυπες δικτύώσεις μεμονωμένων φορέων (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2013β:24).

Στην ενότητα αυτή παρουσιάστηκε η νομική μορφή των κοινωνικών συνεταιρισμών περιορισμένης ευθύνης (ΚοιΣΠΕ) του Ν. 2717/1999, που αποτελούν κοινωνικές επιχειρήσεις εργασιακής ένταξης και επανένταξης ευάλωτων κοινωνικών ομάδων (ψυχικά πάσχοντες) στη χώρα μας. Στη συνέχεια, εξετάστηκαν οι δυνατότητες της αξιοποίησης του νέου νόμου (4019/2011, ΦΕΚ 216 Α/30-9-2011) του Υπουργείου Εργασίας για την ολοκληρωμένη θεσμική κατοχύρωση των κοινωνικών επιχειρήσεων σχετικά με το φορολογικό πλαίσιο, τις μεθόδους χρηματοδοτικής υποστήριξης καθώς και την εκ νέου οργάνωση και ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα.

Παράλληλα, παρουσιάστηκαν οι ευκαιρίες που ανακύπτουν με το νέο Στρατηγικό Σχέδιο (2013) για την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, ως προς τις δυνατότητες ανάπτυξης και λειτουργίας Περιφερειακών Υποστηρικτικών Μηχανισμών για την ανάπτυξη των ΚοινΣΕπ σε τοπικό επίπεδο.

Με βάση την ανάλυση της σημασίας των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα, της συμβολής των ευρωπαϊκών στρατηγικών, δράσεων και προγραμμάτων, του θεσμικού πλαισίου για την κοινωνική οικονομία στην Ελλάδα και του στρατηγικού σχεδίου για την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στη χώρα μας, στην επόμενη ενότητα συνοψίζεται η ανάλυση των θεμάτων αυτών.

2.5 Σύνοψη

Σκοπός του δεύτερου κεφαλαίου ήταν η εξέταση της σημασίας και της ειδικότερης αποστολής των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων για την απασχόληση και την τοπική ανάπτυξη στην Ελλάδα, μέσα από επίσημες μελέτες και έρευνες. Έμφαση επίσης δόθηκε, στην παρουσίαση του ρόλου των ευρωπαϊκών στρατηγικών, δράσεων και προγραμμάτων, ενώ μελετήθηκε και παρουσιάστηκε μέρος από το θεσμικό πλαίσιο για την κοινωνική οικονομία και τις κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα και το νέο στρατηγικό σχέδιο για τον τομέα αυτόν.

Στην πρώτη ενότητα αποσαφηνίστηκαν οι παράγοντες που συνέβαλαν στην ανάπτυξη (αλλά και τη καθυστέρησή της) της κοινωνικής οικονομίας στη χώρα μας. Στην όλη στοιχειοθέτηση παρουσιάστηκαν συνοπτικά τα αποτελέσματα ερευνών και μελετών που πραγματοποιήθηκαν σε ευρωπαϊκό επίπεδο και αποτύπωναν σε κάποιο βαθμό την κατάσταση του τομέα στη χώρα μας.

Στη συνέχεια, παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα μελετών και ερευνών που διεξήχθησαν σε εθνικό επίπεδο από: α) Το Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας (2002), β) το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (2005), γ) το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ) (Μητροσύλη, 2007), δ) το Πάντειο Πανεπιστήμιο (Ζάννης και Δεμαθάς, 2005), ε) τον Πολυζωΐδη (2008), στ) το Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (2010) καθώς και ζ) από το συνδυασμό των παραδοτέων μελετών και ερευνών που εκπονήθηκαν κατά τη διάρκεια των δύο Εθνικών Θεματικών Δικτύων της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL, προκειμένου να περιγραφούν οι νομικές μορφές, ο ρόλος, ο αριθμός, τα εμπόδια, η συμβολή, η σημασία και η λειτουργία των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων και να εξεταστεί η υφιστάμενη κατάσταση στην Ελλάδα ως προς την απασχόληση και την τοπική ανάπτυξη.

Μείζονος σημασίας είναι ένα πρώτο γενικότερο συμπέρασμα, ότι η κοινωνική οικονομία στην Ελλάδα δεν έχει αναδειχθεί ως έννοια και δεν υλοποιήθηκε στην πράξη στο βαθμό που έχει υιοθετηθεί και αναπτυχθεί σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση του αριθμού των

οργανώσεων της, όπως είναι οι αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρείες, τα σωματεία και οι συνεταιριστικές οργανώσεις. Οι νέες δράσεις των οργανώσεων της, προσανατολίζονται κατά κύριο λόγο στην καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, τη φροντίδα των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού, την παροχή αγαθών και υπηρεσιών σε τομείς όπως η υγεία, η στέγαση, η κοινωνική πρόνοια, η εκπαίδευση και κατάρτιση, ο πολιτισμός και το περιβάλλον καθώς και στην ενίσχυση της αγοράς εργασίας και της τοπικής ανάπτυξης.

Επίσης, τα τελευταία χρόνια εντοπίζονται στον ίδιο τομέα νέες μορφές οργανώσεων με επιχειρηματικό ενδιαφέρον, οι κοινωνικές επιχειρήσεις. Αυτές, παρ' όλα τα προβλήματά τους στη χώρα μας, είναι ιδιαίτερα σημαντικές, γιατί συντελούν στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας και τη δημιουργία νέων μορφών επιχειρηματικότητας, παρέχουν καινοτόμα προϊόντα και υπηρεσίες, ενώ παράλληλα καλύπτουν κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες. Μέχρι πρόσφατα, το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο δεν αναγνώριζε εξ' ολοκλήρου τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας. Αποτέλεσμα ήταν η απουσία μοντέλου λειτουργίας των οργανώσεων του και η έλλειψη χρηματοδότησής τους.

Στη δεύτερη ενότητα εξετάστηκε η συμβολή των ευρωπαϊκών προγραμμάτων για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας ως μοχλών ενδυνάμωσης της τοπικής ανάπτυξης και της απασχόλησης, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση και την Κοινωνική Ενσωμάτωση, τα Εθνικά Σχέδια Δράσης καθώς και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης.

Η ανάπτυξη των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων στη χώρα μας, σχετίζεται περισσότερο με την κινητοποίηση, την υποστήριξη, τις πολιτικές της Ε.Ε., δηλαδή με θεσμικές διαδικασίες που έρχονται από το εξωτερικό, παρά με την παράδοση στον εθελοντισμό και την αυτο-οργάνωση των πολιτών. Οι δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέσω των προγραμμάτων της, λειτούργησαν και λειτουργούν ως εργαλεία υποκίνησης και ενδυνάμωσης της εθνικής και τοπικής στρατηγικής ανάπτυξης. Επιπλέον, η συμβολή της κοινωνικής οικονομίας για την προστασία ευπαθών κοινωνικών ομάδων, την επιχειρηματική και οικονομική στήριξη και την αύξηση της απασχόλησης σε τοπικό επίπεδο, είναι πολύ σημαντική.

Η εξέταση και η μελέτη των επίσημων κειμένων της Ε.Ε., καταδεικνύει ότι η κοινωνική οικονομία αποτελεί απαραίτητη ανάγκη για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, καθώς συμβάλλει στην τοπική ανάπτυξη, δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, προωθεί την κοινωνική συμμετοχή και αξιοποιεί το τοπικό κοινωνικό κεφάλαιο.

Στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών προγραμμάτων και πρωτοβουλιών και με τη βοήθεια της κοινοτικής χρηματοδότησης, έχουν υλοποιηθεί πολλές συνεργασίες και συμπράξεις με στόχο να υποστηριχτούν οι άνεργοι και να ενσωματωθούν οι κοινωνικά αποκλεισμένοι, ιδίως σε τοπικό επίπεδο. Η κινητικότητα αυτή και η διαμόρφωση των Τοπικών Σχεδίων Δράσης, είχαν και έχουν θετικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή, τις πολιτικές απασχόλησης και την ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος. Η πλειονότητα αυτών των συνεργασιών στοχεύουν στη μείωση της ανεργίας και την κοινωνική ενσωμάτωση πληθυσμιακών ομάδων με συγκεκριμένα προβλήματα και χρηματοδοτούνται κατά ένα μεγάλο μέρος από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τους Θεσμούς της.

Παρά τις σημαντικές εξελίξεις που έχουν πραγματοποιηθεί τελευταία στην Ελλάδα, το αίτημα για την τοπική ανάπτυξη δεν έχει ικανοποιηθεί επαρκώς. Σοβαρό εμπόδιο αποτελεί το γεγονός ότι η δραστηριότητα των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων στη χώρα μας, συνδέονται σε βαθμό εξάρτησης με τις πολιτικές και τα προγράμματα της Ε.Ε. και υποτιμάται η ενεργοποίηση της ίδιας της κοινωνίας, ενώ οι διοικητικές αδυναμίες του κράτους και η απουσία εξειδικευμένου προσωπικού διογκώνουν το πρόβλημα.

Στην τρίτη ενότητα, παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα των δύο Εθνικών Θεματικών Δικτύων της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL και τα μοντέλα κοινωνικών επιχειρήσεων που προέκυψαν από τις διεργασίες του πρώτου κύκλου υλοποίησής της. Αυτά ήταν ο Συνεταιρισμός, η Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης (ΕΠΕ), ο Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ), η Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία (ΑΜΚΕ), το μοντέλο της Θερμοκοιτίδας Επιχειρήσεων (Business Incubator) και το μοντέλο της «Κοινωνικής Δικαιόχρησης» (Social Franchising).

Στη συνέχεια, αναλύθηκαν και ταξινομήθηκαν τα κυριότερα προβλήματα της λειτουργίας των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα, με βάση κυρίως την εμπειρία της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL.

Τα εμπόδια αυτά μπορούν να συνοψιστούν σε πέντε άξονες: Πρώτον, στην καθυστέρηση δημιουργίας ολοκληρωμένου και στοχευμένου θεσμικού πλαισίου¹¹⁶ για τις οργανώσεις και τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, με αποτέλεσμα την έλλειψη μηχανισμών χρηματοδοτικής ενίσχυσης, τόσο από το κράτος μέσω εθνικών και ευρωπαϊκών προγραμμάτων, όσο και από τους χρηματοπιστωτικούς φορείς μέσω χρηματοδοτικών εργαλείων και θεσμών. Δεύτερον, στην απουσία προγραμμάτων υποστήριξης και συμβουλευτικής για την αναβάθμιση της λειτουργίας των φορέων του εν λόγω τομέα. Τρίτον, στη δυσκολία δικτύωσης και ανάπτυξης συμμαχιών/συνεργιών τόσο στο εσωτερικό του τομέα, μεταξύ δηλαδή των φορέων του, όσο και ευρύτερα, με φορείς της αγοράς και του κράτους. Τέταρτον, στην απουσία εξειδικευμένων ατόμων για τη στελέχωση των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας, ως προς το διαχειριστικό και διοικητικό τους μέρος, εξαιτίας της έλλειψης εκπαιδευτικών προγραμμάτων για την απόκτηση τεχνογνωσίας και δεξιοτήτων. Πέμπτον, στην έλλειψη ευαισθητοποίησης των πολιτών ως προς τις δυνατότητες της κοινωνικής οικονομίας, λόγω της απουσίας δράσεων ενημέρωσης για την κοινωνία.

Στην τέταρτη ενότητα παρουσιάζεται η πρώτη επίσημη θεσμοθετημένη μορφή κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα, αυτή των Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ). Στη συνέχεια, αξιολογείται ο νέος νόμος για την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα που ψηφίστηκε το 2011. Το νέο θεσμικό πλαίσιο στοχεύει στη νομική κατοχύρωση του χώρου της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, την καταγραφή των φορέων του και την αναγνώριση των υφιστάμενων οργανώσεων του μέσω της θέσπισης του Γενικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας. Ο νόμος αυτός δημιουργεί ευνοϊκό περιβάλλον για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας ώστε να αποδώσει πολλαπλάσια οφέλη στα πεδία της απασχόλησης ευπαθών ομάδων

¹¹⁶ Πρόσφατα ψηφίστηκε ο νέος νόμος του Υπουργείου Εργασίας, ο Ν. 4019/2011, που φέρει τον τίτλο: «Κοινωνική Οικονομία, Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις», ο οποίος δίνει «νέα πνοή» στα ζητούμενα του χώρου.

πληθυσμού, της επανένταξης αποκλεισμένων κοινωνικά ομάδων, της καταπολέμησης των διακρίσεων, της παροχής ποιοτικών κοινωνικών υπηρεσιών, της προώθησης των εναλλακτικών μορφών επιχειρηματικότητας και στην εν τέλει, ουσιαστική στήριξη των τοπικών κοινωνιών.

Από τον ίδιο νόμο, προκύπτει μια νέα μορφή κοινωνικής επιχείρησης που βασίζεται στη νομική μορφή του αστικού συνεταιρισμού, η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση. Η επιχείρηση αυτή μπορεί να ενισχύεται από πόρους που προέρχονται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και από το Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας. Η νέα μορφή κοινωνικής επιχείρησης, υπό τη συντομογραφία ΚοινΣΕπ, διακρίνεται σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με τον ειδικότερο σε κάθε περίπτωση σκοπό της. Τις ΚοινΣΕπ Ένταξης, Κοινωνικής Φροντίδας και Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού.

Στο τέλος της ίδιας ενότητας (τέταρτης), εκτιμήθηκαν οι δυνατότητες ανάπτυξης των κοινωνικών επιχειρήσεων με την υποστήριξη του Στρατηγικού Σχεδίου Ανάπτυξης του τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας του Υπουργείου Εργασίας (2013) και εξετάστηκαν οι ευκαιρίες για τη δημιουργία Περιφερειακών Υποστηρικτικών Μηχανισμών για την ανάπτυξη των ΚοινΣΕπ σε τοπικό επίπεδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Εισαγωγή

Σκοπός του ερευνητικού μέρους της διδακτορικής διατριβής, είναι να απαντήσει στο βασικό ερώτημά της: Πόσο στηρίζουν ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας και οι κοινωνικές επιχειρήσεις ειδικότερα, την απασχόληση ευπαθών κοινωνικών ομάδων σε τοπικό κυρίως επίπεδο;

Μεθοδολογικά, μελετήθηκαν έρευνες με αντικείμενο την κοινωνική επιχειρηματικότητα σε συγκεκριμένες περιοχές στην Ελλάδα και πραγματοποιήθηκε έρευνα σε δύο επίπεδα, ώστε να αποτυπωθεί η σημασία της στην τοπική της διάσταση: *Πρώτον*, εξετάστηκε η συμβολή ενός ολοκληρωμένου ευρωπαϊκού προγράμματος στήριξης και δημιουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων σε τοπικές περιοχές παρέμβασης και, *δεύτερον*, διερευνήθηκε, μέσα από τις γνώμες στελεχών θεσμικών φορέων, οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας, κοινωνικών επιχειρήσεων αλλά και ανέργων συγκεκριμένης ομάδας στόχου, η κατάσταση της κοινωνικής οικονομίας και οι δυνατότητες ανάπτυξης πεδίου κοινωνικής επιχειρηματικότητας, συγκεκριμένα στο Δήμο Καβάλας.

Στην πρώτη ενότητα αξιολογούνται και παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας του Κέντρου Κοινωνικών και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΚΟΕ) του τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007) για τις στοχευμένες μελέτες ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και του ΤΕΙ Καλαμάτας (Μπιτσάνη, Σταυρουλάκης, Πανάγου, Σταυρογιάννης, Τρανταφυλλοπούλου, Μαυρέας, Μπουλές, 2008) για την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Στη δεύτερη ενότητα περιγράφονται το δείγμα, τα μεθοδολογικά εργαλεία, η μέθοδος, η διαδικασία επεξεργασίας των δεδομένων και τα αποτελέσματα του έργου της Αναπτυξιακής Σύμπραξης (Α.Σ.) «Κοινωνικό Επιχειρείν», της Κοινοτικής

Πρωτοβουλίας (Κ.Π.) EQUAL.¹¹⁷ Το συγκεκριμένο έργο εξετάζεται ως προς την επίτευξη των στόχων του, την πορεία υλοποίησής του και την αποτελεσματικότητα των δράσεών του. Τα αποτελέσματα βασίζονται στην επεξεργασία των ερωτηματολογίων της τελικής εξωτερικής αξιολόγησης του έργου (Ενέργεια ΙΙ), σύμφωνα με τις απόψεις των στελεχών των εμπλεκόμενων φορέων.¹¹⁸ Η μελέτη αυτή μπορεί να στηρίζει την υπόθεση εργασίας της διατριβής, αλλά και να αναδείξει επιμέρους σημεία για την αξιολόγηση του έργου της Κ.Π. EQUAL.

Η εξέταση και η επεξεργασία των ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκε την περίοδο από 10/01/2009 έως 30/06/2009 και ανέλυσε από την οπτική γωνία της Αναπτυξιακής Σύμπραξης (Α.Σ.), τους σημαντικούς παράγοντες που επηρέασαν την υλοποίηση του έργου. Τα ευρήματα του ερωτηματολογίου αποτύπωναν την κατάσταση της συνολικής πορείας του συγκεκριμένου έργου μέσα από τις απόψεις των νόμιμων εκπροσώπων και των στελεχών των εταίρων του έργου. Για το πώς δηλαδή, αυτοί αξιολόγησαν την υλοποίηση, την επιτυχία και τη βιωσιμότητά του. Τα συμπεράσματα βοηθούν στην κατανόηση κατά πόσο ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα για την κοινωνική οικονομία μπορεί να συμβάλλει αποτελεσματικά στην ανάπτυξη πεδίων κοινωνικής επιχειρηματικότητας και στήριξης ευπαθών ομάδων πληθυσμού σε τοπικό επίπεδο, ώστε να σημειωθεί η συμβολή παρόμοιων έργων στη χώρα μας.

Στην ακόλουθη ενότητα (τρίτη), παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας πεδίου για τον προσδιορισμό ευκαιριών ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας και ενδυνάμωσης της απασχόλησης ευπαθών κοινωνικών ομάδων στο Δήμο Καβάλας και περιγράφονται το δείγμα, τα εργαλεία, η τεχνική μέθοδος, η διαδικασία ανάλυσης των δεδομένων. Επιλέχθηκε ο Δήμος Καβάλας που συνδυάζει όλα εκείνα τα στοιχεία που είχαν και οι τρεις πόλεις του έργου της Κ.Π. EQUAL σε επίπεδο αρμόδιων θεσμικών και τοπικών φορέων αλλά και αναγκών ανάπτυξης προγραμμάτων κοινωνικής οικονομίας και στήριξης της επιχειρηματικότητας/απασχόλησης. Επιπλέον, εξετάστηκε η ίδια ηλικιακή ομάδα

¹¹⁷ Ως προς τον προγραμματικό σχεδιασμό του έργου της, την πορείας της, την εξέταση των μηχανισμών παρακολούθησης, διαχείρισης και ελέγχου και την αποτελεσματικότητα του έργου της.

¹¹⁸ Για το λόγο αυτό ζητήθηκε άδεια από τους εκπροσώπους του Συντονιστή εταίρου (Εκπαιδευτικός Οργανισμός Άκμων Α.Ε.) να παραχωρηθούν και να χρησιμοποιηθούν τα ήδη ηλεκτρονικά συμπληρωμένα ερωτηματολόγια (ανώνυμα), ώστε να αποτυπωθεί πρόσθετη εικόνα του έργου ως προς την ομάδα στόχου (άνεργοι ηλικίας 45 έως 64 ετών).

ανέργων (άνεργοι 45 ετών και άνω)¹¹⁹ με το έργο της Α.Σ. «Κοινωνικό Επιχειρείν».¹²⁰ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο από 01/03/2012 έως 31/09/2013.

Στόχοι της μελέτης-περίπτωσης του Δήμου Καβάλας ήταν να αποτυπωθεί ο βαθμός ανάπτυξης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στην περιοχή, το επίπεδο στήριξης της απασχόλησης από τους θεσμικούς, τους κοινωνικούς και τους τοπικούς φορείς (μέσω εθνικών και ευρωπαϊκών προγραμμάτων) καθώς και η κατάσταση/ανάγκες της περιοχής για δράσεις ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας και στήριξης ευπαθών κοινωνικών ομάδων. Επιμέρους στόχοι ήταν να εντοπισθούν τα χαρακτηριστικά των ανέργων ηλικίας άνω των 45 ετών και να διερευνηθούν οι ανάγκες/προτιμήσεις τους για ανάπτυξη ευέλικτων μορφών επιχειρηματικότητας.

Τα πορίσματα της έρευνας στο συγκεκριμένο Δήμο, μπορούν α) να αναδείξουν τους τομείς που ευνοούν την ανάληψη πρωτοβουλιών επιχειρηματικής δραστηριοποίησης των ανέργων αυτών, β) να συμβάλουν στην κατανόηση των αναγκών και των δυνατοτήτων στήριξης της απασχόλησης μέσω της κοινωνικής οικονομίας στη συγκεκριμένη περιοχή, γ) να αποτελέσουν πηγή πληροφόρησης για τη δημιουργία τοπικών δομών στήριξης και σύστασης κοινωνικών επιχειρήσεων, δ) να δικτυώσουν και να ενημερώσουν τα αρμόδια στελέχη των φορέων και τους πολίτες για τα θέματα αυτά, ε) να υποστηρίξουν δράσεις εκπαίδευσης, κατάρτισης, συμβουλευτικής για την καταπολέμηση της ανεργίας και τη διάδοση καλών πρακτικών καθώς και δ) να οδηγήσουν στο σχεδιασμό και υλοποίηση αναπτυξιακών προγραμμάτων.

Το κεφάλαιο κλείνει (τέταρτη ενότητα), με τα βασικά συμπεράσματα της έρευνας και την ανάλυσή της.

¹¹⁹ Που παρουσιάζει αυξημένη ανεργία και ιδιαίτερες ανάγκες στο συγκεκριμένο Δήμο.

¹²⁰ Για τους λόγους αυτούς, η δημιουργία ενός οδηγού ημι-δομημένης συνέντευξης (στελέχη θεσμικών τοπικών φορέων) και ενός ερωτηματολογίου (άνεργοι ομάδας στόχου) βασίστηκε στα ερωτηματολόγια της έρευνας του Κέντρου Κοινωνικών και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΚΟΕ) του τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου που είχαν αναλάβει εκ μέρους της Α.Σ. να μελετήσουν στοχευμένα τρεις (3) περιοχές παρέμβασης, ώστε να πραγματοποιηθεί συγκριτική ανάλυση των αποτελεσμάτων.

3.1 Έρευνες/Μελέτες για τη συμβολή των κοινωνικών επιχειρήσεων στη στήριξη της απασχόλησης και την τοπική ανάπτυξη στην Ελλάδα

Σχετικά με την ελληνική απόδοση, οι αξιολογήσεις της Ε.Ε. υπογραμμίζουν τα εξαιρετικά περιορισμένα αποτελέσματα για την τοπική ανάπτυξη και τη δραστηριοποίηση των κοινωνικών επιχειρήσεων (Ε.Ε., 2004b, Σακελλαρόπουλος, 2006:141). Στη χώρα μας παρατηρείται περιορισμένος αριθμός μελετών που έχουν επιχειρήσει τη διερεύνηση και τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών και των δραστηριοτήτων των κοινωνικών επιχειρήσεων σε τοπική διάσταση.

Εντούτοις, σημαντικές πηγές αποτελούν τα αποτελέσματα της έρευνας του Κέντρου Κοινωνικών και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΚΟΕ) του Παντείου Πανεπιστημίου (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007) καθώς και του ΤΕΙ Καλαμάτας (Μπιτσάνη κ.ά., 2008).

Σημαντική μελέτη για τη διερεύνηση του τρόπου λειτουργίας των κοινωνικών επιχειρήσεων σε τοπικό επίπεδο και τη στήριξη της εργασίας ευπαθών κοινωνικών ομάδων στην Ελλάδα, εκπονήθηκε το 2007 από το Κέντρο Κοινωνικών και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΚΟΕ) του τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007).

Πραγματοποιήθηκε σε τρεις περιοχές/Δήμους (Δήμοι Περιστερίου, Δράμας και Τρίπολης). Τα αποτελέσματα των τριών μελετών αποσκοπούσαν στην αποτύπωση της κατάστασης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στους τρεις υπό εξέταση Δήμους καθώς και στη διαμόρφωση του προφίλ των ανέργων που είναι δυνατό να αναπτύξουν κοινωνική επιχειρηματικότητα. Η ποιοτική έρευνα απεικόνισε τις απόψεις 60 στελεχών των τριών Δήμων (20 σε κάθε Δήμο) και το προφίλ 90 ατόμων της ομάδας στόχου (30 σε κάθε Δήμο) (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007).

Παρά τις επιφυλάξεις λόγω του περιορισμένου δείγματος, από τα αποτελέσματα που προέκυψαν, θα μπορούσαν να διατυπωθούν ορισμένα βασικά συμπεράσματα.

Σύμφωνα με τις απόψεις των ερωτώμενων, οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας στους τρεις Δήμους είχαν τις εξής μορφές: Συνεταιρισμοί, σύλλογοι και

πρωτοβουλίες πολιτών, εταιρείες αλληλοβοήθειας, εθελοντικές ενώσεις, μη κυβερνητικές - μη κερδοσκοπικές οργανώσεις και οργανώσεις της Εκκλησίας. Οι φορείς αυτοί λειτουργούσαν ικανοποιητικά και τα μέλη τους ήταν ευαισθητοποιημένα και αποτελεσματικά. Προσανατολιζόνταν στην παραγωγή αγροτικών κυρίως προϊόντων και την κάλυψη αναγκών κοινωνικής στήριξης, εκπαίδευσης, παροχής τροφής, ένδυσης, στέγης, οικονομικής στήριξης, κατάρτισης και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Τα χαρακτηριστικά τους ήταν άμεσα συνδεδεμένα με τις ανάγκες και τους προσανατολισμούς της τοπικής κοινωνίας (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007).

Από την άλλη μεριά, οι παραπάνω οργανώσεις ήταν σχετικά ανεπαρκείς για να καλύψουν τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας. Οι κυριότεροι λόγοι ήταν η αδύναμη οικονομική τους κατάσταση, η έλλειψη χρηματοδοτικής στήριξης από εθνικούς και κοινοτικούς πόρους και η έλλειψη (έως τότε) λειτουργικού θεσμικού πλαισίου. Στις περιοχές αυτές δεν υλοποιούνταν αποτελεσματικά προγράμματα απασχόλησης για την ένταξη και επανένταξη ανέργων στην αγορά εργασίας και απουσίαζε η ενημέρωση και η συμβουλευτική για την κοινωνική επιχειρηματικότητα (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007).

Τα πιθανά πεδία της οικονομίας, στα οποία η ομάδα στόχος (άνεργοι άνω των 45 ετών) θα επιθυμούσε να αναπτύξει επιχειρηματική δραστηριότητα (κοινωνική επιχειρηματικότητα), ήταν, με σειρά προτεραιότητας, η υλοποίηση δράσεων προαγωγής υγείας και κοινωνικής φροντίδας, η ανάπτυξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων, οι ενέργειες προστασίας του περιβάλλοντος και η δημιουργία επιχειρήσεων τοπικής οικονομίας (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007).

Μια άλλη έρευνα που διεξήχθη με αντικείμενο τη δυνατότητα ανάπτυξης των κοινωνικών επιχειρήσεων στην περιφέρεια, στο πεδίο του πολιτισμού κυρίως, ήταν του ΤΕΙ Καλαμάτας (Μπιτσάνη κ.ά., 2008).

Από την έρευνα αυτή, αντλούνται στοιχεία για την ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων, των αναγκών της τοπικής αγοράς καθώς και οι δυνατότητες εμπλοκής των ευπαθών ομάδων (στο Νομό Αιτωλοακαρνανίας) στην όλη διαδικασία (Μπιτσάνη κ.ά., 2010).

Η μελέτη του ΤΕΙ Καλαμάτας ανέδειξε τις αδυναμίες που υπάρχουν στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας όπως η έλλειψη συντονισμένων δράσεων, η έλλειψη υποστηρικτικών δομών ενίσχυσης της κοινωνικής οικονομίας, η αδυναμία από πλευράς τοπικής αυτοδιοίκησης να αναλάβει τέτοιου είδους πρωτοβουλίες, η έλλειψη συντονισμού των κοινωνικών και οικονομικών φορέων και η απουσία συνεργατικού πνεύματος τόσο μεταξύ των ατόμων μεταξύ τους, όσο και μεταξύ αυτών και των επιχειρήσεων (Μπιτσάνη κ.ά., 2008, Μπιτσάνη κ.ά., 2010).

Από τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας, προκύπτει ότι η σύσταση κοινωνικών επιχειρήσεων στη συγκεκριμένη περιοχή κρίνεται αναγκαία, καθώς μπορούν να λειτουργήσουν επικουρικά και να εμπλουτίσουν τις παραδοσιακές κοινωνικές υπηρεσίες, λειτουργώντας έτσι ως μοχλός ανάδειξης των ιδεών του εθελοντισμού, των αξιών της κοινωνίας, του περιβάλλοντος και του πολιτισμού. Η σύσταση κοινωνικών επιχειρήσεων μπορεί επίσης να αποτελέσει παράγοντα καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς μπορούν να εντάξουν στις παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνίας άτομα, που βρίσκονται σε συνθήκες αποκλεισμού, αλλά και να αποτελέσουν παράγοντα αναζωογόνησης των ορεινών περιοχών (Μπιτσάνη κ.ά., 2008, Μπιτσάνη κ.ά., 2010).

Έχοντας διαπιστώσει τον περιορισμένο αριθμό ερευνών που έχουν επιχειρήσει να μελετήσουν τη συμβολή της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα για τη στήριξη της απασχόλησης ευπαθών κοινωνικών ομάδων σε τοπικό επίπεδο, πραγματοποιήθηκαν δύο έρευνες:

Η μία ολοκληρώθηκε με στατιστική επεξεργασία ερωτηματολογίων στελεχών φορέων που συμμετείχαν σε ευρωπαϊκό έργο για τη στήριξη ανάπτυξης κοινωνικών επιχειρήσεων σε τοπικό επίπεδο.¹²¹ Η δεύτερη πραγματοποιήθηκε με ποσοτική αλλά και ποιοτική ανάλυση δεδομένων και συμπερασμάτων (2 επίπεδα έρευνας), που προέκυψαν μέσω προσωπικών συνεντεύξεων, σε στελέχη/εκπροσώπους φορέων αλλά και σε ανέργους στην περιοχή του Δήμου Καβάλας.

¹²¹ Εξέταση των αποτελεσμάτων του έργου της Αναπτυξιακής Σύμπραξης (Α.Σ.) «Κοινωνικό Επιχειρείν» της Κ.Π. EQUAL «45-65 Επιστροφή» (β' κύκλου) που στόχευε στην ανάπτυξη κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε τοπικό επίπεδο ώστε να διερευνηθεί η δυνατότητα και οι ευκαιρίες ανάπτυξης πρωτοβουλιών ανέργων για επιχειρηματική ανάπτυξη και προώθηση στην απασχόλησής τους.

Ειδικότερα, η έρευνα πεδίου ανάπτυξης προγραμμάτων κοινωνικής επιχειρηματικότητας, απασχόλησης και τοπικής ανάπτυξης στο Δήμο Καβάλας, πραγματοποιήθηκε μέσα από απόψεις στελεχών των αρμόδιων φορέων που δραστηριοποιούνταν στην περιοχή του Δήμου Καβάλας με τη χρήση οδηγού συνέντευξης, αλλά και από απαντήσεις και γνώμες ανέργων (ηλικίας 45 ετών και άνω), ώστε να εξεταστούν, να διερευνηθούν, να αποτυπωθούν και να αναλυθούν η κατάσταση, τα προβλήματα, οι ευκαιρίες και οι δυνατότητες ανάπτυξης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας αλλά και των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων σε τοπικό επίπεδο, με την υποστήριξη κυρίως θεσμικών, δημόσιων και ιδιωτικών φορέων και με ταυτόχρονη υποστήριξη των ευρωπαϊκών προγραμμάτων και δράσεων.

3.2 Εξέταση του έργου της Αναπτυξιακής Σύμπραξης «Κοινωνικό Επιχειρείν» της Κ.Π. EQUAL «45-65 Επιστροφή» (β' κύκλου)

Στόχος του έργου με τίτλο «45-64: Επιστροφή», ήταν η υποστήριξη ενηλίκων ατόμων -άνω των 45 ετών- που αντιμετώπιζαν κοινωνικό αποκλεισμό ή αποκλεισμό από την αγορά εργασίας.¹²² Εργαλεία του προγράμματος ήταν η ανάπτυξη μορφών προσέγγισης, συμβουλευτικής, κατάρτισης και ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Μέθοδοι του ήταν επιστημονικές μελέτες και έρευνες για την ολοκληρωμένη και αποτελεσματική υποστήριξη της κοινωνικής ένταξης.

Από το έργο προέκυψε η δημιουργία μικρών ευέλικτων συνεταιριστικών επιχειρήσεων στους Δήμους Περιστερίου, Δράμας και Τρίπολης, σε προνομιακά πεδία ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Αυτές βασίστηκαν στα ενδιαφέροντα και τις κλήσεις των ωφελούμενων (διανομή φαγητού, οικολογικά/βιολογικά προϊόντα, δημιουργία εναλλακτικών πηγών ενέργειας, αγροτουρισμός, διαχείριση και ανακύκλωση αντικειμένων, υπηρεσίες κατ' οίκον, παροχή φροντίδας κ.λπ.).

Τα σημαντικότερα προϊόντα του έργου ήταν, η δημιουργία τριών δομών στήριξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στους Δήμους Περιστερίου, Τρίπολης και Δράμας (που στελεχώθηκαν από συμβούλους κοινωνικής επιχειρηματικότητας) και η σύσταση και λειτουργία πέντε νέων κοινωνικών επιχειρήσεων με συμμετοχή των ωφελουμένων (καταρτισμένων) του έργου.¹²³

Επιμέρους προϊόντα του έργου ήταν, η εκπόνηση ερευνών και μελετών για τη στρατηγική ανάπτυξης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στις περιοχές παρέμβασης καθώς και η παραγωγή υλικού πληροφόρησης και ενημέρωσης του γενικού πληθυσμού και της ομάδας στόχου για τη βιωσιμότητα των νεοϊδρυθέντων κοινωνικών επιχειρήσεων.

¹²² Οι άνεργοι στις περιοχές παρέμβασης εμφανίζονταν σε υψηλά ποσοστά, εγκλωβίζονταν στο κοινωνικό περιθώριο και στερούνταν ευκαιρίες ένταξης στην αγορά εργασίας.

¹²³ Η Α.Σ. πραγματοποίησε υπηρεσίες υποστήριξης, ώστε οι κοινωνικές επιχειρήσεις και οι δομές να είναι βιώσιμες και μετά την ολοκλήρωσή του έργου.

Δείγμα, μεθοδολογία και τεχνική επεξεργασίας δεδομένων

Η εξέταση του έργου της Α.Σ. «Κοινωνικό Επιχειρείν», διενεργήθηκε με τη συνεισφορά του Συντονιστή εταίρου της Αναπτυξιακής Σύμπραξης (Εκπαιδευτικός Οργανισμός Άκμων Α.Ε), ο οποίος παραχώρησε για χρήση τα έντεκα ηλεκτρονικά συμπληρωμένα (ανώνυμα) ερωτηματολόγια από την τελική εξωτερική αξιολόγηση (Ενέργεια ΙΙ) του έργου.

Οι εταίροι της Α.Σ. ήταν: Ο Εκπαιδευτικός Οργανισμός Άκμων Α.Ε., ο Δήμος Περιστερίου, η Δημοτική Επιχείρηση Επαγγελματικής Κατάρτισης Δήμου Τρίπολης, η Δημοτική Επιχείρηση Επαγγελματικής Κατάρτισης Δήμου Δράμας, το Επιμελητήριο Δράμας, η Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου (ΕΣΕ.Ε.), το Κέντρο Ανάπτυξης Ελληνικού Εμπορίου (ΚΑΕΛΕ), το Κέντρο Κοινωνικών και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΚΟΕ) του Παντείου Πανεπιστημίου, το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών, η Μη Κυβερνητική Οργάνωση PRAKSIS, ο Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Δυτικής Αθήνας (ΑΣΔΑ) και οι Εκδόσεις Απογευματινή.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, πραγματοποιήθηκε με τη στατιστική επεξεργασία των ήδη ηλεκτρονικά συμπληρωμένων ερωτηματολογίων της τελικής εξωτερικής αξιολόγησης (Ενέργειας ΙΙ) του έργου. Τα ποσοτικά δεδομένα των ερωτηματολογίων (παράρτημα Γ), βασίστηκαν στη μέθοδο της συμπλήρωσης ηλεκτρονικού δομημένου ερωτηματολογίου (Λαμπίρη - Δημάκη και Παπαχρίστου, 1995:311-314 και 346-357, Javean, 2000:94-95, Κυριαζή, 2001:119-126, Παπαστάμου, 2001:433-434) σε μορφή MS WORD.

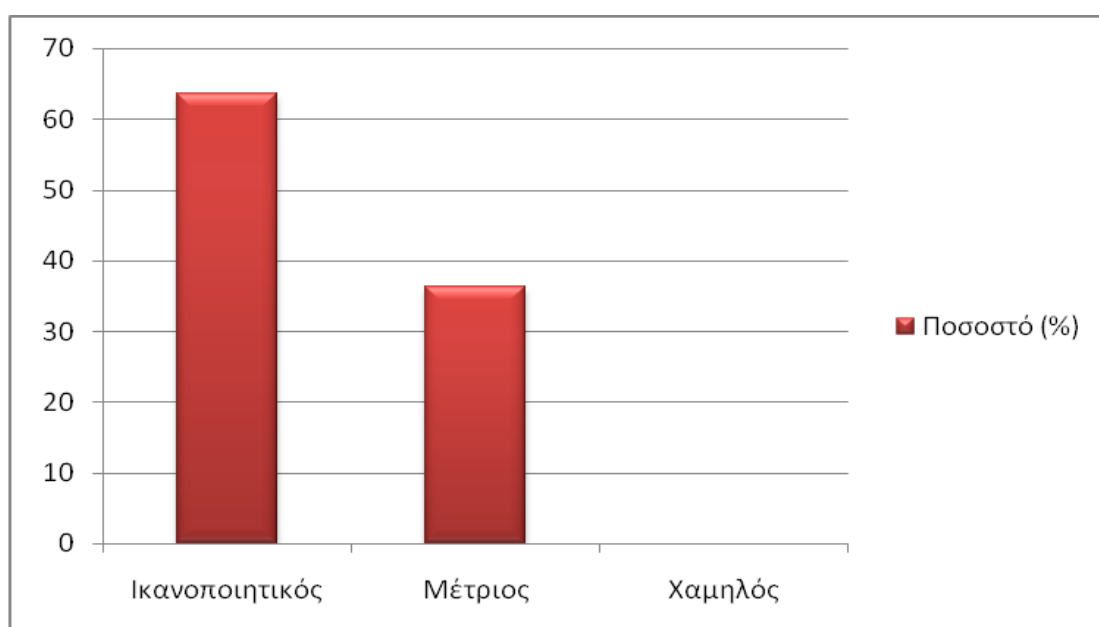
Η επεξεργασία των δεδομένων τους (παράρτημα Γ), έγινε με το στατιστικό πρόγραμμα SPSS¹²⁴ (Κυριαζή και Αλεξιάς, 1999, Δημητριάδης, 2003, Γναρδέλλης, 2006) και το πρόγραμμα MS EXCEL. Με τη χρήση τους κατασκευάστηκαν πίνακες (παράρτημα Α) και διαγράμματα, που παρουσιάζουν τη συχνότητα καταγραφής των μεταβλητών. Αυτά αναλύθηκαν, αξιολογήθηκαν, εξετάστηκαν και σχολιάστηκαν.

¹²⁴ Το στατιστικό πρόγραμμα SPSS δίνει στο χρήστη τη δυνατότητα να εφαρμόσει διάφορες μεθόδους ανάλυσης, απλές και σύνθετες, σε μεγάλο όγκο στοιχείων. Μια μονάδα ανάλυσης μπορεί να είναι και ένας φορέας, μία επιχείρηση, ένας οργανισμός, ένα πανεπιστημιακό τμήμα, μία γεωγραφική περιοχή, μία χώρα, κ.λπ. (Κυριαζή και Αλεξιάς, 1999:3).

Παρουσίαση και ανάλυση αποτελεσμάτων

Από τα πορίσματα του ερωτηματολογίου αρχικά, παρατηρείται ο βαθμός επίτευξης των στόχων του έργου ως προς τον προγραμματικό σχεδιασμό του. Η επιτυχία των δράσεων που συμμετείχε ο κάθε φορέας, ήταν ικανοποιητική σε ποσοστό 63,6% (διάγραμμα 1). Ωστόσο, το ποσοστό 36,4% των στελεχών υποστήριξε ότι ο βαθμός επίτευξης των στόχων του έργου ήταν μέτριος.

Διάγραμμα 1: Αξιολόγηση βαθμού επίτευξης στόχων του έργου (%)

Πηγή: Παράρτημα Α, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων στελεχών Α.Σ., πίνακας 1, αξιολόγηση βαθμού επίτευξης των στόχων του έργου

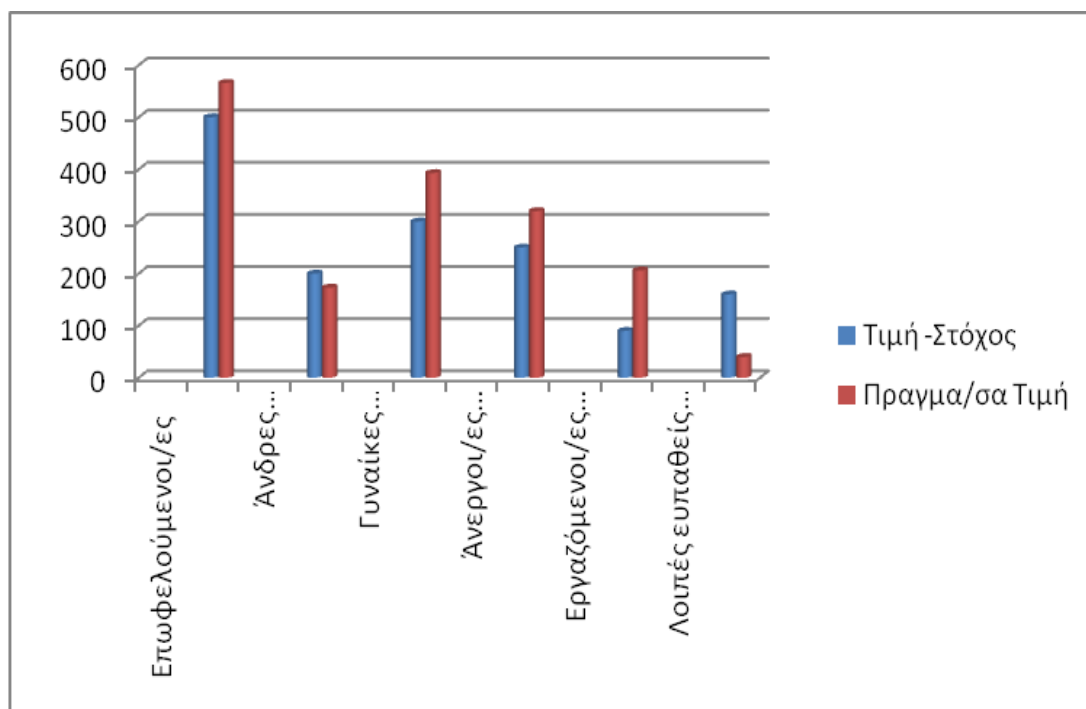
Ειδικότερα, σύμφωνα τις απόψεις και τις γνώμες των στελεχών (ανοιχτού τύπου ερωτήσεις), η Α.Σ. λειτούργησε σε ικανοποιητικό βαθμό γενικά. Τα προϊόντα, όπως επίσης και τα παραδοτέα που προετοιμάστηκαν, ήταν υψηλού επιπέδου, ανταποκρίνονταν στις προσδοκίες και προδιαγραφές υλοποίησης που είχαν τεθεί και η συμμετοχή των εταίρων στην υλοποίηση ήταν άρτια. Η σύνθεση της Αναπτυξιακής Σύμπραξης, αξιολογούμενη ως προς την αντιπροσωπευτικότητα, την επάρκεια, την ικανότητά της και την αποτελεσματικότητα της λειτουργίας της, ήταν πολύ καλή. Ο σχεδιασμός του έργου θεωρήθηκε ιδιαίτερα αποτελεσματικός από πλευράς ποιότητας περιεχομένου και οι δράσεις σχεδιάστηκαν ρεαλιστικά ως προς την επίτευξή τους. Το

έργο από άποψη στόχων, περιεχομένου και μεθοδολογίας υλοποίησης ήταν αξιόλογο και η σχέση μεταξύ υλοποιημένων στόχων με τους αρχικούς επιδιωκόμενους, είχε επιτυχία. Από πλευράς πληρότητας και ποιότητας, το έργο αξιολογείται θετικά και οι κοινωνικοί και οικονομικοί στόχοι του πραγματοποιήθηκαν και υλοποιήθηκαν επιτυχώς σε σχέση με τα χρησιμοποιηθέντα μέσα.

Στο διάγραμμα 2 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι κατηγορίες ωφελούμενων των δομών-υπηρεσιών (πληροφόρησης, συμβουλευτικής και υποστήριξης του ανθρώπινου δυναμικού) του έργου της Α.Σ. σε σχέση με την τιμή - στόχο του αρχικού σχεδίου δράσης. Τα στοιχεία αυτά συλλέχθηκαν από την τελική εξωτερική αξιολόγηση (Ενέργειας II) του έργου, επεξεργάστηκαν και συνδέθηκαν, ώστε να αποτυπωθεί η συνολική εικόνα σε σχέση την πραγματοποιηθείσα τιμή.

Μπορεί να παρατηρηθεί ότι στις περισσότερες κατηγορίες έχουμε επίτευξη των στόχων σε σχέση με την επιδιωκόμενη τιμή και σε πολλές περιπτώσεις υπερκάλυψή τους (εκτός των λοιπών ευπαθών κοινωνικών ομάδων).

Διάγραμμα 2: Κατηγορίες ωφελούμενων σε σχέση με την τιμή - στόχο

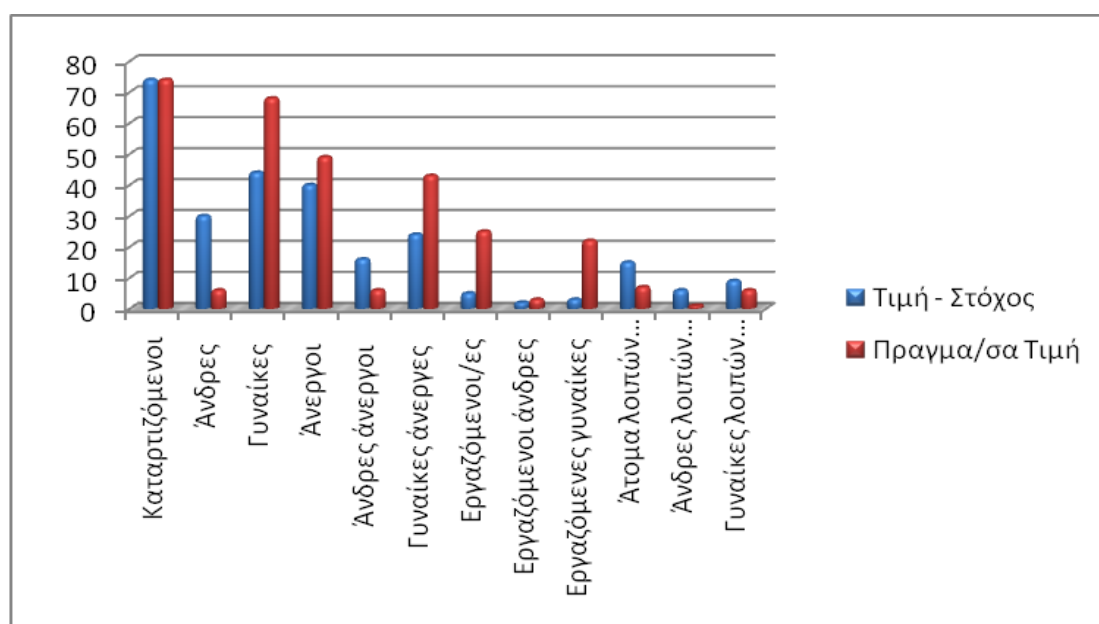

Πηγή: Παράρτημα Α, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων στελεχών Α.Σ., πίνακας 2, Κατηγορίες ωφελούμενων σε σχέση με την τιμή - στόχο

Στο παρακάτω διάγραμμα (3), παρουσιάζονται ανά κατηγορία, ο αριθμός των καταρτιζομένων συμβούλων κοινωνικής επιχειρηματικότητας καθώς και ο αριθμός των καταρτιζόμενων ατόμων της ομάδας στόχου. Τα δεδομένα αυτά συλλέχθηκαν από την τελική εξωτερική αξιολόγηση (Ενέργειας II) του έργου, επεξεργάστηκαν και συνδυάστηκαν με σκοπό να αποτυπώσουν τη συνολική εικόνα των ενεργειών κατάρτισης του έργου.

Όπως παρατηρείται, τα αποτελέσματα στις περισσότερες κατηγορίες είναι ικανοποιητικά (εκτός των καταρτιζόμενων ανδρών και των λοιπών ευπαθών ομάδων).

Διάγραμμα 3: Κατηγορίες καταρτιζομένων σε σχέση με την τιμή - στόχο

Πηγή: Παράρτημα Α, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων στελεχών Α.Σ., πίνακας 3, κατηγορίες καταρτιζομένων σε σχέση με την τιμή - στόχο

Πιο συγκεκριμένα, από τις απόψεις και τις γνώμες των στελεχών, συμπεραίνεται ότι ο σχεδιασμός του έργου αξιολογούμενος ως προς τη σαφήνεια και την ευστοχία προσδιορισμού της ομάδας-στόχου, θεωρείται επαρκής. Στον προσδιορισμό της ομάδας στόχου λήφθηκε υπόψη η διάσταση του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας -που αντιμετωπίζει η ηλικιακή ομάδα των ατόμων άνω των 45 ετών- καθώς

και η διάσταση του φύλου.¹²⁵ Σχετικά με τις κατηγορίες ωφελουμένων και τις κατηγορίες καταρτιζόμενων, οι τιμές - στόχος παρουσιάζουν ως προς την πραγματοποιηθείσα τιμή επιτυχία.

Τόσο τα προβλήματα όσο και οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν τα στελέχη της Α.Σ. για την υλοποίηση του έργου, κατά τη διαδικασία σύστασης κοινωνικών επιχειρήσεων, ήταν περισσότερα από ένα (ερώτημα πολλαπλής επιλογής).¹²⁶ Τα βασικότερα είχαν να κάνουν με το χρονοδιάγραμμα υλοποίησης. Σε μικρότερο βαθμό αναφέρθηκαν προβλήματα που είχαν να κάνουν με θεσμικό πλαίσιο των δράσεων. Πολύ μικρός αριθμός από τους εταίρους ανέφερε προβλήματα και δυσκολίες σχετικά με: α) Την επικοινωνία μεταξύ των εταίρων και του συντονιστή φορέα, β) την επικοινωνία μεταξύ των εταίρων της Α.Σ., γ) το σύστημα διαχείρισης και δ) το θεσμικό πλαίσιο εφαρμογής της Κ.Π. EQUAL καθώς και ε) προβλήματα πληρωμών/χρηματοδότησης.

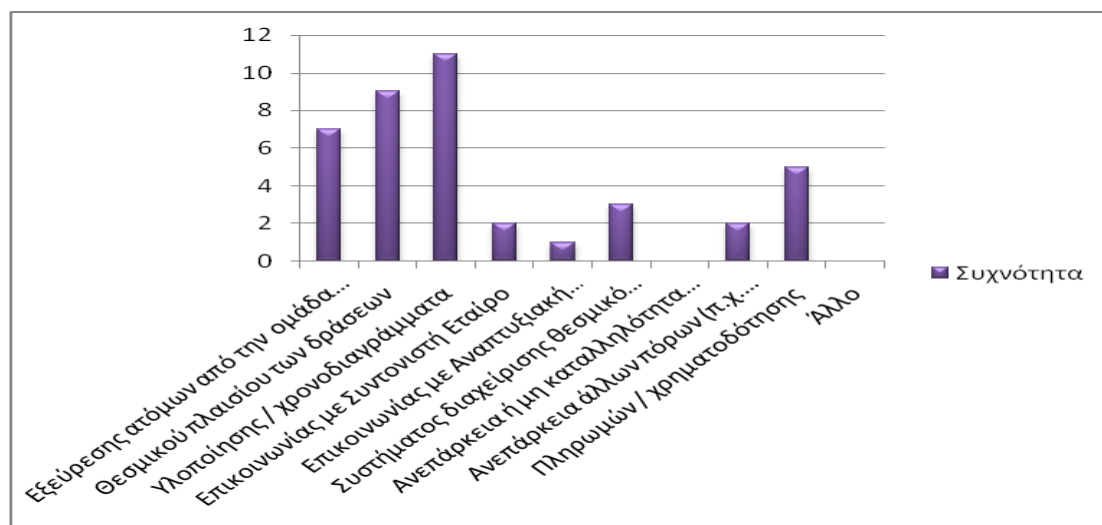
Ειδικότερα, σε σύνολο 11 εταίρων (ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής), προβλήματα εύρεσης ατόμων από την ομάδα στόχου (κατά τις πιλοτικές εφαρμογές), είχαν οι 7 εταίροι της Α.Σ. (17,5%), προβλήματα με το θεσμικό πλαίσιο των δράσεων οι 9 (22,5%) και προβλήματα υλοποίησης σχετικά με τα χρονοδιαγράμματα οι 11 (27,5%). Επιπλέον, προβλήματα επικοινωνίας μεταξύ εταίρων και Συντονιστή είχαν οι 2 (5%), προβλήματα επικοινωνίας μεταξύ των εταίρων της Α.Σ. μόνο ένας (2,5%), ενώ προβλήματα με το σύστημα διαχείρισης και το θεσμικό πλαίσιο εφαρμογής της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL οι 3 (7,5%).

Ακολούθως, προβλήματα σχετικά με ανεπάρκεια άλλων πόρων (π.χ. κτιριακές υποδομές, υποστηρικτικού εξοπλισμού) του φορέα τους, υποστήριξαν ότι είχαν οι 2 φορείς (5%) και προβλήματα πληρωμών/χρηματοδότησης οι 5 (12,5%). Τέλος, κανένας εταίρος δε συνάντησε πρόβλημα σχετικά με την ανεπάρκεια ή μη καταλληλότητα ανθρωπίνων πόρων του φορέα του. Στο διάγραμμα 4 παρουσιάζεται η συχνότητα της κάθε απάντησης (πολλαπλή επιλογή).

¹²⁵ Η αρχική πρόταση προέβλεπε να συμμετέχουν, σε ποσοστό 50% τουλάχιστον των ωφελούμενων, γυναίκες.

¹²⁶ Το σύνολο (συχνότητα) των απαντήσεων στην ερώτηση αυτή ήταν 40.

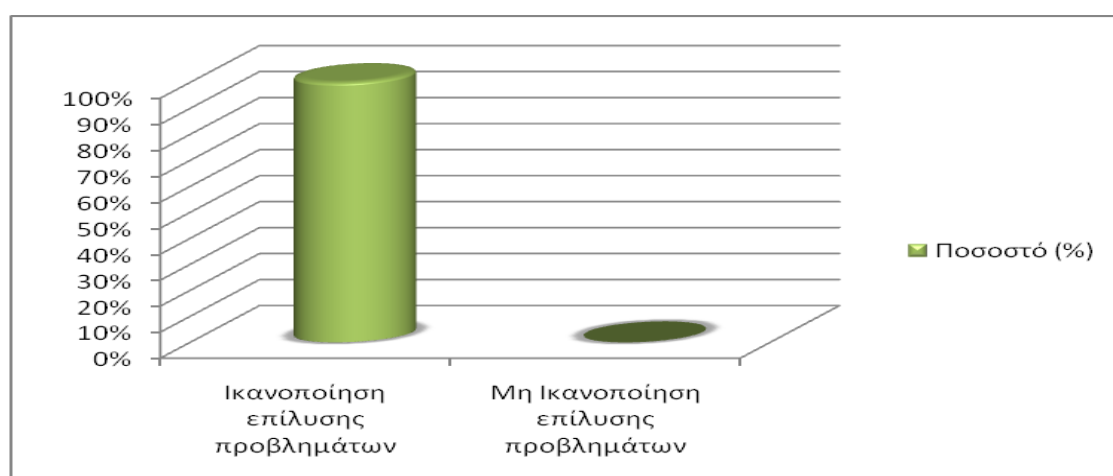
Διάγραμμα 4: Συχνότητα προβλημάτων και δυσκολιών υλοποίησης του έργου

Πηγή: Παράρτημα Α, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων στελεχών Α.Σ., πίνακας 4, συχνότητα και ποσοστό (%) εκτίμησης προβλημάτων και δυσκολιών υλοποίησης του έργου

Πολύ σημαντική κρίνεται η διαπίστωση, ότι όλα τα παραπάνω προβλήματα σε όλους τους εταίρους, ξεπεράστηκαν ικανοποιητικά κατά τη διάρκεια υλοποίησης του έργου, μέσα από την άμεση αντίδραση και τις διορθωτικές κινήσεις στις οποίες προέβη ο εκάστοτε φορέας υλοποίησης, ο συντονιστής φορέας, οι υπόλοιποι εταίροι της Α.Σ. και η Ειδική Υπηρεσία της Κ.Π. EQUAL (διάγραμμα 5).

Διάγραμμα 5: Αξιολόγηση ικανοποίησης επίλυσης προβλημάτων υλοποίησης του έργου (%)

Πηγή: Παράρτημα Α, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων στελεχών Α.Σ., πίνακας 5, αξιολόγηση ικανοποίησης επίλυσης προβλημάτων υλοποίησης του έργου

Στο σημείο αυτό αναφέρονται ορισμένοι από τους τρόπους που ξεπεράστηκαν όλα τα προαναφερθέντα προβλήματα, όπως σημείωσαν οι υπεύθυνοι των εταιρών (ανοιχτού τύπου απαντήσεις).

Συγκεκριμένα: α) Το πρόβλημα αναζήτησης ατόμων που να ανήκουν στην ομάδα στόχου και πληρούν τα κριτήρια που έθεσε το έργο, ξεπεράστηκε μέσω της εντατικής προσπάθειας και επιμονής τόσο των φορέων, όσο και των συμβούλων κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Ο Συντονιστής βοήθησε αποτελεσματικά στην εξεύρεση ατόμων από την ομάδα στόχου και έλυσε τα προβλήματα που προέκυψαν για την έγκαιρη χρηματοδότηση των κοινωνικών επιχειρήσεων. β) Το έλλειμμα του θεσμικού πλαισίου, παρά τις δυσκολίες που δημιούργησε κατά την έναρξη των νέων κοινωνικών επιχειρήσεων, ξεπεράστηκε μέσω του υφιστάμενου νομικού πλαισίου των επιχειρήσεων. γ) Όσα προβλήματα δημιουργήθηκαν σε σχέση με το χρονοδιάγραμμα και τις αλληλεξαρτώμενες δράσεις κατά τις φάσεις υλοποίησης του προγράμματος, ξεπεράστηκαν σε μεγάλο βαθμό, τόσο με τη βοήθεια του Συντονιστή, όσο και των άλλων εμπλεκόμενων φορέων καθώς και με την παράταση κάποιων δράσεων. δ) Σταδιακά εξομαλύνθηκε ο συντονισμός μεταξύ των εταιρών της σύμπραξης και η επικοινωνία του Συντονιστή με τους εταίρους. ε) Τέλος, ολοκληρώθηκε επιτυχώς η επίτευξη των χρονοδιαγραμμάτων που είχαν τεθεί.

Τα παραπάνω αποδεικνύουν ότι το έργο, παρ' όλα τα εμπόδια, λειτούργησε αποτελεσματικά και ξεπέρασε όλα τα προβλήματα κατά την πορεία υλοποίησής του.

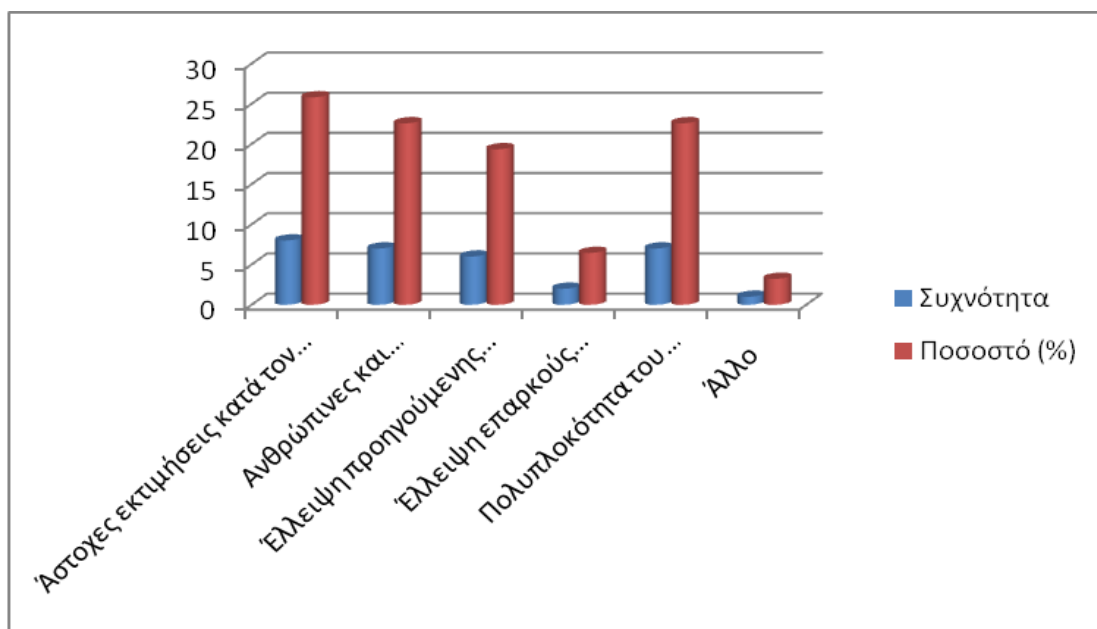
Στην ερώτηση που αφορούσε στους λόγους καθυστέρησης ή απόκλισης που σημειώθηκαν κατά την υλοποίηση του έργου, οι ερωτηθέντες υποστήριξαν ότι ήταν περισσότεροι από ένας (απαντήσεις πολλαπλής επιλογής).¹²⁷

Οι περισσότερες απαντήσεις (8), αφορούσαν στις άστοχες εκτιμήσεις κατά τον αρχικό προγραμματισμό (25,81%), οι 7 απαντήσεις υποστήριξαν ότι ο λόγος καθυστέρησης αφορούσε ανθρώπινες και υλικοτεχνικές αδυναμίες των φορέων υλοποίησης (22,58%), ενώ 7 επίσης απόψεις (22,58%) δικαιολογούσαν τις

¹²⁷ Συγκεκριμένα, σε σύνολο 11 εταιρών, το σύνολο (συχνότητα) των απαντήσεων στην ερώτηση αυτή ήταν 31.

καθυστερήσεις ως αποτέλεσμα της πολυπλοκότητας του συστήματος διαχείρισης. Επιπρόσθετα, 6 απόψεις στελεχών υποστήριζαν ότι οφείλονταν σε έλλειψη προηγούμενης εμπειρίας των φορέων υλοποίησης (19,35%), 2 λόγω έλλειψης επαρκούς ανθρώπινου δυναμικού (6,45%) και μία (1) λόγω κάποιας άλλης αιτίας (3,23%). Στο παρακάτω διάγραμμα (6), παρουσιάζεται η συχνότητα και το ποσοστό των αιτιών καθυστερήσεων ή αποκλίσεων των δράσεων του έργου (πολλαπλή επιλογή).

Διάγραμμα 6: Συχνότητα και ποσοστό (%) αιτιών καθυστερήσεων ή αποκλίσεων κατά την υλοποίηση του έργου

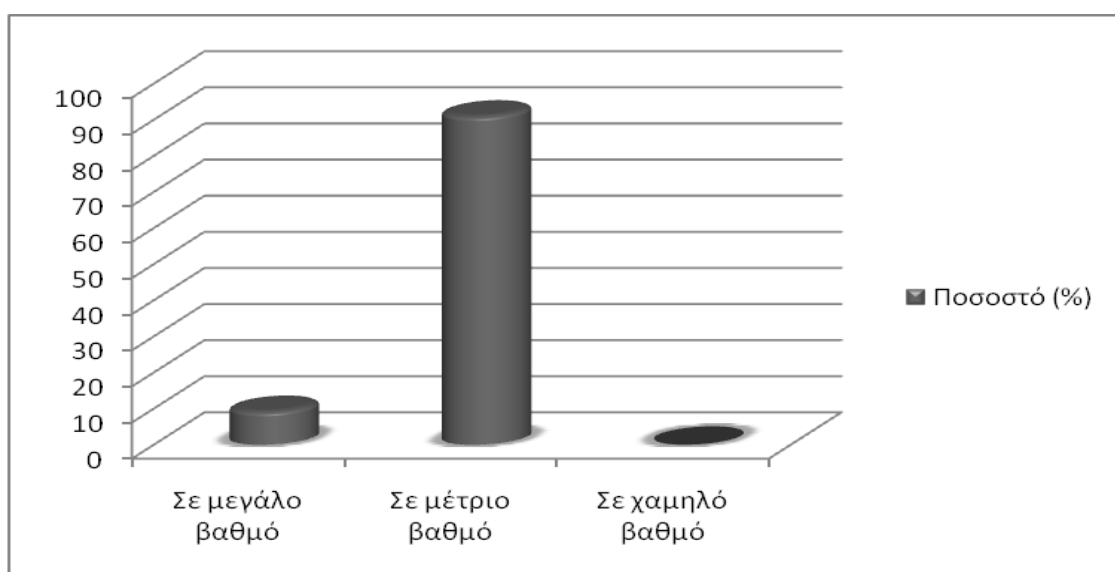
Πηγή: Παράρτημα Α, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων στελεχών Α.Σ., πίνακας 6, συχνότητα και ποσοστό (%) αιτιών καθυστερήσεων ή αποκλίσεων κατά την υλοποίηση του έργου

Σύμφωνα με την ανάλυση των απαντήσεων στις ανοιχτού τύπου ερωτήσεις, σημειώνεται ότι η καθυστέρηση υλοποίησης του αρχικού αναλυτικού σχεδίου δράσης οφείλεται στη μη έγκαιρη ανταπόκριση της Διαχειριστικής Αρχής και των οδηγιών που έπρεπε να δοθούν προς το συντονιστή εταίρο, ώστε να αναθεωρηθούν τα αρχικά χρονοδιαγράμματα των επιμέρους δράσεων του έργου. Οι καθυστερήσεις ή αποκλίσεις που σημειώθηκαν, οφείλονταν κατά κύριο λόγο σε άστοχες εκτιμήσεις που έγιναν κατά τον αρχικό προγραμματισμό και λιγότερο σε ανθρώπινες και υλικοτεχνικές αδυναμίες των φορέων υλοποίησης, σε έλλειψη προηγούμενης

εμπειρίας των φορέων στην υλοποίηση αντίστοιχων και ανάλογων δράσεων και στην πολυπλοκότητα του συστήματος διαχείρισης της Κ.Π. EQUAL.

Στη συνέχεια της επεξεργασίας των ερωτηματολογίων, σχετικά με την αξιολόγηση των μηχανισμών παρακολούθησης, διαχείρισης και ελέγχου του έργου, κρίνεται μέτριος ο έγκαιρος εντοπισμός των προβλημάτων που προέκυψαν από την αρχή μέχρι τη λήξη του έργου. Το μεγαλύτερο ποσοστό των υπευθύνων των φορέων (ποσοστό 90,9%), υποστήριξε ότι ο εντοπισμός προβλημάτων που προέκυψαν, πραγματοποιήθηκε σε μέτριο βαθμό, ενώ μόλις το 9,1%, σε μεγάλο βαθμό (διάγραμμα 7).

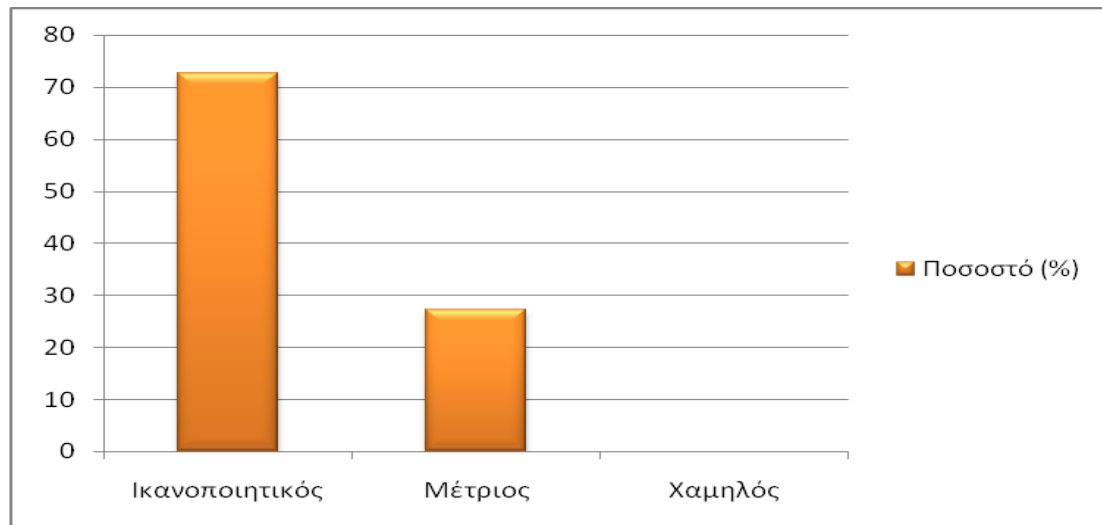
Διάγραμμα 7: Αξιολόγηση βαθμού έγκαιρου εντοπισμού προβλημάτων μηχανισμών παρακολούθησης, διαχείρισης και ελέγχου του έργου (%)

Πηγή: Παράρτημα Α, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων στελεχών Α.Σ., πίνακας 7, αξιολόγηση βαθμού έγκαιρου εντοπισμού προβλημάτων μηχανισμών παρακολούθησης, διαχείρισης και ελέγχου του έργου

Από τις αναφορές των στελεχών, προκύπτει ικανοποιητική καταλληλότητα του Συντονιστή για τη βοήθεια που προσέφερε στην επίλυση προβλημάτων που παρουσιάστηκαν καθ' όλη τη διάρκεια του έργου, ως προς τη διαχείριση και την επίλυση προβλημάτων, σε ποσοστό 72,7% (διάγραμμα 8).

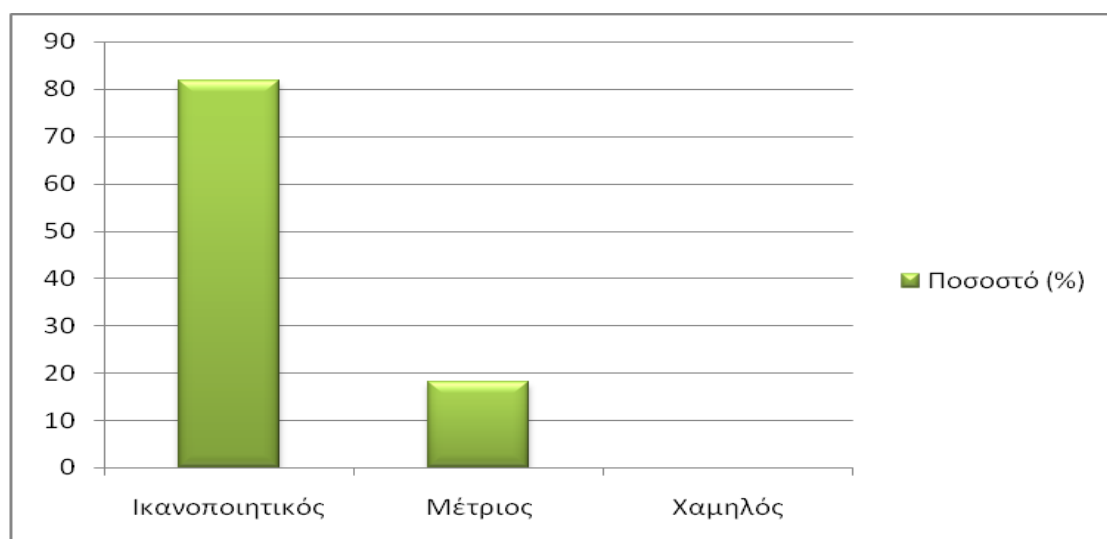
Διάγραμμα 8: Αξιολόγηση βαθμού υποστήριξης του Συντονιστή εταίρου (%)

Πηγή: Παράρτημα Α, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων στελεχών Α.Σ., πίνακας 8, αξιολόγηση βαθμού υποστήριξης του Συντονιστή εταίρου

Επιπροσθέτως, θετική ήταν η γνώμη/αξιολόγηση (σε ποσοστό 81,8%) ως προς τη βοήθεια που προσέφερε η Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης της Κ.Π. EQUAL στην επίλυση προβλημάτων που παρουσιάστηκαν κατά τη διάρκεια του έργου και παρουσιάζεται στο διάγραμμα 9.

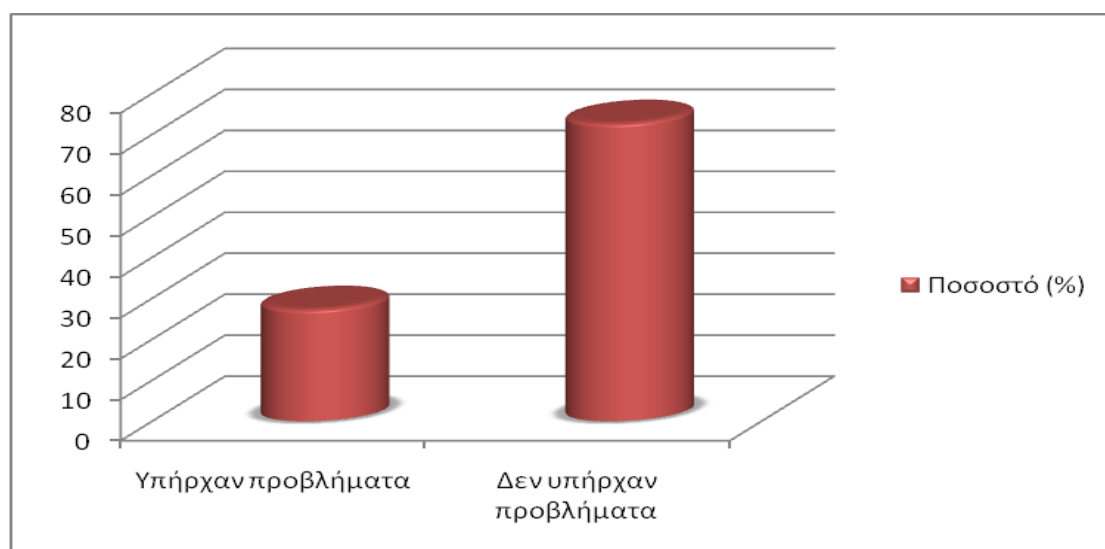
Διάγραμμα 9: Αξιολόγηση βαθμού υποστήριξης της Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης (%)

Πηγή: Παράρτημα Α, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων στελεχών Α.Σ., πίνακας 9, αξιολόγηση βαθμού υποστήριξης της Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης

Ακολούθως, οι υπεύθυνοι των φορέων υποστήριξαν ότι δεν υπήρξαν σημαντικά προβλήματα συνεννόησης/συντονισμού με την ΕΥΔ της Κ.Π EQUAL (ποσοστό 72,7%), τα οποία να είχαν αρνητική επίδραση στην υλοποίηση του έργου (διάγραμμα 10).

Διάγραμμα 10: Αξιολόγηση ύπαρξης προβλημάτων συνεννόησης/συντονισμού με την ΕΥΔ της Κ.Π EQUAL (%)

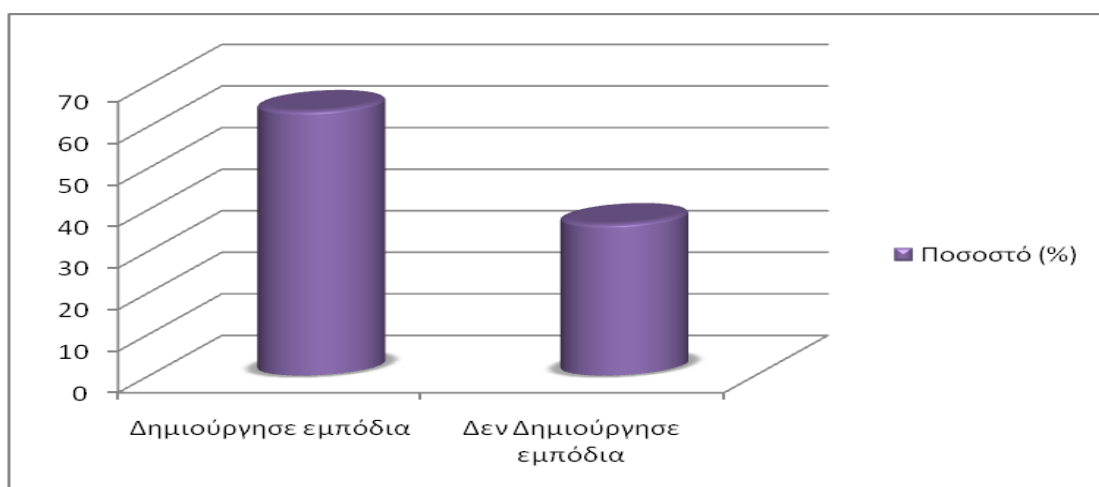

Πηγή: Παράρτημα Α, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων στελεχών Α.Σ., πίνακας 10, αξιολόγηση ύπαρξης προβλημάτων συνεννόησης/συντονισμού με την ΕΥΔ της Κ.Π EQUAL

Σύμφωνα με τις γνώμες των στελεχών, όπως παρατηρείται στις ανοιχτού τύπου ερωτήσεις, η καταλληλότητα του συντονιστή φορέα και των λοιπών φορέων ως προς τη διαχείριση και την επίλυση προβλημάτων κατά την υλοποίηση του έργου, κρίνεται επαρκής, καθώς υπήρξε αποτελεσματική συνεργασία μεταξύ τους. Η βοήθεια που προσέφερε ο Συντονιστής και η Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης στην επίλυση προβλημάτων ήταν ικανοποιητική και δεν υπήρξαν προβλήματα συνεννόησης ή συντονισμού τα οποία να είχαν επιδράσει αρνητικά στην υλοποίηση του έργου.

Σημαντική παρατήρηση αποτελεί ότι το 63,6% των αρμόδιων στελεχών (διάγραμμα 11), υποστήριξε ότι το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο (μη προσαρμοσμένη εθνική νομοθεσία, εγκύκλιοι, κ.λπ.) παρεμπόδιζε την ομαλή υλοποίηση του έργου.

Διάγραμμα 11: Αξιολόγηση βαθμού παρεμπόδισης του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου (%)

Πηγή: Παράρτημα Α, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων στελεχών Α.Σ., πίνακας 11, αξιολόγηση βαθμού παρεμπόδισης του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου

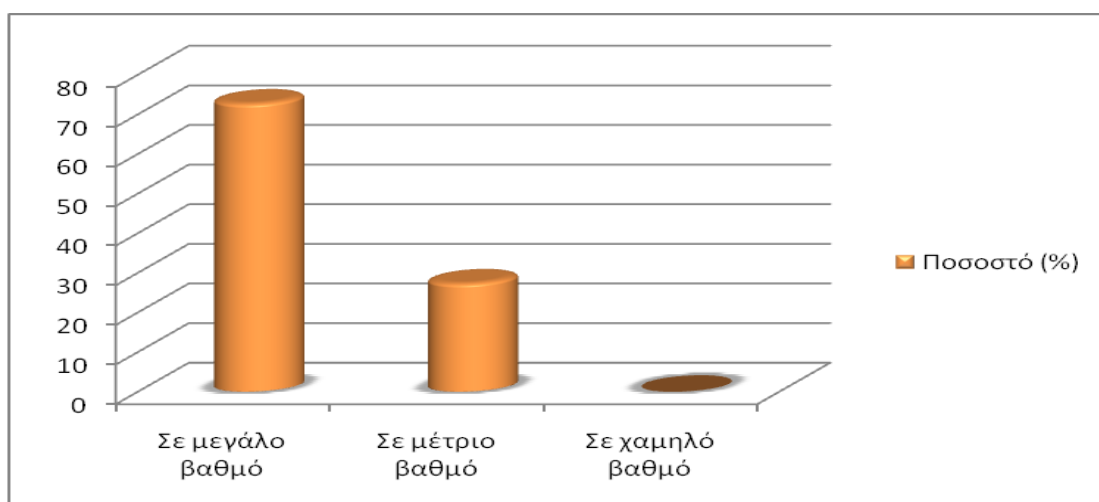
Από την ανάλυση των ανοιχτού τύπου ερωτήσεων των ερωτηματολογίων, τα κυριότερα εμπόδια θεσμικής υποστήριξης του έργου ήταν: α) Το κενό του νομικού πλαισίου για τις κοινωνικές επιχειρήσεις και για τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας γενικότερα, γεγονός που επιβράδυνε την οργάνωση και ανάπτυξη νέων μορφών κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα (όπως είναι η κοινωνική επιχείρηση και ο κοινωνικός συνεταιρισμός).¹²⁸ β) Η απουσία θεσμικής ειδικής αρχής υποστήριξης και πιστοποίησης των κοινωνικών επιχειρήσεων. γ) Η ανεπάρκεια χρηματοδοτικού πλαισίου και χρηματοδοτικών εργαλείων για τις κοινωνικές επιχειρήσεις. δ) Η έλλειψη δομών συμβουλευτικής, κατάρτισης και εκπαίδευσης για την υποστήριξη στελεχών των κοινωνικών επιχειρήσεων. ε) Οι δυσκολίες πρόσβασης των ατόμων που αντιμετωπίζουν αποκλεισμό από την αγορά εργασίας στις οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας και τις κοινωνικές επιχειρήσεις.

Από τα παραπάνω, εξάγεται το συμπέρασμα ότι, τα κυριότερα εμπόδια θεσμικής υποστήριξης του έργου ταυτίζονται με τα προβλήματα ύπαρξης κατάλληλου, ολοκληρωμένου και στοχευμένου νομικού και χρηματοδοτικού πλαισίου για την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα στη χώρα μας, τα οποία αναλύθηκαν στο δεύτερο κεφάλαιο της διατριβής.

¹²⁸ Εκτός του θεσμού των ΚοιΣΠΕ του Ν. 2716/99.

Στη συνέχεια της επεξεργασίας και του σχολιασμού των πορισμάτων των ερωτηματολογίων, όσον αφορά στην αξιολόγηση της ενσωμάτωσης των βασικών αρχών της Κ.Π. EQUAL, συμπεραίνεται ότι η εφαρμογή πολιτικών ίσων ευκαιριών ενσωματώθηκε σε σχετικά μεγάλο βαθμό στο παρόν έργο, σε ποσοστό 72,7% (διάγραμμα 12).

Διάγραμμα 12: Αξιολόγηση βαθμού ενσωμάτωσης και εφαρμογής πολιτικών ίσων ευκαιριών (%)

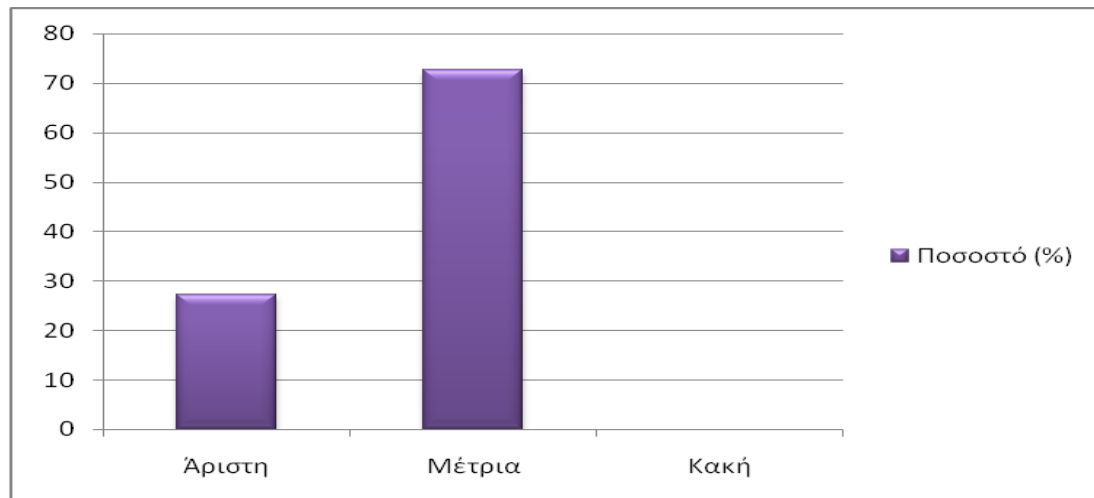
Πηγή: Παράρτημα Α, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων στελεχών Α.Σ., πίνακας 12, Αξιολόγηση βαθμού ενσωμάτωσης και εφαρμογής πολιτικών ίσων ευκαιριών

Με βάση τις απόψεις των στελεχών, σε σχέση με τις βασικές αρχές που διέπουν την Κ.Π. EQUAL, η εφαρμογή πολιτικών ίσων ευκαιριών ενσωματώθηκε πλήρως καθώς:

- α) Πραγματοποιήθηκε οριζόντια εφαρμογή της προοπτικής του φύλου, β)
- ενσωματώθηκε η διάσταση του φύλου και της ισότητας των ευκαιριών και γ)
- εφαρμόστηκαν πολιτικές κατά των διακρίσεων σχετικά με το φύλο, την εθνικότητα, την αναπηρία, τη θρησκεία και των ανισοτήτων στην αγορά εργασίας.

Σε γενικές γραμμές, η ανταπόκριση του Συντονιστή και των λοιπών φορέων του προγράμματος, μπορεί να θεωρηθεί ικανοποιητική. Εντούτοις, αρκετά στελέχη (8 από τα 11 - 72,7%), έκριναν μέτρια τη συνεργασία μεταξύ των εταίρων για την επίτευξη των στόχων του έργου, γεγονός που αποδεικνύει την ανάγκη ανάπτυξης ομαδικού/συνεργατικού πνεύματος για τον καλύτερο συντονισμό στην υλοποίηση τέτοιων προγραμμάτων (διάγραμμα 13).

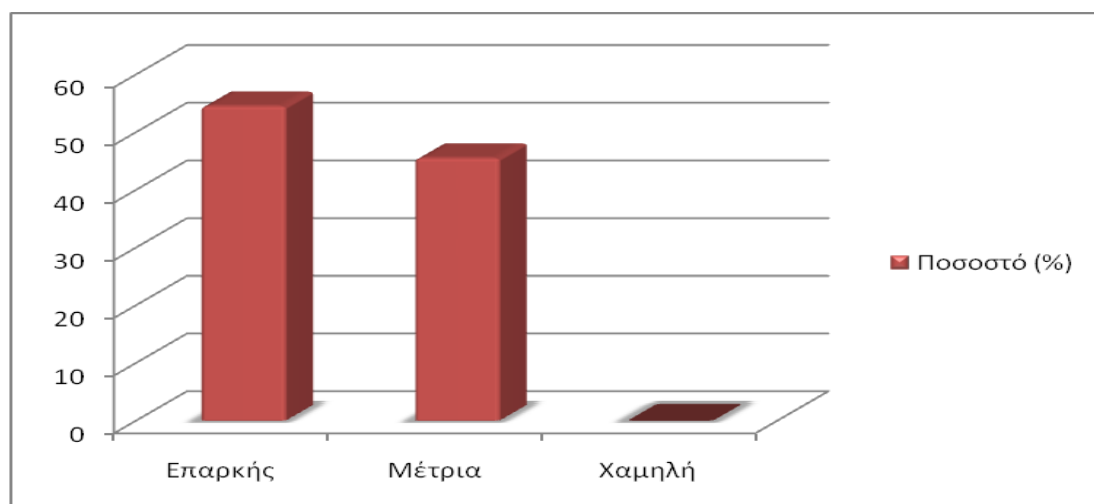
Διάγραμμα 13: Αξιολόγηση συνεργασίας μεταξύ των φορέων της Α.Σ. (%)

Πηγή: Παράρτημα Α, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων στελεχών Α.Σ., πίνακας 13, αξιολόγηση συνεργασίας μεταξύ των φορέων της Α.Σ.

Επίσης, η καταλληλότητα των εταίρων που συμμετέχουν στην Α.Σ., για την επιτυχή υλοποίηση και παρακολούθηση των επιμέρους δράσεων του έργου, παρουσιάζεται επαρκής σε ποσοστό 54,5%, ενώ το 45,5% των ερωτηθέντων την έκρινε μέτρια (διάγραμμα 14).

Διάγραμμα 14: Αξιολόγηση καταλληλότητας των εταίρων της Α.Σ. για την επιτυχή υλοποίηση και παρακολούθηση των δράσεων (%)

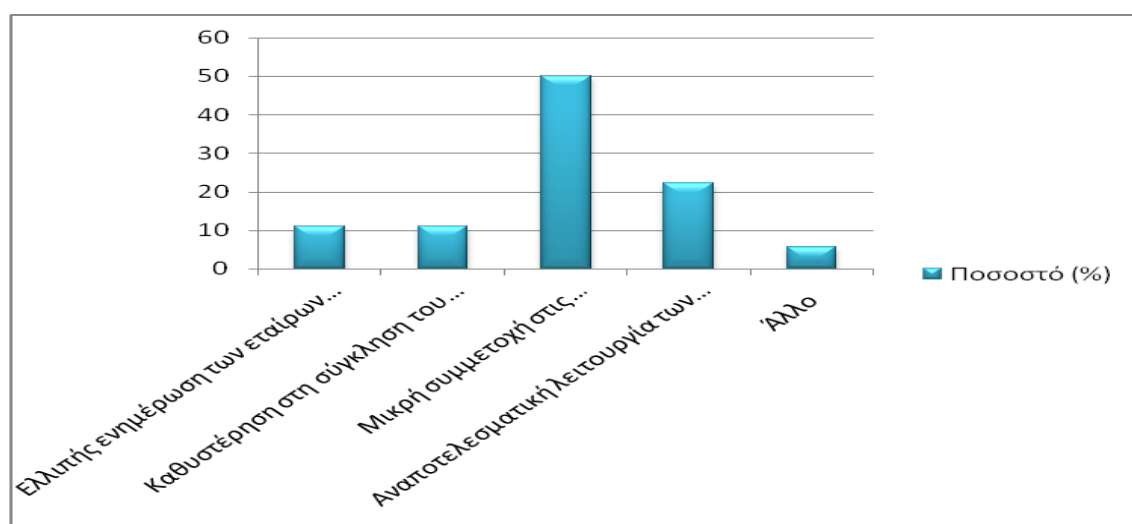

Πηγή: Παράρτημα Α, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων στελεχών Α.Σ., πίνακας 14, αξιολόγηση καταλληλότητας των εταίρων της Α.Σ. για την επιτυχή υλοποίηση και παρακολούθηση των δράσεων

Στο διάγραμμα που ακολουθεί (15), παρουσιάζονται οι κυριότεροι λόγοι (πολλαπλή επιλογή) που περιόρισαν (σύμφωνα με τη γνώμη των στελεχών των φορέων) την αποτελεσματική λειτουργία της εταιρικής σχέσης.

Ο σημαντικότερος λόγος ήταν αυτός της μικρής συμμετοχής στις συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου (9 στις 18 απαντήσεις, ποσοστό 50%) και ακολουθεί αυτός της αναποτελεσματικής λειτουργίας των Επιτροπών Πιστοποίησης (4/18 απαντήσεις) σε ποσοστό 22,22%. Επιπλέον, άλλοι τέτοιοι παράγοντες που έδρασαν αρνητικά, ήταν η ελλιπής ενημέρωση των εταίρων από το συντονιστή εταίρο και η καθυστέρηση στη σύγκληση του Δ.Σ. (2/18 απαντήσεις), σε ποσοστό 11,11% αντίστοιχα, ενώ άλλος ένας παράγοντας που δε διευκρινίστηκε, περιόρισε την αποτελεσματική λειτουργία της εταιρικής σχέσης σε ποσοστό μόλις 5,56%. Τα θέματα αυτά κρίνονται ιδιαίτερα σημαντικά για την επιτυχία των ενεργειών και των στόχων στην υλοποίηση παρόμοιων έργων.

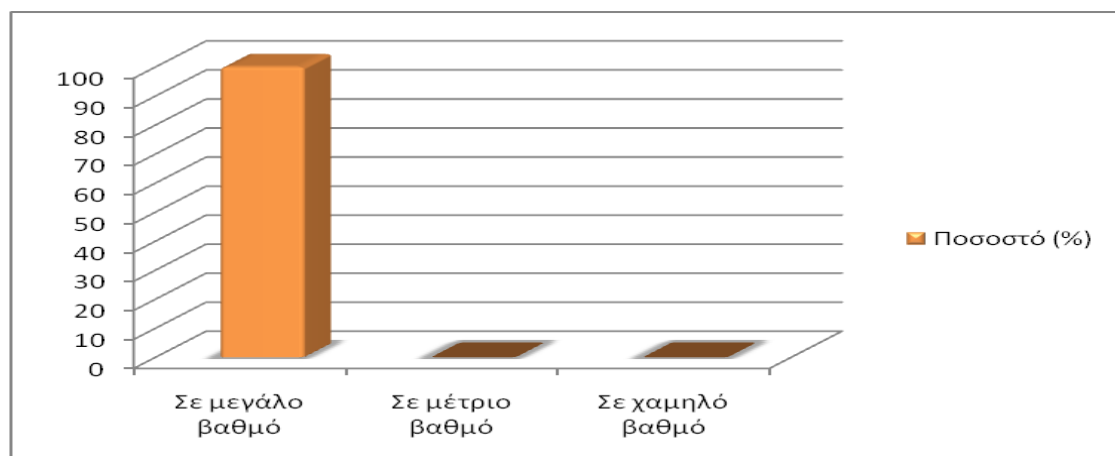
Διάγραμμα 15: Περιοριστικοί παράγοντες για την αποτελεσματική λειτουργία της εταιρικής σχέσης (%)

Πηγή: Παράρτημα Α, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων στελεχών Α.Σ., πίνακας 15, περιοριστικοί παράγοντες για την αποτελεσματική λειτουργία της εταιρικής σχέσης

Όσον αφορά στην επιτυχία της Διακρατικότητας του έργου, όλοι οι εκπρόσωποι υποστήριζαν ότι είχε μία θετική συνεισφορά στην υλοποίηση του (διάγραμμα 16).

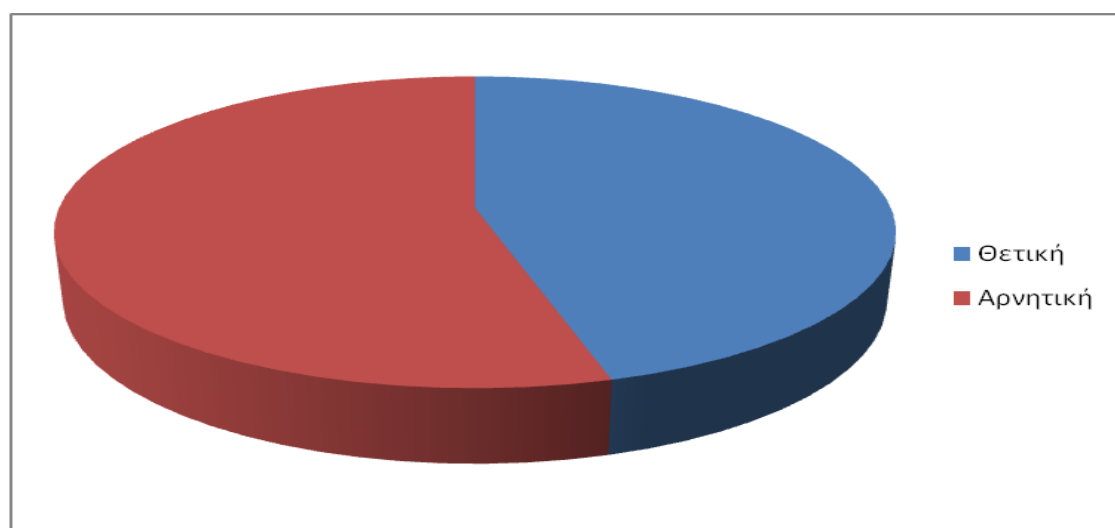
Διάγραμμα 16: Αξιολόγηση βαθμού συμβολής της Διακρατικής Συνεργασίας (%)

Πηγή: Παράρτημα Α, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων στελεχών Α.Σ., πίνακας 16, αξιολόγηση βαθμού συμβολής της Διακρατικής Συνεργασίας

Τέλος, οι γνώμες των στελεχών των εταιρών (σύμφωνα με το ερωτηματολόγιο), δίσταναν σχετικά με την επίτευξη ανάπτυξης καινοτόμων εργαλείων δημιουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων στο πλαίσιο του έργου (πίνακας και διάγραμμα 17).

Διάγραμμα 17: Αξιολόγηση ανάπτυξης καινοτόμων εργαλείων για τη δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων (συχνότητα απαντήσεων)

Πηγή: Παράρτημα Α, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων στελεχών Α.Σ., πίνακας 17, αξιολόγηση ανάπτυξης καινοτόμων εργαλείων για τη δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων

3.3 Έρευνα πεδίου για την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων στο Δήμο Καβάλας

Δείγμα, μεθοδολογία και τεχνική επεξεργασίας δεδομένων

Η επιλογή του δείγματος των 50 ατόμων (ανέργων ηλικίας άνω των 45 ετών), έγινε με τυχαία δειγματοληψία από τους εγγεγραμμένους στα μητρώα του τοπικού ΟΑΕΔ, με στόχο την αντιπροσωπευτικότητα σε σχέση με τον αριθμό των ανέργων αυτής της ηλικιακής κατηγορίας στην περιοχή, για να οδηγήσει σε αξιόπιστα αποτελέσματα.

Για την περαιτέρω χαρτογράφηση, εξέταση και αξιολόγηση των οργανώσεων/φορέων της κοινωνικής οικονομίας και των ευκαιριών ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας της περιοχής, πραγματοποιήθηκαν 30 προσωπικές συνεντεύξεις με: Βουλευτές της περιοχής, εκλεγμένα στελέχη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, στελέχη των Κοινωνικών Δομών και του Νοσοκομείου, Καθηγητές του ΤΕΙ ΑΜΘ, αρμόδιους του ΟΑΕΔ, του Δήμου και της Περιφερειακής Ενότητας, εκπροσώπους των Αναπτυξιακών Εταιρειών, των Δημοτικών Επιχειρήσεων και του Επιμελητηρίου, υπευθύνους των ΜΚΟ και Συλλόγων, νόμιμους εκπροσώπους των Κοινωνικών Επιχειρήσεων (ΚοιΣΠΕ, ΚοινΣΕπ) και με συμβούλους επιχειρηματικότητας.¹²⁹

Χώρος διεξαγωγής των συνεντεύξεων με τους ανέργους ήταν τα γραφεία των Κέντρων Προώθησης Απασχόλησης (ΚΠΑ) του ΟΑΕΔ, ενώ στο Δημαρχείο, την Αντιπεριφέρεια, τον ΟΑΕΔ, τις Αναπτυξιακές εταιρείες, τις Δημοτικές Επιχειρήσεις, το Επιμελητήριο, το ΤΕΙ ΑΜΘ, τις ΜΚΟ, τους Συλλόγους, τα ΚΕΚ και στα γραφεία των λοιπών στελεχών, εκπροσώπων, αρμοδίων και επικεφαλής των ΚοινΣΕπ και ΚοιΣΠΕ, πραγματοποιήθηκαν οι προσωπικές συνεντεύξεις και οι μαγνητοφωνήσεις, με τη χρήση οδηγού συνέντευξης.

Τα ερευνητικά εργαλεία της έρευνας πεδίου ήταν ένας οδηγός ημι-δομημένης συνέντευξης και ένα ερωτηματολόγιο¹³⁰ (μορφή MS WORD) τα οποία παρατίθενται

¹²⁹ Ο αριθμός των συνεντεύξεων σταμάτησε στις 30, σε σημείο που άρχισαν να επαναλαμβάνονται οι ίδιες απόψεις και να μην εξάγονται νέα συμπεράσματα.

¹³⁰ Τα ερωτηματολόγια κατασκευάστηκαν με γνώμονα τους στόχους του έργου της Κ.Π. EQUAL: «45-65 Επιστροφή» και τις έρευνες-μελέτες (προϊόντα) του, ώστε τα συμπεράσματα που θα προκύψουν να μπορούν να αναλυθούν συγκριτικά και στις 2 έρευνες της Δ.Δ.

στο παράρτημα Δ και Ε. Τα ευρήματα επεξεργάστηκαν στατιστικά (παράρτημα Β) και σχολιάστηκαν. Για τη διεξαγωγή της, λήφθηκαν υπόψη όλες εκείνες οι προϋποθέσεις για την ομαλή διεξαγωγή της έρευνας και την επεξεργασία των αποτελεσμάτων (Κυριαζή, 2001:119-126).

Ο οδηγός ημι-δομημένης συνέντευξης αφορούσε στην αποτύπωση της κατάστασης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στον υπό εξέταση Δήμο, μέσα από τις απόψεις των αρμόδιων στελεχών των φορέων της περιοχής. Η επιλογή της μεθόδου των προσωπικών συνεντεύξεων βασίζεται στο γεγονός ότι η συνέντευξη συνιστά βασικό εργαλείο συλλογής πρωτογενούς υλικού.

Ο οδηγός συνέντευξης περιελάμβανε 14 ερωτήσεις. Αυτές αποτύπωναν την κατάσταση του τομέα της απασχόλησης στην περιοχή, την ύπαρξη οργανώσεων/φορέων του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, τον τύπο των οργανώσεων αυτών, τη λειτουργία τους, τη συμβολή τους, την επάρκεια τους, το διάστημα λειτουργίας τους και τις ανάγκες που κάλυπταν. Εξέταζαν τις δομές κοινωνικής στήριξης του Δήμου για τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες (και τους ανέργους ηλικίας άνω των 45 ετών) καθώς και τη συμβολή των φορέων της περιοχής στην υλοποίηση αναπτυξιακών και κοινωνικών προγραμμάτων.

Επιπλέον, διερευνούσαν την ανάγκη λειτουργίας συμβουλευτικών υπηρεσιών και υπηρεσιών εκπαίδευσης, κατάρτισης και ενημέρωσης για τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, τις ευκαιρίες και τις δυνατότητες ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας και το είδος των δραστηριοτήτων που θα ήταν κατάλληλες στην περιοχή. Τέλος, οι ερωτήσεις αυτές στόχευαν στην ανάλυση των έργων, των προγραμμάτων και των δράσεων που συμμετείχαν οι φορείς που εκπροσωπούσαν και αφορούν στην υλοποίηση ευρωπαϊκών και εθνικών προγραμμάτων ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας και στήριξης της εργασίας/απασχόλησης.

Οι προσωπικές συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν (με τη χρήση οδηγού συνέντευξης) με τα στελέχη και τους εκπροσώπους των φορέων, κατεγράφησαν σε ηλεκτρονική συσκευή καταγραφής ήχου, περάστηκαν σε Η/Υ σε μορφή αρχείου ήχου (wav) και εν συνεχεία, απομαγνητοφωνήθηκαν, εξετάστηκαν, αξιολογήθηκαν και

αναλύθηκαν σε μορφή MS WORD, με στόχο την κάλυψη του θέματος και των ερωτημάτων της έρευνας.

Η διαδικασία που ακολουθήθηκε για την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων των αρμόδιων στελεχών των φορέων, ήταν η ακόλουθη: Προηγήθηκε τηλεφωνική επικοινωνία και ενημέρωση για το σκοπό της έρευνας και την κατά προσέγγιση διάρκειά της. Στις περιπτώσεις θετικής απόκρισης, πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με μέση διάρκεια δύο ωρών. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι συμμετέχοντες στην έρευνα, πέρα από τις πληροφορίες που έδωσαν στο πλαίσιο των συνεντεύξεων, βοήθησαν μέσω της παροχής πρόσθετου έντυπου υλικού του φορέα τον οποίο εκπροσωπούσαν. Σε αρκετές περιπτώσεις, οι συμμετέχοντες συνέστησαν και υπέδειξαν και άλλα στελέχη φορέων, τα οποία θα μπορούσαν επίσης να βοηθήσουν στην έρευνα, λόγω της εμπλοκής τους σε παρόμοιες δράσεις.

Το δεύτερο ερωτηματολόγιο (ανώνυμο), αποσκοπούσε στην αποτύπωση του προφίλ και των αναγκών των ανέργων (45 ετών και άνω) και περιελάμβανε 17 δομημένες (κλειστού τύπου) ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις αυτές διερευνούσαν τα δημογραφικά, οικογενειακά, μορφωτικά, επαγγελματικά χαρακτηριστικά των ατόμων αυτών, τους λόγους ανεργίας και τη χρονική διάρκειά της. Το ερωτηματολόγιο εξέταζε τους τρόπους με τους οποίους οι άνεργοι του δείγματος αναζητούν εργασία, την προθυμία τους να ξεκινήσουν ένα νέο επάγγελμα ή να δημιουργήσουν μια επιχείρηση σε συνεργασία με άλλους καθώς και τον τομέα της οικονομικής δραστηριότητας (είδος επιχείρησης) με την οποία θα ήθελαν να απασχοληθούν σε περίπτωση ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην περιοχή.

Ο σχεδιασμός του δομημένου ερωτηματολογίου έγινε με κατάλληλο τρόπο, ώστε να είναι σύντομο (για να μην χάνουν οι ερωτηθέντες το ενδιαφέρον τους) και να είναι σαφής η συσχέτιση των ερωτήσεων με τη γενική εικόνα της έρευνας, για να διατηρείται η ομαλή ροή και η αλληλουχία τους. Σε όλες τις ερωτήσεις, γενική αρχή ήταν οι ερωτήσεις να διατυπώνονται απλά και με σαφήνεια, ώστε να κατανοούνται, να απουσιάζουν τα ερωτήματα που θα έφερναν σε δύσκολη θέση τους ερωτώμενους και να αποφεύγονται κατευθυνόμενες ερωτήσεις που πιθανόν θα οδηγούσαν σε λανθασμένες απαντήσεις. Οι ερωτήσεις ήταν τυποποιημένες, δομημένες με συγκεκριμένη σειρά και κλειστής μορφής. Η δομή του ερωτηματολογίου ήταν

κατανοημένη έτσι, ώστε να επιτευχθεί όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αντικειμενικότητα και αξιοπιστία των απαντήσεων των πληροφορητών.¹³¹

Τα ποσοτικά στοιχεία και τα δεδομένα των ερωτηματολογίων που αφορούσαν στους ανέργους άνω των 45 ετών, μετά τη συλλογή τους (γραφτή), εισήχθησαν στον Η/Υ. Οι απαντήσεις των ερωτώμενων μετατράπηκαν σε δείκτες με σκοπό τη δημιουργία εμπειρικών αποτελεσμάτων. Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων του 2ου ερωτηματολογίου της έρευνας στο Δήμο Καβάλας (άνεργοι), έγινε με στατιστικό πρόγραμμα SPSS¹³² (Κυριαζή και Αλεξιάς, 1999, Δημητριάδης, 2003, Γναρδέλλης, 2006) και το πρόγραμμα MS EXCEL. Με τη χρήση τους, κατασκευάστηκαν πίνακες (παράρτημα Β) και διαγράμματα που παρουσιάζουν τη συχνότητα καταγραφής των μεταβλητών,¹³³ τα οποία εξετάστηκαν, αξιολογήθηκαν και σχολιάστηκαν κατάλληλα, με σκοπό την επιτυχία της έρευνας και της απάντησης των βασικών και των επιμέρους ερωτημάτων της.

Αρχικά, πραγματοποιήθηκε προέρευνα (πιλοτική έρευνα) σε 8 άτομα της ομάδας στόχου και σε 2 στελέχη του Δήμου Καβάλας, για να διαπιστωθεί η ορθή λειτουργία και η καταλληλότητα των ερωτήσεων για τους στόχους της έρευνας. Η δυσκολία κατανόησης μερικών ερωτήσεων στο δεύτερο (δομημένο ερωτηματολόγιο) από τους ανέργους και η έλλειψη γνώσης τους σε θέματα που αφορούν στην κοινωνική οικονομία και τις οργανώσεις της, οδήγησαν στην προσαρμογή μερικών ερωτήσεων με τέτοιον τρόπο, ώστε να είναι περισσότερο κατανοητές και να οδηγήσουν σε αξιόπιστα αποτελέσματα.

Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε η τελική κωδικοποίηση των ερωτηματολογίων και η έναρξη των συνεντεύξεων.

¹³¹ Παρ' όλα αυτά, θεωρείται αδύνατο να αποφευχθούν σφάλματα κατά τη διεξαγωγή ποσοτικής έρευνας, με άμεσο αποτέλεσμα να μην εξάγονται επιστημονικά και έγκυρα πορίσματα (Λαμπίρη-Δημάκη και Παπαχρίστου, 1995:311-314). Επιπλέον, η ποσοτική έρευνα, σε αντίθεση με την ποιοτική, έχει σταθερή αλλά δύσκαμπτη δομή και οι αλλαγές που μπορούν να γίνουν είναι ελάχιστες εάν ξεκινήσει η έρευνα (Λάζος, 1998, Λυδάκη, 2001).

¹³² Στο στατιστικό πρόγραμμα SPSS για κάθε μονάδα ή περίπτωση, συλλέγονται διαφορετικές πληροφορίες και κάθε πληροφορία αφορά σε μια μεταβλητή (Κυριαζή και Αλεξιάς, 1999:3).

¹³³ Μια έρευνα η οποία στηρίζεται σε ερωτηματολόγιο ως μέθοδος συλλογής στοιχείων έχει ως βασική μονάδα το άτομο και οι μετρήσεις γίνονται με διαφορετικές μεταβλητές για κάθε άτομο ξεχωριστά (Κυριαζή και Αλεξιάς, 1999:3).

Διεξήχθησαν 90 προσωπικές συνεντεύξεις (10 κατά την πιλοτική έρευνα), συμπληρώθηκαν 50 ανώνυμα ερωτηματολόγια που απευθύνονταν στην ομάδα στόχο -άνεργοι άνω των 45 ετών- και πραγματοποιήθηκαν 30 μαγνητοφωνήσεις (χρήση οδηγού συνέντευξης) των στελεχών, των εκπροσώπων και των αρμοδίων των φορέων της περιοχής.

Παρουσίαση και ανάλυση αποτελεσμάτων

Απόψεις στελεχών αρμόδιων των φορέων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή του Δήμου Καβάλας

Η συνεργασία, η προθυμία συμμετοχής, η επαφή και η συζήτηση με τα αρμόδια στελέχη/εκπροσώπους και τους επικεφαλής των φορέων της περιοχής, στην προέρευνα και στην κυρίως έρευνα, ήταν πολύ καλή. Παρατηρήθηκε όμως έλλειψη ολοκληρωμένης πληροφόρησης για το σύνολο των δραστηριοτήτων της κοινωνικής επιχειρηματικότητας από ορισμένους αρμόδιους των φορέων αυτών.

Με βάση τις τριάντα (30) προσωπικές συνεντεύξεις και πρόσθετα στοιχεία που διατέθηκαν από τους εκπροσώπους των οργανισμών, οργανώσεων και θεσμών¹³⁴ που δραστηριοποιούνται στην περιοχή του Δήμου Καβάλας για την κατάσταση της απασχόλησης, αλλά και άλλων χαρακτηριστικών της περιοχής, διαπιστώνονται τα ακόλουθα:

Ο Δήμος Καβάλας έχει πληθυσμό περίπου 70.500 κατοίκων (συμπεριλαμβανομένης της δημοτικής ενότητας Φιλίππων), σύμφωνα με την απογραφή του 2011 της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδας (ΕΣΥΕ). Αναφορικά με τη διάρθρωση του πληθυσμού ανά φύλο και τις ηλικιακές ομάδες, εμφανίζεται ιδιαίτερα συμμετρική για άνδρες και γυναίκες. Η ηλικιακή πυραμίδα εμφανίζει περιορισμένο αριθμό γεννήσεων, περιορισμένη συγκέντρωση στις ηλικιακές ομάδες 0-14 και υψηλή συγκέντρωση στις ηλικιακές ομάδες 25-39 και 60-74. Το ανθρώπινο δυναμικό υψηλής κατάρτισης και μόρφωσης εμφανίζει μία τάση συγκέντρωσης στα γεωγραφικά όρια του Δήμου. Η εκπαιδευτική υποδομή της Καβάλας συγκεντρώνει και τις τρεις βαθμίδες της εκπαίδευσης (Επιχειρησιακό Σχέδιο του Δήμου Καβάλας, 2012).

¹³⁴ Δήμος, Περιφερειακή Ενότητα, ΟΑΕΔ, Αναπτυξιακές Εταιρείες, Δημοτικές Επιχειρήσεις Επιμελητήριο, Νοσοκομείο, ΤΕΙ, ΜΚΟ, Σωματεία, Σύλλογοι, ΚΕΚ, ΚοιΣΠΕ, ΚοινΣΕπ, Δημόσιοι οργανισμοί και εταιρείες συμβούλων επιχειρηματικότητας.

Με βάση τη μελέτη της Αναπτυξιακής Καβάλας - Αναπτυξιακής Ανώνυμης Εταιρείας ΟΤΑ (2012), ο μέσος όρος της ανεργίας φτάνει στο 24%. Η ανεργία των γυναικών βρίσκεται στο 34%, ενώ των νέων κάτω των 25 ετών φτάνει το 50%.

Γενικότερα, σχετικά με την κατάσταση της απασχόλησης στο Νομό Καβάλας το 2011, η εξέλιξη της ανεργίας στην περιοχή παρουσιάζεται ιδιαίτερα δυσμενής, καθώς αυξάνεται κατά 3,58% επί του ενεργού πληθυσμού σε σχέση με το 2001, ενώ η ανεργία των νέων είναι πολύ μεγάλη (44,27%). Ανάλογα εξελίσσεται και η απασχόληση εφόσον μεταβάλλεται αρνητικά από 91,80% του ενεργού πληθυσμού το 2001 σε 88,54% το 2011.

Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός αποτελεί το 38,65% του συνολικού πληθυσμού, ενώ ο μη ενεργός πληθυσμός το 49,07% και παρουσιάζει αύξηση κατά 27%. Η συμμετοχή των γυναικών στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό είναι της τάξης του 32,95% και των ανδρών της τάξης του 67,05%, ενώ παράλληλα η διάρθρωση της απασχόλησης στο Νομό Καβάλας παρουσιάζει ότι συμμετέχουν κατά 62,7% άνδρες και κατά 37,4% γυναίκες.¹³⁵

Συνεπώς, η ανεργία στο Δήμο Καβάλας παρουσιάζει αυξητικές τάσεις που συσχετίζονται με την οικονομική κρίση αλλά και με τη μεγάλη αύξηση του δείκτη γήρανσης, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται μεγάλες κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τις γνώμες των πολιτικών και των στελεχών των φορέων της περιοχής και ειδικότερα του Δήμαρχου Καβάλας, σημειώνεται ότι η κύρια απασχόληση των κατοίκων του Δήμου περιλαμβάνει και τους τρεις τομείς οικονομίας.

«Η περιοχή του Δήμου μας έχει την ίδια προβληματική οικονομική και κοινωνική διάρθρωση που αντιμετωπίζουν οι αγροτικές και οι νησιωτικές περιοχές της χώρας μας... Κατά τη γνώμη μου και σύμφωνα με μελέτες, οι

¹³⁵ Τα αντίστοιχα ποσοστά σε επίπεδο Μακεδονίας και Χώρας είναι 62,4% και 37,6% και 61,8% και 38,2% αντίστοιχα.

τομείς δραστηριότητας των δημοτών στο διευρυμένο Δήμο Καβάλας είναι ο τουρισμός, το εμπόριο, η παροχή υπηρεσιών, η αλιεία, η αγροτική παραγωγή και η κτηνοτροφία... Επίσης, μεγάλος αριθμός των δημοτών απασχολείται σε δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες... Η κοινωνική και οικονομική κατάσταση της περιοχής επηρεάζεται σημαντικά από την τρέχουσα οικονομική κρίση, από τα προβλήματα στην παραγωγική βάση καθώς και από την περιορισμένη αξιοποίηση των πόρων της περιοχής... Τέλος, θα ήθελα να σημειώσω ότι, ο πρωτογενής τομέας παρουσιάζει ιδιαίτερα πτωτικές τάσεις στην περιοχή μας, τόσο στην αλιεία όσο και στη γεωργία...» (Δήμαρχος Καβάλας και Πρόεδρος Επιτροπής Κοινωνικής Συνοχής και Ανάπτυξης της ΚΕΔΕ).

Οι εκπρόσωποι των φορέων υποστήριξαν ότι είναι προφανής η ανάγκη ενίσχυσης της απασχόλησης των κατοίκων του Δήμου μέσω διαρθρωτικών παρεμβάσεων και πολύτομεακού σχεδιασμού, έτσι ώστε να υποστηριχθούν μέσω της διαμόρφωσης ενός προτύπου απασχόλησης, ιδιαίτερα στο επίπεδο του γεωργικού και αλιευτικού τομέα. Με τον τρόπο αυτό, θα επιταχυνθεί η διαφοροποίηση της οικονομίας της περιοχής, θα βελτιωθεί η ποιότητα ζωής, θα μειωθούν οι ανισότητες και θα καταπολεμηθεί η ανεργία (με τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας).

Οι ερωτώμενοι σημείωσαν ότι, είναι απαραίτητο να δημιουργηθούν όλες εκείνες οι προϋποθέσεις οι οποίες θα καταφέρουν να συγκρατήσουν τον τοπικό πληθυσμό στην περιοχή του, ενισχύοντας την εξωστρέφεια της περιοχής, αναπροσαρμόζοντας τα δεδομένα και αναστρέφοντας τις τάσεις επιδείνωσης της κατάστασης στην κοινωνικοοικονομική δομή της περιοχής. Τέλος, τόνισαν ότι η απασχόληση και οι οικονομικοί δείκτες μπορούν να διαφοροποιηθούν σημαντικά και να διαμορφώσουν δεδομένα που θα ενισχύσουν την ανάπτυξη και τη συνολική ανταγωνιστικότητα της περιοχής.

Όσον αφορά στην ερώτηση για το είδος των νομικών μορφών και των τύπων των οργανώσεων του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στη συγκεκριμένη περιοχή, παρουσιάστηκαν τα παρακάτω:

«Ο Δήμος μας έχει αρκετές οργανώσεις του τομέα της κοινωνικής οικονομίας που λειτουργούν αρκετά χρόνια... Αυτές οι οργανώσεις είναι κυρίως μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, σύλλογοι, ΜΚΟ και ιδρύματα» (Αντιδήμαρχος Πολιτιστικού και Κοινωνικού Τομέα Δήμου Καβάλας).

«Στην Καβάλα και στην ευρύτερη περιφερειακή ενότητά της Καβάλας, λειτουργούν αρκετές εθελοντικές οργανώσεις όπως το ΚΕΘΕΑ, ο ΟΚΑΝΑ, ο Ερυθρός Σταυρός, οι Γιατροί του Κόσμου... Επιπλέον, λειτουργούν αξιόλογα σωματεία στην πόλη μας όπως η Ένωση Καταναλωτών και ο Νομαρχιακός Σύλλογος ΑμεΑ... Σημαντικά είναι τα φιланθρωπικά ιδρύματα όπως για παράδειγμα το Πουλίδειο Γηροκομείο, το Κέντρο Προστασίας του Παιδιού Καβάλας (δηλαδή η πρώην Παιδόπολη όπως γνωρίζετε), ο Νομαρχιακός Σύλλογος Ατόμων με Αναπηρία, το ίδρυμα «Αγία Μαρίνα», το «Κωνσταντίνιο γηροκομείο κ.ά...» (Αντιπεριφερειάρχης Ανάπτυξης, Απασχόλησης, Τουρισμού και Πολιτισμού Περιφέρειας ΑΜΘ).

«Στην Καβάλα, πολύ σημαντική είναι η συμβολή των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων όπως η ΜΚΟ για το παιδί και την οικογένεια ΠΝΟΗ και η ΜΚΟ ΒΙΑ STOP... Στην πόλη μας, λειτουργούν και πολλοί σύλλογοι οργανωμένων πολιτών όπως η Ηλιακίς, η Στέγη Φίλων Γραμμάτων και Τεχνών, το Θέατρο των Πολιτών κ.ά... Η Εκκλησία παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην υποστήριξη των ανθρώπων που έχουν ανάγκη... με το Τραπέζι της Αγάπης, το εκκλησιαστικό γηροκομείο, τον εκκλησιαστικό βρεφονηπιακό σταθμό, το ταμείο φιλόπτωχου κ.ά...» (Αντιδήμαρχος, Πολιτιστικού και Κοινωνικού Τομέα Δήμου Καβάλας).

«Στην περιοχή μας δραστηριοποιούνται αρκετοί αγροτικοί συνεταιρισμοί... αυτοί δραστηριοποιούνται σε χωριά του Δήμου μας..., θα ήθελα να σημειώσω ότι, η δευτεροβάθμια Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Καβάλας, μετατράπηκε σε πρωτοβάθμια, με την επωνυμία Ένωση Συνεταιρισμένων Αγροτών Καβάλας...» (Θεματικός Αντιπεριφερειάρχης Ανάπτυξης, Απασχόλησης, Τουρισμού και Πολιτισμού Περιφέρειας ΑΜΘ).

Σύμφωνα με τις απόψεις, τις γνώμες των αρμοδίων και τα στοιχεία ενημερωτικού υλικού για τις οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας και τις κοινωνικές επιχειρήσεις ειδικότερα, το διάστημα λειτουργίας τους, τους σκοπούς τους, τις δράσεις τους, τη συμβολή τους και τη δραστηριότητά τους για την υποστήριξη της απασχόλησης, την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και την ανάπτυξη δράσεων επιχειρηματικότητας, διαπιστώνονται τα ακόλουθα:

Στην Καβάλα θεσμοθετημένη μορφή στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας αποτελεί ο Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης τομέα Ψυχικής Υγείας Νομού Καβάλας (ΚοιΣΠΕ Καβάλας). Σύμφωνα με τις προσωπικές συνεντεύξεις με τα στελέχη του:

«Ο ΚοιΣΠΕ Καβάλας ιδρύθηκε το Νοέμβριο του 2010 με το Ν. 2716/1999. Είναι νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου και είναι επίσης και Μονάδα Ψυχικής Υγείας... Ξεκίνησε ως μια πρωτοβουλία συνεργασίας μεταξύ του Δήμου Καβάλας και του Γενικού Νοσοκομείου Καβάλας... ως χώρος στέγασης του, παραχωρήθηκε ο χώρος του ΚΔΑΠ-ΜΕΑ του Δήμου Καβάλας... Βασικοί στόχοι του ΚοιΣΠΕ είναι να αναλάβει επιχειρηματικές δράσεις όπως τη λειτουργία θερμοκηπίου, τη λειτουργία καταστήματος πώλησης παραδοσιακών προϊόντων, τη λειτουργία συνεργείο καθαριότητας, τη λειτουργία χώρου parking, τη διοργάνωση εκδηλώσεων, τη λειτουργία βιβλιοδετείου κ.ά...» (Πρόεδρος Κοινωνικού Συνεταιρισμού Περιορισμένης Ευθύνης, Τομέας Ψυχικής Υγείας Νομού Καβάλας, Συντονιστής - Διευθυντής Ψυχιατρικού Τμήματος Γενικού Νοσοκομείου Καβάλας).

Σκοπός του ΚοιΣΠΕ είναι η κοινωνικοοικονομική ενσωμάτωση, η επαγγελματική ένταξη των ατόμων με σοβαρά ψυχοκοινωνικά προβλήματα και η συμβολή του στη θεραπεία τους και στην κατά το δυνατόν οικονομική τους αυτάρκεια. Σύμφωνα με τα στελέχη του, συστήθηκε με σκοπό οι χρήστες υπηρεσιών ψυχικής υγείας να επιτύχουν την οικονομική τους αυτάρκεια, μέσω βιώσιμων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων. Οι δραστηριότητες του διέπονται από κοινωνική υπευθυνότητα, αλληλεγγύη και από μακροπρόθεσμη οπτική βιωσιμότητας, ανάπτυξης και δημιουργίας θέσεων εργασίας, οι οποίες θα εξυπηρετούν τις διαφορετικές εργασιακές ανάγκες και τους οικονομικούς προσανατολισμούς των ιδίων των χρηστών.

Σύμφωνα με τους ερωτώμενους και συγκεκριμένα την Αντιπρόεδρο του ΚοιΣΠΕ και το Δήμαρχο Καβάλας:

«Ο ΚοιΣΠΕ Καβάλας είναι σε θέση να ικανοποιήσει καλύτερα τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας... Ο ΚοιΣΠΕ έχει επίσης και ανταγωνιστική δύναμη σε σύγκριση με τις συμβατικές επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται στους αντίστοιχους κλάδους, καθώς μπορεί να παράγει και να προσφέρει αγαθά και υπηρεσίες σε καλύτερες τιμές λόγω του τρόπου λειτουργίας του και την απουσία κερδών των μελών του...» (Αντιπρόεδρος Κοινωνικού Συνεταιρισμού Περιορισμένης Ευθύνης, Τομέας Ψυχικής Υγείας Νομού Καβάλας, π. Αναπληρώτρια Διοικήτρια Γενικού Νοσοκομείου Καβάλας).

«Οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται για την κοινωνική οικονομία στην περιοχή, αλλά και ευρύτερα στη χώρα, είναι αυτήν τη στιγμή στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος... Η αυξανόμενη ευαισθητοποίηση ιδιωτών και ανέργων για τη λειτουργία του κοινωνικού συνεταιρισμού, αλλά και για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που θα παρέχει, μπορεί πιο εύκολα να γίνουν αποδεκτά από το καταναλωτικό κοινό και να παρουσιάζουν μεγάλη ζήτηση στην περιοχή μας...» (Δήμαρχος Καβάλας και Πρόεδρος Επιτροπής Κοινωνικής Συνοχής και Ανάπτυξης της ΚΕΔΕ).

Ο ΚοιΣΠΕ Καβάλας, στο πλαίσιο υλοποίησης Προγραμματικής Σύμβασης με το Δήμο Καβάλας (Αύγουστος 2013), προσέλαβε 20 άτομα (10 ΑμεΑ με ψυχική νόσο και 10 άτομα του γενικού πληθυσμού), εφαρμόζοντας αποφάσεις, κανόνες και διατάξεις της νομοθεσίας που διασφαλίζουν την πλήρη διαφάνεια και αξιοπιστία της διαδικασίας επιλογής προσωπικού και την απόλυτη προστασία των προσωπικών δεδομένων κάθε υποψήφιου ωφελούμενου.

Σκοπός του ειδικού σχεδίου δράσης ήταν, οι άνεργοι που προσλήφθηκαν να εργαστούν στην καθαριότητα, φροντίδα, συντήρηση και διαχείριση των εξωτερικών χώρων, των εσωτερικών χώρων και γενικότερα όλων των χώρων των εγκαταστάσεων των γηπέδων και των γυμναστηρίων του Δήμου Καβάλας και όλων των χώρων των εγκαταστάσεων των δημοτικών κτηρίων και του αντίστοιχου περιβάλλοντος χώρου

του καθενός. Τα έργα αυτά εξυπηρετεί το Δήμο Καβάλας, στον οποίο υπήρχε εγγενής αδυναμία υποστήριξης των ανωτέρω υποχρεώσεων λόγω έλλειψης προσωπικού. Έτσι, προκειμένου να είναι συνεπής και να συνεχίσει να παρέχει υπηρεσίες κοινωνικού χαρακτήρα στην τοπική κοινωνία, ο Δήμος Καβάλας πραγματοποίησε αυτή σύναψη δημοσίας/προγραμματικής σύμβασης με τον ΚοιΣΠΕ Καβάλας, ώστε ο δεύτερος να αναλάβει να προσφέρει τις σχετικές υπηρεσίες.

Από τη σύναψη της Προγραμματικής Σύμβασης και τη λειτουργία του ειδικού σχεδίου δράσης του ΚοιΣΠΕ, επιτυγχάνεται η εργασία των ατόμων με ψυχικά προβλήματα και η ενσωμάτωσή τους στο κοινωνικό σύνολο. Βασικός στόχος είναι η άρση των διακρίσεων και του κοινωνικού αποκλεισμού που δημιουργούνται από το στίγμα των ψυχικών παθήσεων.

Ακόμη, με τη λειτουργία του εν λόγω έργου, επιτυγχάνεται η συμβολή στους στόχους της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης, την εδραίωση του θεσμού των ΚοιΣΠΕ, την προώθηση της ιδέας της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, τη αντιμετώπιση της ανεργίας ευπαθών ατόμων και την ανάπτυξη της απασχόλησης των ψυχικά πασχόντων, καταπολεμώντας έμπρακτα τις διακρίσεις και προωθώντας την ισότητα. Επομένως, τα ευάλωτα αυτά άτομα (ΑμεΑ), επανεντάσσονται σε ένα εργασιακό περιβάλλον, απεγκλωβίζονται από το στενό κοινωνικό τους περίγυρο και αντιμετωπίζεται ο κοινωνικός αποκλεισμός τους.

Σύμφωνα με τις πληροφορίες των ερωτώμενων και συγκεκριμένα τον Πρόεδρο του ΚοιΣΠΕ Καβάλας, από την υλοποίηση της συγκεκριμένης δράσης του ΚοιΣΠΕ προκύπτει ότι:

«Εκτός από τους ΑμεΑ, προσλήφθηκαν και άτομα του γενικού πληθυσμού... Η συνύπαρξη των δύο αυτών ομάδων, στους ίδιους χώρους εργασίας, επιτρέπει την καλύτερη ενσωμάτωση των εργαζόμενων ΑμεΑ... Τα ΑμεΑ με ψυχικές νόσους θα επανενταχθούν στην κοινωνία, θα αποκτήσουν δεξιότητες, θα απεγκλωβιστούν από το στενό τους περίγυρο και θα έρθουν επαφή με την πραγματικότητα» (Πρόεδρος Κοινωνικού Συνεταιρισμού Περιορισμένης Ευθύνης, Τομέας Ψυχικής Υγείας Νομού Καβάλας, Συντονιστής - Διευθυντής Ψυχιατρικού Τμήματος Γενικού Νοσοκομείου Καβάλας).

Τα στελέχη του ΚοιΣΠΕ επεσήμαναν ότι η ανάπτυξη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων του ΚοιΣΠΕ, συμβάλλει στην τόνωση της τοπικής οικονομίας και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Στις δραστηριότητες αυτές απασχολούνται και άτομα που έχουν γνώσεις διοίκησης και οικονομίας, επαγγελματίες ψυχικής υγείας, εργάτες και γενικά άνεργοι όλων των ηλικιών (του γενικού πληθυσμού), οι οποίοι προσλήφθηκαν ή θα προσληφθούν από τον ΚοιΣΠΕ με σκοπό να εργαστούν. Συνεπώς, ο ΚοιΣΠΕ συμβάλλει στην εργασιακή επανένταξη πολλών κατηγοριών ανέργων, την οικονομική και ασφαλιστική κάλυψη αυτών και των οικογενειών τους καθώς και στην υποστήριξη της τοπικής οικονομίας με βάση τα παραπάνω.

Από τα ανωτέρω τεκμαίρεται ο απόλυτα κοινωνικός χαρακτήρας της δράσης, η οποία σύμφωνα με το κείμενο της προγραμματικής σύμβασης δε δημιουργεί επιχειρηματικά οφέλη στον ΚοιΣΠΕ Καβάλας, αλλά αντιθέτως παρέχει υπηρεσίες που συνδέονται άμεσα με την ενδυνάμωση της απασχόλησης ευπαθών και ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

Παράλληλα, με τη λειτουργία του συγκεκριμένου σχεδίου δράσης καλύπτονται και οι ανάγκες για καθαριότητα, φροντίδα, συντήρηση, αποκατάσταση και διαμόρφωση των χώρων των γυμναστηρίων, των γηπέδων του Δήμου Καβάλας και των κτηρίων του Δήμου. Οι χώροι αυτοί αποτελούν δημόσια αγαθά.

Επιπλέον, οι επιπτώσεις για το περιβάλλον θα είναι πολύ θετικές, καθώς η δράση αυτή θα οδηγήσει σε αναβάθμιση των χώρων πρασίνου, στη μείωση των απορριμμάτων και στην αισθητική και ουσιαστική αποκατάσταση του περιβάλλοντος χώρου των γυμναστηρίων, των γηπέδων και των κτηρίων του Δήμου Καβάλας.

Τέλος, με το έργο αυτό θα υπάρξει σημαντική συνεισφορά α) στην τοπική κοινωνία, καθώς οι πολίτες θα μπορούν να χρησιμοποιούν κοινόχρηστες αθλητικές εγκαταστάσεις, β) στην τοπική οικονομία μέσω της ανάπτυξης δράσεων απασχόλησης και γ) στην αναβάθμιση της ποιότητας του περιβάλλοντος λόγω των ειδικότερων δράσεων καθαρισμού, συντήρησης και φροντίδας των κοινόχρηστων χώρων.

Η πρώτη θεσμοθετημένη μορφή Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης (ΚοινΣΕπ) του Ν. 4019/2011 στην Καβάλα, είναι η ΚοινΣΕπ «Γαληνός». Συστάθηκε τον Ιούνιο του 2012, με Αριθμό Μητρώου (Α.Μ.) Γ 00022 του Γενικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας του Υπουργείου Εργασίας. Είναι κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση κοινωνικής φροντίδας και ασχολείται με την πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας. Η σύνθεσή της έχει τη δυνατότητα να προσφέρει κοινωνικές υπηρεσίες και υπηρεσίες υγείας, πρόνοιας και φροντίδας σε ευπαθείς ομάδες.

Ειδικότερα, σκοπός της ΚοινΣΕπ «Γαληνός» είναι η επιδίωξη του συλλογικού οφέλους και η εξυπηρέτηση γενικότερων κοινωνικών συμφερόντων, η παραγωγή προϊόντων και η παροχή υπηρεσιών κοινωνικού - προνοιακού χαρακτήρα σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού όπως οι ηλικιωμένοι, τα βρέφη, τα παιδιά, τα άτομα με αναπηρία και τα άτομα με χρόνιες παθήσεις. Παράλληλα, μπορεί να ασκήσει οποιασδήποτε μορφής οικονομική δραστηριότητα παραγωγικού, καταναλωτικού, εμπορικού, μεταφορικού, τουριστικού, αναπτυξιακού, κοινωνικού, εκπαιδευτικού και πολιτιστικού χαρακτήρα.

Σύμφωνα με τις απόψεις των μελών της και ειδικότερα του Προέδρου της Διοικούσας Επιτροπής της συγκεκριμένης ΚοινΣΕπ:

«Τα καινοτόμα επιχειρησιακά προγράμματα που εφαρμόζει η ΚοινΣΕπ Γαληνός είναι η δωρεάν παροχή υπηρεσιών σε όλους τους κατοίκους της Καβάλας και η δωρεάν κοινωνική μέριμνα σε ΑμεΑ, άτομα με Alzheimer, καρκινοπαθείς, άτομα που δεν αυτοεξυπηρετούνται κ.ά. ... Η ΚοινΣΕπ Γαληνός πλαισιώνεται από ομάδες ιατρών, νοσηλευτών, κοινωνικών λειτουργών και φαρμακοποιών που συντονίζονται από τη Διοικούσα Επιτροπή... Το χαμηλό κόστος λειτουργίας των προγραμμάτων της, θα συντελέσουν στην επίτευξη των στόχων της και στη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα της...» (Πρόεδρος Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης «Γαληνός»).

Σύμφωνα με τα στελέχη της, οι δράσεις της συγκεκριμένης ΚοινΣΕπ εξειδικεύονται στην άσκηση των ακόλουθων δραστηριοτήτων:

«Οι δράσεις της ΚοινΣΕπ μας αφορούν στην ανάπτυξη, την υλοποίηση και τη λειτουργία δράσεων και προγραμμάτων που αφορούν στην παροχή υγειονομικών υπηρεσιών που έχουν στόχο τη βελτίωση, την πρόληψη, τη θεραπεία και την αποκατάσταση της υγείας του πληθυσμού... Η ΚοινΣΕπ Γαληνός στοχεύει στην κάλυψη βασικών αναγκών των ωφελούμενων της με τη συστηματική παροχή υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας, ψυχοκοινωνικής στήριξης, νοσηλευτικής φροντίδας, φυσικοθεραπείας, εργοθεραπείας, οικογενειακής βοήθειας, αλλά και με τη στήριξη και φροντίδα σε άτομα της τρίτης ηλικίας που δεν αυτοεξυπηρετούνται πλήρως, λόγω των ειδικών αναγκών τους...» (Πρόεδρος Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης «Γαληνός»).

Ειδικότεροι στόχοι του συγκεκριμένου κοινωνικού συνεταιρισμού, σύμφωνα με τους ερωτώμενους είναι: α) Η στήριξη, φροντίδα και βελτίωση της ποιότητας ζωής των ατόμων της τρίτης ηλικίας και των ατόμων με κινητικά ή άλλα ειδικά προβλήματα (ΑμεΑ) με ταυτόχρονη υποβοήθηση της αυτόνομης και αξιοπρεπούς διαβίωσης, β) η υποστήριξη του οικογενειακού περιβάλλοντος των ωφελούμενων και η προώθηση στην απασχόληση ικανού και εξειδικευμένου προσωπικού που θα παρέχει συμβουλευτική και ψυχολογική υποστήριξη, νοσηλευτική φροντίδα, οικογενειακή βοήθεια και συντροφιά, γ) η παροχή υπηρεσιών ημερήσιας φροντίδας ηλικιωμένων και ατόμων που αδυνατούν να αυτοεξυπηρετηθούν απόλυτα,¹³⁶ δ) η κατ' οίκον παροχή φροντίδας των ατόμων που δεν μπορούν ή δεν επιθυμούν να μετακινηθούν στο νοσοκομείο, ε) η υποστήριξη συνθηκών αυτόνομης διαβίωσης των ηλικιωμένων ή/και των αναπήρων συνταξιούχων στην κατοικία τους, ώστε να εξασφαλισθεί η παραμονή τους στο οικείο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον και να αποφευχθεί η παραπομπή σε δομές κλειστής φροντίδας και στ) η κάλυψη βασικών αναγκών των ωφελούμενων με την οργάνωση, ανάπτυξη και συστηματική παροχή υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας, ψυχοκοινωνικής στήριξης, νοσηλευτικής φροντίδας, φυσικοθεραπείας, εργοθεραπείας και οικογενειακής βοήθειας κ.ά.

¹³⁶ Το οικογενειακό περιβάλλον των ατόμων αυτών που τα φροντίζει, εργάζεται ή αντιμετωπίζει σοβαρά κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα ή προβλήματα υγείας και αδυνατεί να ανταποκριθεί στη φροντίδα τους, με σκοπό να παραμένουν τα ηλικιωμένα άτομα στο οικείο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον.

Επιπλέον, σύμφωνα με το ενημερωτικό υλικό που παραχωρήθηκε, η ΚοινΣΕπ «Γαληνός» προσανατολίζεται στη συμμετοχή και τις συνεργασίες σε τοπικά, εθνικά και ευρωπαϊκά έργα και προγράμματα που προωθούν εξειδικευμένους σκοπούς της όπως: 1) Η αξιοποίηση δημοτικών, περιφερειακών και κρατικών κοινωνικών παρεμβάσεων, συμπεριλαμβανομένων κοινωνικών φαρμακείων, κοινωνικών ιατρείων κ.λπ., 2) η λειτουργία, διοίκηση, διαχείριση, υποστήριξη και αξιοποίηση των δημοτικών Ιατροκοινωνικών Κέντρων, 3) η ανάπτυξη, υποστήριξη, διαχείριση, υλοποίηση και λειτουργία προγραμμάτων των Κέντρων Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων (ΚΗΦΗ), του προγράμματος «Βοήθεια στο σπίτι» και των Κέντρων Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων (ΚΑΠΗ) καθώς και 4) η παροχή από εξειδικευμένο προσωπικό (κοινωνικός λειτουργός, νοσηλευτής, οικογενειακός βοηθός, φυσικοθεραπευτής) υπηρεσιών υγείας, πρόνοιας, υποστήριξης και φροντίδας.

Ακολούθως, στις δραστηριότητες του συγκεκριμένου συνεταιρισμού συμπεριλαμβάνονται: 1) Οι ενέργειες ενημέρωσης των ηλικιωμένων για τα δικαιώματά τους και η υποστήριξη της επαφής τους με τις αρμόδιες υπηρεσίες ασφάλισης, υγείας, κοινωνικής προστασίας και τις υπηρεσίες νοσηλευτικής φροντίδας. 2) Η ανάπτυξη της συνεργασίας με τοπικούς φορείς που παρέχουν παρεμφερείς κοινωνικές υπηρεσίες, με μονάδες υγείας (Νοσοκομεία και Κέντρα Υγείας) καθώς και με το Εθνικό Κέντρο Άμεσης Κοινωνικής Βοήθειας (ΕΚΑΒ). 3) Οι υπηρεσίες πρόληψης βιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνικών προβλημάτων των ηλικιωμένων, ώστε να παραμείνουν αυτόνομα, ισότιμα και ενεργά μέλη του κοινωνικού συνόλου.¹³⁷

Τέλος, ο Πρόεδρος της ΚοινΣΕπ σημείωσε ότι:

«Η ΚοινΣΕπ Γαληνός εξειδικεύεται στην υποστήριξη, και λειτουργία προγραμμάτων για την έγκαιρη διάγνωση και αξιολόγηση της φυσικής, νοητικής, ψυχολογικής κατάστασης των ατόμων με αναπηρίες όλων των ηλικιών, στην πρόληψη αναπηριών σε κινητικό, νοητικό και ψυχικό επίπεδο με παρεμβατικά προγράμματα στην κοινότητα... καθώς και στην αυτόνομη ή

¹³⁷ Η πρόληψη αυτή διακρίνεται σε πρωτογενή (εμβολιασμοί, συμβουλές για την αποφυγή ατυχημάτων) και δευτερογενή (ιατρικές εξετάσεις που έχουν σκοπό την έγκαιρη διάγνωση, ώστε να αποφευχθεί η μακροχρόνια πολλές φορές θεραπεία).

ημιαυτόνομη διαβίωση των ατόμων με αναπηρίες» (Πρόεδρος Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης «Γαληνός»).

«Οι λειτουργίες της ΚοινΣΕπ μας προσανατολίζονται επίσης και στην κάλυψη φυσικών αναγκών, όπως την ατομική φροντίδα και την καθαριότητα για την εξασφάλιση του κατάλληλου φυσικού περιβάλλοντος, την κάλυψη ψυχοκοινωνικών αναγκών, την αποκατάσταση κινητικών προβλημάτων των ΑμεΑ και των ηλικιωμένων που προέρχονται από ειδικές παθήσεις και ατυχήματα, την αντιμετώπιση χρόνιων πόνων και τη διατήρηση λειτουργικότητας περιθαλπομένων εφαρμόζοντας φυσικοθεραπευτικές μεθόδους» (Πρόεδρος Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης «Γαληνός»).

Σημαντική παράμετρος για τη δράση της ΚοινΣΕπ «Γαληνός», αποτελεί η λειτουργία έργου παροχής ιατρικών υπηρεσιών σε συνεργασία με το Δήμο Καβάλας από το Μάιο του 2013. Αντικείμενο του έργου (προγραμματική σύμβαση), είναι η λειτουργία των σταθμών ιατρικής φροντίδας του Δήμου Καβάλας και συγκεκριμένα της πρωτοβάθμιας ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, αγωγής υγείας και της προληπτικής ιατρικής.¹³⁸

Με την υλοποίηση της συγκεκριμένης προγραμματικής σύμβασης, καλύπτεται μέρος του τομέα της πρωτοβάθμιας ιατρικής φροντίδας, με οργανωμένη και συστηματική λειτουργία των σταθμών ιατρικής και κοινωνικής φροντίδας (Δημοτικά Ιατρεία, ΚΑΠΗ) από ειδικούς ιατρούς εξειδικευμένους σε θέματα πρωτοβάθμιας ιατρικής φροντίδας, προληπτικής ιατρικής, ενημέρωσης σε θέματα εξαρτησιογόνων ουσιών, διακοπής καπνίσματος και πρόληψης σακχαρώδη διαβήτη.

Ο συνεταιρισμός, στο πλαίσιο του συγκεκριμένου έργου, συμβάλλει στην περιοχή: 1) Με την παροχή πρωτοβάθμιας ιατρικής φροντίδας σε ηλικιωμένους και ΑμεΑ που δεν έχουν δυνατότητα μετακίνησης στα Δημοτικά Ιατρεία και τα ΚΑΠΗ, 2) με την οργάνωση δικτύου τοπικών φορέων, συλλόγων και ΜΚΟ για την υποστήριξη και

¹³⁸ Ο Δήμος Καβάλας, στο πλαίσιο άσκησης των αρμοδιοτήτων του, είναι υπεύθυνος για την εφαρμογή προγραμμάτων που στοχεύουν στη μέριμνα, υποστήριξη και φροντίδα ευπαθών κοινωνικών ομάδων μέσα από την παροχή πρωτοβάθμιων υπηρεσιών υγείας και για την υλοποίηση δράσεων που αφορούν στην προαγωγή της ψυχικής υγείας.

λειτουργία του Κοινωνικού Φαρμακείου στο Δήμο Καβάλας, 3) με την παροχή ιατρικής φροντίδας «στο δρόμο» σε αστέγους και αλλοδαπούς που δεν έχουν πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας και στερούνται ιατρικής ασφάλισης, 4) με την ενημέρωση μαθητών και δασκάλων/καθηγητών για την πρόληψη κατά των ναρκωτικών και του καπνίσματος, 5) με τη συνταγογράφηση σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία ασφαλισμένων που υπάγονται στο ΙΚΑ ή τον ΟΓΑ και 6) με τη θεώρηση και τον έλεγχο βιβλιαρίων ασθενείας. Προτεραιότητα για την παροχή των ανωτέρω υπηρεσιών έχουν άτομα που το εισόδημά τους δεν τους επιτρέπει να εξασφαλίσουν τα αναγκαία μέσα εξυπηρέτησης.

Μία δεύτερη σε χρονολογική σειρά ίδρυσης ΚοινΣΕπ, με έδρα την Καβάλα, είναι η Κοινωνική Επιχείρηση «ΙΝΩ». Συστάθηκε το Μάρτιο του 2013 στο Δήμο Καβάλας με Α.Μ. Δ 00159.¹³⁹

Η δράση της σχετίζεται με την ανάπτυξη μιας διαδραστικής πλατφόρμας (ιστοσελίδας) που έχει ως βασικούς στόχους την πλήρη και ολοκληρωμένη ενημέρωση των τουριστών σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, που ενδιαφέρονται να ταξιδέψουν στη χώρα μας, με τρόπο τεχνολογικά σύγχρονο, λειτουργικά εύκολο και φιλικό για το χρήστη της. Βασικός σκοπός της είναι η αύξηση του αριθμού των τουριστών που επισκέπτονται την Ελλάδα καθώς και η αύξηση της περιόδου διαμονής τους. Διαθέτει ένα σύγχρονο και έμπειρο προσωπικό, το οποίο, βάσει του καταστατικού της έχει ως βασικό μέλημα την ανάπτυξη νέων θέσεων εργασίας για ευπαθείς κοινωνικές ομάδες.

Συγκεκριμένα, η επίτευξη των στόχων της συγκεκριμένης πλατφόρμας γίνεται με την επιτόπια καταγραφή των περιοχών και με χρήση οπτικοακουστικού υλικού. Η παρουσίαση των περιοχών γίνεται με οπτική απεικόνιση (εμφάνιση του σημείου ενδιαφέροντος στην ακριβή θέση πάνω στο χάρτη) και με τη «διαδραστική» λειτουργία της πλατφόρμας σε σχέση με τις απαιτήσεις των χρηστών (με την καινοτομία καθορισμού των διαδρομών) βάσει των επιλογών και απαιτήσεών του.

¹³⁹ Του Γενικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας του Υπουργείου Εργασίας.

Σύμφωνα με τους ερωτώμενους και συγκεκριμένα τη Γραμματέα της ΚοινΣΕπ «ΙΝΩ»:

«Η πλατφόρμα της ΚοινΣΕπ μας απευθύνεται στο σύγχρονο επισκέπτη, ο οποίος είναι έμπειρος και απαιτητικός και προτιμά να διαμορφώνει και να σχεδιάζει μόνος του τις διακοπές του... Οι κατηγορίες των χρηστών που θέλουμε να μπουν στην πλατφόρμα μας είναι, πρώτον, ο τουρίστας του εξωτερικού ο οποίος σχεδιάζει ως την επόμενη χώρα των διακοπών του την Ελλάδα αλλά δεν έχει καμία πληροφόρηση, δεύτερον, ο τουρίστας του εξωτερικού ο οποίος επιλέγει την Ελλάδα ως χώρα διακοπών, γνωρίζει σε ποια περιοχή θέλει να πάει, χωρίς να γνωρίζει τίποτα για αυτήν, τρίτον, ο τουρίστας ο οποίος ήδη βρίσκεται στη χώρα μας και ο οποίος επιθυμεί να έχει πλήρη πληροφόρηση για το μέρος που βρίσκεται, δηλαδή πληροφορίες για τη διαμονή του, τις υπηρεσίες εστίασης, τις παραλίες της περιοχής, τους αρχαιολογικούς τόπους, τα μέρη διασκέδασης κ.λπ. ... καθώς και τέταρτον, ο Έλληνας τουρίστας ο οποίος επιθυμεί να οργανώσει τις διακοπές του στην Ελλάδα και ο οποίος έχει ήδη επιλέξει τον προορισμό που τον ενδιαφέρει...»
(Γραμματέας Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης ΙΝΩ).

Τα στελέχη της συγκεκριμένης ΚοινΣΕπ, υποστήριξαν ότι, για την επίτευξη των ανωτέρω σκοπών, χρησιμοποιείται η πλέον σύγχρονη τεχνολογία, δίνοντας «διαδραστικό» υπόβαθρο στην πλατφόρμα, με ταυτόχρονη δυνατότητα αξιοποίησης πολλαπλών επιλογών από το χρήστη της.

Παράλληλα, η τιμολογιακή πολιτική της πλατφόρμας δίνει τη δυνατότητα και την ευκαιρία σε κάθε επιχείρηση, ανεξαρτήτως μεγέθους και δυνατοτήτων, να συμβάλει στην κοινή προσπάθεια για την προώθηση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, με σκοπό τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ωφέλειας μέσω της προσέλκυσης περισσότερων επισκεπτών. Η φιλοσοφία της ανάπτυξης της διαδικτυακής πλατφόρμας είναι η δημιουργία νέων, καινοτόμων και πρωτοποριακών υπηρεσιών και προϊόντων με σκοπό την ικανοποίηση των αξιών της συνεργατικής κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της κοινωνικής οικονομίας, που έχει ως πυρήνα της τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ωφέλειας έναντι της μεγιστοποίησης του κέρδους.

Σύμφωνα με τη Γραμματέα της ΚοινΣΕπ «ΙΝΩ»:

«Με την ΚοινΣΕπ ΙΝΩ αναπτύσσεται η πρώτη διαδικτυακή τουριστική πλατφόρμα με κοινωνική διάσταση με στόχο την ολοκληρωμένη ψηφιακή απεικόνιση όλης της ελληνικής επικράτειας... Η Κοινωνική Επιχείρηση ΙΝΩ μπορεί να προσφέρει εργασία σε ανέργους, σε ΑμεΑ, αλλά και σε άλλες ευάλωτες ομάδες ανθρώπων όπως τους πρώην φυλακισμένους και χρήστες ουσιών, δίνοντάς τους μία δεύτερη ευκαιρία στη ζωή...» (Γραμματέας Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης «ΙΝΩ»).

Όπως προκύπτει από τις απομαγνητοφωνήσεις, η συγκεκριμένη ηλεκτρονική πλατφόρμα έχει σκοπό να δημιουργήσει το ψηφιακό «διαδραστικό» χάρτη της Ελλάδας, με αντικείμενο την ανάπτυξη του τουρισμού σε όλες του τις εκδοχές.¹⁴⁰ Η γεωγραφική αναφορά της δράσης της περιλαμβάνει την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, το κύριο μέρος της Κεντρικής Μακεδονίας καθώς και νησιά του Βορείου Αιγαίου. Πιο αναλυτικά, περιλαμβάνει τους Νομούς της Καβάλας, Δράμας, Ξάνθης, Ροδόπης, Έβρου, Θεσσαλονίκης, Χαλκιδικής, Σερρών καθώς και τα νησιά της Θάσου, Σαμοθράκης, Λήμνου, Λέσβου και Χίου.

«Η πλατφόρμα μας θα προσπαθήσει να αναπτύσσει τουριστικά κάθε περιοχή με στόχο όσο το δυνατόν την καλύτερη και αρτιότερη παρουσίασή της... Από τους συνεργάτες μας, θα πραγματοποιηθεί φωτογραφική απεικόνιση σε χωριά και πόλεις, σε παραλίες, ποτάμια, βουνά, διαδρομές, μουσεία, αρχαιολογικούς και ιστορικούς τόπους καθώς και οπτικοακουστική κάλυψη σε μοναστήρια, Εκκλησίες καθώς και σε προϊόντα τοπικής παραγωγής, με μετάφραση των κειμένων στα Αγγλικά και τα Γερμανικά...» (Γραμματέας Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης «ΙΝΩ»).

¹⁴⁰ Σε αυτήν τη βάση οι κατηγορίες/επιχειρήσεις που μπορούν να εισέλθουν είναι οι εξής: Διαμονή (ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια, ξενώνες κ.λπ.), εστίαση (εστιατόρια, ταβέρνες, μεζεδοπωλεία, γρήγορο φαγητό), διασκέδαση (καφετέριες, bars), εμπορικά καταστήματα, δραστηριότητες (άθληση, κρουαζιέρες, παιδότοποι), τοπικά και παραδοσιακά προϊόντα της κάθε περιοχής και τέλος, επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τουρισμό (τουριστικά γραφεία, γραφεία ενοικίασης αυτοκινήτων και μοτοσυκλετών, κ.ά.).

Στο πλαίσιο της δράσης της, η ΚοινΣΕπ «ΙΝΩ» έχει στόχο τη μεγιστοποίηση του κοινωνικού οφέλους μέσα από τη λειτουργία της, με την ταυτόχρονη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και ανάπτυξη των σκοπών της.

Ακόμη μία θεσμοθετημένη μορφή κοινωνικής συνεταιριστικής επιχείρησης (ΚοινΣΕπ) που ιδρύθηκε το Μάιο του 2013, με Α.Μ. Δ 00215¹⁴¹ και δραστηριοποιείται στην Καβάλα, αποτελεί η ΚοινΣΕπ «Καβάλα Σύγχρονη Πόλη».

Σύμφωνα με το εγκεκριμένο καταστατικό της (το οποίο διατέθηκε για εξέταση και χρήση), η ΚοινΣΕπ «Καβάλα - Σύγχρονη Πόλη» είναι Αστικός Συνεταιρισμός Κοινωνικού Σκοπού περιορισμένης ευθύνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 4019/2011 «Περί Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων».

Είναι νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με περιορισμένη ευθύνη των μελών του και έχει εμπορική ιδιότητα. Ο σκοπός της είναι η επιδίωξη και η εξυπηρέτηση γενικότερων κοινωνικών συμφερόντων, η παραγωγή προϊόντων και η παροχή υπηρεσιών για την ικανοποίηση των αναγκών που προάγουν το τοπικό και συλλογικό/δημόσιο συμφέρον, την ενίσχυση της εργασίας, την ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής και την ενδυνάμωση της τοπικής ανάπτυξης.¹⁴²

Οι πόροι της αποτελούνται από το ιδρυτικό κεφάλαιο και το κεφάλαιο που προκύπτει από τη διάθεση των συνεταιριστικών μερίδων, από τα έσοδα από την άσκηση των δραστηριοτήτων της, την εκμετάλλευση των περιουσιακών της στοιχείων, από επιχορηγήσεις από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, την Ευρωπαϊκή Ένωση, από συμβάσεις χρηματοδότησης από διεθνείς ή εθνικούς οργανισμούς ή οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, από έσοδα από άλλα προγράμματα, από παραχωρήσεις της χρήσης περιουσιακών στοιχείων κ.ά.

Οι σκοποί της ΚοινΣΕπ (σύμφωνα με το καταστατικό της) εξειδικεύονται στην άσκηση των ακόλουθων δραστηριοτήτων: α) Την καθαριότητα, φροντίδα, συντήρηση και διαχείριση χώρων πρασίνου, πάρκων και λοιπών κοινόχρηστων χώρων, γηπέδων

¹⁴¹ Του Γενικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας του Υπουργείου Εργασίας.

¹⁴² Ειδικότερα, η ΚοινΣΕπ μπορεί να ασκήσει οποιασδήποτε μορφής οικονομική δραστηριότητα παραγωγικού, καταναλωτικού, εμπορικού, μεταφορικού, τουριστικού, οικοδομικού, αναπτυξιακού, κοινωνικού, εκπαιδευτικού ή πολιτιστικού χαρακτήρα.

και γυμναστηρίων, χώρων δημοτικών, δημόσιων και ιδιωτικών κτηρίων, δημοτικών, επαρχιακών, περιφερειακών και εθνικών οδών. β) Την κατασκευή, συντήρηση πεζόδρομων και πεζοδρομίων, την επιδιόρθωση βλαβών ύδρευσης και αποχέτευσης σε παροχές και στα δίκτυα. γ) Την εκτέλεση οικοδομικών εργασιών όπως βαφή, στρώσεις και λοιπές συναφείς οικοδομικές εργασίες. δ) Τη συντήρηση και αξιοποίηση κήπων, δημοτικών λαχανόκηπων και λοιπών δημοτικών, περιφερειακών και κρατικών παρεμβάσεων. ε) Τη λειτουργία και διαχείριση πολιτιστικών, αθλητικών και εκπαιδευτικών εκδηλώσεων, τη διοργάνωση και λειτουργία εκθέσεων, δράσεων δημοσιότητας διαφόρων έργων μέσω ημερίδων, συνεδρίων κ.λπ. στ) Την ανάδειξη ειδικών μορφών τουρισμού και την προώθηση του τουριστικού προϊόντος. η) Τη συμμετοχή σε συνεργασίες σε δημοτικά, εθνικά, ευρωπαϊκά, διεθνή διακρατικά έργα (συγχρηματοδοτούμενα ή μη) που προωθούν τους σκοπούς του συνεταιρισμού.

Πολύ σημαντική πρωτοβουλία της ΚοινΣΕπ «Καβάλα - Σύγχρονη Πόλη», αποτελεί η από το Σεπτέμβριο του 2013, υλοποίηση προγραμματικής σύμβασης σε συνεργασία με το Δήμο Καβάλας, με αντικείμενο την καθαριότητα, τη φροντίδα και συντήρηση των οδών, των δρόμων, των πεζοδρομίων, των περιοχών, των τομέων, των συνοικιών, των κοινόχρηστων χώρων (πλατείες, πάρκα) κ.ά. του Δήμου Καβάλας, μέσω υπηρεσιών οδοκαθαρισμού, περισυλλογής και διαχείρισης απορριμμάτων.

Σύμφωνα με τις πληροφορίες από τα στελέχη της συγκεκριμένης ΚοινΣΕπ και συγκεκριμένα του Προέδρου της ΚοινΣΕπ «Καβάλα - Σύγχρονη Πόλη», παρουσιάζεται ότι:

«Σκοπός της προγραμματικής σύμβασης της ΚοινΣΕπ μας με το Δήμο Καβάλας είναι να αναλάβουν οι εργαζόμενοι της δράσεις υποστήριξης του Τμήματος Καθαριότητας του Δήμου... Αυτό θα γίνει μέσω της πρόσληψής τους από την ΚοινΣΕπ και τη διάθεση του προσωπικού αυτού στο Δήμο για τις ανάγκες της υπηρεσίας... Με την υλοποίηση του συγκεκριμένου έργου θα καλυφθούν οι ανάγκες σε εργάτες καθαριότητας, τεχνικό και υποστηρικτικό προσωπικό του Δήμου Καβάλας...» (Πρόεδρος Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης (ΚοινΣΕπ) «Καβάλα - Σύγχρονη Πόλη»).

Οι ερωτώμενοι τόνισαν ότι η δράση αυτή αποτελεί μια σημαντική καινοτόμα παρέμβαση συλλογικού και αλληλέγγυου χαρακτήρα που στοχεύει στην κοινή ωφέλεια και το κοινωνικό συμφέρον των ανέργων. Επιπρόσθετα, ο Δήμαρχος και ο Αντιδήμαρχος Οικονομικών Υπηρεσιών του Δήμου Καβάλας, τόνισαν τη σημασία της συγκεκριμένης προγραμματικής σύμβασης κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεών τους:

«Η δράση της ΚοινΣΕπ Καβάλα - Σύγχρονη Πόλη παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον, διότι μέσω αυτής οι άνεργοι του Δήμου Καβάλας έχουν την ευκαιρία να απασχοληθούν τη δύσκολη αυτή περίοδο της οικονομικής κρίσης και της συνεχώς αυξανόμενης ανεργίας... Στις δραστηριότητες του έργου αυτού θα προσληφθούν κυρίως άνεργοι εργάτες όλων των ηλικιών, με αποτέλεσμα την εργασιακή ένταξη και επανένταξή τους» (Δήμαρχος Καβάλας και Πρόεδρος Επιτροπής Κοινωνικής Συνοχής και Ανάπτυξης της ΚΕΔΕ).

«Από την υλοποίηση του έργου της ΚοινΣΕπ Καβάλα - Σύγχρονη Πόλη αναμένονται οφέλη τόσο οικονομικά όσο και ασφαλιστικά για τα άτομα που θα εργαστούν... Θα υπάρξει σημαντική συνεισφορά στην τοπική κοινωνία... Οι επιπτώσεις για το περιβάλλον θα είναι θετικές, γιατί το έργο του συνεταιρισμού θα οδηγήσει σε αναβάθμιση των χώρων πρασίνου, τη μείωση των απορριμμάτων και την αισθητική αναβάθμιση των δρόμων, των πεζοδρομίων, των συνοικιών και των κοινόχρηστων χώρων του Δήμου Καβάλας...» (Αντιδήμαρχος Οικονομικών Υπηρεσιών, Επικοινωνίας, Τουρισμού, Παιδείας και Αθλητισμού Δήμου Καβάλας).

Επομένως, από τη συγκεκριμένη προγραμματική σύμβαση δε δημιουργούνται επιχειρηματικά οφέλη στην ΚοινΣΕπ «Καβάλα - Σύγχρονη Πόλη» στο σύνολο της δράσης της, αλλά αντιθέτως αναπτύσσονται υπηρεσίες που συνδέονται άμεσα με την ενδυνάμωση της απασχόλησης ανέργων, την εξασφάλιση της κοινωνικής πρόνοιας και την παροχή ασφάλισης και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης για τους εργαζόμενους και τις οικογένειές τους καθώς και την αναβάθμιση της ποιότητας του περιβάλλοντος λόγω των ειδικότερων δράσεων καθαριότητας, φροντίδας και συντήρησης.

Η τέταρτη κατά σειρά σύστασης (χρονολογική), θεσμοθετημένη μορφή κοινωνικής συνεταιριστικής επιχείρησης (ΚοινΣΕπ), που ιδρύθηκε τον Αυγούστου 2013 στην Καβάλα (σύμφωνα με το χρονικό ορίζοντα της συγκεκριμένης έρευνας), με Α.Μ. (του Γενικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας του Υπουργείου Εργασίας) Δ 00270, είναι η ΚοινΣΕπ “Ergo Culture/Human Traces”.

Σύμφωνα με τα στελέχη και με το εγκεκριμένο καταστατικό της που παραχωρήθηκε για χρήση, είναι νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με έδρα τις Κρηνίδες του Δήμου Καβάλας και οι στόχοι της είναι η επιδίωξη του συλλογικού οφέλους, η παραγωγή προϊόντων και η παροχή υπηρεσιών για τον πολιτισμό, το περιβάλλον, την οικολογία, την εκπαίδευση, την αξιοποίηση τοπικών προϊόντων, τη διατήρηση παραδοσιακών δραστηριοτήτων και επαγγελμάτων κ.ά.

Σύμφωνα με το καταστατικό της, οι σκοποί της ΚοινΣΕπ “Ergo Culture/Human Traces”, εξειδικεύονται ως ακολούθως: 1. Στη συμμετοχή της σε συνεργασίες σε τοπικά, εθνικά, ευρωπαϊκά, διεθνή διακρατικά έργα. 2. Στη λειτουργία, υλοποίηση και διαχείριση προγραμμάτων ανθρωπιστικών επιστημών, πολιτιστικών, εικαστικών, πολιτισμικών, ιστορικών, αρχαιολογικών, κοινωνικών, τουριστικών, αθλητικών θεμάτων που προάγουν κυρίως την Περιφερειακή Πολιτιστική Πολιτική. 3. Στην υποστήριξη δομών σχεδιασμού και υλοποίησης μιας συνολικής πολιτιστικής πολιτικής με σκοπό την ενίσχυση ιδιωτικών και δημόσιων πολιτισμικών, αρχαιολογικών, ανθρωπολογικών και καλλιτεχνικών οργανισμών και την προβολή και προώθηση της ελληνικής πολιτιστικής δημιουργίας στο εξωτερικό, 4. Στην εκτέλεση πολεοδομικών, αρχιτεκτονικών, οικοδομικών και μελετητικών εργασιών, δημόσιων, δημοτικών και ιδιωτικών κτηρίων της Ελλάδας και του Εξωτερικού που προάγουν και ενισχύουν το τουριστικό προϊόν. 5. Στην προβολή των πολιτιστικών μνημείων για τον Πολιτισμό στην Ελλάδα από την Προϊστορία έως σήμερα καθώς και για τον Παγκόσμιο Πολιτισμό.

Παράλληλα, οι ειδικοί της συγκεκριμένης ΚοινΣΕπ, τόνισαν ότι ο φορέας τους έχει τη δυνατότητα να αναλαμβάνει α) τη μελέτη και την ανάδειξη και προβολή ιστορικών διατηρητέων και άλλων κτηρίων με αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, β) τη συντήρηση και προστασία μνημείων πολιτισμού και στοιχείων της ανθρώπινης πολιτιστικής

παρέμβασης από τεχνολογικές, ανθρωπογενείς ή φυσικές καταστροφές, γ) την εκπόνηση μελετών αναστήλωσης σε χώρους πολιτισμού, δ) την ανάδειξη ειδικών μορφών τουρισμού (όπως ο καλλιτεχνικός τουρισμός), ε) την προβολή των πολιτιστικών μνημείων που αφορούν στον προϊστορικό, αρχαίο, βυζαντινό και σύγχρονο ελληνικό πολιτισμό καθώς και στ) την ανάδειξη σύγχρονων εικαστικών και άλλων πολιτιστικών δράσεων.

Στη συνέχεια, οι ερωτώμενοι (Πρόεδρος και Γραμματέας της “ΚοινΣΕπ Ergo Culture/Human Traces”), εξέθεσαν την εμπειρία τους και τον προσανατολισμό των δράσεων της ΚοινΣΕπ:

«Οι ΚοινΣΕπ Ergo Culture στοχεύει στην ανάδειξη και προβολή των εικαστικών τεχνών, ζωγραφικής, γλυπτικής, αρχιτεκτονικής, διακοσμητικής, διαδραστικής τέχνης, χαρακτηριστικής, κ.ά... αλλά και όλων των νεότερων απεικονιστικών τεχνών, φωτογραφίας, κινηματογράφου, ψηφιακής τέχνης και μουσικής» (Πρόεδρος Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης “Ergo Culture/Human Traces”).

«Στόχοι της ΚοινΣΕπ μας είναι η ανάδειξη και προώθηση του λαϊκού πολιτισμού, της νεότερης πολιτιστικής κληρονομιάς, της καλλιτεχνικής δημιουργίας, των Εικαστικών Τεχνών, της Μουσικής, του Κινηματογράφου και του Θεάτρου ... με στόχο την ανάπτυξη του ανθρώπινου πνεύματος από το παρελθόν έως σήμερα» (Γραμματέας Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης “Ergo Culture/Human Traces”).

Με βάση το καταστατικό της, η συγκεκριμένη ΚοινΣΕπ έχει τη δυνατότητα να αναλαμβάνει την καταγραφή, έρευνα και μελέτη στοιχείων και δρώμενων που προάγουν τον Πολιτισμό στη χώρα και διεθνώς και την εκπόνηση ερευνών και μελετών σχετικά με τον ελληνικό πολιτισμό και τον παγκόσμιο πολιτισμό, την τέχνη, την ιστορία και παράδοση. Επίσης, μπορεί να αναλαμβάνει έργα σε συνεργασία με αρμόδιους φορείς, οργανισμούς αλλά και φορείς της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εκπόνηση μελετών και ερευνών που προάγουν την ανάπτυξη της χώρας και της Ευρώπης.

Παράλληλα, οι δράσεις της στοχεύουν στην επιμόρφωση ανθρώπινου δυναμικού μέσω προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης και μέσω ημερίδων, σεμιναρίων, συνεδρίων, διοργάνωσης εκθέσεων, εκπαιδευτικών προγραμμάτων και εκδηλώσεων με θέματα που αφορούν στον προϊστορικό, τον αρχαίο, το βυζαντινό και το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμό.

Τέλος, οι ερωτώμενοι αναφέρθηκαν στα προσόντα των στελεχών της ΚοινΣΕπ καθώς και στις δυνατότητες του συνεταιρισμού για εργασίες διαμόρφωσης χώρων πολιτισμού (όπως πινακοθήκες, εκθέσεις, μουσεία, εκθετήρια), χώρων φιλοξενίας επισκεπτών για ειδικές δράσεις (όπως θερινά σχολεία, θεματικές εκδηλώσεις και προγράμματα) καθώς και για το σχεδιασμό, ανάπτυξη και υλοποίηση ειδικών δράσεων που σχετίζονται με την προσβασιμότητα των ΑμεΑ σε πολιτιστικά μνημεία, έργα και εκθέσεις και την ενίσχυση της αντιληπτικότητάς τους.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι, στο Δήμο Καβάλας δραστηριοποιείται από το 2013 και η «Δομή Στήριξης Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας», η οποία υποστηρίζει ενεργά την προαγωγή της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας καθώς και την ενίσχυση της απασχόλησης και της τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης. Οι σκοποί της προωθούνται μέσα από ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων δράσεων και προγραμμάτων ανάπτυξης καινοτομιών και έργων σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Ειδικότερα, η δομή αυτή λειτουργεί ως συντονιστής της διαδικασίας σύστασης, υποστήριξης, δημιουργίας, λειτουργίας, διαχείρισης και ανάπτυξης οργανώσεων κοινωνικής οικονομίας και νέων κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων (ΚοινΣΕπ). Επιπρόσθετα, στηρίζει τις οργανώσεις κοινωνικής οικονομίας και τις κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις που ήδη λειτουργούν.

Βασικός σκοπός της «Δομής Στήριξης Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας» είναι η ενίσχυση της απασχόλησης, η στήριξη των ατόμων που έχουν αναλάβει επιχειρηματικές πρωτοβουλίες και η δημιουργία επιτυχημένων επιχειρήσεων που θα είναι οικονομικά βιώσιμες, αυτοδύναμες και θα συνεισφέρουν στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη. Επιπλέον, η δομή αυτή αναπτύσσει θερμοκοιτίδα και δίκτυο κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων που έχουν βασικούς σκοπούς να συντονίζουν, να καθοδηγούν και να υποστηρίζουν τις

δραστηριότητες σχετικά με τη διασφάλιση της επιχειρηματικής λειτουργίας τους, την ανάπτυξη συνεργατικού και ομαδικού «πνεύματος» μεταξύ τους, την ποιοτική αναβάθμιση των προϊόντων και των υπηρεσιών που παράγουν ή παρέχουν και την αναπτυξιακή στρατηγική των επιχειρήσεων αυτών.

Επιπρόσθετα, επιμέρους στόχοι της «Δομής Στήριξης Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας» είναι: Η ενημέρωση της κοινωνίας και των στελεχών των κοινωνικών επιχειρήσεων για τους μηχανισμούς χρηματοδοτικής ενίσχυσης, για τα προγράμματα που βρίσκονται σε εξέλιξη καθώς και για τις δυνατότητες στο πλαίσιο του νέου ΕΣΠΑ 2014-2020 (ΣΕΣ), η αξιοποίηση του θεσμικού πλαισίου (Ν 4019/2011) για τις δυνατότητες ανάπτυξης των ΚοινΣΕπ, η ενημέρωση των στελεχών και των μελών των κοινωνικών επιχειρήσεων για τις δράσεις των εθνικών, διακρατικών και ευρωπαϊκών προγραμμάτων και τις δυνατότητες χρηματοδότησής τους από αυτά, η υποστήριξη για τη διαδικασία σύστασης, δημιουργίας, λειτουργίας, διαχείρισης και ανάπτυξης κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων (ΚοινΣΕπ), η ανάπτυξη υπηρεσιών συμβουλευτικής των στελεχών των φορέων της κοινωνικής οικονομίας, η προώθηση της πιστοποίησης ΚοινΣΕπ και η αποτελεσματική χρήση δεικτών ποιότητας και αξιολόγησης τους, η ανάπτυξη δικτύων μεταξύ των ΚοινΣΕπ αλλά και δικτύων μεταξύ αυτών και των δημοσίων ή/και ιδιωτικών οργανισμών της περιοχής, η διάχυση των επιτυχημένων πρακτικών κοινωνικής επιχειρηματικότητας, η ποιοτική αναβάθμιση των προϊόντων και των υπηρεσιών που παράγουν ή παρέχουν για την αναπτυξιακή στρατηγική των επιχειρήσεων αυτών, η δικτύωση τους με επαγγελματικούς φορείς (επιμελητήρια, εμπορικοί σύλλογοι κ.λπ.), η εισαγωγή στην κουλτούρας της συνεργασίας τόσο σε επίπεδο ΚοινΣΕπ, όσο και σε επίπεδο φορέων της κοινωνικής οικονομίας στην περιφέρεια, η ανταλλαγή καλών πρακτικών με φορείς κρατών που είναι έμπειρες ως προς τις δομές και την ανάπτυξη των επιχειρήσεων αυτών, η δικτύωση τους σε περιφερειακό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο καθώς και η ανάπτυξη δικτύου¹⁴³ και θερμοκοιτίδας κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων που θα έχει βασικούς

143 Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της, η «Δομή Στήριξης Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας», ανέλαβε την πρωτοβουλία σύστασης και ανάπτυξης δικτύου κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων και φορέων κοινωνικής οικονομίας, σύμφωνα με το άρθρο 12, παρ. 3 του Ν. 4019/2011, το οποίο έχει βασικούς σκοπούς την υποστήριξη της ανάπτυξης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας.

σκοπούς να συντονίζει, να καθοδηγεί και να υποστηρίζει τις δραστηριότητες σχετικά με τη διασφάλιση της επιχειρηματικής λειτουργίας τους.

Η επόμενη ερώτηση του οδηγού συνέντευξης εξέταζε την ποιότητα λειτουργίας, την επάρκεια και τις ανάγκες που καλύπτουν οι παραπάνω φορείς στη συγκεκριμένη περιοχή. Τα περισσότερα στελέχη των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων αλλά και των φορέων του ευρύτερου τρίτου τομέα (σωματεία, σύλλογοι, ΜΚΟ κ.λπ.) που συμμετείχαν στην έρευνα, συμφώνησαν ότι οι οργανώσεις και οι φορείς αυτοί σε επίπεδο Δήμου λειτουργούν ικανοποιητικά.

Επιπλέον, ο Υφυπουργός Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας και ο Αναπληρωτής Διοικητής Θεραπευτηρίου Χρόνιων Παθήσεων Νομού Καβάλας εξέφρασαν τα ακόλουθα:

«Οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας στην Καβάλα, είναι πολύ καλά οργανωμένοι, δραστηριοποιούνται με σοβαρότητα και οι εθελοντές τους είναι ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένοι...» (Υφυπουργός Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, βουλευτής Νομού Καβάλας).

«Οι δράσεις των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας καλύπτουν σημαντικές ανάγκες στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής, τη στιγμή μάλιστα που η επίσημη πολιτεία αδυνατεί να ανταποκριθεί στον τεράστιο όγκο των κοινωνικών αναγκών που υπάρχουν στην τρέχουσα οικονομική κρίση...» (Αναπληρωτής Διοικητής Θεραπευτηρίου Χρόνιων Παθήσεων Νομού Καβάλας).

Η κάθε οργάνωση στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας συνεισφέρει στην κάλυψη των αναγκών των πολιτών του Δήμου που ανήκουν στις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, τόσο με δράσεις, όσο και με δομές. Ωστόσο, προβλήματα όπως η έλλειψη πόρων, μέσων και υπηρεσιών, που θα μπορούσαν να ενεργοποιήσουν περισσότερο το υφιστάμενο ανθρώπινο δυναμικό, όχι μόνο παραμένουν, αλλά γνωρίζουν σημαντική επιδείνωση λόγω της οικονομικής κρίσης.

Μικρός αριθμός των ερωτώμενων υποστήριξε ότι οι παραπάνω οργανώσεις είναι σχετικά ανεπαρκείς για να καλύψουν τις ανάγκες των κατοίκων του Δήμου λόγω κυρίως της αδύναμης οικονομικής τους κατάστασης και της συνεχούς αύξησης των κοινωνικών και οικονομικών αναγκών.

Για τους λόγους αυτούς, απαιτείται ανάπτυξη και βελτίωση του θεσμικού, φορολογικού και χρηματοδοτικού πλαισίου υποστήριξης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας από το κράτος ώστε να συσταθούν νέοι φορείς, αλλά και να στηριχτούν οι υπάρχοντες, προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες των πολιτών.

Όλα τα στελέχη που συμμετείχαν στην έρευνα (30 άτομα), τόνισαν ότι από τις δομές κοινωνικής στήριξης που δραστηριοποιούνται και λειτουργούν στην περιοχή, έχει υλοποιηθεί σημαντικός αριθμός δράσεων προκειμένου να υποστηριχθούν ευπαθείς κοινωνικές ομάδες όπως νέοι άνεργοι, άνεργες γυναίκες, μακροχρόνια άνεργοι, ηλικιωμένοι άνεργοι, νέοι και παιδιά, μονογονεϊκές οικογένειες, οικονομικά αδύναμοι, άτομα με αναπηρίες, άστεγοι, μετανάστες, κ.ά.

Σύμφωνα με τις απόψεις του Υφυπουργού Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Βουλευτή Καβάλας:

«Οι δομές των κοινωνικών υπηρεσιών και των δομών που λειτουργούν και δραστηριοποιούνται στην πόλη μας... είναι το Βοήθεια στο Σπίτι, οι Μονάδες Κοινωνικής Μέριμνας, το Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών με Αναπηρίες, δηλαδή το ΚΔΑΠ-ΜΕΑ, το Κέντρο Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων (ΚΑΙΠΗ)... Επίσης, λειτουργεί και πλήθος Βρεφονηπιακών Παιδικών Σταθμών, αλλά δεν θυμάμαι τον ακριβή αριθμό τους...» (Υφυπουργός Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, βουλευτής Νομού Καβάλας).

«Σημαντικές δομές υποστήριξης των κατοίκων του Δήμου μας, αποτελούν τα Δημοτικά Ιατρεία αλλά και οι Μονάδες Κοινωνικής Φροντίδας, οι οποίες είναι η Παιδόπολη, το Θεραπευτήριο Χρονίων Παθήσεων, το ΚΕΚΥΚΑΜΕΑ και άλλα...» (Υφυπουργός Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, βουλευτής Νομού Καβάλας).

Σημειώνεται ότι, με την πρόσφατη Διοικητική Μεταρρύθμιση «Καλλικράτης», οι Υπηρεσίες Πρόνοιας μεταφέρθηκαν στον κεντρικό Δήμο κάθε Νομού.

Με βάση τις πληροφορίες που έδωσε ο Διοικητής του Γενικού Νοσοκομείου Καβάλας και ο Αναπληρωτής Διοικητής Θεραπευτηρίου Χρόνιων Παθήσεων Νομού Καβάλας:

«Στην Καβάλα λειτουργούν δομές όπως η Μέριμνα για το Ειδικό Παιδί «Αγία Μαρίνα», το Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης των Ατόμων με Αναπηρία, το Κέντρο Προστασίας του Παιδιού (Καβάλας), δηλαδή η πρώην Παιδόπολη, περίπου 20 με 25 δημοτικοί βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί, το Πουλίδειο και το Κωνστάντσιο Γηροκομείο, δημοτικά ΚΑΠΗ κ.ά...» (Αναπληρωτής Διοικητής Θεραπευτηρίου Χρόνιων Παθήσεων Νομού Καβάλας).

«Ο Δήμος Καβάλας όπως γνωρίζετε, έχει θέσει σε λειτουργία το Κοινωνικό Παντοπωλείο... Επίσης, ο Ιατρικός Σύλλογος Καβάλας μαζί με το Φαρμακευτικό Σύλλογο συνίδρυσαν και λειτουργούν μαζί το Κοινωνικό Ιατρείο και το Κοινωνικό Φαρμακείο στην περιοχή μας, τα οποία απ' όσο γνωρίζω, είναι φορείς της κοινωνικής οικονομίας...» (Διοικητής Γενικού Νοσοκομείου Καβάλας).

Με βάση τα πορίσματα της απομαγνητοφώνησης, ένας σημαντικός κίνδυνος που σημειώθηκε, είναι οι δυσλειτουργίες σε φορείς της κοινωνικής οικονομίας που χρηματοδοτούνται ή εποπτεύονται από το κράτος ή από ΟΤΑ. Οι οργανώσεις που παρέχουν υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα λόγω της υποχρηματοδότησης και των περικοπών σε ανθρώπινο δυναμικό. Αυτή η εξέλιξη έχει σοβαρές συνέπειες, καθώς οι παραπάνω δομές παρέχουν υπηρεσίες σε σημαντικό αριθμό ευπαθών κοινωνικών ομάδων.

Από την άλλη μεριά βέβαια, η οικονομική κρίση ενίσχυσε την ανάγκη εθελοντικής δράσης, με αποτέλεσμα να αυξηθούν πρωτοβουλίες πολιτών και η συμμετοχή τους σε εθελοντικά σχήματα. Βασικό ωστόσο ζήτημα, παραμένει η ανάγκη συντονισμού

όλων αυτών των προσπαθειών με βάση το νέο θεσμικό, οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο.

Όσον αφορά στο ερώτημα για την υποστήριξη των ενήλικων ανέργων ηλικίας 45 ετών και άνω, οι εκπρόσωποι των φορέων που συμμετείχαν στην έρευνα, τόνισαν ότι οι φορείς τους υλοποίησαν και υλοποιούν προγράμματα για την εκπαίδευση και την κατάρτισή τους, προγράμματα συμβουλευτικής, υπηρεσίες φροντίδας της υγείας καθώς και προγράμματα κοινωνικής και οικονομικής στήριξης, κυρίως με παροχή υλικών αγαθών αλλά και συμβουλευτικές υπηρεσίες. Αντίθετα όμως, δεν υλοποιήθηκαν αρκετά προγράμματα απασχόλησης που σχετίζονται με την ένταξη και επανένταξη των ανέργων αυτών στην αγορά εργασίας.

Σύμφωνα με τα στελέχη του ΟΑΕΔ:

«Τα προγράμματα του ΟΑΕΔ υποστηρίζουν τους άνεργους άνω των 45 ετών με επιδόματα ανεργίας... Επίσης, οι άνεργοι αυτοί εντάσσονται στο έργο της Κοινωνικού Έργου που υλοποιείται από τον ΟΑΕΔ και το Υπουργείο Εργασίας... άλλο πρόγραμμα είναι αυτό της επιδότησης των ασφαλιστικών εισφορών σε εργοδότες για την πρόσληψή τους... Το σημαντικότερο έργο του ΟΑΕΔ για αυτούς του άνεργους είναι το πρόγραμμα απασχόληση πλησίον συνταξιοδότησης, που προωθεί την απασχόλησή τους σε οργανισμούς των ΟΤΑ και στη β' φάση του και σε ιδιωτικές επιχειρήσεις...» (Στέλεχος Διοίκησης ΟΑΕΔ Νομού Καβάλας).

Διαπιστώνεται όμως ότι, η υλοποίηση των παραπάνω προγραμμάτων δεν μπορεί να καλύψει το διαρκώς αυξανόμενο αριθμό ανέργων ηλικίας άνω των 45 ετών. Οι θέσεις που προκηρύσσονται σε επιχειρήσεις και φορείς ΟΤΑ α' βαθμού κυρίως, είναι ελάχιστες. Σημαντικό πρόβλημα αποτελεί η οικονομική αδυναμία των ίδιων των επιχειρήσεων ΟΤΑ να συμμετέχουν στα προγράμματα αυτά, καθώς δεν μπορούν να ανταποκριθούν οικονομικά στις απαιτήσεις τους.

Για το ερώτημα που εξετάζει τις δομές υποστήριξης για σύσταση και δημιουργία νέων επιχειρήσεων και προώθηση της επιχειρηματικότητας, τα στελέχη των οργανώσεων και των οργανισμών της περιοχής επεσήμαναν ότι η δραστηριότητα

αυτή υλοποιείται συνήθως μέσα από τη συμμετοχή σε εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα που υλοποιούνται και συντονίζονται από τον ΟΑΕΔ, το Δήμο, την Περιφερειακή Ενότητα, τις Αναπτυξιακές Εταιρείες, το Επιμελητήριο, τα ΚΕΚ, τα Υπουργεία και την Ε.Ε. Οι ομάδες που καλύπτονται από αυτά, είναι κυρίως οι νέοι άνεργοι, οι άνεργες γυναίκες και οι μακροχρόνια άνεργοι.

«Στο Δήμο Καβάλας είχαν λειτουργήσει πιλοτικά τα προγράμματα των Τοπικών Πρωτοβουλιών για την Απασχόληση, επιχορηγούμενα από το Γ' ΚΠΣ... Τα προγράμματα αυτά διέθεταν εξειδικευμένα στελέχη που παρείχαν συμβουλευτικές και διοικητικές υπηρεσίες σε νέους επαγγελματίες για τη σύσταση, ανάπτυξη και διαχείριση νέων επιχειρήσεων» (Σύμβουλος Επιχειρηματικότητας και Αναπτυξιακών Προγραμμάτων).

Αναφορικά με την ερώτηση του οδηγού συνέντευξης για τη συμμετοχή των φορέων στην υλοποίηση αναπτυξιακών προγραμμάτων στήριξης της απασχόλησης, στελέχη που συμμετείχαν στην έρευνα γνωστοποίησαν τα παρακάτω:

«Στο πλαίσιο του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (ΑΜΘ)... προκηρύσσονται ειδικά προγράμματα για την προώθηση της απασχόλησης και της επιχειρηματικότητας» (Ειδικός Σύμβουλος Αντιπεριφερειάρχη Περιφερειακής Ενότητας Καβάλας).

Στη δικαιοδοσία της αιρετής Περιφέρειας (ΑΜΘ) μεταφέρθηκε από το 2011 η Ενδιάμεση Διαχειριστική Αρχή μαζί με την αρμοδιότητα σχεδιασμού και προκήρυξης προγραμμάτων χρηματοδότησης μέσω του ΕΣΠΑ/ΠΕΠ Μακεδονίας-Θράκης.¹⁴⁴

Επίσης, η Περιφέρεια ΑΜΘ κατέχει την πλειονότητα των μετοχών της αστικής μη-κερδοσκοπικής εταιρείας ΔΕΣΜ-ΟΣ ΑΜ-Θ (Διαχειριστική Έργων Στήριξης ΜμΕ - Οικονομική Συμβουλευτική ΑΜ-Θ) που λειτουργεί ως Ενδιάμεσος Φορέας Διαχείρισης Προγραμμάτων ΕΣΠΑ.

¹⁴⁴ Το ΠΕΠ δεν έχει αυτή τη στιγμή χρηματοδότηση για τον τομέα της επιχειρηματικότητας, αλλά ο σχεδιασμός της νέας Προγραμματικής Περιόδου 2014-2020 μπορεί να προβλέπει σχετικούς πόρους.

«Σκοπός της εταιρείας ΔΕΣΜ-ΟΣ ΑΜ-Θ είναι η ανάληψη και διαχείριση των προγραμμάτων των εθνικών, κοινοτικών και διαθρωτικών ταμείων... των προγραμμάτων για την ανάπτυξη των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης...» (Ειδικός Σύμβουλος Αντιπεριφερειάρχη Περιφερειακής Ενότητας Καβάλας, Στέλεχος ΜΟΔ Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης).

Οι αρμόδιοι σημείωσαν ότι, οι φορείς τους συμμετέχουν ενεργά και αποτελεσματικά στην υλοποίηση εθνικών και ευρωπαϊκών προγραμμάτων μέσω των Υπουργείων Εργασίας, Παιδείας, Ανάπτυξης, Πολιτισμού, Περιβάλλοντος και Υγείας, με σκοπό κυρίως τη στήριξη της εργασίας, την κοινωνική πρόνοια, τη φροντίδα υγείας, την εκπαίδευση και κατάρτιση και την παροχή συμβουλευτικής στήριξης ανέργων. Οι φορείς αυτοί υλοποιούν δράσεις ενίσχυσης της απασχόλησης, κατάρτισης και ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας.

Σύμφωνα με τα στελέχη των θεσμικών φορέων τις περιοχές που εκπροσωπήθηκαν στην έρευνα, οι φορείς αυτοί αποτελούν τους αναπτυξιακούς «βραχίονες» της Καβάλας για την υλοποίηση κοινωνικών πολιτικών, όπως για παράδειγμα την αξιοποίηση των τοπικών πόρων για την ανάπτυξη κλάδων της λεγόμενης «πράσινης οικονομίας», αλλά και την ενίσχυση νέων μορφών κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Προς επίτευξη των παραπάνω στόχων, οι φορείς αυτοί παρακολουθούν όλες τις σχετικές προκηρύξεις προγραμμάτων του ΕΣΠΑ, του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) καθώς και των Προγραμμάτων Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας.

Όσον αφορά στη διερεύνηση των ευκαιριών ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας στο Δήμο Καβάλας και σύμφωνα με τις παρατηρήσεις του υπεύθυνου της Δομής Στήριξης Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας που λειτουργεί στην Καβάλα:

«Οι ευκαιρίες ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας στο Δήμο Καβάλας είναι σημαντικές... Κατά την άποψή μου, είναι κατάλληλες σε τομείς της κοινωνικής φροντίδας, της προστασίας του περιβάλλοντος, της αξιοποίησης των τοπικών φυσικών και πολιτιστικών πόρων, της κοινωνικής ένταξης, της καταπολέμησης της φτώχειας, της επανένταξης στην εργασία ευπαθών

κοινωνικών ομάδων και της πολιτιστικής δραστηριότητας» (Υπεύθυνος Δομής Στήριξης Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας).

Για να μπορέσουν να ανταποκριθούν οι εν λόγω φορείς στην τρέχουσα οικονομική συγκυρία, πρέπει να αξιοποιήσουν τα νέα εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα που θα δώσουν ευκαιρίες και δυνατότητες σε επίπεδο χρηματοδότησης δράσεων για την ενίσχυση της εργασίας ευπαθών κοινωνικών ομάδων.

Από τις απομαγνητοφωνήσεις συμπεραίνεται, ότι η ανάπτυξη προγραμμάτων για την κοινωνική επιχειρηματικότητα μπορεί να βοηθήσει ουσιαστικά στο κομμάτι της κοινωνικής πολιτικής, ειδικά την περίοδο αυτήν, κατά την οποία οι κρατικές υπηρεσίες κοινωνικής προστασίας και αλληλεγγύης αδυνατούν να ανταποκριθούν στο ρόλο τους, λόγω των δομικών και οικονομικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν.

Επίσης, η ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας αποτελεί σημαντική πολιτική στόχευση για τα επόμενα χρόνια, για την ενίσχυση της απασχόλησης και της επιχειρηματικότητας των ανέργων. Για σημαντικό διάστημα, κατά το οποίο οι κρατικές και δημοτικές δομές κοινωνικής φροντίδας θα αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα βιωσιμότητας, η εργασία θα συρρικνώνεται και η επιχειρηματική δραστηριότητα μεμονωμένων επιχειρηματιών θα είναι εξαιρετικά δύσκολη. Συνεπώς, η κοινωνική συνεταιριστική δραστηριότητα θα αποτελεί ελπιδοφόρα εναλλακτική λύση.

Για τους εκπροσώπους των κοινωνικών επιχειρήσεων αλλά και των λοιπών οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας, η συμβουλευτική, η εκπαίδευση, η κατάρτιση και η ενημέρωση για την κοινωνική επιχειρηματικότητα είναι απαραίτητες.

Ο Υφυπουργός Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας και βουλευτής Νομού Καβάλας, υποστήριξε ότι:

«Η συμβουλευτική και η ενημέρωση για την κοινωνική επιχειρηματικότητα μπορεί να βοηθήσει τους ανέργους να αποκτήσουν γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες για τη σύσταση και ανάπτυξη μιας κοινωνικής επιχείρησης» (Υφυπουργός Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, βουλευτής Νομού Καβάλας).

Σημαντικό στοιχείο αποτελεί η ικανότητα και η εξειδίκευση των στελεχών να γνωρίζουν το περιεχόμενο, τις δυνατότητες, τα εργαλεία χρηματοδότησης και τις προοπτικές που δίνει η κοινωνική επιχειρηματικότητα. Ειδικότερα, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην προβολή του συνεταιριστικού και συνεργατικού στοιχείου.

«Στην Καβάλα έχουν υλοποιηθεί και υλοποιούνται πλήθος προγραμμάτων που ενδυνάμωναν και καταρτίζουν ευπαθείς ομάδες πληθυσμού... μέσω σεμιναρίων, ημερίδων, εκδηλώσεων... καθώς και με διανομή εντύπων-φυλλαδίων» (Αντιπρόεδρος Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Νομού Καβάλας).

Από την άλλη μεριά, η έλλειψη πρόσβασης των ανέργων σε υπηρεσίες κατάρτισης και συμβουλευτικής στήριξης, εξαρτάται από την ύπαρξη πρόσθετων προγραμμάτων.

Επιπλέον, έχει διαπιστωθεί ότι άτομα που βιώνουν μακροχρόνια ανεργία και έχουν ανάγκη συνοδευτικών υπηρεσιών συμβουλευτικής υποστήριξης (κοινωνικο-ψυχολογικής, νομικής, επαγγελματικής), δεν καταφεύγουν στις αντίστοιχες υπηρεσίες του ΟΑΕΔ, καθώς συναντούν εκεί υπηρεσίες, προγράμματα και δράσεις με περιορισμένο εύρος και διάρκεια, ενώ οι σύμβουλοι απασχόλησης του ΟΑΕΔ περιορίζονται στο να ενημερώνουν απλά τους ανέργους για τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας. Αυτός ο τρόπος λειτουργίας των υπηρεσιών του ΟΑΕΔ δεν θεωρείται ελκυστικός από τους ανέργους, οι οποίοι δε χρησιμοποιούν τόσο συχνά τις παραπάνω υπηρεσίες.

Τέλος, οι δομές συμβουλευτικής για την κοινωνική οικονομία της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL (2000-2006), δημιούργησαν μία γενιά εξειδικευμένων στελεχών αλλά δεν λειτουργούν πλέον λόγω ολοκλήρωσης των έργων που είχαν εγκριθεί.

Επομένως, είναι απαραίτητο να εμπλακούν εξειδικευμένα στελέχη, ώστε να καταρτίσουν νέους ανθρώπους που επιθυμούν να ασχοληθούν με τον τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Σημαντικό εμπόδιο που θα αντιμετωπίσουν τέτοιες πρωτοβουλίες είναι τα στερεότυπα και η αρνητική στάση της απέναντι στην ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Η νοοτροπία της εξαρτημένης θέσης εργασίας ή της ασφαλούς και εξασφαλισμένης θέσης στο δημόσιο, εμποδίζει τους ανέργους να αντιληφθούν τις νέες ευκαιρίες και τους νέους ορίζοντες που υπάρχουν στη νέα αυτή μορφή επιχειρηματικότητας.

Τέλος, η συνεταιριστική φύση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας εμποδίζει πολλούς ανέργους να την επιδιώξουν, μια και η νοοτροπία του «συνεταιρίζεσθαι», δεν έχει κερδίσει σημαντικό έδαφος στη συνείδηση των πολιτών στη χώρα μας.

Είναι προφανές ότι, με την ίδρυση κοινωνικών επιχειρήσεων δεν επιλύονται αυτόματα τα διάφορα προβλήματα. Δεν υπάρχει εμπειρία λειτουργίας τέτοιων επιχειρήσεων, ούτε στις δομές, ούτε στο ανθρώπινο δυναμικό που υποστηρίζει τεχνοκρατικά τέτοια εγχειρήματα. Συνεπώς, χρειάζεται να υπάρχει ένας μηχανισμός, μία αποκεντρωμένη δομή, που θα παρέχει υπηρεσίες συνεχιζόμενης κατάρτισης σε θέματα κοινωνικής επιχειρηματικότητας και συμβουλευτικής υποστήριξης για τις διαδικασίες ίδρυσης, λειτουργίας και διαχείρισης κοινωνικών επιχειρήσεων.

Τα στελέχη των φορέων, ρωτήθηκαν επίσης, για το ποιό θα ήταν το καταλληλότερο αντικείμενο της οικονομικής δραστηριότητας των κοινωνικών επιχειρήσεων στη συγκεκριμένη περιοχή.

«Κατά τη γνώμη μου, οι καταλληλότερες υπηρεσίες που θα μπορούσαν να αναπτυχθούν στο Δήμο Καβάλας, είναι, οι υπηρεσίες-επιχειρήσεις παραδοσιακής κουζίνας, τα καλλιτεχνικά-μουσικά καφενεία αλλά και οι ομάδες μουσικών-συγκροτήματα, οι υπηρεσίες κατ' οίκον φροντίδας όπως το “βοήθεια στο σπίτι” καθώς και οι δράσεις ανακύκλωσης και αξιοποίησης προϊόντων... Αντίθετα, οι επιχειρήσεις παραγωγής, διανομής και διάθεσης φαγητού και εστίασης, είναι πολύ δύσκολο να πετύχουν, γιατί στην Καβάλα έχει πάρα πολλές τέτοιου είδους επιχειρήσεις και πολλές έχουν μεγάλα

οικονομικά προβλήματα απ' όσο γνωρίζω...» (Πρόεδρος Συλλόγου Παναγίας Καβάλας «Το Κάστρο»).

«Οι κοινωνικές επιχειρήσεις θα πρέπει να στραφούν στη φροντίδα ευπαθών κοινωνικά ομάδων όπως είναι οι ψυχικά ασθενείς, οι χρόνια πάσχοντες, οι ηλικιωμένοι, τα ΑΜΕΑ, τα νήπια κ.ά.... Το ζήτημα αυτό αποτελεί μεγάλη ανάγκη για το Δήμο, καθώς αποδυναμώνονται οι κοινωνικές δομές του διαρκώς...» (Ταμίας Κοινωνικού Συνεταιρισμού Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ), Τομέας Ψυχικής Υγείας Νομού Καβάλας)

«Στην Καβάλα υπάρχει ανοιχτό πεδίο δράσης και σε κοινωνικές επιχειρήσεις συλλογικού και παραγωγικού σκοπού με αντικείμενο την παραγωγή και ανάπτυξη καινοτόμων προϊόντων, αγαθών και υπηρεσιών... Σημαντικό στοιχείο για τις επιχειρήσεις αυτές είναι και η διατήρηση παραδοσιακών δραστηριοτήτων και επαγγελμάτων...» (Καθηγητής Τμήματος Λογιστικής, Τ.Ε.Ι. Καβάλας).

Σύμφωνα με τις πληροφορίες, τις απόψεις και τις γνώμες των τριάντα (30) στελεχών των φορέων που δραστηριοποιούνται στο Δήμο Καβάλας και βάσει ενημερωτικού υλικού που μας παραχωρήθηκε για χρήση, σχετικά με τις δράσεις στήριξης και ανάπτυξης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας που συμμετείχε και συμμετέχει ο φορέας που εκπροσωπούν, μας γνωστοποιήθηκαν τα παρακάτω έργα:

Μία σημαντική παρέμβαση του Υπουργείου Εργασίας το 2011, ήταν η προώθηση του προγράμματος «Κοινωφελούς Εργασίας» σε τοπικό επίπεδο που απασχόλησε περίπου 1.600 ανέργους κάθε ηλικίας σε θέσεις κοινωφελούς εργασίας στο Νομό Καβάλας. Οι θέσεις αυτές αφορούσαν σε δράσεις για την κοινωνική στήριξη, τη δημιουργική απασχόληση και την περιβαλλοντική δράση.

Το πρόγραμμα στόχευε στην πλήρη απασχόληση των ανέργων αυτών σε όλη την επικράτεια της Περιφερειακής Ενότητας Καβάλας. Στο Δήμο Καβάλας προσλήφθηκαν περίπου 1.000 άτομα για πέντε (5) μήνες με αμοιβή 625 ευρώ το μήνα και πλήρη ασφαλιστική-συνταξιοδοτική κάλυψη μέσω του Αλληλόχρεου Λογαριασμού ΙΚΑ - ΟΑΕΔ.

Με την υλοποίηση του συγκεκριμένου έργου, οι ωφελούμενοι απασχολήθηκαν μέσω της πρόσληψής τους από μη κερδοσκοπικές οργανώσεις (ΜΚΟ, σωματεία, συλλόγους κ.λπ.), σε συνεργασία με φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ α' και β' βαθμού και τα νομικά τους πρόσωπα) καθώς και σε ΝΠΔΔ, που βάσει καταστατικού υλοποιούσαν δράσεις κοινωφελούς χαρακτήρα σε τομείς που αφορούν στο περιβάλλον και τον πολιτισμό, την κοινωνική ένταξη, τις κοινωνικές και υγειονομικές υπηρεσίες, σε δράσεις αντιμετώπισης της φτώχειας, την καταπολέμηση των διακρίσεων κάθε μορφής κ.λπ.

Σύμφωνα με τους ερωτώμενους και συγκεκριμένα του Γενικού Διευθυντή της Αναπτυξιακής Καβάλας - Αναπτυξιακής Ανώνυμης Εταιρείας ΟΤΑ:

«Το πρόγραμμα κοινωφελής εργασία πραγματοποιήθηκε με επιτυχία... Οι άνεργοι που απασχολήθηκαν από τις ΜΚΟ αξιοποιήθηκαν σε έργα συντήρησης, σε κατασκευαστικά έργα, σε δράσεις καθαρισμού κ.λπ... Οι άνεργοι επίσης απασχολήθηκαν σε έργα φροντίδας πάρκων και έργων πρασίνου, σε δράσεις καθαριότητας παραλιών, στο κοινωνικό παντοπωλείο του Δήμου Καβάλας και σε άλλες κοινωνικές και περιβαλλοντικές δράσεις της περιοχής μας...» (Γενικός Διευθυντής Αναπτυξιακής Καβάλας - Αναπτυξιακής Ανώνυμης Εταιρείας ΟΤΑ).

Οι ωφελούμενοι του προγράμματος ήταν άνεργοι με δελτίο ανεργίας σε ισχύ, Έλληνες πολίτες ή πολίτες κρατους μέλους της Ε.Ε., ομογενείς και μετανάστες που είχαν δικαίωμα διαμονής και εργασίας στη χώρα. Τα κριτήρια επιλογής τους αφορούσαν στην κοινωνική, οικονομική, οικογενειακή κατάσταση, την εντοπιότητα και την κατάσταση υγείας, που αποδεικνύονται με νόμιμα σχετικά δικαιολογητικά. Προτεραιότητα είχαν τα άτομα ευπαθών ομάδων, όπως μακροχρόνια άνεργοι, άνεργοι που δε λάμβαναν επίδομα ανεργίας καθώς και άνεργοι νέοι έως 30 ετών.

Σημειώνεται ότι το Σεπτέμβριο του 2013 ξεκίνησε και η 2η φάση του προγράμματος «Κοινωφελούς Εργασίας» από δημόσιους φορείς αυτήν τη φορά (Δήμος Καβάλας). Αφορά σε άνεργους ηλικίας άνω των 18 ετών που είναι εγγεγραμμένοι στα μητρώα ανέργων του ΟΑΕΔ και επιθυμούν να συμμετάσχουν στη διαδικασία προσλήψεων.

Τα άτομα αυτά πρέπει να ανήκουν σε μία τουλάχιστον από τις κατηγορίες: Εγγεγραμμένοι άνεργοι στα μητρώα ανέργων του ΟΑΕΔ που είναι είτε μέλη οικογενειών στις οποίες δεν εργάζεται κανείς, είτε εγγεγραμμένοι μακροχρόνια άνεργοι στα μητρώα ανέργων του ΟΑΕΔ, είτε άνεργοι πτυχιούχοι ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων πανεπιστημιακού και τεχνολογικού τομέα.

Σύμφωνα με τους ερωτώμενους (στελέχη ΟΤΑ):

«Ο Δήμος Καβάλας θα προσλάβει συνολικά 286 άτομα με πεντάμηνες συμβάσεις... μέσα σε διάστημα δεκαπέντε ημερών... μετά την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων» (Στέλεχος Δημοτικής Επιχείρησης Καβάλας).

Οι ωφελούμενοι που θα επιλεγούν, θα κατατάσσονται στον πίνακα ανέργων με βάση πέντε αντικειμενικά κριτήρια κατάταξης. Αυτά είναι: 1. Το χρονικό διάστημα συνεχόμενης εγγεγραμμένης ανεργίας με ανώτατο όριο τους 36 μήνες, 2. το χρονικό διάστημα συνεχόμενης εγγεγραμμένης ανεργίας του/της συζύγου, 3. το ετήσιο, ατομικό ή οικογενειακό εισόδημα, 4. η ηλικία και 5. ο αριθμός ανήλικων τέκνων. Το σύστημα επιλογής βασίζεται στη μοριοδότηση των παραπάνω κριτηρίων με αντικειμενικό και διαφανή τρόπο, με τη χρήση μηχανογραφικού λογισμικού του ΟΑΕΔ.

«Τα άτομα αυτά που θα απασχοληθούν στη 2η φάση του προγράμματος κοινωνοφελούς εργασίας θα ανήκουν στις ειδικότητες διοικητικού, οικονομικού, λογιστικού, διοίκησης επιχειρήσεων, πληροφορικής, βρεφονηπιοκόμων, παιδοψυχολόγων, νοσηλευτών, κοινωνικών λειτουργών, φυσικοθεραπευτών, κοινωνιολόγων και γενικών καθηκόντων» (Σύμβουλος Απασχόλησης ΚΠΑ-ΟΑΕΔ Νομού Καβάλας).

Σύμφωνα με τις πληροφορίες που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις, κατά την προγραμματική περίοδο 2007-2013, οι δράσεις που υλοποιούνται ως διάδοχα των παλαιότερων προγραμμάτων των Τοπικών Πρωτοβουλιών Απασχόλησης (ΤΠΑ) και της Κ.Π. EQUAL στην Καβάλα, είναι οι Τοπικές Δράσεις Κοινωνικής Ένταξης για Ευάλωτες Ομάδες (ΤΟΠ-ΕΚΟ) και τα Τοπικά Σχέδια για την Απασχόληση, προσαρμοσμένα στις ανάγκες των τοπικών αγορών εργασίας (ΤΟΠΣΑ).

Ειδικά για την Περιφέρεια ΑΜΘ, έχουν εγκριθεί και αυτήν τη στιγμή υλοποιούνται 40 έργα ΤΟΠ-ΕΚΟ και ΤΟΠΣΑ. Αυτό μεταφράζεται σε μία πολύ κρίσιμη και υπολογίσιμη μάζα από δράσεις κατάρτισης, συμβουλευτικής και προώθησης στην εργασία ενός σημαντικού αριθμού ωφελουμένων που θα υποστηριχτούν είτε για να βρουν εργασία σε υφιστάμενες επιχειρήσεις, είτε για να δημιουργήσουν τη δική τους επιχείρηση.

Ένα τέτοιο έργο που υλοποιείται από την Περιφερειακή Ενότητα Καβάλας και εντάσσεται στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, είναι το έργο *«Τοπική δράση για την κοινωνική ένταξη ευπαθών κοινωνικά ομάδων μέσα από την προώθηση της απασχόλησης και της επιχειρηματικότητας αυτών, στο δυναμικό κλάδο της “πράσινης” οικονομίας στο Νομό Καβάλας»*.^{145,146}

Τα στελέχη αλλά και οι πολιτικοί προϊστάμενοι που ήταν εμπλεκόμενοι στο συγκεκριμένο έργο και συμμετείχαν στην έρευνα, σημείωσαν ότι:

«Το έργο ΤΟΠ-ΕΚΟ, δηλαδή η Τοπική δράση για την κοινωνική ένταξη ευπαθών κοινωνικά ομάδων, είναι μία παρέμβαση για την ένταξη ατόμων από ευάλωτες κοινωνικά ομάδες στην τοπική αγορά εργασίας του Νομού Καβάλας... Βασικός στόχος του έργου είναι να προωθήσει άτομα που αντιμετωπίζουν μακροχρόνια ανεργία, φτώχεια ή αναπηρίες στην απασχόληση και την επιχειρηματικότητα... και να τους δώσει την ευκαιρία να λάβουν κατάρτιση για επαγγέλματα που βασίζονται σε καινοτόμες

¹⁴⁵ Οι Τοπικές Δράσεις Κοινωνικής Ένταξης για Ευάλωτες Ομάδες (ΤΟΠ-ΕΚΟ), στοχεύουν στην ενεργοποίηση και κινητοποίηση των τοπικών φορέων με στόχο την εξασφάλιση της δημιουργίας θέσεων απασχόλησης για ανέργους που προέρχονται από ευάλωτες κοινωνικά ομάδες. Τα επιμέρους έργα που χρηματοδοτούνται αφορούν στην προετοιμασία των ανέργων ωφελουμένων να ενταχθούν ξανά στις τοπικές αγορές εργασίας μέσα από συγκεκριμένους κλάδους της τοπικής οικονομίας. Η προετοιμασία των ανέργων περιλαμβάνει δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης, κατάρτισης, συμβουλευτικής υποστήριξης και απόκτησης εργασιακής εμπειρίας. Εκτός από τους ανέργους, θα υποστηριχθούν και οι τοπικές επιχειρήσεις, έτσι ώστε να εξυπηρετηθούν οι ανάγκες της υπάρχουσας τοπικής επιχειρηματικής κοινότητας (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2012α).

¹⁴⁶ Το συγκεκριμένο έργο χρηματοδοτείται από το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Ειδική Υπηρεσία για την Κοινωνική Ένταξη και την Κοινωνική Οικονομία, Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού», ΕΣΠΑ 2007-2013, με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2012α).

καλλιέργειες και στην αξιοποίηση τοπικών πρώτων υλών...»
(Αντιπεριφερειάρχης Περιφερειακής Ενότητας Καβάλας).

«...Οι τομείς απασχόλησης και επιχειρηματικής δραστηριοποίησης που θα προωθήσει το έργο ΤΟΠ-ΕΚΟ είναι η παραγωγή βιομάζας... Αυτή συλλέγεται από γεωργικά υπολείμματα που βρίσκονται άφθονα στην περιοχή μας..., συγκεκριμένα της αγριοαγκινάρας... Άλλοι στόχοι του έργου που θα βοηθήσουν τους ωφελουμένους να αναπτύξουν επιχειρηματικότητα, σχετίζονται με την εκπαίδευσή τους για την καλλιέργεια αρωματικών και φαρμακευτικών φυτών, για την εμπορία και διάθεση αγροτικών προϊόντων, για τη σύσταση φυτωρίων κ.ά.... ώστε να απασχοληθούν αυτά τα άτομα και να αποκτήσουν εισόδημα...» (Θεματικός Αντιπεριφερειάρχης Ανάπτυξης, Απασχόλησης, Τουρισμού και Πολιτισμού Περιφέρειας ΑΜΘ).

«Το έργο ΤΟΠ-ΕΚΟ, δίνει την ευκαιρία, μέσα από διαδικασίες αξιοκρατικής επιλογής, σε 80 άτομα να συμμετέχουν στις δράσεις του, να λάβουν ώθηση στην απασχόληση, σε νέα επαγγελματικά αντικείμενα και σε πιο βιώσιμες θέσεις εργασίας...» (Ειδικός Σύμβουλος Αντιπεριφερειάρχη Περιφερειακής Ενότητας Καβάλας, Στέλεχος ΜΟΔ Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης).

«Το έργο αυτό απευθύνεται στους μακροχρόνια ανέργους άνω των 45 ετών με χαμηλά τυπικά προσόντα, σε άτομα που βρίσκονται σε κατάσταση φτώχειας ή απειλούνται από τη φτώχεια καθώς και σε άτομα με αναπηρίες... Αφορά σε όσους ενδιαφέρονται πραγματικά να ασχοληθούν επαγγελματικά με τον τομέα της αγροτικής παραγωγής και της εμπορίας αγροτικών προϊόντων και είναι αποφασισμένοι να φτιάξουν επιχείρηση μόνοι τους ή σε συνεργασία με άλλους ανέργους...» (Ειδικός Σύμβουλος Αντιπεριφερειάρχη Περιφερειακής Ενότητας Καβάλας).

Σύμφωνα με τους ερωτώμενους, οι άνεργοι που συμμετέχουν στο έργο, έχουν πρόσβαση 1. σε στοχευμένη ενημέρωση και εξειδικευμένη κατάρτιση για δραστηριότητες της αγροτικής παραγωγής, 2. σε συμβουλευτική υποστήριξη που θα αναγνωρίζει τα ειδικά χαρακτηριστικά του κάθε ανέργου ξεχωριστά και θα τον

κατευθύνει επαγγελματικά με βάση αυτά, 3. σε εξειδικευμένη τεχνική υποστήριξη σε όσους ενδιαφέρονται να δραστηριοποιηθούν επιχειρηματικά είτε μόνοι τους, είτε στο πλαίσιο ενός κοινωνικού συνεταιρισμού καθώς και 4. στην απόκτηση εργασιακής εμπειρίας πάνω σε αγροτικές ή εμπορικές δραστηριότητες.

Το έργο αποτελεί μία ολοκληρωμένη παρέμβαση ένταξης ατόμων από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες στην τοπική αγορά εργασίας της Καβάλας και θα υλοποιηθεί μέσα από: α) Δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης ανέργων και επιχειρήσεων, β) επιλογή 80 ανέργων που θα συμμετέχουν στις δράσεις του έργου, γ) δράσεις παροχής εξειδικευμένης κατάρτισης και επιμόρφωσης σε θεματικά αντικείμενα του πρωτογενούς τομέα παραγωγής,¹⁴⁷ δ) δράσεις παροχής πληροφόρησης για εξειδικευμένα εργασιακά θέματα και συμβουλευτικής - τεχνικής υποστήριξης σε σχέση με την ανάπτυξη επαγγελματικής ή επιχειρηματικής δράσης καθώς και ε) δράσεις παροχής δυνατότητας για απόκτηση εργασιακής εμπειρίας με συνεργαζόμενες επιχειρήσεις ή συνεταιρισμούς.

Στο έργο αυτό, η δράση της συμβουλευτικής αποτελεί την κύρια παρέμβαση του έργου. Η συμβουλευτική ωφελουμένων θα υποστηρίζει, θα κατευθύνει και θα προωθήσει τους ωφελούμενους στην αγορά εργασίας, είτε μέσω της τοποθέτησης σε κάποια επιχείρηση, είτε μέσω της αυτό-απασχόλησης.¹⁴⁸

«Τα πεδία στα οποία θα επικεντρωθούν οι υπηρεσίες συμβουλευτικής, οι οποίες είναι ιδιαίτερα σημαντικές για την επιτυχία του έργου μας, είναι η ψυχοκοινωνική υποστήριξη και ενδυνάμωση, η ανάπτυξη κοινωνικών και επαγγελματικών δεξιοτήτων, η πληροφόρηση για εργασιακά και νομικής μορφής θέματα, οι ενημέρωση για τις κατάλληλες τεχνικές εύρεσης εργασίας,

¹⁴⁷ Τα θεματικά αντικείμενα της κατάρτισης που θα υλοποιηθούν, αφορούν στις καινοτόμες καλλιέργειες, τις καλλιέργειες παραγωγής βιομάζας και στη δημιουργία και οργάνωση φυτωρίων μονοετών και πολυετών φυτών. Κάθε ένας από τους 80 ωφελούμενους θα καταρτισθεί και στα 4 θεματικά αντικείμενα, αποκτώντας μια σφαιρική και συγχρόνως εξειδικευμένη γνώση που θα του δώσει στη συνέχεια τη δυνατότητα να επιλέξει τον τομέα αλλά και τον τρόπο της απασχόλησής του.

¹⁴⁸ Ειδικότερα, η συμβουλευτική θα υλοποιηθεί με παροχή συμβουλευτικής και συνοδευτικών υποστηρικτικών υπηρεσιών σε 80 ωφελούμενους, μέσα από την υλοποίηση 990 συνεδριών (ατομικών και ομαδικών), με 1 εκπαιδευτική επίσκεψη στον ενεργειακό συνεταιρισμό της Καρδίτσας, με ανάπτυξη επιχειρηματικών σχεδίων (business plan) για τους ενδιαφερόμενους, με εργαστήρια ενημέρωσης των ωφελουμένων για τα πεδία επιχειρηματικότητας, με παροχή έντυπου εκπαιδευτικού υλικού (π.χ. εγχειρίδιο-οδηγός για κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις στον πρωτογενή τομέα), με συμμετοχή ωφελουμένων σε εκθέσεις επαγγελματικού προφίλ (ημέρες καριέρας), καθώς και με συμμετοχή ωφελουμένων σε εκθέσεις αγροτικών προϊόντων.

η προετοιμασία των ωφελουμένων για την αποτελεσματική τους επαφή με εργοδότες, η ενημέρωση για την κοινωνική επιχειρηματικότητα κ.λπ...» (Ειδικός Σύμβουλος Αντιπεριφερειάρχη Περιφερειακής Ενότητας Καβάλας).

Η επιλογή των ωφελουμένων έγινε μέσα από τη συγκέντρωση αιτήσεων συμμετοχής, ενώ η Επιτροπή Επιλογής και Αξιολόγησης Υποψηφίων που συστάθηκε, ολοκλήρωσε τη διαδικασία διεξαγωγής των προσωπικών συνεντεύξεων με όλους τους ενδιαφερόμενους που κατέθεσαν αίτηση συμμετοχής.

Τα κριτήρια συμμετοχής αφορούσαν στις ελάχιστες προϋποθέσεις για τη συμμετοχή στις δράσεις του έργου (δηλαδή να εντάσσονταν στις ομάδες-στόχους του έργου και να ήταν άνεργοι εγγεγραμμένοι στα μητρώα ή στους ειδικούς καταλόγους του ΟΑΕΔ), με κριτήρια διασφάλισης της ισότητας των φύλων, της αναλογικής συμμετοχής των ομάδων στόχου και της αναλογικής ένταξης ωφελουμένων με βάση τη γεωγραφική κάλυψη της περιοχής.

Σύμφωνα με τους ειδικούς του έργου:

«Μετά την τοποθέτηση των ωφελουμένων σε θέσεις εργασίας..., τα στελέχη θα εστιαστούν στην υποστήριξη των ωφελουμένων για τη διατήρηση αυτής της θέσης... Για όσους ωφελούμενους επιλέξουν τη δημιουργία κοινωνικής επιχείρησης, θα επιδιωχθεί η προετοιμασία του επιχειρηματικού τους σχεδίου και η καθημερινή στήριξή τους..., μέχρι το σημείο όπου ο ωφελούμενος θα νιώθει έτοιμος να προχωρήσει μόνος του» (Ειδικός Σύμβουλος Αντιπεριφερειάρχη Περιφερειακής Ενότητας Καβάλας).

Ένα άλλο αντίστοιχο έργο στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων φορέων που δραστηριοποιούνται στο Δήμο Καβάλας, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της Περιφερειακής Ενότητας Καβάλας, είναι η *«Τοπική δράση για την εργασιακή επανένταξη ευάλωτων ομάδων στο Νομό Καβάλας - Πορεία Εργασιακής Επανένταξης*

ΕΚΟ Ν. Καβάλας». Το έργο αυτό (ΤΟΠ-ΕΚΟ) έχει εγκριθεί και ξεκίνησε τις δράσεις του μέσα στο 2013.¹⁴⁹

Σύμφωνα με τα στελέχη του εν λόγω έργου:

«Στόχος του έργου μας είναι η εργασιακή επανένταξη ευάλωτων ομάδων στο Νομό Καβάλας... Βασικός σκοπός σύμφωνα με τον οδηγό του προγράμματος και τη σύμβαση που έχει υπογραφεί με τη Γενική Γραμματέα Διαχείρισης Κοινοτικών Πόρων του Υπουργείου Εργασίας, είναι η εφαρμογή τοπικής στρατηγικής για την απασχόληση ευάλωτων κοινωνικά ομάδων στους κλάδους που παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη δυναμική στο Νομό Καβάλας... Συγκεκριμένα, στους κλάδους του τουρισμού και των εναλλακτικών μορφών τουρισμού... του εμπορίου και της παροχής υπηρεσιών... Ο αριθμός ωφελουμένων του σχεδίου δράσης ανέρχεται σε 120 άτομα... Μέρος αυτών θα ιδρύσουν νέα επιχείρηση, άλλοι θα προσληφθούν σε επιχειρήσεις, ενώ άλλοι θα προετοιμαστούν για ένταξη σε άλλα προγράμματα...» (Γενικός Διευθυντής Αναπτυξιακής Καβάλας - Αναπτυξιακής Ανώνυμης Εταιρείας ΟΤΑ).

Το έργο αυτό περιλαμβάνει δράσεις μελέτης της υφιστάμενης κατάστασης της τοπικής αγοράς εργασίας, μέσω της οποίας αναδεικνύονται προβλήματα και αναπτυξιακές δυνατότητες της περιοχής παρέμβασης και τεκμηριώνεται το περιεχόμενο του σχεδίου δράσης.

Επιπλέον, αναπτύσσει δράσεις ευαισθητοποίησης ομάδων στόχου, δράσεις δικτύωσης σε τοπικό και εθνικό επίπεδο για τη διασφάλιση της ενσωμάτωσης της στρατηγικής απασχόλησης στην τοπική αναπτυξιακή στρατηγική, τη λειτουργία δικτύου επιχειρήσεων, την ανταλλαγή τεχνογνωσίας, τη διαμόρφωση προτάσεων πολιτικής και την κοινή δράση για την εργασία των ευάλωτων ομάδων.

Με βάση τις απόψεις των στελεχών του συγκεκριμένου έργου:

¹⁴⁹ Χρηματοδοτείται από το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Ειδική Υπηρεσία για την Κοινωνική Ένταξη και την Κοινωνική Οικονομία, Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού», ΕΣΠΑ 2007-2013, με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2012α).

«Κατά την υλοποίηση του έργου ΤΟΠ-ΕΚΟ, θα αναπτυχθούν και θα λειτουργήσουν δομές συμβουλευτικής στήριξης στην κατεύθυνση απασχόλησης και κοινωνικής επιχειρηματικότητας... Επιπρόσθετα, θα πραγματοποιηθούν δράσεις επιμόρφωσης και κατάρτισης των ωφελομένων σε ανταγωνιστικούς τομείς της οικονομίας... όπως είναι ο τουριστικός τομέας» (Υπεύθυνος Δομής Στήριξης Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας).

Ένα άλλο έργο στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της κοινωνικής οικονομίας, είναι το *«Τοπικό σχέδιο δράσης για τη βιώσιμη ανάκαμψη της αγοράς εργασίας του Νομού Καβάλας μέσα από την προώθηση ανέργων σε "πράσινα" επαγγέλματα».*

Στόχος του έργου (ΤΟΠΣΑ), είναι η ανάδειξη νέων αντικειμένων και ευκαιριών οικονομικής δραστηριότητας, που θα βασίζονται στην αξιοποίηση τοπικών πρώτων υλών (πρωτογενής τομέας) και θα συνδέονται με το δυναμικό κλάδο της «πράσινης» οικονομίας.

Επιμέρους στόχοι του είναι, η ενίσχυση της απασχόλησης στον τομέα της αξιοποίησης του δασικού πλούτου της περιοχής παρέμβασης (Νομός Καβάλας), η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στον τομέα των καινοτόμων γεωργικών καλλιεργειών, η αξιοποίηση των γεωργικών υπολειμμάτων και η προώθηση ειδικών ενεργειακών καλλιεργειών για την παραγωγή βιομάζας, η ανάπτυξη νέων οικονομικών δραστηριοτήτων γύρω από την εμπορία και διάθεση τοπικών αγροτικών προϊόντων, η κατάρτιση/επιμόρφωση των εργαζομένων και στελεχών που απασχολούνται στους δασικούς συνεταιρισμούς, σε κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις, σε εμπορικές επιχειρήσεις αγροτικού προσανατολισμού κ.λπ.

«Ο κοινωνικός και οικονομικός αντίκτυπος του έργου θα είναι να βελτιώσει την προσβασιμότητα των ανέργων της περιοχής παρέμβασης σε παραγωγικές δραστηριότητες... ώστε να αναπτυχθούν δυνατότητες και ευκαιρίες απασχόλησης και επιχειρηματικής δράσης...» (Υπεύθυνος Δομής Στήριξης Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας).

Το έργο δραστηριοποιείται στο πλαίσιο του δυναμικού κλάδου της πράσινης οικονομίας και προτεραιότητα αποτελεί η δημιουργία ενός (1) δασικού - αγροτικού συνεταιρισμού και μιας (1) κοινωνικής συνεταιριστικής επιχείρησης με αντικείμενο που θα επιλέξουν οι ωφελούμενοι ανάλογα με τα ενδιαφέροντα που θα αναδειχθούν από τις δράσεις κατάρτισης και συμβουλευτικής. Ο αριθμός των ωφελουμένων ανέρχεται στα 130 άτομα, τα οποία είτε θα ιδρύσουν νέα επιχείρηση, είτε θα προσληφθούν σε επιχειρήσεις, είτε θα προετοιμαστούν για ένταξη σε άλλα προγράμματα.

Παρόμοιο έργο με το παραπάνω (ΤΟΠΣΑ), που ήδη υλοποιείται στην Καβάλα, αποτελεί το τοπικό πρόγραμμα στήριξης της απασχόλησης με τίτλο «*Προώθηση της Απασχόλησης στο Νέο Εμπόριο (Π.Α.Ν.ΕΜΠΟΡΙΟ)*».

Σύμφωνα με τα στελέχη των φορέων που συμμετέχουν σε αυτό:

«Οι στόχοι του προγράμματος Π.Α.Ν.ΕΜΠΟΡΙΟ, είναι η παροχή γνώσεων, δεξιοτήτων και εμπειρίας στους νέους άνεργους που αναζητούν διέξοδο στην αγορά εργασίας... Στόχος του προγράμματος είναι να αυξηθούν οι πιθανότητες των ωφελουμένων για εύρεση εργασίας... είτε ως αυτοαπασχολούμενοι δημιουργώντας δικές τους επιχειρήσεις, είτε ως στελέχη υφιστάμενων επιχειρήσεων... Από το έργο θα προκύψουν εργαλεία που θα αποτελέσουν εφόδια για τους ωφελούμενους τόσο κατά την αναζήτηση εργασίας, όσο κατά τη διάρκεια της εργασίας τους...» (Ειδικός Σύμβουλος Αντιπεριφερειάρχη Περιφερειακής Ενότητας Καβάλας).

Το πρόγραμμα αυτό εστιάζει σε νέες και καινοτόμες μορφές εμπορίου (νέο εμπόριο), συμπεριλαμβανομένου του κλάδου της παροχής υπηρεσιών. Με τον όρο *νέο εμπόριο*, νοούνται νέοι τομείς εμπορίου, νέων κλάδων προϊόντων ή νέες υπηρεσίες που δεν είναι ανεπτυγμένες στην περιοχή και οι οποίες κρίνεται ότι θα αποτελέσουν ελκυστικές εμπορικές δραστηριότητες στο μέλλον. Ακόμη, στον όρο αυτόν, συμπεριλαμβάνονται οι νέες μορφές εμπορίου, όπως ηλεκτρονικό εμπόριο, εμπόριο με διανομή «κατ' οίκον», ανταλλακτικό εμπόριο, συνεργατικό εμπόριο, νέες μορφές οργάνωσης εμπορικών επιχειρήσεων κ.λπ.

Σύμφωνα με τα στελέχη των εταίρων του έργου:

«Σκοπός του προγράμματος Π.Α.Ν.ΕΜΠΟΡΙΟ είναι η επίτευξη βιώσιμων και διαρκών αποτελεσμάτων... Το έργο της σύμπραξής μας, στηρίζει όχι μόνο τους ωφελούμενους του, αλλά και τους ανέργους της περιοχής που θα αναζητήσουν διέξοδο στην αγορά εργασίας» (Ειδικός Σύμβουλος Αντιπεριφερειάρχη Περιφερειακής Ενότητας Καβάλας).

Ο συνολικός αριθμός των ωφελουμένων του έργου είναι 100 άτομα τα οποία κατανέμονται στους 4 Δήμους του Νομού Καβάλας ανάλογα με τον πληθυσμό τους (Δήμοι Καβάλας, Παγγαίου, Νέστου και Θάσου).¹⁵⁰ Η υποστήριξη των ωφελουμένων κατά την υλοποίηση του έργου σχετίζεται με την παροχή επαγγελματικών εφοδίων που προβλέπονται από τις διάφορες δράσεις (π.χ. κατάρτιση, επιμόρφωση, συμβουλευτική κ.λπ.) καθώς και με την εξατομικευμένη ψυχολογική υποστήριξη.

Η ομάδα στόχου είναι οι νέοι, απόφοιτοι τουλάχιστο μέσης εκπαίδευσης, ηλικίας 20-34 ετών, που διαμένουν μόνιμα στην περιοχή στόχου του έργου. Εκτός των δράσεων ενημέρωσης - ευαισθητοποίησης και συντονισμού - διαχείρισης, το έργο περιλαμβάνει μελέτες για ανάπτυξη εργαλείων για τους νέους ανέργους, δικτύωση, κατάρτιση, επιμόρφωση καθώς και συμβουλευτική υποστήριξη.

Ειδικότερα, η κατάρτιση και η επιμόρφωση αναφέρονται σε θεματολογία κοινή για όλες τις ειδικότητες, ενώ η συμβουλευτική υποστήριξη περιλαμβάνει συγκεκριμένα ειδικά πρακτικά θέματα που σχετίζονται τόσο με την ειδικότητα και το εξατομικευμένο ενδιαφέρον κάθε ωφελουμένου, όσο και με το «επιχειρείν».

Η υλοποίηση του έργου εκτιμάται ότι δημιουργεί τις προϋποθέσεις για διαρκή συνεργασία των φορέων που συμμετέχουν για την αντιμετώπιση κοινού προβλήματος

¹⁵⁰ Τα κριτήρια που λήφθηκαν υπόψη για την επιλογή των υποψηφίων ήταν τα ατομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά τους (φύλο, ηλικία, τόπος διαμονής, οικογενειακή κατάσταση, οικονομική κατάσταση), τα εκπαιδευτικά-επαγγελματικά χαρακτηριστικά τους, οι βασικοί ή/και μεταπτυχιακοί τίτλοι σπουδών, η δυνατότητα χειρισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών και αξιοποίησης του διαδικτύου, η γνώση ξένων γλωσσών, τα χαρακτηριστικά προσωπικότητάς τους (επικοινωνία, χρήση προφορικού λόγου, αμεσότητα, εξοικείωση με το περιβάλλον, προθυμία, συνέπεια, διάθεση κατανόησης, παρουσία και συμπεριφορά, το ενδιαφέρον τους για το πρόγραμμα).

(ανεργία), την επιδίωξη κοινών στόχων καθώς και ότι παρέχει ευκαιρίες ανάπτυξης διακρατικής συνεργασίας.

Άλλα δύο παρόμοια έργα (ΤΟΠΣΑ), που σύντομα θα ξεκινήσουν τη λειτουργία τους στην Περιφερειακή Ενότητα Καβάλας το 2013 (συμπεριλαμβανομένου του Δήμου Καβάλας), είναι η *«Τοπική Δράση Βιώσιμης Ανάπτυξης Απασχόλησης στο Δευτερογενή Τομέα του Νομού Καβάλας»* και το *«Δίκτυο Ανάδρασης για την Απασχόληση στον Τριτογενή Τομέα του Νομού Καβάλας»*.

Η μεθοδολογία και η διαδικασία επιλογής των ωφελούμενων των δύο έργων θα στηρίζεται στον προσδιορισμό των προϋποθέσεων συμμετοχής και στην οροθέτηση των χαρακτηριστικών εκείνων που εξυπηρετούν τους στόχους του. Θα πραγματοποιηθεί με μέτρα εντοπισμού, προσέγγισης, ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και κινητοποίησης των ομάδων στόχου.

Η διαδικασία αυτή θα διασφαλίζει την ισότητα των ευκαιριών, την επαρκή ενημέρωση, τη διαμόρφωση ικανής ομάδας ωφελουμένων και τη διαφάνεια στη διαδικασία επιλογής. Στόχος είναι η επιλογή της βέλτιστης ομάδας ωφελουμένων, δηλαδή εκείνης της ομάδας που θα διαθέτει τις καλύτερες δυνατές προϋποθέσεις για την επίτευξη των συγκεκριμένων έργων.

Όσον αφορά στο πρώτο έργο, οι ωφελούμενοι (90 άτομα), μπορούν να συμμετάσχουν σε τομείς όπως η μεταποίηση αγροτικών προϊόντων και η μεταποίηση λοιπών αγαθών του πρωτογενούς τομέα. Αντίστοιχα, στο δεύτερο έργο, οι ωφελούμενοι (150 άτομα), θα μπορούν να καταρτιστούν και να προσανατολιστούν σε έως τέσσερις τομείς, είτε του εμπορίου, είτε της κοινωνικής οικονομίας και των υπηρεσιών της, είτε του εναλλακτικού τουρισμού, είτε του ηλεκτρονικού «επιχειρείν».¹⁵¹

¹⁵¹ Και στα δύο έργα, τα κριτήρια συμμετοχής που θα πρέπει να έχουν οι ωφελούμενοι για να συμμετάσχουν είναι τα εξής: Να είναι είτε άνεργοι, εγγεγραμμένοι στα μητρώα ανεργίας του ΟΑΕΔ, είτε άνεργοι νέοι επιστήμονες (ιατροί, οδοντίατροι, κτηνίατροι, φαρμακοποιοί, δικηγόροι, μηχανικοί που είναι απόφοιτοι Πανεπιστημιακών, Πολυτεχνικών Σχολών), είτε να ασφαλισμένοι στον ΟΓΑ, με ατομικό εισόδημα από γεωργικές δραστηριότητες που δεν υπερβαίνει τις 3.000 € και το πραγματικό τους εισόδημα από τις λοιπές πηγές να μην υπερβαίνει το ποσό των 9.000 €.

Ακολουθώντας, οι φορείς που συμμετέχουν στα παραπάνω έργα, θα αναπτύξουν ενέργειες υποστηρικτικών υπηρεσιών και παρακολούθησης στο στάδιο ενημέρωσης, πληροφόρησης και υποδοχής, στο στάδιο διάγνωσης αναγκών και επιλογής καθώς και στο στάδιο συμβουλευτικών υπηρεσιών. Στη συνέχεια, οι ωφελούμενοι που θα προσανατολίζονται στο να δημιουργήσουν «συμβατική» ή κοινωνική επιχείρηση, θα παραπέμπονται στις Δομές Συμβουλευτικής του έργου, ενώ οι ωφελούμενοι που θα επιθυμούν να τοποθετηθούν σε θέση εργασίας, θα λαμβάνουν συμβουλευτικές υπηρεσίες κατάλληλες για το προφίλ της συγκεκριμένης θέσης.

Μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας επιλογής, η δομή που θα έχει την ευθύνη για την υποστήριξη προώθησης της απασχόλησης, συνεπικουρούμενη από τους κατά περίπτωση αρμόδιους φορείς, θα αναλάβει την επιμόρφωση/κατάρτιση των ωφελούμενων για τη βελτίωση της επαγγελματικής υποστήριξης και προώθησης της απασχόλησης, τη δικτύωση των ωφελούμενων μέσω της συμμετοχής τους σε ενέργειες ανταλλαγής τεχνογνωσίας και προώθησης συνεργασιών καθώς και στην παροχή κάθε δυνατής υποστήριξης προς τους ωφελούμενους από τους φορείς που συμμετέχουν στο έργο.

Ένα άλλο πρόσφατο έργο που εντάσσεται στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, αποτελεί η σύσταση της «Κοινωνικής Δομής Άμεσης Αντιμετώπισης της Φτώχειας» Δήμου Καβάλας - ΣτηρίΖΩ». Ο σκοπός του συγκεκριμένου έργου είναι η ανάπτυξη και λειτουργία ενός διευρυμένου δικτύου κοινωνικών δομών, στο πλαίσιο του οποίου θα δημιουργηθεί ένα δίκτυο κοινωνικής ασφάλειας και προστασίας για τους πολίτες που βρίσκονται σε κατάσταση φτώχειας ή απειλούνται από φτώχεια.

Σύμφωνα με τους ερωτώμενους και συγκεκριμένα την Πρόεδρο της ΜΚΟ Πνοή, η οποία είναι και η υπεύθυνη του συγκεκριμένου έργου:

«Οι άμεσα ωφελούμενοι από τη λειτουργία των δομών Άμεσης Αντιμετώπισης της Φτώχειας Δήμου Καβάλας - ΣτηρίΖΩ..., αναμένεται να ανέλθουν σε 800 άτομα που βρίσκονται σε κατάσταση φτώχειας ή που είναι απειλούμενα από φτώχεια... όπως οι άποροι, οι άστεγοι και οι άνεργοι... Οι έμμεσα ωφελούμενοι του έργου ΣτηρίΖΩ, θα είναι οι άνεργοι ηλικίας έως 30 ετών,

που θα προσληφθούν στις 29 νέες θέσεις εργασίας οι οποίες εγκρίθηκαν να δημιουργηθούν κατά την υλοποίηση του έργου μας» (Πρόεδρος Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Πνοή»)

Στο πλαίσιο του παραπάνω έργου, θα συσταθούν και θα αναπτυχθούν δύο Κοινωνικά Παντοπωλεία. Το πρώτο θα διανέμει σε τακτική βάση τρόφιμα, είδη παντοπωλείου, είδη ατομικής υγιεινής, ρούχα, παπούτσια, βιβλία, παιχνίδια κ.λπ., ενώ το δεύτερο, θα παρέχει συσσίτια που θα εξασφαλίζουν δωρεάν γεύματα όλες τις ημέρες της εβδομάδας σε άστεγους και άπορους.

Επίσης, προβλέπεται η ίδρυση και δραστηριότητα Κοινωνικού Φαρμακείου το οποίο θα παρέχει δωρεάν φάρμακα, υγειονομικό υλικό και παραφαρμακευτικά προϊόντα σε άστεγους και ανασφάλιστους άπορους και ανέργους.

Τρίτη μορφή δομής, θα αποτελεί η οργάνωση και λειτουργία Δημοτικού Λαχανόκηπου, που θα δώσει ισομερή τεμάχια αρδευόμενου και περιφραγμένου αγροκτήματος σε άστεγους, άπορους και ανέργους, προκειμένου να τα καλλιεργήσουν με αποκλειστικό σκοπό τη σίτισή τους.

Στο ίδιο έργο, ως τέταρτο είδος δομής, έχει εγκριθεί και η λειτουργία Τράπεζας Χρόνου, η οποία θα παρέχει τη δυνατότητα σε άστεγους, άπορους, ανέργους αλλά και σε όλους τους πολίτες της περιοχής, να συναλλάσσονται μεταξύ τους στη συγκεκριμένη γεωγραφική ενότητα για τις ανταλλαγές αγαθών και υπηρεσιών χρησιμοποιώντας μονάδες εναλλακτικού συστήματος.

Η πέμπτη και τελευταία δομή που προβλέπεται να συσταθεί από το έργο, είναι η λειτουργία Γραφείου Διαμεσολάβησης, το οποίο θα παρέχει πληροφόρηση και υπηρεσίες διευκόλυνσης σε άτομα σχετικά με τις υπηρεσίες που προσφέρουν οι Κοινωνικές Δομές Άμεσης Αντιμετώπισης της Φτώχειας και την προώθησή τους στις αντίστοιχες δομές με βάση τις ιδιαίτερες ανάγκες τους. Το γραφείο Διαμεσολάβησης θα παρέχει υπηρεσίες διευκόλυνσης στην επικοινωνία τους με τους κρατικούς φορείς σε θέματα που αφορούν στην υγεία και την εργασία τους (ΟΑΕΔ, Νοσοκομεία κ.λπ.).

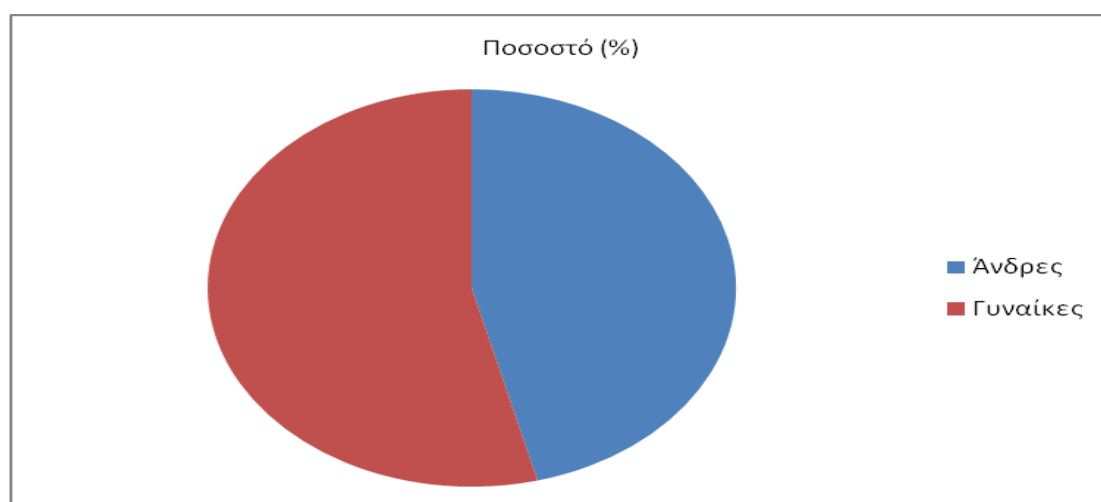
Σε συνέχεια της ανάλυσης των πορισμάτων της έρευνας με χρήση οδηγού συνέντευξης με τα τριάντα (30) στελέχη του δείγματος των φορέων που δραστηριοποιούνται στο Δήμο Καβάλας, στην επόμενη υποενότητα, ακολουθεί η αποτύπωση των αποτελεσμάτων της δεύτερης επιτόπιας έρευνας που βασίστηκε στις συνεντεύξεις σε πενήντα (50) ανέργους άνω των 45 ετών που διαμένουν μόνιμα στο Δήμο Καβάλας, με τη χρήση του δομημένου ερωτηματολογίου (ανώνυμου).

Αποτελέσματα έρευνας ανέργων δείγματος, για τις δυνατότητες υποστήριξης και ανάπτυξης δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας στο Δήμο Καβάλας

Η συνεργασία και η προθυμία συμμετοχής των ανέργων του δείγματος (άνεργοι άνω των 45 ετών) της περιοχής, στην έρευνα και την προέρευνα, ήταν ικανοποιητική. Παρατηρήθηκε όμως έλλειψη γνώσης για την κοινωνική οικονομία και δυσπιστία για το έργο και τις δυνατότητές της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

Σύμφωνα με την ανά φύλο ανάλυση των ερωτηματολογίων (ανώνυμων) που απευθύνθηκαν σε δείγμα 50 ανέργων στο Δήμο Καβάλας, οι 23 (46%) ήταν άνδρες, ενώ η πλειοψηφία σε ποσοστό 54% (27 στους 50), ήταν γυναίκες (διάγραμμα 18).

Διάγραμμα 18: Διάρθρωση φύλου ανέργων δείγματος (%)

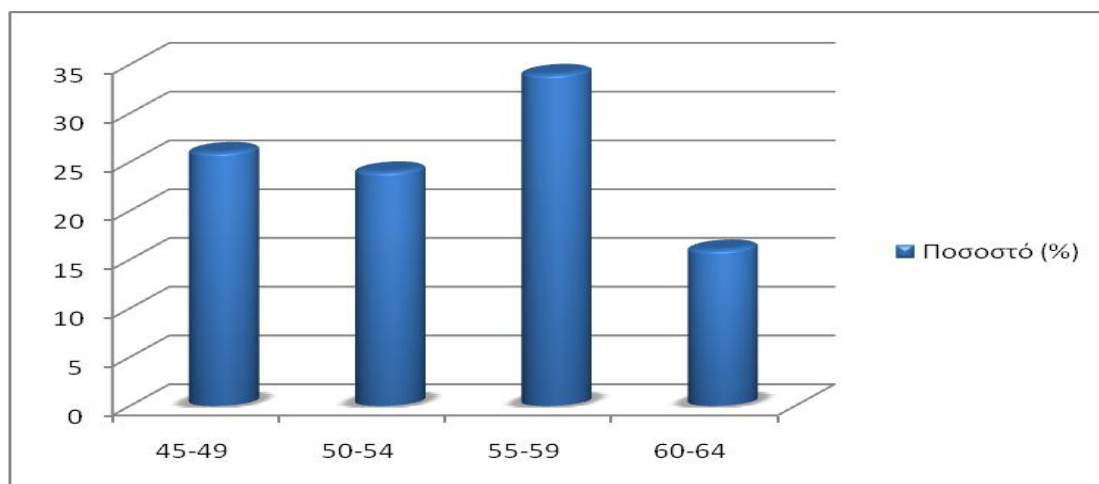

Πηγή: Παράρτημα Β, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων ανέργων άνω των 45 ετών δείγματος, πίνακας 18, φύλο ανέργων δείγματος

Στη συνέχεια, αναλύθηκε στατιστικά ο αριθμός των ανέργων που περιλαμβάνονταν σε κάθε ηλικιακή ομάδα του δείγματος. Οι 13 ανήκαν στην ηλικιακή κατηγορία των 45 έως 49 ετών (ποσοστό 26%), οι 12 στην ηλικιακή κατηγορία των 50 έως 54 ετών (24%), οι περισσότεροι (17) στην ηλικιακή κατηγορία των 55 έως 59 ετών (34%) και οι λιγότεροι, 8 άνεργοι (16%), σε αυτή των 60 έως 64 ετών (διάγραμμα 19).

Η αυξημένη ανεργία των ατόμων ηλικίας 55 έως 59 ετών, αναδεικνύει τις ανάγκες των ανέργων που βρίσκονται πλησίον της συνταξιοδότησης.

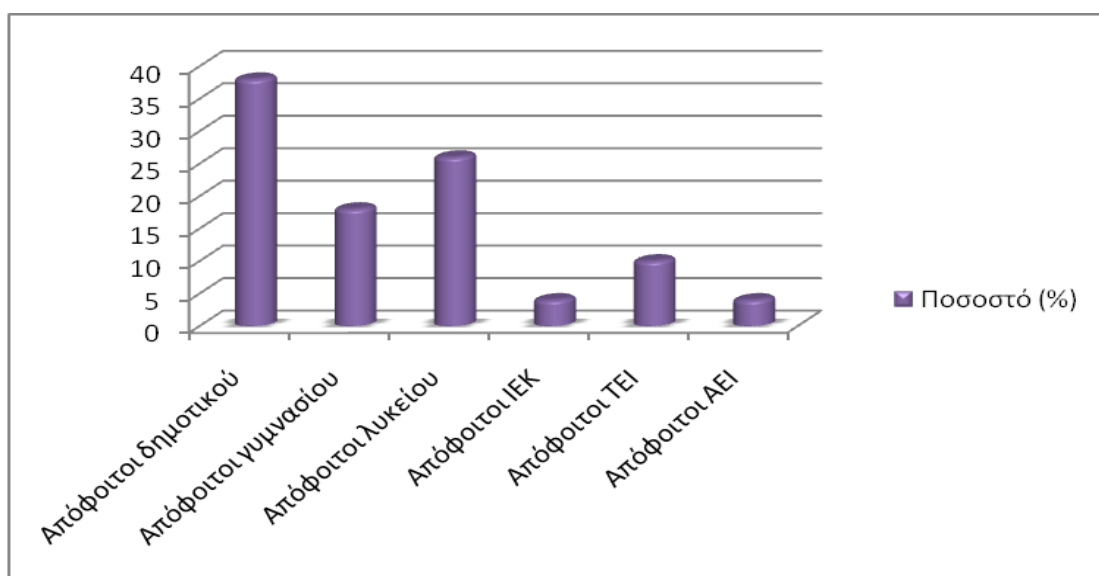
Διάγραμμα 19: Ποσοστά κατηγοριών ηλικιακών ομάδων ανέργων δείγματος (%)

Πηγή: Παράρτημα Β, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων ανέργων άνω των 45 ετών δείγματος, πίνακας 19, κατηγορίες ηλικιακών ομάδων ανέργων δείγματος

Από τις απαντήσεις των ερωτώμενων για το μορφωτικό τους επίπεδο, παρατηρήθηκε ότι στο δείγμα (50 άτομων), οι περισσότεροι (19 άτομα) ήταν απόφοιτοι δημοτικού (ποσοστό 38%), οι 9 απόφοιτοι γυμνασίου (18%), οι 13 απόφοιτοι λυκείου (26%), οι 2 απόφοιτοι ΙΕΚ (4%), οι 5 απόφοιτοι ΤΕΙ (10%) και οι άλλοι 2 (4%), ήταν απόφοιτοι ΑΕΙ (διάγραμμα 20).

Διάγραμμα 20: Διάθρωση μορφωτικού επιπέδου ανέργων δείγματος (%)

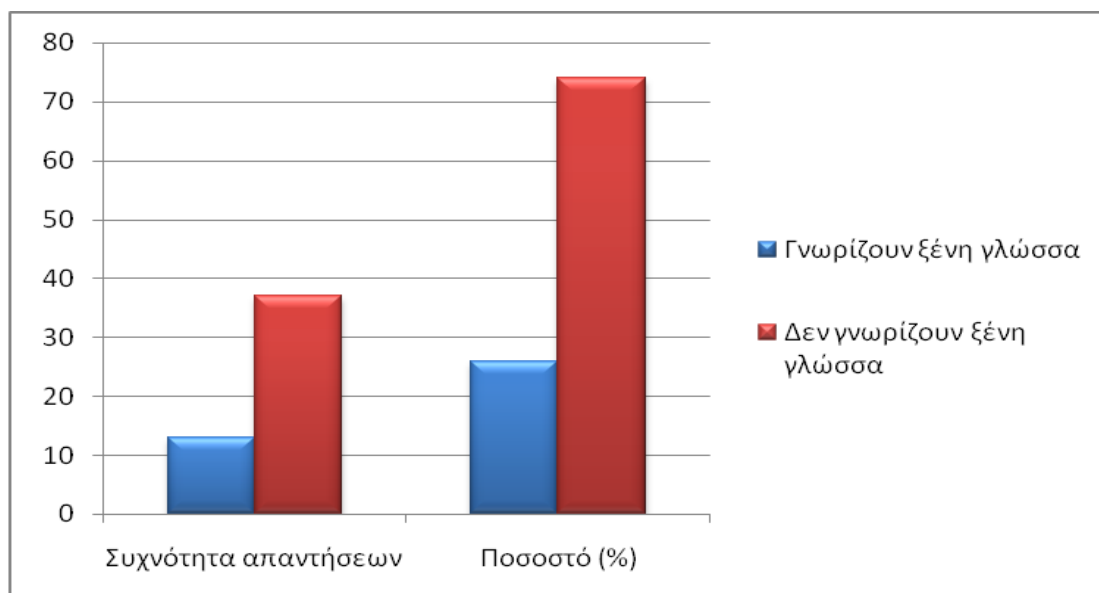

Πηγή: Παράρτημα Β, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων ανέργων άνω των 45 ετών δείγματος, πίνακας 20, μορφωτικό επίπεδο ανέργων δείγματος

Συνεπώς, εξάγεται το συμπέρασμα ότι η χαμηλή μόρφωση λειτουργεί αντιστρόφως ανάλογα με την απασχόληση.

Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 21, από τους ερωτώμενους, οι 13 μόνο γνωρίζουν ξένες γλώσσες (αγγλικά), σε ποσοστό δηλαδή 26%. Οι υπόλοιποι 37 (74%) μιλούν και γράφουν μόνο ελληνικά, γεγονός που δείχνει τα χαμηλά προσόντα που έχουν συνήθως οι άνεργοι και τις ανάγκες τους για απόκτηση δεξιοτήτων.

Διάγραμμα 21: Συχνότητα και ποσοστό (%) γνώσης ξένων γλωσσών ανέργων δείγματος

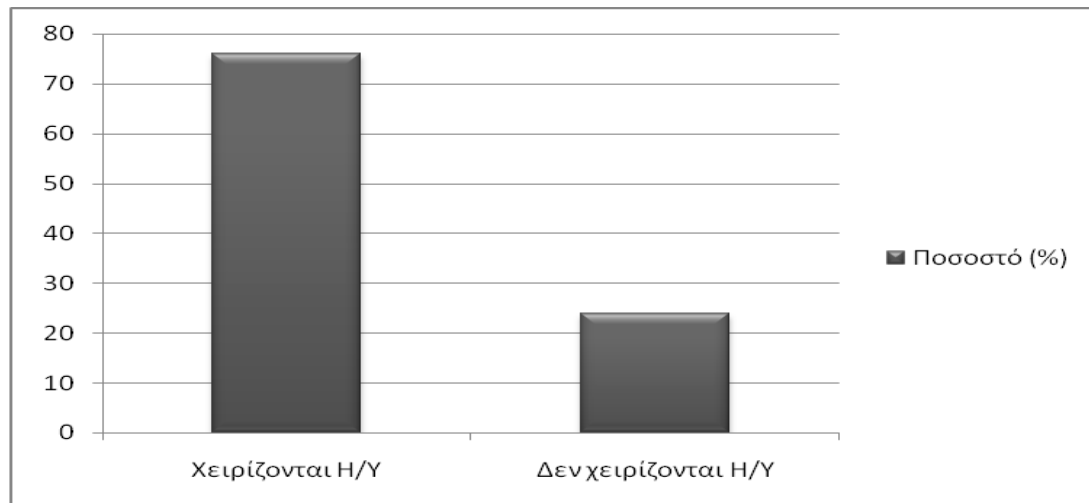

Πηγή: Παράρτημα Β, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων ανέργων άνω των 45 ετών δείγματος, πίνακας 21, γνώση ξένων γλωσσών ανέργων δείγματος

Παράλληλα με τη γνώση ξένων γλωσσών, μικρό ήταν και το ποσοστό των ανέργων που χειρίζονταν Ηλεκτρονικούς Υπολογιστές (διάγραμμα 22). Από το συγκεκριμένο δείγμα ανέργων, μόνο οι 12 γνώριζαν τη χρήση Η/Υ, δηλαδή ποσοστό 24%, ενώ στους υπόλοιπους 38, η χρήση Η/Υ ήταν άγνωστο αντικείμενο (ποσοστό 76%).

Επομένως, η χαμηλή εξειδίκευση και η έλλειψη τυπικών προσόντων (γνώση ξένων γλωσσών και χρήσης Η/Υ), πολλές φορές σχετίζονται με την αδυναμία εξεύρεσης εργασίας από τους άνεργους και την αύξηση των κοινωνικοοικονομικών αναγκών τους στην τρέχουσα οικονομική κρίση.

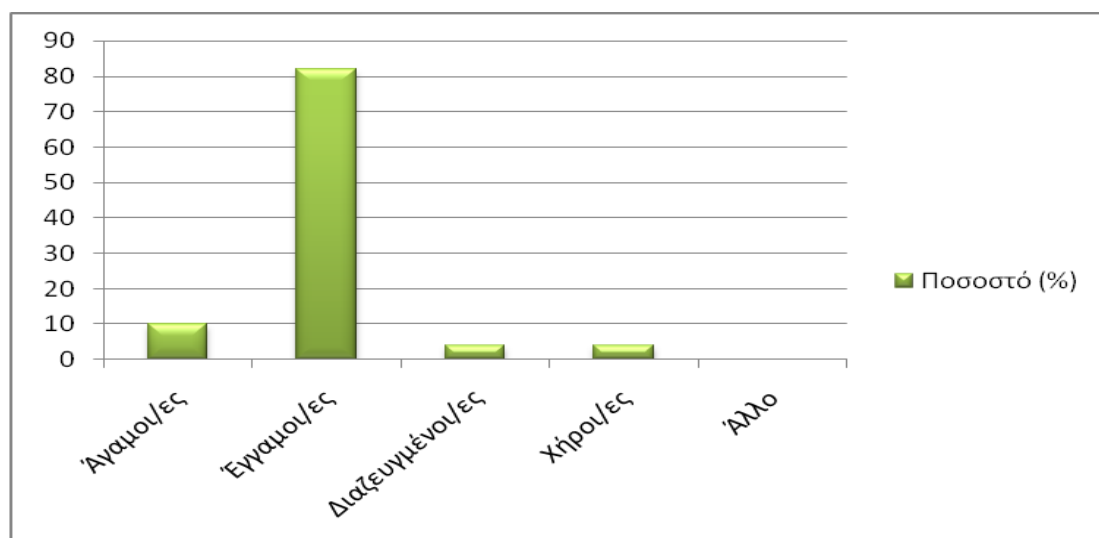
Διάγραμμα 22: Ποσοστό (%) γνώσης χρήσης Η/Υ ανέργων δείγματος

Πηγή: Παράρτημα Β, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων ανέργων άνω των 45 ετών δείγματος, πίνακας 22, γνώση χρήσης Η/Υ ανέργων δείγματος

Στην ερώτηση που εξέταζε την οικογενειακή κατάσταση των ατόμων, διαπιστώθηκε ότι οι 5 ήταν άγαμοι/ες (ποσοστό 10%), οι περισσότεροι έγγαμοι/ες (41) σε ποσοστό 82%, γεγονός που τους προσδίδει αυξημένες ανάγκες εύρεσης εργασίας, ενώ από 4% ανήκαν στις άλλες δύο κατηγορίες (2 διαζευγμένοι/ες και 2 χήροι/ες) αντίστοιχα (διάγραμμα 23).

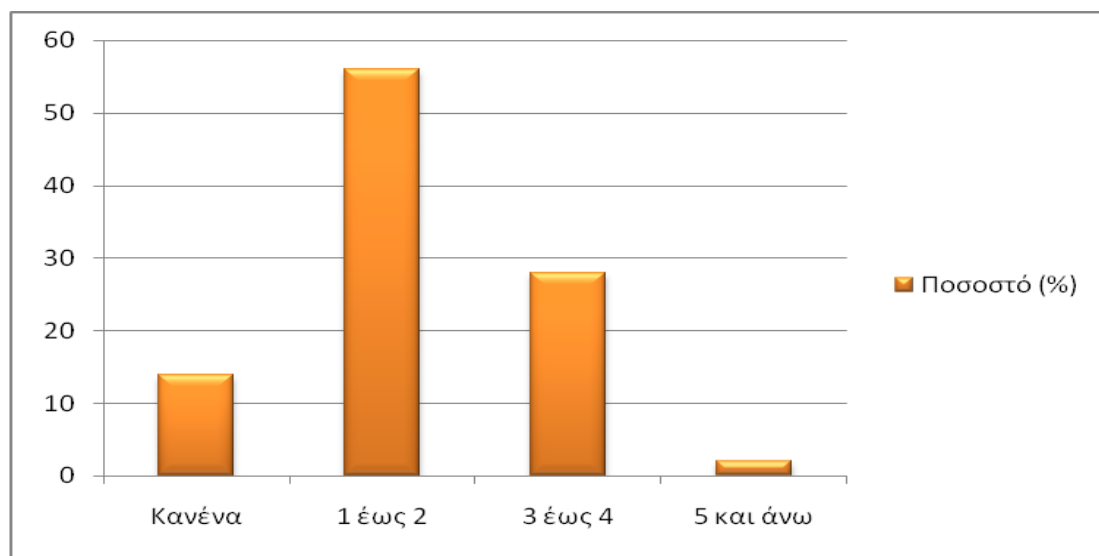
Διάγραμμα 23: Διάρθρωση οικογενειακής κατάστασης ανέργων δείγματος (%)

Πηγή: Παράρτημα Β, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων ανέργων άνω των 45 ετών δείγματος, πίνακας 23, οικογενειακή κατάσταση ανέργων δείγματος

Ακολουθώντας, έγινε στατιστική επεξεργασία του αριθμού των τέκνων του κάθε άνεργου (διάγραμμα 24). Οι 7 άνεργοι/ες δεν είχαν κανένα παιδί (ποσοστό 14%), η πλειονότητα, 28 άνεργοι, είχαν 1 ή 2 παιδιά (56%), οι 14 έχουν 3 έως 4 παιδιά (28%) και ένας/μία είχε πάνω από πέντε παιδιά (2%).

Διάγραμμα 24: Κατηγορίες αριθμού παιδιών ανέργων δείγματος (%)

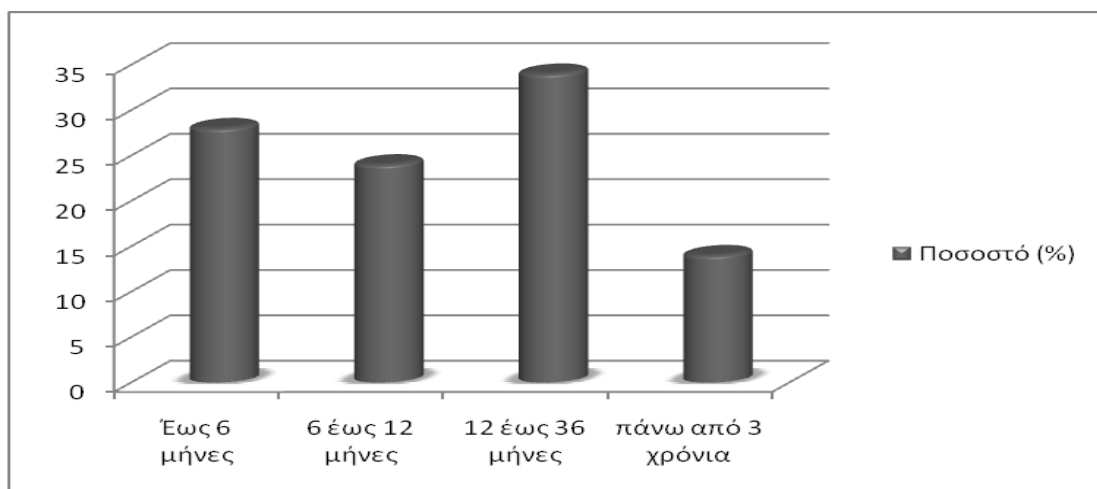
Πηγή: Παράρτημα Β, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων ανέργων άνω των 45 ετών δείγματος, πίνακας 24, αριθμός παιδιών ανέργων δείγματος

Είναι αυτονόητο ότι όσο πιο πολλά είναι τα εξυπηρετούμενα μέλη μια οικογένειας, τόσο μεγαλύτερες είναι οι οικονομικές ανάγκες και η ανεργία μπορεί να οδηγήσει σε καταστάσεις φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Στην επόμενη ερώτηση, εξετάστηκε η διάρκεια ανεργίας του κάθε ατόμου. Σύμφωνα με το συγκεκριμένο δείγμα, οι 14 ήταν άνεργοι για διάστημα μικρότερο των 6 μηνών (ποσοστό 28%), οι 12 για διάστημα από 6 έως 12 μήνες (24%), οι περισσότεροι (17 άτομα) για διάστημα από 12 έως 36 μήνες (34%) και οι υπόλοιποι 7 (14%) ήταν άνεργοι πάνω από 3 χρόνια (διάγραμμα 25).

Συνεπώς, στο συγκεκριμένο δείγμα ανέργων, οι μακροχρόνια άνεργοι αποτελούσαν το μεγαλύτερο αριθμό, στοιχείο που αναδεικνύει τις ανάγκες ανάπτυξης πρωτοβουλιών επιχειρηματικότητας και ενίσχυσης της απασχόλησης ατόμων που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες πληθυσμού όπως οι μακροχρόνια άνεργοι.

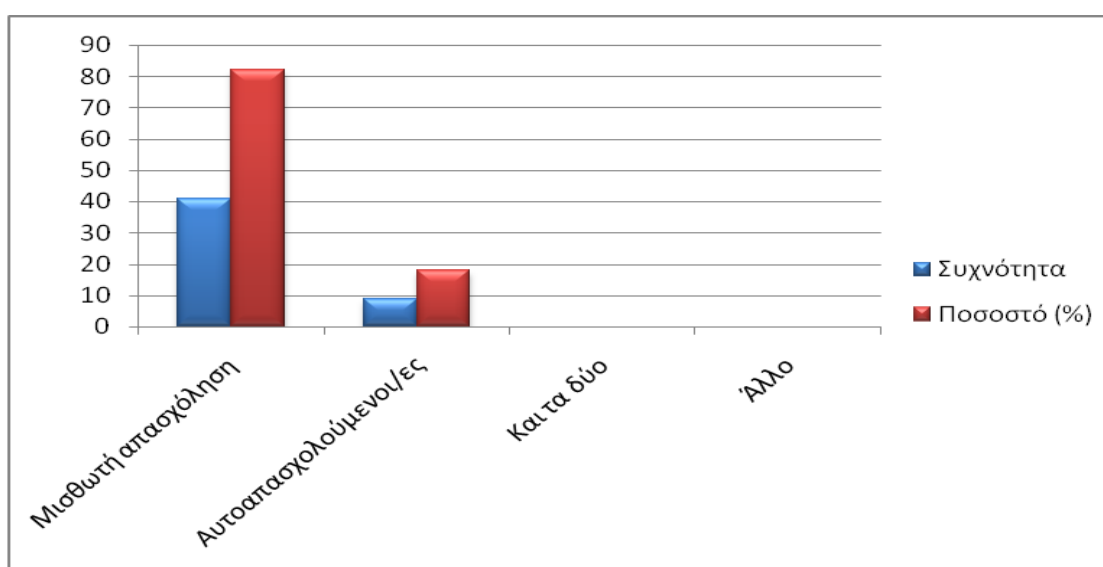
Διάγραμμα 25: Κατηγορίες διαστήματος ανεργίας ατόμων δείγματος (%)

Πηγή: Παράρτημα Β, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων ανέργων άνω των 45 ετών δείγματος, πίνακας 25, κατηγορίες διαστήματος ανεργίας ατόμων δείγματος

Όσον αφορά στο είδος της επαγγελματικής δραστηριότητας των ατόμων αυτών, πριν καταστούν άνεργοι, παρατηρείται ότι η πλειονότητα τους ήταν μισθωτοί σε ποσοστό 82%, δηλαδή οι 41 από τους 50 ανέργους. Αντίθετα, οι άλλοι 9 (ποσοστό 18%), ήταν αυτοαπασχολούμενοι/ες (διάγραμμα 26).

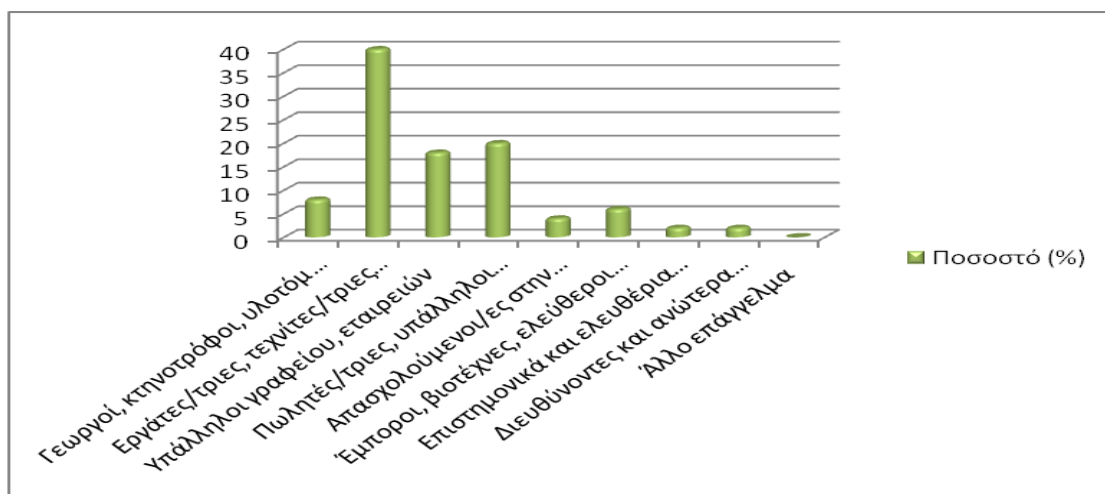
Διάγραμμα 26: Συχνότητα και ποσοστό (%) είδους προηγούμενης εργασίας/απασχόλησης ανέργων δείγματος

Πηγή: Παράρτημα Β, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων ανέργων άνω των 45 ετών δείγματος, πίνακας 26, είδος προηγούμενης εργασίας/απασχόλησης ανέργων δείγματος

Με το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο διερευνήθηκε και η προηγούμενη εργασία του κάθε ανέργου. Οι 4 ερωτώμενοι κατά την τελευταία απασχόλησή τους ήταν ή γεωργοί ή κτηνοτρόφοι ή υλοτόμοι ή αλιείς κ.λπ. (ποσοστό 8%), το μεγαλύτερο ποσοστό (20 άνεργοι) ανήκαν στην κατηγορία εργάτες/τριες, τεχνίτες/τριες και χειριστές/τριες σε ποσοστό 40%, οι 9 ήταν υπάλληλοι γραφείου ή εταιρειών (18%) και οι 10 ήταν πωλητές/τριες ή υπάλληλοι εστίασης (20%). Ακολούθως, οι 2 άνεργοι ήταν απασχολούμενοι/ες στην παροχή υπηρεσιών (4%) στο παρελθόν, οι 3 ήταν έμποροι ή βιοτέχνες ή ελεύθεροι επαγγελματίες (6%), ένας/μία ανήκε στην κατηγορία επιστημονικά και ελεύθερα επαγγέλματα (2%) και ένας/μία (2% του δείγματος) στην κατηγορία διευθύνοντες και ανώτερα διοικητικά στελέχη (διάγραμμα 27).

Διάγραμμα 27: Κατηγορίες προηγούμενης εργασίας/απασχόλησης ανέργων δείγματος (%)

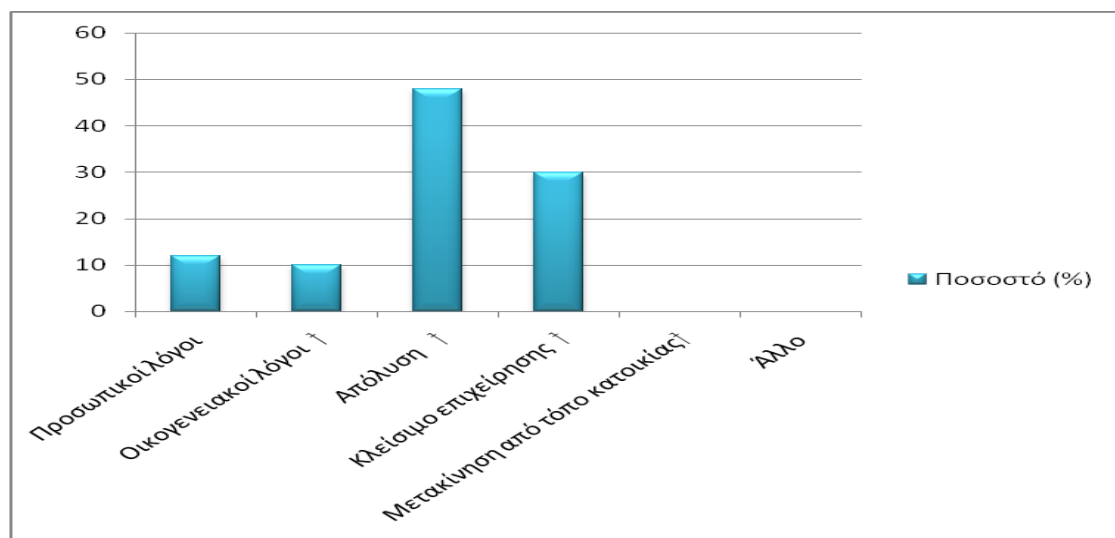

Πηγή: Παράρτημα Β, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων ανέργων άνω των 45 ετών δείγματος, πίνακας 27, κατηγορίες προηγούμενης εργασίας/απασχόλησης ανέργων δείγματος

Στην ερώτηση για να διαπιστωθεί ο λόγος της διακοπής της εργασίας των παραπάνω ανέργων, οι 6 απάντησαν ότι οι λόγοι ήταν προσωπικοί (ποσοστό 12%), οι 5 οικογενειακοί λόγοι (10%), οι περισσότεροι (24 άτομα) λόγω απόλυσης (48%), ενώ οι άλλοι 15 (30% του δείγματος), εξαιτίας του κλεισίματος της επιχείρησης στην οποία εργάζονταν ή κατείχαν (διάγραμμα 28).

Παρατηρείται ότι η ανεργία των ερωτώμενων οφείλεται κυρίως σε απολύσεις και σε κλείσιμο επιχειρήσεων, που ίσως σχετίζονται με την τρέχουσα οικονομική κρίση.

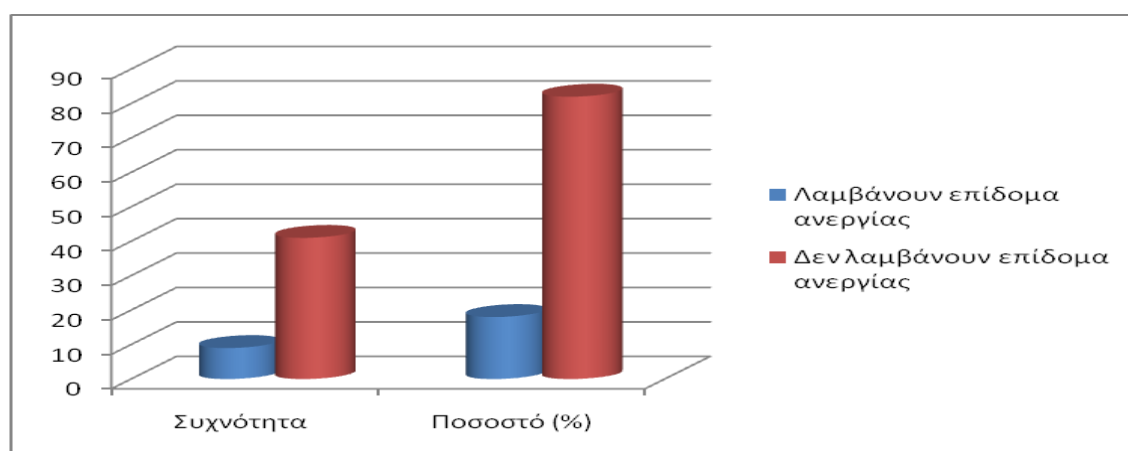
Διάγραμμα 28: Αιτίες διακοπής προηγούμενης εργασίας ανέργων δείγματος (%)

Πηγή: Παράρτημα Β, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων ανέργων άνω των 45 ετών δείγματος, πίνακας 28, αιτίες διακοπής προηγούμενης εργασίας ανέργων δείγματος

Με την επόμενη ερώτηση εξετάστηκε πόσοι από το δείγμα λάμβαναν επίδομα ανεργίας την περίοδο της έρευνας. Μόνο 9 από τους 50 απάντησαν θετικά (ποσοστό 18%), ενώ οι περισσότεροι, 41 άνεργοι (ποσοστό 82%), υποστήριξαν ότι δεν παίρνουν επίδομα ανεργίας, είτε γιατί είχε τελειώσει η διάρκειά του, είτε γιατί δεν είχαν το δικαίωμα να το λάβουν (διάγραμμα 29).

Διάγραμμα 29: Ποσοστό (%) και συχνότητα λήψης επιδόματος ανεργίας απόμων δείγματος

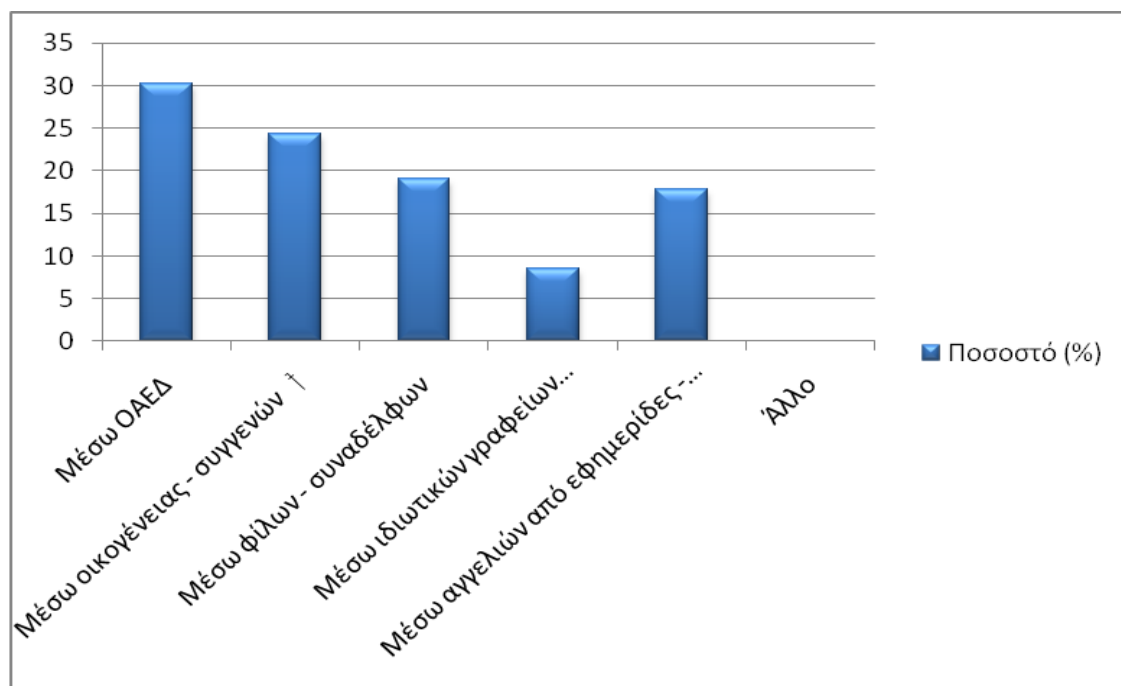

Πηγή: Παράρτημα Β, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων ανέργων άνω των 45 ετών δείγματος, πίνακας 29, λήψη επιδόματος ανεργίας απόμων δείγματος

Αναφορικά με την εξέταση για τον τρόπο αναζήτησης εργασίας, οι ερωτώμενοι είχαν δικαίωμα πολλαπλής επιλογής στις απαντήσεις τους (δικαίωμα επιλογής μέχρι 5 τρόπους). Για το λόγο αυτόν προσμετρήθηκαν οι απαντήσεις των ανέργων του δείγματος και επεξεργάστηκαν στατιστικά οι προτιμήσεις τους από τη δημοφιλέστερη στη λιγότερο δημοφιλή.

Το σύνολο της συχνότητας, σύμφωνα με τα δεδομένα των ερωτηματολογίων, ήταν 152. Οι περισσότεροι συμφώνησαν ότι αναζητούσαν εργασία μέσω του ΟΑΕΔ (46/152 επιλογές) σε ποσοστό 30,26% και μέσω του στενού τους οικογενειακού και συγγενικού περιβάλλοντος (37 προτιμήσεις στις 152) σε ποσοστό 24,34%. Ακολουθεί ο τρόπος αναζήτησης μέσω φίλων και πρώην συναδέλφων σε ποσοστό 19,08% (29 προτιμήσεις στις 152), το μέσο αναζήτησης των αγγελιών από εφημερίδες ή χρήση του διαδικτύου με ποσοστό 17,76% (27 προτιμήσεις στις 152) και τέλος μέσω γραφείων ευρέσεως εργασίας (13 στις 152 προτιμήσεις) σε ποσοστό 8,56% (διάγραμμα 30).

Διάγραμμα 30: Τρόποι αναζήτησης εργασίας ανέργων δείγματος (%)

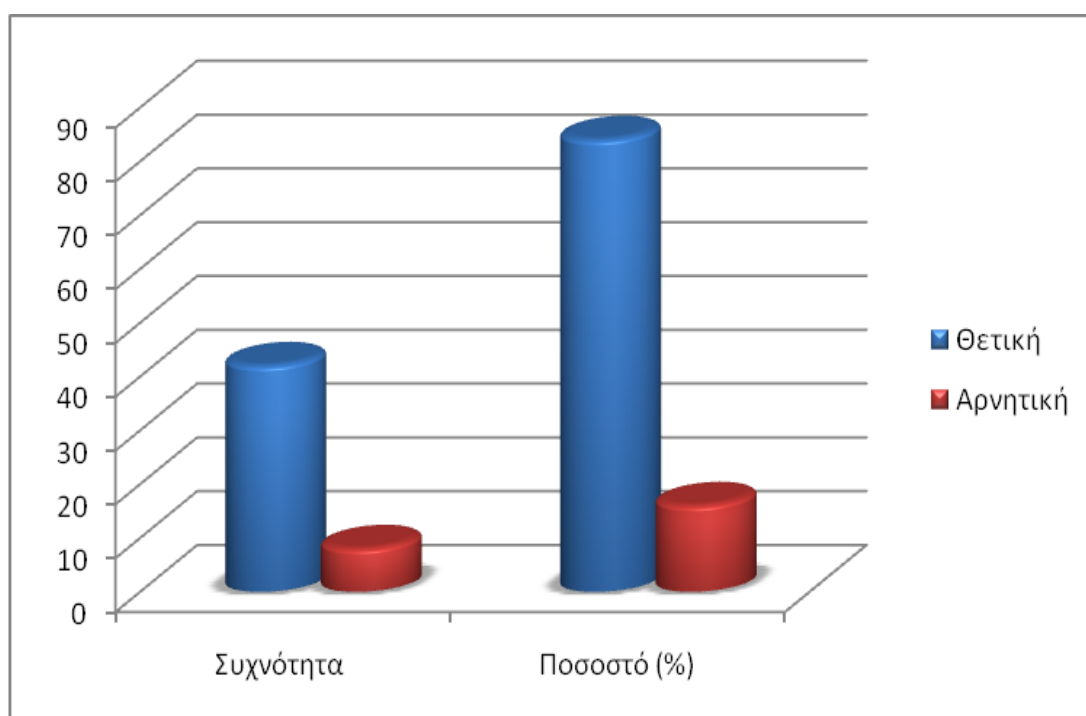

Πηγή: Παράρτημα Β, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων ανέργων άνω των 45 ετών δείγματος, πίνακας 30, τρόποι αναζήτησης εργασίας ανέργων δείγματος

Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης ερώτησης δείχνουν την εμπιστοσύνη των ανέργων στις υπηρεσίες του ΟΑΕΔ αλλά και στο στενό οικογενειακό και φιλικό περιβάλλοντος τους.

Στη συνέχεια, έγινε προσπάθεια να διαπιστωθεί αν όντως οι συγκεκριμένοι άνεργοι επιθυμούσαν να ξεκινήσουν νέο επάγγελμα/νέα επιχείρηση. Συμπέρασμα των απαντήσεών τους ήταν, ότι το 84% επιθυμεί να ξεκινήσει νέο επάγγελμα-επιχείρηση (42 άνεργοι), ενώ 8 άνεργοι (16%) απάντησαν αρνητικά (διάγραμμα 31).

Διάγραμμα 31: Συχνότητα και ποσοστό (%) αξιολόγησης επιθυμίας έναρξης νέου επαγγέλματος/νέας επιχείρησης ανέργων δείγματος

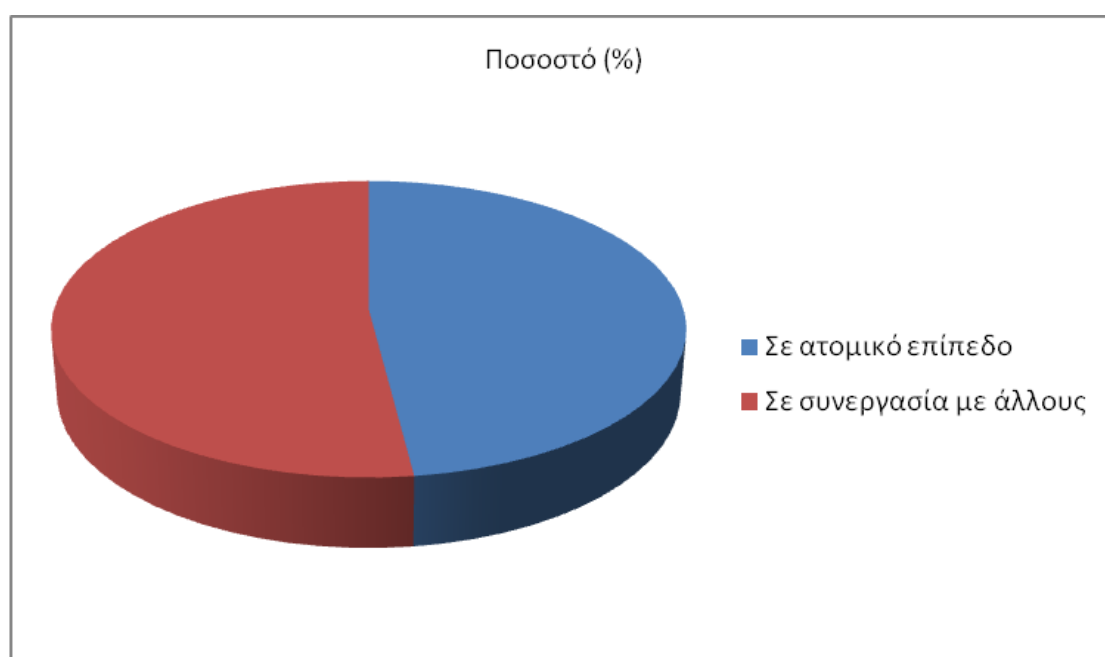

Πηγή: Παράρτημα Β, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων ανέργων άνω των 45 ετών δείγματος, πίνακας 31, αξιολόγηση επιθυμίας έναρξης νέου επαγγέλματος/νέας επιχείρησης ανέργων δείγματος

Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι στην περίπτωση που όλοι θα επιθυμούσαν να ξεκινήσουν νέο επάγγελμα, οι 24 από τους 50 θα ήθελαν να αναπτύξουν επιχείρηση σε ατομικό επίπεδο (48%), ενώ οι υπόλοιποι 26 (ποσοστό 52%) θα επέλεγαν να ξεκινήσουν επιχείρηση σε συνεργασία με άλλους (διάγραμμα 32).

Το ικανοποιητικό ποσοστό επιθυμίας ανάπτυξης επιχειρηματικότητας σε συνεργασία με άλλους, μπορεί να ενισχύσει τις δυνατότητες ανάπτυξης δράσεων ενημέρωσης για τις διαδικασίες ανάπτυξης συνεταιριστικών επιχειρηματικών πρωτοβουλιών (π.χ. Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων), βασισμένες στην ομαδικότητα και τη συλλογικότητα.

Διάγραμμα 32: Ποσοστό (%) αξιολόγησης επιθυμίας ανάπτυξης επιχειρηματικότητας δείγματος σε ατομικό ή συνεργατικό επίπεδο

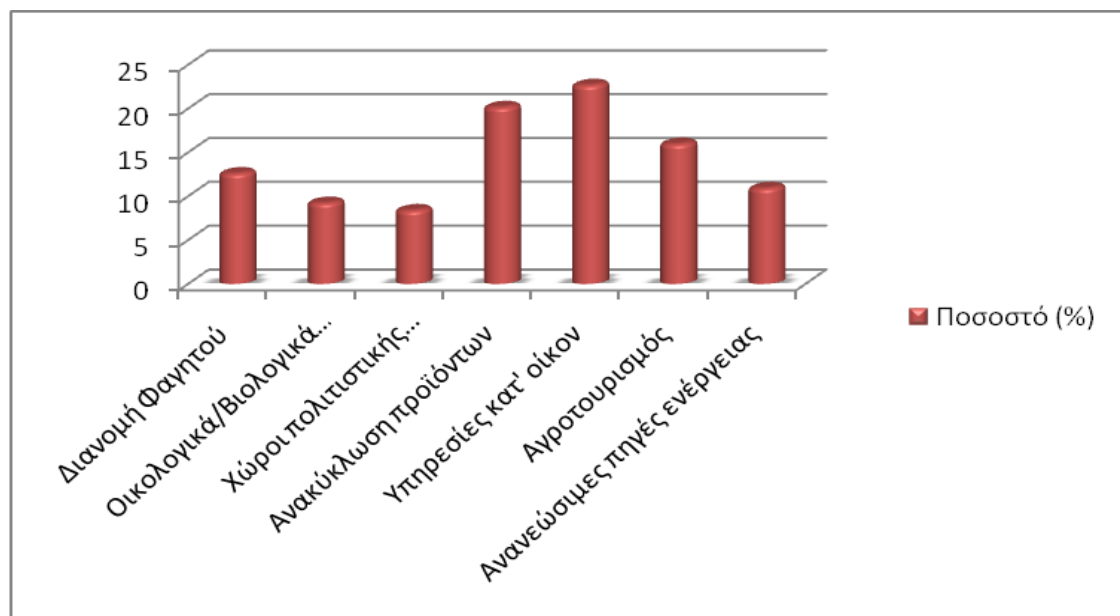
Πηγή: Παράρτημα Β, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων ανέργων άνω των 45 ετών δείγματος, πίνακας 32, αξιολόγηση επιθυμίας έναρξης νέου επαγγέλματος ανέργων δείγματος σε ατομικό ή συνεργατικό επίπεδο

Στην ερώτηση που ακολούθησε, εξετάστηκαν τα αντίστοιχα επτά (7) πεδία οικονομικής δραστηριότητας¹⁵² στα οποία θα μπορούσαν να ενασχοληθούν οι άνεργοι σε περίπτωση ανάπτυξης μιας κοινωνικής επιχείρησης. Η ερώτηση αυτή ήταν πολλαπλής επιλογής διότι το ενδιαφέρον των ανέργων εντοπίστηκε σε περισσότερες από μια επιλογές.

¹⁵² Τα οποία επιλέχθηκαν από τις προτεραιότητες που εξέφρασαν τα στελέχη/εκπρόσωποι των φορέων του Δήμου Καβάλας και ήταν παρόμοια με αυτά που αναδείχθηκαν στο έργο της Κ.Π. EQUAL «45-64 Επιστροφή».

Από τη στατιστική επεξεργασία των απόνσεων, συμπεραίνουμε ότι η κυριότερη προτίμηση για νέα επιχείρηση ήταν αυτή των υπηρεσιών κατ' οίκον 22,69% (27 στις 119 προτιμήσεις). Ακολουθούσαν οι υπηρεσίες ανακύκλωσης προϊόντων, με ποσοστό 20,16% (24/119 επιλογές) και οι επιχειρήσεις αγροτουρισμού, που αντιστοιχεί σε ποσοστό της τάξεως του 15,97% (19/119 επιλογές). Στην τέταρτη θέση ήταν οι επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες διανομής φαγητού με ποσοστό 12,61% (15/119 επιλογές) και πέμπτη στη σειρά προτίμησης ήταν αυτές της αξιοποίησης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας με ποσοστό 10,92%, (13/119 επιλογές). Τέλος, ακολουθούσαν οι επιχειρήσεις παραγωγής οικολογικών/βιολογικών προϊόντων με 11 επιλογές (9,24%) και της πολιτιστικής έκφρασης και δημιουργίας (10/119 επιλογές) με ποσοστό 8,4% (διάγραμμα 33).

Διάγραμμα 33: Αξιολόγηση επιθυμίας (%) αντικειμένου οικονομικής δραστηριότητας ανέργων δείγματος για νέα επιχείρηση

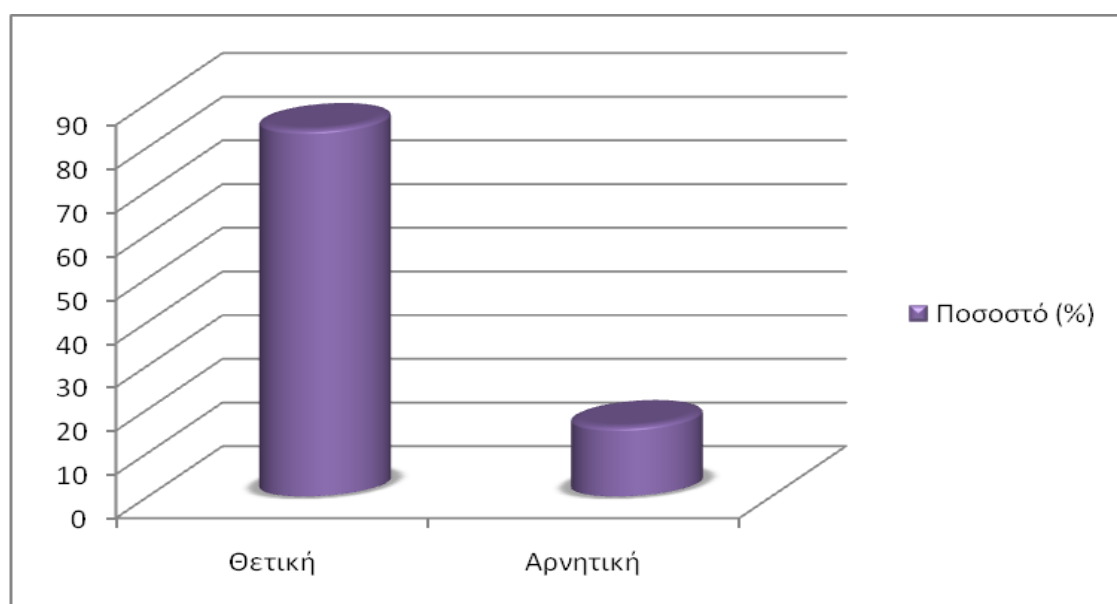
Πηγή: Παράρτημα Β, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων ανέργων άνω των 45 ετών δείγματος, πίνακας 33, αξιολόγηση αντικειμένου προτίμησης οικονομικής δραστηριότητας ανέργων δείγματος για νέα επιχείρηση

Η τελευταία ερώτηση αποτύπωσε την επιθυμία των συγκεκριμένων ανέργων να ενημερωθούν περαιτέρω για τις ευκαιρίες και τις δυνατότητες απασχόλησης και επιχειρηματικότητας που προσφέρει ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας και ειδικότερα για το πώς μπορεί να αναπτυχθεί μια κοινωνική επιχείρηση.

Το 84% (42 άνεργοι) του δείγματος, που συμπίπτει με τα άτομα που θέλουν να ξεκινήσουν νέο επάγγελμα, απάντησαν θετικά, ενώ οι υπόλοιποι 8 (ποσοστό 16%) δεν έδειξαν ενδιαφέρον για πληροφόρηση καλών πρακτικών και επιχειρηματικών πρωτοβουλιών κοινωνικής οικονομίας (διάγραμμα 34).

Επομένως, η ανάπτυξη δράσεων συμβουλευτικής, κατάρτισης, ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης για την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα φαίνεται να αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος από άνεργους που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες πληθυσμού.

Διάγραμμα 34: Αξιολόγηση επιθυμίας ενημέρωσης ανέργων δείγματος για τον τρόπο σύστασης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων (%)

Πηγή: Παράρτημα Β, αποτελέσματα επεξεργασίας ερωτηματολογίων ανέργων άνω των 45 ετών δείγματος, πίνακας 34, αξιολόγηση επιθυμίας ενημέρωσης ανέργων δείγματος για τον τρόπο σύστασης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων

Στην επόμενη ενότητα συνοψίζονται τα βασικά συμπεράσματα της εξέτασης έργων και μελετών κοινωνικής επιχειρηματικότητας καθώς και της ποιοτικής, ποσοτικής, στοχευμένης και επιτόπιας έρευνας που πραγματοποιήθηκε στο Δήμο Καβάλας.

3.4 Συμπερασματικές διαπιστώσεις

Σκοπός του ερευνητικού μέρους της διδακτορικής διατριβής ήταν να απαντήσει στο βασικό ερώτημά της. Πόσο στηρίζουν ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας και οι κοινωνικές επιχειρήσεις ειδικότερα, την εργασία ευπαθών κοινωνικών ομάδων σε τοπικό κυρίως επίπεδο; Για τις ανάγκες του μελετήθηκαν έρευνες για την κοινωνική επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα και αναδείχθηκε η ανάγκη κάλυψης του κενού τους. Για το λόγο αυτόν, πραγματοποιήθηκε έρευνα σε δύο επίπεδα, ώστε να αποτυπωθεί η σημασία της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην τοπική ανάπτυξη: *Πρώτον*, αξιολογήθηκε η συμβολή ενός ολοκληρωμένου ευρωπαϊκού προγράμματος στήριξης και δημιουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων (από άνεργους άνω των 45 ετών) σε τοπικές περιοχές παρέμβασης και, *δεύτερον*, διερευνήθηκε μέσα από τις γνώμες στελεχών φορέων (θεσμικών ή μη) και ανέργων συγκεκριμένου δείγματος, η κατάσταση των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και οι ανάγκες ανάπτυξης πεδίου κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε μία συγκεκριμένη περιοχή.

Στην πρώτη ενότητα αξιολογήθηκαν δύο επιστημονικές έρευνες/μελέτες για την κοινωνική επιχειρηματικότητα σε τοπικό επίπεδο στην Ελλάδα. Αυτές ήταν του Κέντρου Κοινωνικών και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΚΟΕ) του Παντείου Πανεπιστημίου (Σακελλαρόπουλος και Οικονόμου, 2007) και του ΤΕΙ Καλαμάτας (Μπιτσάνη κ.ά., 2008). Στη δεύτερη ενότητα περιγράφηκαν το δείγμα, τα εργαλεία, η τεχνική μέθοδος, η διαδικασία επεξεργασίας των δεδομένων και τα αποτελέσματα της εξέτασης του έργου της Α.Σ. «Κοινωνικό Επιχειρείν» της Κ.Π. EQUAL ως προς τον προγραμματικό σχεδιασμό του έργου, την υλοποίηση της πορείας του, την εξέταση των μηχανισμών παρακολούθησης, διαχείρισης και ελέγχου, την αποτελεσματικότητα του καθώς και τη συμβολή της διακρατικότητας. Στην επόμενη ενότητα (τρίτη), παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας πεδίου (μελέτη περίπτωσης)¹⁵³ για τον προσδιορισμό ευκαιριών ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας και ενδυνάμωσης της απασχόλησης ευπαθών κοινωνικών ομάδων στο Δήμο Καβάλας, μέσα από τις γνώμες/απόψεις 30 στελεχών φορέων αλλά και 50 ανέργων άνω των 45 ετών, του εξεταζόμενου δείγματος.

¹⁵³ Με βάση το δείγμα, τα εργαλεία, την τεχνική μέθοδο και τη διαδικασία ανάλυσης των δεδομένων.

Συμπεράσματα αναφορικά με την εξέταση των ερωτηματολογίων των στελεχών του έργου της Α.Σ. «Κοινωνικό Επιχειρείν» της Κ.Π. EQUAL

Από τα πορίσματα της ποσοτικής επεξεργασίας των ερωτηματολογίων (της τελικής εξωτερικής αξιολόγησης της Ενέργειας II της Α.Σ. «Κοινωνικό Επιχειρείν» της Κ.Π. EQUAL) και από την ανάλυση των απαντήσεων των στελεχών των εταίρων στις ανοιχτού τύπου ερωτήσεις, συμπεραίνονται τα παρακάτω.

Η Α.Σ. λειτούργησε αποτελεσματικά και το έργο της υλοποιήθηκε με ποιοτικό τρόπο. Οι στόχοι του έργου ως προς τον προγραμματικό σχεδιασμό του ήταν ρεαλιστικοί, τα προϊόντα και τα παραδοτέα που προετοιμάστηκαν ήταν υψηλού επιπέδου καθώς ανταποκρίνονταν στις προδιαγραφές που είχαν τεθεί. Η συμμετοχή των εταίρων στην υλοποίηση ήταν άρτια, η σύνθεση της σύμπραξης, αξιολογούμενη ως προς την αντιπροσωπευτικότητα, την επάρκεια, την ικανότητα και την αποτελεσματικότητα της λειτουργίας της, ήταν επιτυχής.

Όσον αφορά στο σχεδιασμό του έργου, θεωρήθηκε ιδιαίτερα αξιόλογος από πλευράς ποιότητας περιεχομένου και δράσεων. Το έργο από άποψης μεθοδολογίας υλοποίησης ήταν επιτυχημένο και η σχέση μεταξύ επιτευγμάτων - υλοποιήσεων και επιδιωκόμενων στόχων θεωρήθηκε ικανοποιητική. Επίσης, οι κοινωνικοί και οικονομικοί στόχοι του έργου υλοποιήθηκαν σε θετικό βαθμό σε σχέση με τα χρησιμοποιηθέντα μέσα. Η καθυστέρηση υλοποίησης του έργου οφειλόταν κατά κύριο λόγο σε άστοχες εκτιμήσεις που έγιναν κατά τον αρχικό προγραμματισμό και πολύ λιγότερο σε ανθρώπινες και υλικοτεχνικές αδυναμίες των φορέων υλοποίησης, σε έλλειψη προηγούμενης εμπειρίας των φορέων και στην πολυπλοκότητα του συστήματος διαχείρισης της Κ.Π. EQUAL.

Το έργο αξιολογούμενο ως προς τη σαφήνεια και την ευστοχία προσδιορισμού της ομάδας-στόχου, θεωρείται επαρκές. Λήφθηκε υπόψη η διάσταση της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού, η χωρική διάστασή της καθώς και η διάσταση του φύλου. Η υλοποίηση των δράσεων του έργου από τους εμπλεκόμενους φορείς και ωφελούμενους, η επίπτωση του στο ευρύτερο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον (τοπική, περιφερειακή και εθνική αγορά εργασίας), οι δράσεις του για την απασχόληση και την κοινωνική ενσωμάτωση και η καταλληλότητα του μηχανισμού

παρακολούθησης, αξιολογούνται εξίσου θετικές. Τα άμεσα ή έμμεσα οφέλη από την υλοποίηση σε σχέση με τους στόχους που είχαν τεθεί, την κοινωνική προστιθέμενη αξία των δράσεων και των πρακτικών καθώς και τα πλεονεκτήματα για τους ωφελούμενους, ήταν επίσης ικανοποιητικά.

Μολαταύτα, τα προβλήματα και οι δυσκολίες δεν έλειψαν. Τα βασικότερα προβλήματα και οι δυσκολίες που συναντήθηκαν ήταν, η δυσκολία τήρησης του χρονοδιαγράμματος του έργου, το θεσμικό πλαίσιο των δράσεων, η επικοινωνία μεταξύ των εταίρων, το σύστημα διαχείρισης, το πλαίσιο εφαρμογής και προβλήματα πληρωμών/χρηματοδότησης. Όλα τα προαναφερθέντα προβλήματα ξεπεράστηκαν κατά τη διάρκεια υλοποίησης του έργου, μέσα από την άμεση αντίδραση και τις διορθωτικές κινήσεις στις οποίες προέβη ο εκάστοτε φορέας υλοποίησης, ο συντονιστής φορέας και οι υπόλοιποι εταίροι.

Σχετικά με την αξιολόγηση των μηχανισμών παρακολούθησης, διαχείρισης και ελέγχου του έργου, κρίνεται ότι ο έγκαιρος εντοπισμός των προβλημάτων που προέκυψαν από την αρχή μέχρι τη λήξη του, έγινε σε μέτριο κατά τα προσδοκώμενα βαθμό. Σε γενικές γραμμές, η καταλληλότητα και η ανταπόκριση του Συντονιστή και της Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης, ως προς τη διαχείριση και την επίλυση προβλημάτων καθώς και η συνεργασία μεταξύ των λοιπών φορέων του προγράμματος, θεωρήθηκαν αποτελεσματικές και επαρκείς. Συνεπώς, δεν υπήρξαν προβλήματα τα οποία να έχουν επιδράσει αρνητικά στην υλοποίηση του Έργου.

Από την αξιολόγηση των απόψεων των στελεχών του συγκεκριμένου έργου (ερωτηματολόγια), προκύπτει ότι την περίοδο εκείνη απουσίαζαν για τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας και τις κοινωνικές επιχειρήσεις: α) Ένα ειδικό νομοθετικό πλαίσιο οργάνωσης και ανάπτυξης, β) ένα χρηματοδοτικό πλαίσιο με εργαλεία και εναλλακτικές πιστώσεις στήριξης, γ) εξειδικευμένοι φορείς εκπαίδευσης, συμβουλευτικής και κατάρτισης, γ) κατάλληλες δομές υποστήριξης της πρόσβασης ατόμων ευπαθών ομάδων στην αγορά εργασίας, δ) θερμοκοιτίδα ανάπτυξης φορέων της κοινωνικής οικονομίας και κοινωνικών επιχειρήσεων και, ε) μια ειδική αρχή υποστήριξης και πιστοποίησης των παραπάνω.

Ωστόσο, οι βασικές αρχές της Κ.Π. EQUAL,¹⁵⁴ ενσωματώθηκαν πλήρως καθώς: 1) Πραγματοποιήθηκε οριζόντια εφαρμογή της προοπτικής του φύλου (ενεργητική προώθηση της ισότητας), 2) ενσωματώθηκε η διάσταση του φύλου και της ισότητας των ευκαιριών και 3) εφαρμόστηκαν πολιτικές κατά των διακρίσεων σχετικά με το την εθνικότητα, την αναπηρία, τη θρησκεία και των ανισοτήτων στην αγορά εργασίας. Τέλος, σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ερωτηματολογίων, η διακρατική συνεργασία του έργου είχε μία θετική συνεισφορά στην υλοποίησή του, ενώ τα παραδοτέα και τα εργαλεία που αναπτύχθηκαν μπορούν να θεωρηθούν ποιοτικά και ότι συμβάλλουν σημαντικά στη διάδοση των αποτελεσμάτων του.

Από τις απαντήσεις στις ανοιχτού τύπου ερωτήσεις, παρουσιάζονται οι κυριότερες προτάσεις των υπευθύνων των εταίρων για την υλοποίηση παρόμοιων έργων. Αυτές ήταν: 1) Η δημιουργία ενός κατάλληλου θεσμικού πλαισίου που θα προσδιορίζει τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, το περιεχόμενό του, τις δυνατότητες ανάπτυξης καθώς και τους μηχανισμούς χρηματοδοτικής ενίσχυσης. 2) Η ανάπτυξη υπηρεσιών κατάρτισης, εκπαίδευσης και συμβουλευτικής των στελεχών των φορέων της κοινωνικής οικονομίας. 3) Η ενθάρρυνση συνεργασίας μεταξύ τοπικών και θεσμικών φορέων ώστε να λειτουργήσουν θεσμοί υποστήριξης και διασύνδεσης του κράτους και των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων με την κοινωνία των πολιτών. 4) Η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών για το συγκεκριμένο τομέα. 5) Η ανταλλαγή καλών πρακτικών με χώρες που είναι έμπειρες ως προς τις δομές και τα αποτελέσματα της ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας. 6) Η δημιουργία μοντέλου πιστοποίησης επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας αλλά και δεικτών ποιότητας και αξιολόγησης. 7) Η ανάπτυξη δικτύων μεταξύ των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας αλλά και δικτύων μεταξύ αυτών και των δημοσίων ή ιδιωτικών οργανισμών. 8) Η διάχυση των αποτελεσμάτων και η ευρύτερη γνωστοποίηση/διάχυση των καλών πρακτικών που προέκυψαν από το συγκεκριμένο έργο. 9) Η δημιουργία προγραμμάτων εκπαίδευσης για τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας με στόχο να υιοθετηθούν από την τριτοβάθμια εκπαίδευση.

¹⁵⁴ Εφαρμογή πολιτικών ίσων ευκαιριών.

Συμπεράσματα επιτόπιας έρευνας πεδίου ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας στο Δήμο Καβάλας

Με βάση τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τις 30 προσωπικές συνεντεύξεις με εκπροσώπους δημόσιων και ιδιωτικών φορέων που δραστηριοποιούνται στα όρια του Δήμου Καβάλας με τη χρήση οδηγού ημι-δομημένης συνέντευξης και με την επεξεργασία των δεδομένων των 50 ανώνυμων ερωτηματολογίων που αφορούσαν στους ανέργους άνω των 45 ετών (δείγμα) στο Δήμο Καβάλας, θα μπορούσαν να διατυπωθούν ορισμένες διαπιστώσεις:¹⁵⁵

Στελέχη των Φορέων (θεσμικών ή μη) του Δήμου Καβάλας

Σύμφωνα με τις γνώμες των αρμόδιων εκπροσώπων των φορέων που συμμετείχαν στην έρευνα, σημειώνεται ότι η κύρια απασχόληση των κατοίκων του Δήμου Καβάλας περιλαμβάνεται και στους τρεις τομείς παραγωγής και το σύνολο της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης στο συγκεκριμένο Δήμο επηρεάζεται σημαντικά από τα προβλήματα στην παραγωγική βάση, από την αύξηση της γήρανσης του πληθυσμού καθώς και από την περιορισμένη αξιοποίηση των πόρων της περιοχής.

Τα στελέχη υποστήριξαν ότι είναι προφανής η ανάγκη ενίσχυσης των κατοίκων του Δήμου μέσω διαρθρωτικών παρεμβάσεων και πολυτομεακού σχεδιασμού, ώστε να επιταχυνθεί η διαφοροποίηση της οικονομίας της περιοχής, να βελτιωθεί η ποιότητα ζωής, να μειωθούν οι ανισότητες και να καταπολεμηθεί η ανεργία (με τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας).

Ο Δήμος Καβάλας έχει αρκετές οργανώσεις του τομέα της κοινωνικής οικονομίας. Στην Καβάλα θεσμοθετημένες μορφές στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας αποτελούν ένας Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ) και τέσσερις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (ΚοινΣΕπ), αριθμός που σύντομα θα αυξηθεί σύμφωνα με τις απόψεις των ερωτώμενων. Πέραν από τον ΚοιΣΠΕ του Ν. 2716/1999 και των ΚοινΣΕπ του Ν. 4019/2011, στο Δήμο Καβάλας, λειτουργούν

¹⁵⁵ Αυτές σχετίζονται με τα πεδία όπου είναι δυνατή η ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, καθώς και τα χαρακτηριστικά των ατόμων που είναι τα πλέον ευπαθή αλλά μπορούν να προσανατολιστούν προς την ανάληψη δράσεων ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

αρκετές εθελοντικές οργανώσεις κοινωνικών δράσεων, φιλανθρωπικά σωματεία και κοινωφελή ιδρύματα, μη κερδοσκοπικές οργανώσεις (ΜΚΟ), σύλλογοι και πρωτοβουλίες πολιτών καθώς και οργανώσεις της Εκκλησίας. Τέλος, στο Δήμο Καβάλας δραστηριοποιείται ήδη δομή (υπο)στήριξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, ενώ παράλληλα λειτουργούν και κλασικές πρωτοβάθμιες και δευτεροβάθμιες συνεταιριστικές οργανώσεις στον αγροτικό τομέα, όπως η Ένωση Αγροτών Συνεταιρισμένων Καβάλας.

Τα περισσότερα στελέχη υποστήριξαν ότι οι οργανώσεις του τομέα της κοινωνικής οικονομίας σε επίπεδο Δήμου λειτουργούν ικανοποιητικά, διότι είναι καλά οργανωμένες, δραστηριοποιούνται με σοβαρότητα και οι εθελοντές τους είναι ευαισθητοποιημένοι. Οι φορείς αυτοί προσανατολίζονται στην κάλυψη αναγκών κοινωνικής φροντίδας, ψυχολογικής στήριξης, εκπαίδευσης, παροχής τροφής, ένδυσης, στέγης, οικονομικής στήριξης, πληροφόρησης, κατάρτισης και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.

Ωστόσο, πολλές από τις παραπάνω οργανώσεις δεν μπορούν να καλύψουν όλες τις ανάγκες του Δήμου, εξαιτίας κυρίως της οικονομικής τους κατάστασης και της συνεχούς αύξησης των κοινωνικών και οικονομικών αναγκών. Για τους λόγους αυτούς, απαιτείται να δραστηριοποιηθεί όλο και μεγαλύτερος αριθμός φορέων κοινωνικής οικονομίας με την υποστήριξη του νέου θεσμικού και χρηματοδοτικού πλαισίου, προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες των πολιτών.

Σημαντικό στοιχείο της έρευνας με τη χρήση οδηγού συνέντευξης, αποτελεί η γνωστοποίηση της συνεργασίας τριών κοινωνικών επιχειρήσεων (ΚοιΣΠΕ Καβάλας, ΚοινΣΕπ «Γαληνός» και ΚοινΣΕπ «Καβάλα - Σύγχρονη Πόλη») με το Δήμο Καβάλας και τη σύναψη τριών προγραμματικών συμβάσεων.

Από τις δράσεις των παραπάνω έργων και σύμφωνα με τις γνώμες των ερωτώμενων, επιτυγχάνεται ο απόλυτα κοινωνικός χαρακτήρας της κοινωνικής οικονομίας, η οποία σύμφωνα και με τα κείμενα των συμβάσεων, δε δημιουργεί επιχειρηματικά οφέλη στις κοινωνικές επιχειρήσεις, αλλά αντιθέτως, παρέχει υπηρεσίες που συνδέονται άμεσα με την κοινωνία. Από τις συγκεκριμένες προγραμματικές συμβάσεις αναπτύσσονται υπηρεσίες για την υγειονομική φροντίδα, την υποστήριξη ατόμων που

έχουν ιδιαίτερες ανάγκες, την ενδυνάμωση της απασχόλησης ανέργων, την εξασφάλιση της κοινωνικής πρόνοιας και την παροχή κοινωνικής ασφάλισης και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης για τους εργαζόμενους και τις οικογένειές τους.

Επιπρόσθετα, με την ανάπτυξη των παραπάνω δράσεων και των παρεχόμενων υπηρεσιών των κοινωνικών επιχειρήσεων, καλύπτονται οι αυξημένες ανάγκες του Δήμου Καβάλας σε προσωπικό αυτήν τη δύσκολη περίοδο της οικονομικής κρίσης και της αύξησης της ανεργίας. Τέλος, λόγω των εξειδικευμένων υπηρεσιών των συγκεκριμένων έργων, προστατεύεται το περιβάλλον και η δημόσια υγεία και βελτιώνεται η ποιότητα ζωής των πολιτών του Δήμου.

Στο Δήμο Καβάλας έχει υλοποιηθεί σημαντικός αριθμός δράσεων από δομές κοινωνικής στήριξης προκειμένου να υποστηριχθούν ευπαθείς κοινωνικές ομάδες όπως νέοι άνεργοι, άνεργες γυναίκες, μακροχρόνια άνεργοι, ηλικιωμένοι άνεργοι, νέοι και παιδιά, μονογονεϊκές οικογένειες, οικονομικά αδύναμοι, άτομα με αναπηρίες, άστεγοι, μετανάστες, κ.α.

Αναφορικά με τους ενήλικους άνεργους ηλικίας 45 ετών και άνω, οι φορείς του Δήμου υλοποίησαν προγράμματα με αντικείμενα που αφορούσαν στην εκπαίδευση και την κατάρτισή τους, προγράμματα συμβουλευτικής, υπηρεσίες φροντίδας της υγείας καθώς και προγράμματα κοινωνικής και οικονομικής στήριξης.

Η υποστήριξη για τη σύσταση και τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων και την προώθηση της επιχειρηματικότητας, υλοποιείται συνήθως μέσω προγραμμάτων από τον ΟΑΕΔ, το Δήμο, την Περιφερειακή Ενότητα, τις Αναπτυξιακές Εταιρείες, το Επιμελητήριο, τα ΚΕΚ κ.λπ. Οι ομάδες που καλύπτονται από αυτά τα προγράμματα είναι κυρίως οι νέοι άνεργοι, οι ηλικιωμένοι άνεργοι, οι άνεργες γυναίκες και οι μακροχρόνια άνεργοι.

Οι φορείς που εξετάστηκαν στην έρευνα (μέσω των εκπροσώπων τους), συμμετέχουν στην υλοποίηση εθνικών και ευρωπαϊκών προγραμμάτων που συγχρηματοδοτούνται από τα Υπουργεία Εργασίας, Παιδείας, Ανάπτυξης, Πολιτισμού, Περιβάλλοντος και Υγείας, με σκοπό κυρίως τη στήριξη της απασχόλησης, την κοινωνική πρόνοια, τη

φροντίδα υγείας, την εκπαίδευση και κατάρτιση και την παροχή συμβουλευτικής στήριξης ανέργων.

Οι ευκαιρίες ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στο Δήμο Καβάλας, εντοπίζονται στους τομείς της κοινωνικής φροντίδας, της προστασίας του περιβάλλοντος, της αξιοποίησης των τοπικών φυσικών και πολιτιστικών πόρων, της κοινωνικής ένταξης, της καταπολέμησης της φτώχειας, της επανένταξης στην εργασία και της πολιτιστικής δραστηριότητας. Για να μπορέσουν να ανταποκριθούν οι εν λόγω φορείς στην τρέχουσα οικονομική συγκυρία, πρέπει να αξιοποιήσουν τα νέα εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα, τα οποία θα δώσουν ευκαιρίες και δυνατότητες σε επίπεδο χρηματοδότησης δράσεων για την ενίσχυση της απασχόλησης ευπαθών κοινωνικών ομάδων.

Στο συγκεκριμένο Δήμο είναι απαραίτητη η ανάπτυξη προγραμμάτων για την κοινωνική επιχειρηματικότητα, ειδικά την περίοδο αυτή, που οι κρατικές υπηρεσίες κοινωνικής προστασίας και αλληλεγγύης αδυνατούν να ανταποκριθούν στο «καθήκον» τους, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης και των κοινωνικών αναγκών που έχουν προκύψει.

Απαραίτητες κρίνονται επίσης, η ανάπτυξη δράσεων συμβουλευτικής, εκπαίδευσης, κατάρτισης και ενημέρωσης σε ενδιαφερόμενους για την κοινωνική επιχειρηματικότητα. Στην Καβάλα έχουν υλοποιηθεί πλήθος προγραμμάτων που ενδυνάμωναν ευπαθείς ομάδες πληθυσμού μέσω σεμιναρίων, ημερίδων, εκδηλώσεων καθώς και με διανομή εντύπων-φυλλαδίων για τη γενική επιχειρηματικότητα.

Τα στελέχη ρωτήθηκαν επίσης, ποιο θα ήταν το καταλληλότερο αντικείμενο της οικονομικής δραστηριότητας των κοινωνικών επιχειρήσεων στη συγκεκριμένη περιοχή. Οι περισσότεροι συμφώνησαν ότι στην περιοχή του Δήμου, αλλά και στον ευρύτερο χώρο της Περιφερειακής Ενότητας Καβάλας, οι υπηρεσίες-επιχειρήσεις παραδοσιακής κουζίνας, χώρων πολιτιστικής έκφρασης και δημιουργίας, κατ' οίκον φροντίδας καθώς και ανακύκλωσης προϊόντων θα είχαν θετικό «πρόσημο».

Όλα τα στελέχη των φορέων που συμμετείχαν στην έρευνα, έδειξαν την προθυμία τους για υλοποίηση ευρωπαϊκών και εθνικών προγραμμάτων για τη στήριξη της

απασχόλησης. Οι φορείς της περιοχής διαθέτουν εμπειρία από το παρελθόν αλλά και τεχνογνωσία για την εμπλοκή στο νεοσύστατο πεδίο της κοινωνικής οικονομίας. Για παράδειγμα, ο Δήμος Καβάλας πρωτοστάτησε για τη δημιουργία του ΚοιΣΠΕ. Οι φορείς αυτοί έχουν θέσει ως πολιτική στρατηγική προτεραιότητα την αξιοποίηση όλων των διαθέσιμων χρηματοδοτικών εργαλείων για την καταπολέμηση της ανεργίας και την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

Επιπρόσθετα, στο συγκεκριμένο Δήμο υλοποιήθηκαν αρκετά έργα με το Γ΄ ΚΠΣ και υλοποιούνται περίπου οκτώ (8) έργα και προγράμματα (ΕΣΠΑ 2007-2013) που ενισχύουν τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας και προσανατολίζονται στην ανάπτυξη νέων κοινωνικών επιχειρήσεων. Τα πιο πρόσφατα είναι τα Τοπικά Σχέδια για την Απασχόληση (ΤΟΠΣΑ), οι Τοπικές Δράσεις Κοινωνικής Ένταξης για Ευάλωτες Κοινωνικές Ομάδες (ΤΟΠ-ΕΚΟ), το Πρόγραμμα «Κοινωφελής Εργασία» και το έργο για την ανάπτυξη «Εθνικού Δικτύου Άμεσης Αντιμετώπισης της Φτώχειας», τα οποία αναλύθηκαν.

Όμως, μέσα στο κλίμα της οικονομικής κρίσης που πλήττει την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (ΑΜΘ) και το Δήμο Καβάλας ειδικότερα, διαπιστώνεται ότι οι στόχοι που τέθηκαν κυρίως από τα έργα και τα προγράμματα για την απασχόληση, την τοπική ανάπτυξη και την ενίσχυση του τομέα της κοινωνικής οικονομίας έχουν σημαντικές δυσκολίες στο να επιτύχουν τους στόχους τους, προκαλώντας ή κρύβοντας κινδύνους για την ίδια την υλοποίησή τους.

Είναι προφανές ότι, με την ίδρυση κοινωνικών επιχειρήσεων δεν επιλύονται αυτόματα τα διάφορα προβλήματα. Δεν υπάρχει εμπειρία λειτουργίας τέτοιων επιχειρήσεων, ούτε στις δομές, ούτε στο ανθρώπινο δυναμικό που υποστηρίζει τέτοια εγχειρήματα. Συνεπώς, είναι απαραίτητος ένας μηχανισμός, μία αποκεντρωμένη δομή, που θα παρέχει υπηρεσίες συνεχιζόμενης κατάρτισης σε θέματα κοινωνικής επιχειρηματικότητας και συμβουλευτικής υποστήριξης στις διαδικασίες ίδρυσης, λειτουργίας και διαχείρισης κοινωνικών επιχειρήσεων.

Ο στόχος της προώθησης ανέργων στην απασχόληση σε υφιστάμενες επιχειρήσεις έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την εικόνα της κατακόρυφης πτώσης της επιχειρηματικής δραστηριότητας και του «κλεισίματος» επιχειρήσεων στην περιοχή.

Τα ζητήματα λοιπόν που τίθενται είναι α) να επιτευχθεί ένας ευρύτερος συντονισμός των έργων σε περιφερειακό επίπεδο σε κεντρικά ζητήματα που αφορούν στους στόχους και στην υλοποίηση των έργων που αφορούν στην ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και β) να επεκταθεί η δικτύωση, η ανταλλαγή τεχνογνωσίας αλλά και η συνέργεια μεταξύ των φορέων των έργων, με στόχο τη βιωσιμότητα των προϊόντων, των μεθόδων και των αποτελεσμάτων τους.

Άνεργοι δείγματος έρευνας (45 ετών και άνω)

Σύμφωνα με το δείγμα των πενήντα (50) άνεργων γυναικών και ανδρών ηλικίας 45 ετών και άνω, οι οποίοι ήταν εγγεγραμμένοι στα μητρώα του ΟΑΕΔ Καβάλας, διαπιστώνονται τα ακόλουθα:

Η ηλικιακή ομάδα που πλήττεται περισσότερο από την ανεργία είναι αυτή μεταξύ 55-59 ετών καθώς και αυτή των 45-49 ετών. Οι περισσότεροι ερωτώμενοι/ες ήταν απόφοιτοι/ες πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ λίγοι είχαν συνεχίσει σπουδές μετά το λύκειο. Πολλοί από αυτούς δεν γνώριζαν κάποια ξένη γλώσσα ούτε και να χρησιμοποιούν ηλεκτρονικούς υπολογιστές.

Η αυξημένη ανεργία των ατόμων μέσης ηλικίας και η δυσκολία αυτών να αποκτήσουν πρόσβαση στην αγορά εργασίας σχετίζεται σε πολλές περιπτώσεις με τη χαμηλή εξειδίκευση και την έλλειψη τυπικών προσόντων (π.χ. γνώση ξένων γλωσσών και χρήσης Η/Υ).

Οι περισσότεροι/ες από τους ερωτώμενους/ες της έρευνας ήταν έγγαμοι/ες με δύο ή τρία παιδιά και βίωναν το πρόβλημα της ανεργίας για διάστημα άνω του ενός έτους. Στην προηγούμενη επαγγελματική τους ενασχόληση, οι περισσότεροι/ες άνεργοι/ες του δείγματος ήταν μισθωτοί που εργάζονταν ως εργάτες/τριες, τεχνίτες/τριες χειριστές/τριες σε χειρωνακτικές εργασίες, ως υπάλληλοι γραφείου ή εταιρειών και ως πωλητές/τριες ή υπάλληλοι εστίασης. Οι λόγοι διακοπής της απασχόλησής τους ήταν κατά βάση η απόλυσή τους ή το κλείσιμο της επιχείρησης στην οποία εργάζονταν ή κατείχαν. Η πλειονότητα αυτών δεν λάμβανε επίδομα ανεργίας από τον ΟΑΕΔ, διότι δεν το δικαιούνταν ή τελείωσε η χρονική διάρκειά του.

Συνεπώς, στο συγκεκριμένο δείγμα, παρατηρείται ότι στις περισσότερες περιπτώσεις οι άνεργοι αδυνατούν συντηρήσουν τα εξυπηρετούμενα μέλη της οικογένειάς τους και η ανεργία τους μπορεί να οδηγήσει σε καταστάσεις φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Επιπλέον, οι μακροχρόνια άνεργοι αποτελούσαν το μεγαλύτερο αριθμό του συγκεκριμένου δείγματος, γεγονός που αναδεικνύει σοβαρά οικονομικά τους προβλήματα και ίσως την αύξηση των βιοτικών τους αναγκών.

Όσον αφορά στον τρόπο αναζήτησης εργασίας, οι ερωτώμενοι προσανατολίζονταν κυρίως μέσω του ΟΑΕΔ, μέσω του στενού τους οικογενειακού και συγγενικού περιβάλλοντος και μέσω φίλων και συναδέλφων. Αρκετοί από αυτούς χρησιμοποιούσαν και τις αγγελίες από εφημερίδες για να πετύχουν πρόσβαση σε κάποια θέση εργασίας. Τα αποτελέσματα παρουσιάζουν εμπιστοσύνη των ανέργων στις υπηρεσίες του ΟΑΕΔ αλλά και στο στενό οικογενειακό και φιλικό περιβάλλοντος τους.

Οι άνεργοι/ες του δείγματος με βάση τις γνώμες τους, επιθυμούσαν να ξεκινήσουν κάποιο νέο επάγγελμα και να δημιουργήσουν/αναπτύξουν μια επιχείρηση, είτε ατομικά, είτε σε συνεργασία με άλλους. Για το λόγο αυτό, ζήτησαν να ενημερωθούν περαιτέρω για το την κοινωνική επιχειρηματικότητα και πώς μπορεί να αναπτυχθεί.

Επομένως, είναι θετική η διάθεση συνεργασίας των ανέργων του δείγματος για την ανάπτυξη συνεταιριστικών πρωτοβουλιών και δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Επίσης, η υλοποίηση δράσεων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης για τις κοινωνικές επιχειρήσεις είναι εξίσου επιθυμητές από τους άνεργους που συμμετείχαν στη συγκεκριμένη έρευνα.

Τέλος, τα πιθανά πεδία της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, στα οποία οι άνεργοι αυτοί θα επιθυμούσαν να αναπτύξουν οικονομική δραστηριότητα και σχετίζονται και με τις προτάσεις των στελεχών των φορέων σε μεγάλο βαθμό, ήταν με σειρά προτεραιότητας: α) Οι επιχειρήσεις υπηρεσιών κατ' οίκον, β) οι υπηρεσίες ανακύκλωσης προϊόντων, γ) οι επιχειρήσεις αγροτουρισμού καθώς και δ) οι επιχειρήσεις διανομής φαγητού και ε) ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο σκοπός της παρούσας διδακτορικής διατριβής ήταν η εξέταση της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα. Επιπλέον, μελετήθηκε η συμβολή των ευρωπαϊκών θεσμών και του ρόλου των ευρωπαϊκών στρατηγικών, δράσεων και προγραμμάτων για το συγκεκριμένο τομέα και διερευνήθηκε το κατά πόσο οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας και οι κοινωνικές επιχειρήσεις μπορούν να συμβάλουν στην ενίσχυση της απασχόλησης και την τοπική ανάπτυξη στη χώρα μας.

Τα τελευταία 30 χρόνια ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας αναπτύχθηκε και εξελίχθηκε σε σημαντικό βαθμό οδηγούμενος από την ανεπάρκεια του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα. Η εμφάνιση διάφορων κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων όπως η εκτεταμένη ανεργία, η οικονομική κρίση, η κρίση του φορντικού μοντέλου, η απότομη αύξηση των βιοτικών αναγκών και η παρατεταμένη αποδόμηση του κράτους πρόνοιας, οδήγησαν στη ζήτηση παροχών που είναι ιδιαίτερα σημαντικές για τη ζωή των ανθρώπων.

Για τους λόγους αυτούς, η κοινωνία των πολιτών άρχισε να ενεργοποιείται, να αναπτύσσει πρωτοβουλίες και να συστήνει οργανώσεις που αποσκοπούσαν στην κάλυψη των αναγκών αυτών. Τα παραπάνω οδήγησαν στην ανάδυση του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και τη συζήτηση για τη συμβολή, το νόημα και τα χαρακτηριστικά του. Συνεπώς, αναγνωρίστηκε ως ένας από τους οικονομικούς τομείς, που αναμένεται να απασχολήσει έντονα την κοινωνία, την πολιτεία και την επιστημονική κοινότητα.

Η εξέλιξη και η σταθερή ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, δημιούργησε σειρά ερωτημάτων σχετικά με το πώς τα χαρακτηριστικά του και η δομή του ως τομέας της οικονομίας θα αποτελέσουν υποστηρικτική βάση για την κάλυψη των κοινωνικών και οικονομικών αναγκών. Η απάντηση σε αυτά έρχεται μέσα από ένα διευρυμένο σύνολο δράσεων που ξεκινά από την κοινωνική πρόνοια, τα δικαιώματα του ανθρώπου, τον ενεργό πολίτη, τις φιλανθρωπίες και τις εθελοντικές δράσεις, για να φτάσει μέχρι την ανάπτυξη πρωτοβουλιών

επιχειρηματικότητας κοινωνικού, παραγωγικού, εμπορικού και αναπτυξιακού χαρακτήρα.

Παρ' ότι από τη διαθέσιμη βιβλιογραφία δεν ανακύπτει με σαφήνεια ένας ακριβής ορισμός για την έννοια της κοινωνικής οικονομίας, η μελέτη αυτή προχώρησε στη διατύπωση βασικών εννοιών, χαρακτηριστικών γνωρισμάτων καθώς και στην παρουσίαση θεσμοθετημένων τύπων και νομικών μορφών της. Οι οργανώσεις της αποτελούν συστατικά στοιχεία του εν λόγω τομέα, που ως βασικό στόχο έχει την επίτευξη της κάλυψης των αναγκών της κοινωνίας αλλά και της τοπικής οικονομίας. Στην εργασία αυτή, εκτός από την έννοια της κοινωνικής οικονομίας, εξετάστηκαν και έννοιες του «μη κερδοσκοπικού τομέα», του «τρίτου τομέα», του «τρίτου συστήματος» και της «αλληλέγγυας οικονομίας».

Γενικά, η κοινωνική οικονομία ενσωματώνει οργανισμούς και επιχειρήσεις οι οποίοι δεν ανήκουν ούτε στον ιδιωτικό ούτε στο δημόσιο τομέα και περιλαμβάνει οργανωτικές μορφές αστικού κυρίως χαρακτήρα όπως συλλόγους, σωματεία, ενώσεις, ιδρύματα, εθελοντικούς - μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς και συνεταιρισμούς.

Η σημασία της κοινωνικής οικονομίας αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο όσο αυξάνονται οι ανάγκες των ατόμων. Οι δραστηριότητες των οργανώσεών της προσφέρουν κοινωνική προστασία, ενισχύουν την απασχόληση και στηρίζουν τις αποκλεισμένες κοινωνικές ομάδες. Στις μέρες μας, η λειτουργία της κοινωνικής οικονομίας καλύπτει υπηρεσίες ένταξης και επανένταξης στην εργασία, εκπαιδευτικές και συμβουλευτικές δραστηριότητες, επαγγελματική και επιχειρηματική εμπειρία, δραστηριότητες για την τοπική ανάπτυξη, υπηρεσίες στέγασης, σίτισης, κοινωνικής αλληλεγγύης, κοινωνικής πρόνοιας, φροντίδας υγείας, καταναλωτικές υπηρεσίες, δράσεις για την προστασία του περιβάλλοντος κ.λπ.

Κύρια επιδίωξη των οργανισμών και των φορέων της δεν είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους, αλλά η ανάπτυξη κοινωνικών ικανοτήτων, η ανταπόκριση σε ανάγκες που δεν ικανοποιούνται επαρκώς και η δημιουργία νέων μορφών ευέλικτης απασχόλησης. Κινείται ανθρωποκεντρικά καθώς έχει καταστεί σύμβολο κοινωνικής συμμετοχής και ενεργοποίησης της κοινωνίας των πολιτών στην οικονομική και πολιτική ζωή.

Παράλληλα, αποτελεί μια σημαντική πηγή εργασίας, ευημερίας και συμμετοχικής δημοκρατίας.

Επιπρόσθετα, η αναζήτηση νέων ευέλικτων μορφών επιχειρηματικότητας, η οποία να είναι προσανατολισμένη σε δραστηριότητες κοινωνικού σκοπού, αναπτύσσεται με υψηλούς ρυθμούς στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας και έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον τόσο της κοινωνίας, όσο και των φορέων που σχεδιάζουν παρεμβάσεις για τη βελτίωση της απασχόλησης και την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία μιας νέας μορφής επιχείρησης, η επονομαζόμενη κοινωνική επιχείρηση. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις δεν έχουν επίσης κάποιο κοινά αποδεκτό ορισμό από τη διεθνή κοινότητα. Ωστόσο, στην εργασία αυτή εκφράστηκαν βασικές έννοιες που προσδιορίζουν το διευρυμένο παραγωγικό και επιχειρηματικό τους ρόλο, τη διάκρισή τους από τους παραδοσιακούς μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, την ικανότητά τους για δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και την υποστήριξή τους για την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας.

Στα βασικά κείμενα της Ε.Ε. για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, η κοινωνική οικονομία παρουσιάζεται απαραίτητη. Συμβάλλει στην τοπική ανάπτυξη, δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, προωθεί την κοινωνική συμμετοχή και αξιοποιεί το τοπικό κοινωνικό κεφάλαιο.

Στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών προγραμμάτων και πρωτοβουλιών, με τη βοήθεια της κοινοτικής χρηματοδότησης, έχουν υλοποιηθεί πολλές συνεργασίες και συμπράξεις με στόχο να υποστηρίξουν τους άνεργους και να ενσωματώσουν τους κοινωνικά αποκλεισμένους. Η διαμόρφωση των Τοπικών Σχεδίων Δράσης που αναπτύχθηκαν, έχουν θετικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή, τις πολιτικές απασχόλησης και την ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος. Το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών των συνεργασιών στοχεύει στη μείωση της ανεργίας, την κοινωνική ενσωμάτωση και την κοινωνική συνοχή πληθυσμιακών ομάδων με συγκεκριμένα προβλήματα και χρηματοδοτείται κατά ένα μεγάλο μέρος από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Επομένως, η ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας είναι ιδιαίτερης σημασίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η κοινωνική οικονομία σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες παρουσιάζεται ότι απασχολεί πάνω από το 6,5% των εργαζομένων και προσφέρει λύσεις σε κοινωνικά, πολιτικά και περιβαλλοντικά προβλήματα, ενώ αποτελεί ένα αποτελεσματικό εργαλείο για βιώσιμη τοπική οικονομική ανάπτυξη, για δικαιότερη κατανομή του πλούτου και για την ενθάρρυνση και υποστήριξη της κοινωνικής συνοχής και της οικονομικής δημοκρατίας.

Αντίθετα, ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας παρέμενε έως πρόσφατα περιορισμένος στην Ελλάδα σε σχέση με τις αναπτυγμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας δεν έφτασε σε ικανοποιητικά επίπεδα, ενώ ο εθελοντισμός και η κοινωνία των πολιτών επέδειξαν περιορισμένη συμβολή. Οι ανάγκες των συστημάτων κοινωνικής προστασίας στηρίχτηκαν κυρίως σε άτυπα οικογενειακά δίκτυα, σε ορισμένους εθελοντικούς και μη κυβερνητικούς οργανισμούς καθώς και σε οργανώσεις της Εκκλησίας. Συνεπώς, η κοινωνική οικονομία ήταν ένας τομέας μέχρι πρότινος άγνωστος για την Ελλάδα εξαιτίας κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών παραγόντων και ιστορικών εξελίξεων. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις αντίστοιχα, δεν είχαν αναπτυχθεί επαρκώς στην Ελλάδα εξαιτίας της καθυστέρησης ανάπτυξης θεσμικού και χρηματοδοτικού πλαισίου.

Η αποδυνάμωση του κοινωνικού κράτους και της οικογένειας σε συνδυασμό με την αποβιομηχάνιση, την αύξηση της ανεργίας και τον κοινωνικό αποκλεισμό στην Ελλάδα, οδήγησαν στην αναζήτηση νέων μορφών κάλυψης των κοινωνικών αναγκών.

Στη χώρα μας παρατηρείται αύξηση του αριθμού των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας τα τελευταία χρόνια. Αυτές προσανατολίζονται κυρίως στην καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, τη φροντίδα των ευπαθών ομάδων πληθυσμού, την παροχή αγαθών και υπηρεσιών καθώς και στην ενίσχυση των πολιτικών απασχόλησης και τοπικής ανάπτυξης.

Παράλληλα, συστήνονται και αρκετές κοινωνικές επιχειρήσεις στη χώρα μας. Αυτές, παρ' όλα τα προβλήματά τους, είναι ιδιαίτερα σημαντικές, γιατί παρέχουν καινοτόμα προϊόντα και σημαντικές υπηρεσίες, συμβάλλουν στην ενίσχυση της απασχόλησης

και την αντιμετώπιση της ανεργίας με τη δημιουργία νέων μορφών επιχειρηματικότητας, ενώ παράλληλα καλύπτουν κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες.

Η ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας και της απασχόλησης στην Ελλάδα υποστηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης. Η ανάπτυξη των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων στη χώρα μας, σχετίζεται περισσότερο με την κινητοποίηση, την υποστήριξη, τις πολιτικές και τα προγράμματα της Ε.Ε., δηλαδή με θεσμικές διαδικασίες που έρχονται από το εξωτερικό, παρά με την παράδοση στον εθελοντισμό και την αυτο-οργάνωση των πολιτών. Έτσι, οι δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω των προγραμμάτων της, λειτουργούν ως μοχλός υποκίνησης και ενδυνάμωσης της εθνικής και τοπικής στρατηγικής οικονομικής ανάπτυξης.

Σε τοπικό επίπεδο, η συμβολή της κοινωνικής οικονομίας για την προστασία ευπαθών κοινωνικών ομάδων, την επιχειρηματική και οικονομική στήριξη και την αύξηση της απασχόλησης είναι πιο δυναμική. Παρατηρείται όμως, ότι η παρέμβαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης από μόνη της, δεν είναι αρκετή σε μια «ανενεργή» κοινωνία με σημαντικές διοικητικές αδυναμίες και ελλείψεις εξειδικευμένο προσωπικό.

Στην παρούσα εργασία, παρουσιάζονται τα μοντέλα κοινωνικών επιχειρήσεων που προέκυψαν ως αποτελέσματα των δύο Εθνικών Θεματικών Δικτύων της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL και αναλύονται τα προβλήματά τους, τα οποία αποτέλεσαν «τροχοπέδη» στην ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα.

Στη χώρα μας, οι οργανώσεις της κοινωνικής αναπτύχθηκαν με αργούς ρυθμούς, γιατί τα θεσμικά ζητήματα παρέμεναν εμπόδιο στις δραστηριότητές τους. Η απουσία σύγχρονου και ολοκληρωμένου νομικού και χρηματοδοτικού πλαισίου για την κοινωνική οικονομία ήταν ένα από αυτά. Ακολουθώντας, η έλλειψη προγραμμάτων υποστήριξης και συμβουλευτικής για την αναβάθμιση των φορέων, η δυσκολία στη δικτύωση και την ανάπτυξη συμμαχιών μεταξύ των φορέων, η ανεπάρκεια εξειδικευμένων στελεχών ως αποτέλεσμα της έλλειψης προγραμμάτων κατάρτισης για να διαχειριστούν και να διοικήσουν αυτού του είδους τις οργανώσεις, αλλά και η

ελλιπής ενημέρωση άρα και η μειωμένη εμπιστοσύνη των πολιτών για τις δυνατότητες αυτού τομέα της οικονομίας, έρχονται να προστεθούν στα εμπόδια.

Στο τέλος του πρώτου μέρους της εργασίας, παρουσιάζεται το υπάρχον νομικό καθεστώς για τις οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας με επικέντρωση στους Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς Περιορισμένης Ευθύνης - ΚοιΣΠΕ του Ν. 2716/1999 καθώς και στο νέο θεσμικό πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας (Ν. 4019/2011) του Υπουργείου Εργασίας.

Ο νόμος 4019/2011 δημιουργεί προϋποθέσεις για την υποστήριξη της απασχόλησης ευπαθών ομάδων πληθυσμού, την κοινωνικοοικονομική επανένταξη αποκλεισμένων ατόμων, την ισότητα και την καταπολέμηση των διακρίσεων, τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, την παροχή ποιοτικών κοινωνικών υπηρεσιών, την προώθηση και ενδυνάμωση των εναλλακτικών και των νέων μορφών επιχειρηματικότητας και τη στήριξη της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας. Από αυτόν το νόμο, προκύπτει μια νέα μορφή κοινωνικής επιχείρησης οι οποία βασίζεται στη νομική μορφή του αστικού συνεταιρισμού, η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (ΚοινΣΕπ). Οι ΚοινΣΕπ κατηγοριοποιούνται σε τρεις άξονες-στόχους. Την ένταξη, την κοινωνική φροντίδα και το συλλογικό και παραγωγικό σκοπό.

Η παρούσα εργασία επικεντρώθηκε στη συμβολή της κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε τοπικό κυρίως επίπεδο, καθώς σκοπός της ερευνητικής προσπάθειας ήταν να δοθεί απάντηση στο βασικό ερώτημα της διδακτορικής διατριβής: Πόσο στηρίζουν ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας και οι κοινωνικές επιχειρήσεις ειδικότερα, την εργασία ευπαθών κοινωνικών ομάδων σε τοπικό επίπεδο.

Για το λόγο αυτόν, αξιολογήθηκαν μελέτες για την κοινωνική επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, εξετάστηκαν τα αποτελέσματα του έργου της Α.Σ. «Κοινωνικό Επιχειρείν» της Κ.Π. EQUAL και διερευνήθηκαν οι δυνατότητες ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας και ενδυνάμωσης της απασχόλησης ευπαθών κοινωνικών ομάδων στο Δήμο Καβάλας. Η έρευνα στο Δήμο Καβάλας βασίστηκε στις απόψεις/προτάσεις 30 στελεχών (ποιοτική έρευνα) φορέων (δημόσιων και

ιδιωτικών), αλλά και στις γνώμες/ανάγκες 50 ανέργων (ποσοτική έρευνα) άνω των 45 ετών, που είναι και το παράδειγμα της εργασίας αυτής.

Όσον αφορά στα αποτελέσματα της Α.Σ. «Κοινωνικό Επιχειρείν», της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL, η πορεία της έρευνας ήταν ενθαρρυντική, καθώς όλα λειτούργησαν αρκετά ικανοποιητικά. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η υλοποίηση των ευρωπαϊκών προγραμμάτων και δράσεων ενίσχυσης απασχόλησης από θεσμικούς και τοπικούς φορείς μπορούν να συμβάλουν θετικά στη στήριξη της απασχόλησης και της επιχειρηματικότητας σε τοπικό επίπεδο.

Ειδικότερα, το έργο πέτυχε σε ικανοποιητικό βαθμό και οι τυχούσες δυσκολίες, όπως η δυσκολία τήρησης του χρονοδιαγράμματος του έργου, ξεπεράστηκαν γρήγορα με τη βοήθεια των εμπλεκόμενων φορέων και του έγκαιρου εντοπισμού τους. Οι στόχοι του έργου, ο σχεδιασμός, η συμμετοχή των εταίρων, η σύνθεση της σύμπραξης, η αντιπροσωπευτικότητα των ομάδων στόχου, η διοίκηση και διαχείρισή, οι μηχανισμοί παρακολούθησής και ελέγχου, ο συντονισμός καθώς και η υλοποίηση της πορείας του συγκεκριμένου έργου κρίνονται επιτυχημένοι.

Από την επεξεργασία των ερωτηματολογίων και σύμφωνα με τα πορίσματα και τις προτάσεις των στελεχών, τονίστηκαν η ανάγκη δημιουργίας ενός κατάλληλου θεσμικού πλαισίου που θα προσδιορίζει τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, το περιεχόμενό του, τις δυνατότητες ανάπτυξης καθώς και τους μηχανισμούς χρηματοδοτικής ενίσχυσης τόσο από το κράτος όσο και από τους χρηματοπιστωτικούς φορείς. Επιπλέον, παρατηρήθηκε, η έλλειψη υπηρεσιών κατάρτισης, εκπαίδευσης και συμβουλευτικής των στελεχών των φορέων της κοινωνικής οικονομίας, που είναι απαραίτητα «εργαλεία» για να επιτευχθεί επιχειρηματική προοπτική των κοινωνικών επιχειρήσεων.

Ακολούθως, αναδείχθηκαν οι ανάγκες: α) Ενθάρρυνσης της συνεργασίας μεταξύ τοπικών και θεσμικών φορέων με στόχο να λειτουργήσουν θεσμοί υποστήριξης και διασύνδεσης του κράτους και των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων με την κοινωνία των πολιτών, β) ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των πολιτών για το συγκεκριμένο τομέα ώστε να γνωρίσουν τις δυνατότητες και τις προοπτικές του καθώς και γ)

ανταλλαγής καλών πρακτικών με χώρες οι οποίες είναι έμπειρες ως προς τις δομές και τα αποτελέσματα των δράσεων της κοινωνικής οικονομίας.

Τέλος, τα στελέχη του έργου της Α.Σ. «Κοινωνικό Επιχειρείν» της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL, πρότειναν α) τη δημιουργία μοντέλου πιστοποίησης υπηρεσιών κοινωνικής οικονομίας, β) τη σύσταση δεικτών ποιότητας των κοινωνικών επιχειρήσεων καθώς και γ) την ανάπτυξη δικτύων μεταξύ των επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας αλλά και μεταξύ αυτών και των δημοσίων ή ιδιωτικών οργανισμών.

Κατά την πραγματοποίηση της επιτόπιας έρευνας στο Δήμο Καβάλας, η συνεργασία, η προθυμία συμμετοχής, η επαφή και η συζήτηση με τους αρμόδιους των φορέων της περιοχής, αλλά και με τους ανέργους του δείγματος, στην προέρευνα και στην κυρίως έρευνα, ήταν ικανοποιητική. Παρατηρήθηκε όμως έλλειψη ολοκληρωμένης πληροφόρησης για το σύνολο των δραστηριοτήτων της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

Από τα πορίσματα της έρευνας, προκύπτει ότι η κύρια απασχόληση των κατοίκων του Δήμου περιλαμβάνεται και στους τρεις τομείς παραγωγής, ενώ η ανεργία αυξάνεται συνεχώς εξαιτίας της τρέχουσας οικονομικής κρίσης.

Στο Δήμο Καβάλας δραστηριοποιούνται αρκετές οργανώσεις εντός του πλαισίου της κοινωνικής οικονομίας οι οποίες λειτουργούν ικανοποιητικά και είναι επαρκώς στελεχωμένες. Οι οργανώσεις αυτές έχουν νομικές μορφές σωματείων, φιλανθρωπικών ιδρυμάτων, μη κερδοσκοπικών οργανώσεων (ΜΚΟ), συλλόγων κ.ά. οι δράσεις τους προσανατολίζονται σε υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας, εκπαίδευσης, παροχής τροφής, ένδυσης, οικονομικής στήριξης, πληροφόρησης και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης ευπαθών και μειονεκτούντων κοινωνικών ομάδων. Δυστυχώς όμως, αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα και δε μπορούν να καλύψουν τις συνεχώς διογκούμενες ανάγκες των κατοίκων της περιοχής.

Στην Καβάλα, θεσμοθετημένες μορφές στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας το 2013, αποτελούσαν ένας Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ) του Ν. 2716/1999 και τέσσερις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις

(ΚοινΣΕπ) του Ν. 4019/2011 (βάσει του χρονικού ορίου πραγματοποίησης της έρευνας). Σημαντική είναι η συμβολή αυτών των κοινωνικών επιχειρήσεων σε συνεργασία με το Δήμο Καβάλας και τη σύναψη προγραμματικών συμβάσεων.

Από τις δράσεις των έργων τους και σύμφωνα με τις γνώμες των ερωτώμενων, επιτυγχάνονται οι βασικοί στόχοι των κοινωνικών επιχειρήσεων και παρέχονται υπηρεσίες που συνδέονται άμεσα με την κοινωνία. Οι δράσεις τους συνδέονται με τη φροντίδα ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, την ενδυνάμωση της απασχόλησης ανέργων και την εξασφάλιση της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης για τους εργαζόμενους. Επιπλέον, καλύπτουν τις ανάγκες του Δήμου Καβάλας για έκτακτο προσωπικό και λόγω των εξειδικευμένων υπηρεσιών τους, υποστηρίζουν την υγεία και την κοινωνική πρόνοια, προστατεύουν το περιβάλλον και τη δημόσια υγεία και βελτιώνουν την ποιότητα ζωής των πολιτών του Δήμου Καβάλας.

Οι κοινωνικές δομές αλλά και οι φορείς του Δήμου υλοποίησαν και υλοποιούν αξιόλογα προγράμματα για ανέργους που αφορούν στην εκπαίδευσή τους, την κοινωνική και οικονομική τους στήριξη και την παροχή υπηρεσιών υγείας.

Επίσης, ο ΟΑΕΔ υποστηρίζει τις ομάδες αυτές με επιδόματα ανεργίας, ενώ οι υπόλοιποι φορείς με παροχή αγαθών και υπηρεσιών ψυχοκοινωνικής και οικονομικής στήριξης. Όμως, όλες αυτές οι ενέργειες φαίνονται να μην μπορούν να καλύψουν τον κατ' εξακολούθηση αυξανόμενο αριθμό των ανέργων άνω των 45 ετών.

Οι δομές υποστήριξης νέων επιχειρήσεων βασίζονται στα προγράμματα που προκηρύσσονται μέσω των αρμόδιων Υπουργείων και του ΟΑΕΔ, τα οποία υλοποιούνται συνήθως μέσω τοπικών και εθνικών θεσμών και οργανισμών (Δήμοι, Περιφέρειες, Νοσοκομεία κ.λπ.).

Οι δράσεις των φορέων της περιοχής που υλοποιήθηκαν ή υλοποιούνται, ανταποκρίνονται κυρίως στα πεδία της κοινωνικής φροντίδας, της αξιοποίησης των διαθέσιμων φυσικών και πολιτιστικών πόρων, της επανένταξης ευπαθών ομάδων στην εργασία, την καταπολέμηση της φτώχειας κ.λπ. Προκειμένου να αξιοποιηθούν και να εξελιχθούν κατά το δυνατόν ποιοτικότερα οι πρωτοβουλίες και δράσεις των φορέων, κρίνεται σκόπιμη η εισαγωγή νέων εθνικών και ευρωπαϊκών προγραμμάτων

ικανών να υποστηρίξουν το έργο τους προς όφελος της κοινωνίας και να «εκμεταλλευτούν» τις ευκαιρίες που αναδύονται μέσα από την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και της στήριξης της, για την ενίσχυση της απασχόλησης.

Παράλληλα, τα στελέχη που συμμετείχαν στην έρευνα τόνισαν, ότι γνωρίζοντας τις δυνατότητες και τις ευκαιρίες ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας, συνεχίζουν εντατικά και μεθοδικά την προσπάθεια για την πιο γρήγορη εδραίωση των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Καβάλα και τη διαρκή εξέλιξη τους με καινοτόμες ιδέες και λύσεις σε ουσιαστικά προβλήματα των πολιτών. Για όλα αυτά, είναι απαραίτητη η ανάπτυξη δράσεων ενημέρωσης, κατάρτισης και συμβουλευτικής από εξειδικευμένα στελέχη που θα οδηγήσουν στη δικτύωση και ανάπτυξη προγραμμάτων για την κοινωνική επιχειρηματικότητα.

Στην περιοχή της Καβάλας, οι δραστηριότητες οι οποίες ζητούνται για ανάπτυξη πρωτοβουλιών κοινωνικής επιχειρηματικότητας, όπως έθεσαν οι ερωτώμενοι (στελέχη φορέων αλλά και άνεργοι), είναι: α) Η ανάδειξη και αξιοποίηση του τουριστικού και πολιτιστικού «προϊόντος» της περιοχής, β) οι καινοτόμες επιχειρήσεις εστίασης ελληνικής κουζίνας, γ) οι δράσεις κοινωνικής πρόνοιας και φροντίδας ευπαθών ατόμων αλλά και δ) οι επιχειρήσεις περιβαλλοντικού και κοινωνικού χαρακτήρα υποστήριξης της τοπικής κοινωνίας.

Στο συγκεκριμένο Δήμο, πρόσφατα έργα που στοχεύουν στην ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και τη σύσταση κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων είναι: α) Το Πρόγραμμα «Κοινωφελής Εργασία», β) τα Τοπικά Σχέδια για την Απασχόληση (ΤΟΠΣΑ), γ) οι Τοπικές Δράσεις Κοινωνικής Ένταξης για Ευάλωτες Κοινωνικές Ομάδες (ΤΟΠ-ΕΚΟ) και δ) το «Εθνικό Δίκτυο Άμεσης Αντιμετώπισης της Φτώχειας». Ο συνδυασμός τέτοιων προγραμμάτων, είναι μια πολύ σημαντική παρέμβαση για την ενίσχυση της απασχόλησης και επιχειρηματικότητας στο Δήμο Καβάλας για την άμεση ανακούφιση των ανέργων και της αγοράς, για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, για την ενίσχυση των ευπαθών ομάδων πληθυσμού και για την υποστήριξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

Τα εμπόδια στην ανάπτυξη κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην περιοχή, σύμφωνα με τις απόψεις των ερωτώμενων, οφείλονταν στα ελλιπή χρηματοδοτικά εργαλεία,

την έλλειψη εκπαιδευτικών και συμβουλευτικών προγραμμάτων κατάρτισης και στην απουσία δομών υποστήριξης ανέργων για να ενταχθούν ή επανενταχθούν στην αγορά εργασίας. Συνεπώς, ζήτημα αποτελεί η ανάπτυξη συστήματος διαρθρωτικών παρεμβάσεων στο πλαίσιο ενός αναπτυξιακού σχεδιασμού, που δε θα επηρεάζεται από τα υφιστάμενα προβλήματα της παραγωγικής βάσης, θα βελτιώσει το επίπεδο ζωής των πολιτών, θα μειώσει τις ανισότητες της κοινωνίας και θα ενισχύσει την επιχειρηματικότητα.

Όπως προκύπτει από τα πορίσματα της έρευνας, είναι προφανές ότι με την ίδρυση κοινωνικών επιχειρήσεων δεν επιλύονται αυτόματα όλα τα προβλήματα. Χρειάζεται χρόνος, υπομονή και καινοτόμες ιδέες ώστε να εδραιωθεί η κοινωνική επιχειρηματικότητα. Γνωρίζοντας πόσο δύσκολη είναι η κατάσταση που βιώνουν οι άνεργοι, οι εργαζόμενοι και οι τοπικές επιχειρήσεις, οι φορείς της περιοχής πρέπει να συνεχίσουν εντατικά την προσπάθεια. Οι δράσεις και τα προγράμματα είναι αναγκαίο να προχωρήσουν το ταχύτερο δυνατό, να έχουν τη μεγαλύτερη δυνατή απόδοση, ενώ ταυτόχρονα να σχεδιαστούν νέες δράσεις και ενισχύσεις, ώστε η περιοχή του Δήμου Καβάλας να αντέξει στην κρίση, να σταθεροποιηθεί και να σχεδιάσει προοπτικά μια νέα βιώσιμη αναπτυξιακή πορεία.

Η δεύτερη, επιτόπια έρευνα, που βασίστηκε σε δομημένο ερωτηματολόγιο (ανώνυμο) και αφορούσε στη συλλογή και αξιολόγηση ενός δείγματος ανέργων γυναικών και ανδρών ηλικίας 45 ετών και άνω, οι οποίοι κατοικούσαν στο Δήμο Καβάλας, εκπονήθηκε χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα.

Ως ένα πρώτο συμπέρασμα, εξήχθη, ότι η ηλικιακή ομάδα που πλήττεται περισσότερο από την ανεργία, είναι αυτή μεταξύ 55-59 ετών και αυτή των 45-49 ετών. Οι λόγοι διακοπής της απασχόλησης για τις εν λόγω ομάδες ήταν κατά βάση η απόλυσή τους ή το κλείσιμο της επιχείρησης στην οποία εργάζονταν ή κατείχαν. Τα άτομα αυτά επιθυμούσαν να ξεκινήσουν κάποιο νέο επάγγελμα και να συστήσουν/αναπτύξουν μια επιχείρηση, είτε ατομικά, είτε σε συνεργασία με άλλους. Επιπλέον, τα πεδία της κοινωνικής οικονομίας στα οποία οι άνεργοι του δείγματος θα επιθυμούσαν να αναπτύξουν επιχειρηματική δραστηριότητα, ήταν οι επιχειρήσεις υπηρεσιών κατ' οίκον, οι υπηρεσίες ανακύκλωσης προϊόντων, οι επιχειρήσεις

αγροτουρισμού καθώς και οι επιχειρήσεις διανομής φαγητού και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Σύμφωνα με τις γενικότερες διαπιστώσεις της διατριβής, παρατηρείται ότι, παρά τα θετικά βήματα που έχουν γίνει τελευταία στην Ελλάδα, το αίτημα για την τοπική ανάπτυξη δεν έχει ανθίσει. Η δραστηριότητα των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων συνδέεται σε σημαντικό βαθμό με τις πολιτικές και τα προγράμματα της Ε.Ε. και όχι με την ενεργοποίηση της κοινωνίας, τη στιγμή που οι διοικητικές αδυναμίες του κράτους και η απουσία ειδικευμένου στελεχιακού προσωπικού, δημιουργούν σοβαρά εμπόδια.

Στη χώρα μας, η κοινωνική επιχειρηματικότητα υστερεί αισθητά ως προς τη συνδρομή της στο ΑΕΠ της χώρας σε σύγκριση με άλλες χώρες της Ευρώπης, όπου μπορεί να αγγίζει το 10% - 12%. Αυτή η υστέρηση είναι εμφανής τόσο στις περιορισμένες δυνατότητες εναλλακτικής διεξόδου των πολιτών που πλήττονται από τις συνέπειες της κρίσης, όσο και στα αυξημένα ποσοστά ανεργίας.

Με την εφαρμογή των διατάξεων του Ν. 4019/2011 αλλά και των συμπληρωματικών διατάξεων του, σε συνδυασμό με την εφαρμογή του Στρατηγικού Σχεδίου για την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και τις νέες πολιτικές του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) που θα εφαρμοστούν στη νέα προγραμματική περίοδο 2014-2020, δίνονται πλέον θεσμικά σοβαρές δυνατότητες ανάπτυξης δράσεων των πολιτών για την τοπική ανάπτυξη και την καταπολέμηση της ανεργίας.

Ιδιαίτερα, και υπό την προϋπόθεση ότι παρέχονται πραγματικές υποστηρικτικές υπηρεσίες ενημέρωσης, κατάρτισης, παρακίνησης και διαρκούς στήριξης, οι πολίτες μπορούν να συστήσουν κοινωνικές επιχειρήσεις με συνεργάτες τους, με τους οποίους θα μοιράζονται ιδέες και οράματα που να τα μετουσιώνουν σε πράξη, δίχως να χρειάζεται να προβαίνουν σε επενδύσεις έντασης κεφαλαίου που απαιτούν σημαντικά κεφάλαια.

Οι μεγάλες ανάγκες για την παροχή υπηρεσιών και αγαθών με κοινωνική διάσταση, σε συνδυασμό με τις δυνατότητες που δίνει το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, αλλά και το

σύνολο των τοπικών πόρων ανάπτυξης (στον τομέα του πολιτισμού, της πρωτογενούς και δευτερογενούς παραγωγής, στον τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών, στις δράσεις συλλογικού χαρακτήρα κ.α.), οδηγούν στην εκτίμηση ότι υπάρχει σημαντικό περιθώριο ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Επιπρόσθετα, καθώς πρόκειται για δράσεις που αναπτύσσονται στην πραγματική οικονομία και όχι επιδοματικά, με ελαχιστοποίηση του συνολικού κόστους των παρεχόμενων υπηρεσιών και αγαθών, διαμορφώνεται ένα περιβάλλον ιδιαίτερα ευνοϊκό για την ανάπτυξή τους.

Συνολικά ο χώρος της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα βρίσκεται ακόμα σε ένα στάδιο πειραματισμού και αναζήτησης ταυτότητας. Ενδεικτικό της κατάστασης είναι ότι ακόμα δεν έχουν λυθεί όλα τα θεσμικά, νομικά, φορολογικά και χρηματοδοτικά ζητήματα, το κράτος δεν έχει ξεκαθαρίσει τη σχέση του με τις κοινωνικές επιχειρήσεις, δεν έχουν αναπτυχθεί επαρκείς υποστηρικτικοί θεσμοί και δεν υπάρχει ένας γενικότερος συντονισμός των δραστηριοτήτων του συγκεκριμένου τομέα. Η κατάσταση αυτή, εγείρει το ερώτημα για το κατά πόσο η κοινωνική οικονομία στην Ελλάδα μπορεί να αποτελέσει έναν σημαντικό μοχλό οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης στο άμεσο μέλλον;

Η τρέχουσα οικονομική κρίση χρέους και ελλειμμάτων, η κρίση των χρηματιστηρίων και των τραπεζών, η ενεργειακή εξάρτηση από το πετρέλαιο, η κλιματική αλλαγή παγκοσμίως, οι συνθήκες που βιώνει η συντριπτική πλειοψηφία των πολιτών, η αύξηση της φτώχειας, της ανεργίας, του αποκλεισμού και των αυξημένων βιοτικών αναγκών, καθιστούν τις δράσεις των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων απαραίτητες.

Γενικότερα, η κοινωνική οικονομία αποτελεί μια εναλλακτική πρόταση, η οποία τείνει να συνδυάσει την υποκίνηση και την ενδυνάμωση της κοινωνίας των πολιτών με την επωφελή οικονομική δραστηριότητα, προκειμένου να επιτευχθεί η δημιουργία θέσεων εργασίας και η τόνωση της τοπικής οικονομικής δραστηριότητας.

Οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας και οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα να δραστηριοποιηθούν και σε νέους τομείς. Η συμβολή τους στην τοπική κοινωνία είναι μείζονος σημασίας, καθώς κινητοποιούν σημαντικούς πόρους όπως η

εθελοντική εργασία, οι δωρεές, οι παροχές σε είδος, κ.λπ. Επίσης, οδηγούν σε ανάπτυξη πεδίων κατάρτισης εργαζομένων, αναβαθμίζοντας το επίπεδο δεξιοτήτων των εργαζομένων μιας περιοχής, γεγονός που συμβάλλει θετικά στην ανάπτυξη της τοπικής επιχειρηματικότητας. Τέλος, αποτελούν το μέσο για τη διαμόρφωση μιας κοινωνίας, στην οποία οι έννοιες της αλληλεγγύης, του εθελοντισμού, της συνεργασίας, της αλληλοβοήθειας έχουν πρωταρχική σημασία.

Ο ρόλος της κοινωνικής οικονομίας θα είναι κυρίαρχος τα επόμενα χρόνια για την κοινωνική συνοχή και την προστασία των ατόμων. Η κοινωνική οικονομία στην Ελλάδα πρέπει να αποκτήσει τα δικά της χαρακτηριστικά, ώστε να διακρίνεται τόσο από το δημόσιο όσο και από τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, χωρίς ωστόσο να κινδυνεύει από «κρατικοποίηση» ή «ιδιωτικοποίηση» και, όσο είναι δυνατό, από τις αδυναμίες του πολιτικού και του διοικητικού συστήματος της χώρας.

Η ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων δεν έρχεται να αντιπαρατεθεί στις «πιο ιδιωτικές» επιχειρήσεις, αλλά να παίζει έναν συμπληρωματικό ρόλο. Η ενίσχυση της τοπικής οικονομίας από την ανάπτυξη των νέων μορφών επιχειρήσεων, συμβάλλει στη στήριξη και της συνήθους επιχειρηματικής δραστηριότητας, τόσο με την τόνωση της τοπικής αγοράς, όσο και με την ανάπτυξη συνεργειών στο σύνολο των δραστηριοτήτων της τοπικής οικονομίας. Ωστόσο, καθώς οι άνθρωποι είναι που κάνουν τη διαφορά, η ιδέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας πρέπει να στηρίζεται στην καλή συνεργασία τους. Έτσι, η συμβουλευτική από εξειδικευμένα και πιστοποιημένα στελέχη, σε συνδυασμό με τη διά βίου ποιοτική μάθηση και κατάρτιση, μπορούν να συμβάλουν καθοριστικά στην επιτυχή έκβαση των εγχειρημάτων που αναπτύσσονται.

Βασικές προτάσεις της εργασίας είναι η δημιουργία δομών και μηχανισμών από θεσμικούς, κρατικούς, τοπικούς αλλά και ιδιωτικούς φορείς που θα ενημερώνουν τους πολίτες για το ρόλο και τη συμβολή των ΚοινΣΕπ, θα υποστηρίζουν τις ΚοινΣΕπ και τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα να διασυνδεθούν μεταξύ τους, θα παρέχουν εξειδικευμένες συμβουλές για τις πηγές χρηματοδότησης, θα δικτυώνουν τις κοινωνικές επιχειρήσεις με τις άλλες οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας, θα μεταδίδουν τις καλές πρακτικές που έχουν ήδη αναπτυχθεί στην Ευρώπη, θα επιλύουν εμπόδια που σχετίζονται με την εργασία ατόμων από ευάλωτες

κοινωνικές ομάδες, θα προσφέρουν πρακτικές συμβουλές για τα απαιτούμενα βήματα για την ίδρυση, την κατάρτιση επιχειρηματικού σχεδίου, τα φορολογικά και ασφαλιστικά θέματα κ.λπ.

Επιπρόσθετα, οι δομές αυτές θα αναπτύσσουν προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης για την κοινωνική οικονομία στην ελληνική εκπαίδευση, θα διασυνδέουν τους νέους επιστήμονες με αρμόδια ερευνητικά κέντρα και ακαδημαϊκά ιδρύματα, θα διευκολύνουν τη δικτύωση των κοινωνικών επιχειρήσεων με δίκτυα κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ευρώπη, θα προβάλλουν τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους καθώς και θα εκπαιδεύουν - καταρτίζουν τους ενδιαφερόμενους πολίτες για τη νομοθεσία και τις δημόσιες πολιτικές για την κοινωνική οικονομία στην Ελλάδα.

Αναγκαία και ειδικότερα μέτρα για την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στη χώρα μας είναι: Η ανάπτυξη ενός σχεδίου δράσης που να περιλαμβάνει την αξιοποίηση του νέου θεσμικού πλαισίου, νέα φορολογικά και διοικητικά κίνητρα για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, θέσπιση ειδικών κοινωνικών επιδομάτων για όσους συμμετέχουν σε αυτές, η δημιουργία ενός συλλογικού φορέα συντονισμού της συνεργασίας μεταξύ τους και με τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, η χρηματοδότηση της κοινωνικής οικονομίας, η λειτουργία θερμοκοιτίδων κοινωνικών επιχειρήσεων και συμβουλευτικών υπηρεσιών για τα μέλη αυτών, η ώθηση στην κατανάλωση προϊόντων και υπηρεσιών τους από τους φορείς του δημοσίου και του ευρύτερου δημόσιου τομέα, η προώθηση συνεργασιών του ιδιωτικού τομέα με τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας, η δημιουργία εθνικού παρατηρητηρίου με διασυνδέσεις στην υπόλοιπη Ευρώπη κ.ά.

Προτεραιότητα αποτελεί η νομιμοποίηση της κοινωνικής οικονομίας μέσω της σωστής εφαρμογής του νέου νόμου για την κοινωνική οικονομία (Ν. 4019/2011), που θα οδηγήσει στην αναγνώριση της ως βασικής παραμέτρου της οικονομικής και κοινωνικής ζωής. Με τον τρόπο αυτό θα ακολουθήσουν η προώθηση ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης, κυρίως για άτομα που ανήκουν σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες καθώς και η δημιουργία ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων.

Είναι αναγκαίο λοιπόν να χαραχθεί και να εφαρμοστεί μια εθνική πολιτική για την ενδυνάμωση της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα. Μια τέτοια πολιτική πρέπει να περιλαμβάνει μέτρα που να αποσκοπούν στη φορολογική μεταρρύθμιση, τη δημιουργία και επαρκή στελέχωση υποστηρικτικών δομών κοινωνικής επιχειρηματικότητας και τη θεσμοθέτηση κατάλληλων χρηματοπιστωτικών μηχανισμών και εργαλείων. Μια εθνική πολιτική που θα αναπτύσσει τη συνεργασία των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας, των δημόσιων φορέων και των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης με τις κοινωνικές επιχειρήσεις, με στόχο τη συμμετοχή των ευπαθών και ευάλωτων κοινωνικών ομάδων σε πρωτοβουλίες κοινωνικής οικονομίας, κοινωνικής επιχειρηματικότητας και τοπικής ανάπτυξης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγγελάκη Μ. (2009), *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνική Ασφάλιση. Η Ανοιχτή Μέθοδος Συντονισμού στον Τομέα των Συντάξεων: Η περίπτωση της Ελλάδας*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα. <http://phdtheses.ekt.gr/eadd/handle/10442/18585>, (ημερομηνία πρόσβασης 08/12/2012).
- Αδάμ Σ. (2012), *Κοινωνική Οικονομία, Εργασιακή Ένταξη και Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Εμπειρία των ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. στην Ελλάδα*, Διδακτορική Διατριβή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Κομοτηνή, <http://phdtheses.ekt.gr/eadd/handle/10442/29850>, (ημερομηνία πρόσβασης 19/07/2013).
- Αδάμ Σ. και Παπαθεοδώρου Χ. (2010), «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνικός Αποκλεισμός: Μία κριτική προσέγγιση», *Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων*, Μελέτες 8, Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε., Αθήνα, <https://ineobservatory.gr/wp-content/uploads/meleti8.pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 19/07/2013).
- Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα» (2011), Βουλή των Ελλήνων, <http://government.gov.gr/wp-content/uploads/2011/07/.pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 04/12/2012).
- Amin A., Cameron A., Hudson R. (2002), *Placing the Social Economy*, Routledge, London.
- Anheier H. (2002), “The Third Sector in Europe. Five Theses”, *Civil Society Working Paper 12*, London, <http://eprints.lse.ac.uk/29051/>, (ημερομηνία πρόσβασης 18/03/2011).
- Anheier H. and Seibel W. (eds) (1990), *The Third Sector: Comparative Studies of Nonprofit Organizations*, Walter De Gruyter, Berlin and New York.
- Archambault E. (1997), *The Nonprofit Sector in France*, Manchester University Press, Manchester.

Austrian Institute for SME Research (2007), *Study on Practices and Policies in the Social Enterprise Sector in Europe*, Country Fiche - Greece, Vienna, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/craft/social_economy/doc/report_study_kmu_social_entreprises_fin_en.pdf, (ημερομηνία πρόσβασης 09/04/2011).

Bauman Z. (1998), *Work, Consumerism and the New Poor*, Open University Press, Buckingham.

Βενιέρης Δ. (2009), *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα. Το τέλος των ύμνων*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Billis D. and Glennerster H. (1998), “Human Services and the Voluntary Sector: Towards a Theory of Comparative Advantage”, *Journal of Social Policy*, 27:79-98, <http://eprints.lse.ac.uk/5250/>, (ημερομηνία πρόσβασης 20/05/2011).

Borzaga C. and Defourny J. (eds) (2001), *The Emergence of Social Enterprise*, Routledge, London.

Borzaga C. and Maiello M. (1998), “The Development of Social Enterprises”, in: C. Borzaga and A. Santuari (eds), *Social Enterprises and New Employment in Europe*, Trento, Regione Autonoma Trentino-Alto Adige/European Commission, DG5:73-92.

Borzaga C. and Santuari A. (eds) (1998), *Social Enterprises and New Employment in Europe*, European Commission DGV, CGM, publishers Autonomous Region of Trento-South, Tyrol/European Commission, DG5.

Borzaga C. and Santuari A. (2000), “Social Enterprises in Italy. The experience of Social Cooperatives”, *Working Paper 15, Institute for Development Studies of Non - Profit Enterprises*, University of Trento, Trento, <http://eprints.biblio.unitn.it/175/1/wp15.pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 24/05/2011).

Borzaga C., Olabe A., Greffe X. (1999), *The Third System Employment and Local development*, Volume 2 - Key Sectors, Regione Autonoma Trentino-Alto Adige/European Commission, DG5.

Borre O. and Scarbrough E. (eds) (1995), *The Scope of Government*, Oxford University Press, Oxford.

Boschee J. and McClurg J. (2003), "Toward a Better Understanding of Social Entrepreneurship: Some Important Distinctions", *Social Enterprise Alliance*:1-5, <http://www.caledonia.org.uk/papers/Social-Entrepreneurship.pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 29/05/2011).

Bucek J. and Smith B. (2000), "New Approaches to Local Democracy: Direct Democracy, Participation and the Third Sector", *Environment and Planning C*, 18:3-16. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1068/>, (ημερομηνία πρόσβασης 28/05/2011).

Byrne D. (1999), *Social Exclusion*, Open University Press, Buckingham.

Campbell M. (1999), "The Third System. Employment and Local Development", *Volume 1 - Synthesis Report*, Policy Research Institute, Metropolitan University, Leeds.

Campbell M. (2000), "The Third System, Jobs and Local Development", *Paper Presented to the ISTR International Conference*, 4-7 July, Dublin, http://c.ymcdn.com/sites/www.istr.org/resource/resmgr/working_papers_dublin/campbell.pdf, (ημερομηνία πρόσβασης 28/05/2011).

Catterall B., Lipietz A., Hutton W., Girardier H. (1996), "The Third Sector, Urban regeneration and the stakeholder", *City*, 5(6):86-97, http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13604819608713461?journalCode=ccit20#.U6do3fl_sxA, (ημερομηνία πρόσβασης 01/06/2011).

CIRIEC (1999), *The Enterprises and Organizations of Third System: a strategic challenge for employment*, Brussels, <http://www.uv.es/uidescoop/TSE-DGV-CIRIEC-Full%20text-English.pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 04/06/2011).

CIRIEC (2005), *The Social Economy in the European Union*, Report Rafael Chaves and José Luis Monzón, N°. CESE/COMM/05/2005, The European Economic and Social Committee (EESC), Brussels.

CIRIEC (2007), *The Social Economy in the European Union*, Summary of the report drawn up for the European Economic and Social Committee, Brussels, <https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/eesc-2007-11-en.pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 04/01/2012).

CIRIEC (2012), *The Social Economy in the European Union*, Summary of the Report drawn up for the European Economic and Social Committee, Brussels, <https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/qe-31-12-784-en-c.pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 22/12/2013).

Coleman J. (1988), “Social Capital in the Creation of Human Capital”, *American Journal of Sociology*, Vol. 94:95-120, Chicago, <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/228943>, (ημερομηνία πρόσβασης 09/08/2012).

Confalonieri M.A. and Newton K. (1995), “Taxing and spending: tax revolt or tax protest?”, in: O. Borre and E. Scarbrough (eds), *The Scope of Government*, Oxford University Press, Oxford:149-164.

Corbin J. (1999), “A Study of Factors Influencing the Growth of Nonprofits in Social Services”, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, vol. 28, no 3:296-314, <http://nvs.sagepub.com/content/28/3/296.full.pdf+html>, (ημερομηνία πρόσβασης 09/08/2012).

Corman M. (2008), «Η Κοινωνική Επιχείρηση: Μια Συγκριτική Προοπτική», στο: Γ. Τσομπάνογλου (επιμ.), *Η Ανάδυση της Κοινωνικής Οικονομίας*, Παπαζήσης, Αθήνα:259-274.

Γείτονα Μ. κ.ά. (2005), “Civil Society’s Sectors of Development and the Impact on Employment”, *Research Paper*, Department of Economics, University of Thessaly.

Γεώργιας Κ. (2006), *Παγκοσμιοποίηση και Φτώχεια. Τα ιδεολογικά πλαίσια και οι πολιτικές των διεθνών οργανισμών για την καταπολέμηση της φτώχειας*, Μεταίχμιο, Αθήνα.

Γεώργιας Κ. (2013α), *Κοινωνική Οικονομία. Θεωρία, Εμπειρία και Προοπτικές*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα.

Γεώργιας Κ. (2013β), «Η κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη. Ορισμοί, εμπειρία και προοπτικές», στο: Κ. Γεώργιας (επιμ.), *Κοινωνική Οικονομία. Θεωρία, Εμπειρία και Προοπτικές*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα:13-43.

Γναρδέλλης Χ. (2006), *Ανάλυση δεδομένων με το SPSS 14,0*, Παπαζήσης, Αθήνα.

Defourny J. (2001), “Introduction: from third sector to social enterprise”, in C. Borzaga and J. Defourny (eds), *The Emergence of Social Enterprise*, Routledge, London and New York.

Defourny J. (2004), “L’émergence du concept d’entreprise sociale”, *Reflets Perspectives de la vie économique*, Tome XLIII, DOI 10.3917/rpve.433.0009, no 3, pp.9-23.

Defourny J. and Develtere P. (1999), *The Social Economy: The Worldwide Making of a Third Sector*, Centre du Economie Sociale, University of Liège, Liège.

Defourny J. and Nyssens M. (2006), “Defining Social Enterprise”, in: M. Nyssens, (ed.), *Social Enterprise: At the crossroads of market, public policies and civil society*, Routledge, London and New York:3-26

Δημητριάδης Ε. (2003), *Στατιστικές Εφαρμογές με SPSS*, Κριτική, Αθήνα.

Δήμος Καβάλας (2011), «Επιχειρησιακό Σχέδιο του Δήμου Καβάλας 2010-2012», Καβάλα, <http://www.kavala.gov/>, (ημερομηνία πρόσβασης 23/12/2012).

Δημουλάς Κ. (2003), «Τα Προγράμματα των Ολοκληρωμένων Παρεμβάσεων και τα Χαρακτηριστικά των Ανέργων», *Ενημέρωση*, τεύχος. 94, ΙΝΕ/Γ.Σ.Ε.Ε., Αθήνα.

Di Maggio P. and Anheier H. (1990), “The Sociology of Nonprofit Organizations and Sectors”, *Annual Review of Sociology*, vol. 16:137-159. <https://www.annualreviews.org/doi/abs/10/annurev.so.16.080190.001033>, (ημερομηνία πρόσβασης 01/06/2011).

Donnison D. (1994), *Art Local: Social justice from the bottom up*, IPPR, Commission on Social Justice, London.

Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας (2005α), «Δραστηριότητες στον Τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας», *Κ.Π. EQUAL*, α΄ κύκλος υλοποίησης.

Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας (2005β), «Οδηγός ίδρυσης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων», *Κ.Π. EQUAL*, α΄ κύκλος υλοποίησης.

Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας (2005γ), «Προτάσεις Πολιτικής», *Κ.Π. EQUAL*, α΄ κύκλος υλοποίησης.

Εθνικό Θεματικό Δίκτυο για την Κοινωνική Οικονομία (2008α), «Διαμόρφωση και προώθηση πλαισίου ανάπτυξης της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα. Πρόταση Δημιουργίας Πλαισίου για τη Θεσμική, Διοικητική και Χρηματοδοτική Στήριξη των Πρωτοβουλιών που αναλαμβάνονται στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα», *Κ.Π. EQUAL*, β΄ κύκλος υλοποίησης.

Εθνικό Θεματικό Δίκτυο για την Κοινωνική Οικονομία (2008β), «Μελέτη Προτυποποίησης Δομής Συμβουλευτικής Στήριξης για την κοινωνική επιχειρηματικότητα», *Κ.Π. EQUAL*, β΄ κύκλος υλοποίησης.

Εθνικό Θεματικό Δίκτυο για την Κοινωνική Οικονομία (2008γ), «Προτάσεις Πολιτικής για τη Θεσμική και Χρηματοδοτική Στήριξη του Τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα. Παρουσίαση των Νεοσύστατων Κοινωνικών Επιχειρήσεων», *Κ.Π. EQUAL*, β΄ κύκλος υλοποίησης.

Έκθεση επί του Νομοσχεδίου «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα» (2011), Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα, <http://www.hellenic-parliament.gr/UserFiles/k-koinep-epist.pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 14/12/2012).

EMES (European Research Network on Social Economy) (1999), *The emergence of social enterprises in Europe: a short overview*, (DG XII, 1999), Brussels, <http://www.emes.net/site/wp-content/uploads/>, (ημερομηνία πρόσβασης 02/08/2012).

EMES (European Research Network on Social Economy) (2008), *Social Enterprise: A new model for poverty reduction and employment generation, An examination of the concept and practice in Europe and the Commonwealth of Independent States*, Brussels, <https://emes.net/publications/books/social-enterprise-a-new-model-for-poverty-reduction-and-employment-generation/>, (ημερομηνία πρόσβασης 02/08/2012).

European Commission (E.C.) (2000), “Acting Locally for Employment - A local dimension for the European Employment Strategy”, COM (2000) 196 final, Brussels.

European Commission (E.C.) (2001), “Strengthening the Local Dimension of European Employment Strategy”, COM (2001) 629 final, Brussels.

European Commission (E.C.) (2002a), “Evaluation of the First Five Years of the Implementation of the European Employment Strategy”, COM (2002), 416 final, Brussels.

European Commission (2002b), “Review of guidelines on local development in Employment NAPs 1998-2001”, draft synthesis report, Brussels.

European Commission (E.C.) (2003a), “The New Actors of Employment”, Synthesis of the pilot action Third system and employment, for a better understanding of employment at a local level, Brussels.

European Commission (E.C.) (2003b), “The Future of the European Employment Strategy”, COM (2003) 6 final, Brussels.

European Commission (E.C.) (2004a), “Joint Inclusion Report 2004”, Brussels.

European Commission (E.C.) (2004b), *Practical Guidelines for the Development of Local Employment Strategies in Greece*, Brussels.

European Economic and Social Committee (2012), “Work Programme, the Social Economy Category 2012”, Brussels.

European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises (2013), «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα», Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη, Τεύχος 4, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ) (2012α), *Γνωμοδότηση με θέμα: «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: Πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα - Οικοδόμηση ενός οικοσυστήματος για την προώθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων στο επίκεντρο της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής καινοτομίας»*, COM (2011) 682 τελικό, Βρυξέλλες, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52012AE1292&from=EL>, (ημερομηνία πρόσβασης 22/12/2013).

Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ) (2012β), *Γνωμοδότηση με θέμα: «Κοινωνική επιχειρηματικότητα και κοινωνική επιχείρηση»*, Βρυξέλλες, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:024:0001:0006:EL:PDF>, (ημερομηνία πρόσβασης 22/12/2013).

Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ) (2012γ), «Η κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Σύνοψη της έκθεσης που εκπονήθηκε για την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή από το CIRIEC, Βρυξέλλες, https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/a_ces11042-2012_00_00_tra_etu_el.pdf, (ημερομηνία πρόσβασης 22/12/2013).

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2013), «Κανονισμός (Ε.Ε.) αριθ.346/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17^{ης} Απριλίου σχετικά με τα ευρωπαϊκά ταμεία κοινωνικής επιχειρηματικότητας», Στρασβούργο, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:115:0018:0038:EL:pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 05/12/2013).

Evers A. and Laville J.L. (eds) (2004), *The Third Sector in Europe*, Edward Elgar, Massachusetts.

Ferrera M. (1999), «Η Ανασυγκρότηση του Κοινωνικού Κράτους στη Νότια Ευρώπη», στο: Μ. Ματσαγγάνης, (επιμ.), *Προοπτικές του κοινωνικού κράτους στη Νότια Ευρώπη*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα:33-65.

Flores F. and Gray J. (2000), *Entrepreneurship and the Wired Life*, Demos, London.

Ζαννής Π. και Δεμαθάς Ζ. (2005), «Οι δυνατότητες απασχόλησης των αποφοίτων του Παντείου Πανεπιστημίου στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας», *Πάντειο Πανεπιστήμιο*, Αθήνα.

Ζιώμας Δ. (2002), «Ο τομέας της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα κάτω από την οπτική των σύγχρονων διεθνών εξελίξεων», στο: Μουρίκη Α., Ναούμη Μ., Παπαπέτρου Γ (επιμ.), *Το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2001*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), Αθήνα:153-165.

Ζιώμας Δ. (επιμ.) (2005α), *Το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2003-2004*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), Αθήνα.

Ζιώμας Δ. (2005β), «Προσεγγίζοντας τον Τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα: Υφιστάμενη κατάσταση, Τάσεις και Προοπτικές», στο: Δ. Ζιώμας (επιμ.), *Το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2003-2004*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), Αθήνα.

Ζιώμας Δ. (2010), «Το παρόν και το μέλλον των Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης: Ισορροπώντας ανάμεσα στην οικονομική βιωσιμότητα και στην εξυπηρέτηση κοινωνικών και θεραπευτικών στόχων», Έργο Προπαρασκευαστικές Ενέργειες και Δράσεις Δημοσιότητας για τη Σύσταση του Δευτεροβάθμιου Οργάνου των ΚοιΣΠΕ, *1η Πανελλαδική Συνάντηση Εκπροσώπων ΚοιΣΠΕ*, Λέρος.

- Galbraith J.K. (1992), *The Culture of Contentment*, Sinclair-Stevenson, London.
- Galliano R. (2000), *Social Economy, Entrepreneurship and Local Development*, Eurada, <http://www.oecd.org/cfe/leed/17017950.pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 20/02/2013).
- Giddens A. (1998), *The Third Way: The renewal of social democracy*, Polity Press, Cambridge.
- Giddens A. (2000), *The Third Way and its Critics*, Polity Press, Cambridge.
- Giddens A. (2001), *Sociology*, Polity Press, Cambridge.
- Gittell A. and Vidal A. (1998), *Community Organising: Building social capital as a development strategy*, Sage, London.
- Gorz A. (1982), *Farewell to the Working Class*, Pluto Press, London.
- Grefe X. (2003), “Innovation, Value Added, and Evaluation in the Third System: A European Perspective”, in: OECD, *The Third Sector in a Changing Economy*, Paris:189-217. <http://www.oecd.org/leed-forum/publications/The%20Non-profit%20Sector%20in%20Changing%20Economy.pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 06/05/2011).
- Hirst P.Q. (1994), *Associative Democracy: New forms of economics and social governance*, Polity Press, Cambridge.
- Θεοδωροπούλου Ε. κ.ά. (1999), «Κοινωνικός Τομέας», *Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας*, Αθήνα (αδημοσίευτη μελέτη).
- INBAS (2002), “Findings of the Preparatory Measures for a Local Commitment to Employment 2001”, synthesis and summary report on behalf of the Commission of the European Communities, Brussels.

- Ιωαννίδης Σ., Τσακανίκας Α., Χατζηχρήστου Σ. (2010), *Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2009-2010: Αναζητώντας διέξοδο από την κρίση*, Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE), Αθήνα.
- James E. (1990), “Economic Theories of the Nonprofit Sector: A Comparative Perspective”, in: H. Anheier and W. Seibel (eds), *The Third Sector: Comparative Studies of Nonprofit Organizations*, Walter De Gruyter, Berlin and New York:21-30.
- Javean C. (2000), *Η έρευνα με ερωτηματολόγιο: το εγχειρίδιο του καλού ερευνητή*, Τυπωθήτω - Γ. Δαρδάνος, Αθήνα.
- Καπογιάννης Δ. και Νικολόπουλος Τ. (2005), «Μπορεί η Κοινωνική Οικονομία να είναι μια Εναλλακτική (πολιτική) Λύση;», στο: Μ. Χαραλάμπους (επιμ.), *Η κοινωνική οικονομία ανάμεσα στο τοπικό και στο παγκόσμιο*, Παπαζήσης, Αθήνα:81-98.
- Κασιμάτη Κ. (επιμ.) (1998), *Κοινωνικός Αποκλεισμός: η Ελληνική εμπειρία*, Gutenberg, Αθήνα.
- Κασσαβέτης Δ. (2013), «Η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα», στο: Κ. Γεώργας (επιμ.), *Κοινωνική Οικονομία. Θεωρία, Εμπειρία και Προοπτικές*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα:45-81.
- Kendall J. and Knapp M. (1995), “A Loose and Baggy Monster: Boundaries, Definitions, and Typologies”, in: J. Smith, C. Rochester et al. (eds), *An Introduction to the Voluntary Sector*, Routledge, London:66-96.
- Kendall J. and Knapp M. (2000), “The Third Sector and Welfare State Modernization: Inputs, Activities and Comparative Performance”, *Working Paper, no 14, LSE's Centre for Civil Society*, London:1-11, http://eprints.lse.ac.uk/29055/1/CSWP_14.pdf, (ημερομηνία πρόσβασης 20/05/2013).
- Κετσετζοπούλου Μ. (2005), «Τοπικές Δράσεις για την Προώθηση της Απασχόλησης», στο: Δ. Ζιώμας (επιμ.), *Το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2003-2004*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), Αθήνα.

- Κλήμη - Καμινάρη Ο. και Παπαγεωργίου Κ. (2010), *Κοινωνική Οικονομία. Μία πρώτη προσέγγιση*, Ελληνοεκδοτική, Αθήνα.
- Κοντιάδης Ξ. και Απίστουλας Δ. (2006), *Μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους και τοπική αυτοδιοίκηση*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Κοταλακίδης Γ. (2007), *Η κοινωνική πρόνοια στο πλαίσιο της αναδιάρθρωσης και του μετασχηματισμού του κράτους πρόνοιας στην Ευρώπη: Η περίπτωση των υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας στην Ελλάδα*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, <http://phdtheses.ekt.gr/eadd/handle/10442/15496>, (ημερομηνία πρόσβασης 10/03/2011).
- Κούγιας Ι. (2001), «Παγκοσμιοποίηση και Κοινωνική Οικονομία», στο: Κ. Μηλιτσόπουλος και Ι. Κούγιας (επιμ.), *Παγκοσμιοποίηση, Τεχνολογική Ανάπτυξη και Σύγχρονες Εργασιακές Σχέσεις*, Πρακτικά 3^{ου} Επιστημονικού Συνεδρίου του Τμήματος Στελεχών Συνεταιριστικών Οργανισμών και Εκμεταλλεύσεων, ΤΕΙ Μεσολογίου, Μεσολόγιο:212-220.
- Kramer R. (1992), “The Roles of Voluntary Social Service Organizations in Four European States: Policies and Trends and England, the Netherlands, Italy and Norway”, in: S. Kuhnle and P. Selle (eds), *Government and Voluntary Organizations: a relational perspective*, Avesbury, Michigan:34-52.
- Κυριαζή Ν. (2001), *Η κοινωνιολογική έρευνα: κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, γ' έκδοση, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Κυριαζή Ν. και Αλεξιάς Γ. (1999), *S.P.S.S. for Windows V8*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Αθήνα.
- Κώστας Α. (2013), «Οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας και κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα», στο: Κ. Γεώργας (επιμ.), *Κοινωνική Οικονομία. Θεωρία, Εμπειρία και Προοπτικές*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα:83-100.

- Λάζος Γ. (1998), *Το πρόβλημα της ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές Επιστήμες. Θεωρία και πράξη*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Λαμπίρη - Δημάκη Ι. και Παπαχρήστου Θ.Κ. (1995), *Κοινωνικές έρευνες με στατιστικές μεθόδους*, Σάκκουλας, Αθήνα.
- Laville J.L., Borzaga C., Defourny J., Evers A., Lewis J., Nyssens M., Pestoff V. (2008), «Το τρίτο σύστημα. Ένας Ευρωπαϊκός Ορισμός», στο: Γ. Τσομπάνογλου (επιμ.), *Η ανάδυση της Κοινωνικής Οικονομίας. Ο δρόμος της βιώσιμης απασχόλησης σε μια Ευρώπη ενεργών πολιτών*, Παπαζήσης, Αθήνα:127-167.
- Laville J.L., Lemaître A., Nyssens M. (2006), “Public Policies and Social Enterprises in Europe: The Challenge of Institutionalization”, in: M. Nyssens (ed.), *Social Enterprise: At the Crossroads of Market, Public Policies and Civil Society*, Routledge, London and New York:272-295.
- Leadbeater C. (1997), *The Rise of the Social Entrepreneur*, Demos, London.
- Levitas R. (2004), «Τι είναι ο κοινωνικός αποκλεισμός;», στο: Μ. Πετμεζίδου και Χ. Παπαθεοδώρου (επιμ.), *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Εξάντας, Αθήνα:202-223.
- Λιερός Γ. (2012), *Υπαρκτός Καινούργιος Κόσμος. Κοινωνική/Αλληλέγγυα και Συνεργατική Οικονομία*, Εκδόσεις των Συναδέλφων, Αθήνα.
- Lipietz A. (1992), *Towards a New Economic Order: Postfordism, ecology and democracy*, Oxford University Press, Oxford.
- Lipietz A. (1995), *Green Hopes: The Future of Political Ecology*, Polity Press, Cambridge.
- Lohmann R. (1992), “A New Approach: The Theory of Commons”, in: S. Ott (ed.), *The Nature of Nonprofit Sector*, Westview Press, Oxford:167-177.

- Lohmann R. (1995), “Commons: Can this be the Name of Thirdness?”, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, vol. 24, no 1:25-29, <http://nvs.sagepub.com/content/24/1/25.full.pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 02/08/2012).
- Lyberaki A. and Paraskevopoulos C. (2002), “Social Capital Measurement in Greece”, *OECD ONS International Conference on Social Capital Measurement*:25-27, September 2002, London, <http://www.oecd.org/greece/2381649.pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 02/08/2012).
- Λυδάκη Α. (2001), *Ποιοτικές μέθοδοι της Κοινωνικής Έρευνας*, Καστανιώτης, Αθήνα.
- Λύτρας Α. και Σουλιώτης Κ. (2004), *Αποκλεισμοί στην Παγκοσμιοποίηση: Ζητήματα Κοινωνικής Πολιτικής*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Μαραβέγιας Ν. και Σακελλαρόπουλος Θ. (2006), *Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Ελλάδα. Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτικές*, Διόνικος, Αθήνα.
- Ματσαγγάνης Μ. (επιμ.) (1999), *Προοπτικές του κοινωνικού κράτους στη Νότια Ευρώπη*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Ματσαγγάνης Μ. (2004), *Η Κοινωνική Αλληλεγγύη και οι αντιφάσεις της. Ο ρόλος του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος σε μία σύγχρονη κοινωνική πολιτική*, Κριτική, Αθήνα.
- Μητροσύλη Μ. (2007), *Μελέτη του θεσμικού και νομικού πλαισίου του τομέα της Κοινωνικής - Αλληλέγγυας Οικονομίας*, Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), Αθήνα.
- Μουζέλης Ν. (2004), “What is Civil Society?” (in Greek), *Voluntary Expression*, vol. 1, 2:5-7.
- Μουζέλης Ν. (1997), «Τι είναι η κοινωνία των πολιτών. Πολυσημικότητα και πολλαπλότητα», *το Βήμα* (14/12/1997), Αθήνα, <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=94080>, (ημερομηνία πρόσβασης 16/12/2013).

Μουρίκη Α., Ναούμη Μ., Παπαπέτρου Γ. (επιμ.) (2002), *Το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2001*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), Αθήνα.

Μουσούρου Α. και Στρατηγάκη Μ. (επιμ.) (2004), *Ζητήματα Οικογενειακής Πολιτικής*, Gutenberg, Αθήνα.

Μπεριάτος Η. κ.ά. (1999), «Ίδρυση και Οργάνωση Κεντρικού Φορέα Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα», Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (αδημοσίευτη μελέτη).

Μπιτσάνη Ε., Σταυρουλάκης Δ., Πανάγου Β., Σταυρογιάννης Σ., Τρανταφυλλοπούλου Α., Μαυρέας Κ., Μπουλές Ι. (2008), «Η ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στον τομέα του πολιτισμού στην περιφέρεια. Μελέτη περίπτωσης Ορεινής Ναυπακτίας Νομού Αιτωλοακαρνανίας (Δήμοι Αποδοτίας, Πυλίνης, Πλατάνου)», *ΤΕΙ Καλαμάτας, Αρχιμήδης Ι - Ενίσχυση Ερευνητικών Ομάδων του ΤΕΙ Καλαμάτας*, 2004 - 2008, Καλαμάτα.

Μπιτσάνη Ε., Τρανταφυλλοπούλου Α., Σταυρουλάκης Δ., Σταυρογιάννης Σ., Καλομενίδης Κ. (2010), «Από την κοινωνική πρόνοια στην κοινωνική επιχειρηματικότητα: Ο εμπλουτισμός των παραδοσιακών κοινωνικών υπηρεσιών με σύγχρονα μοντέλα κοινωνικής ανάπτυξης. Μελέτη περίπτωσης η Ναυπακτία», *Επιστημονική Επιθεώρηση Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*, τόμος 5, τεύχος 1, Αθήνα:61-80.

Nasioulas I. (2011), “Greek Social Economy at the crossroads. Law 4019/2011 and the institutionalization challenge”, *CIRIEC Working Paper*, 11/2011, http://www.ciriec.ulg.ac.be/fr/telechargements/WORKING_PAPERS/WP11-10.pdf, (ημερομηνία πρόσβασης 10/03/2013).

Nasioulas I. (2012), *Greek Social Economy Revisited: Voluntary, Civic and Cooperative challenges in the 21st century*, Peter Lang Verlag, Oxford.

Νασιούλας Ι. (2012), *Η Κοινωνική Οικονομία της Ελλάδος και το κοινωνικό της κεφάλαιο. Μια συνολική, θεσμική και εθνικολογιστική αναγνώριση*, β' έκδοση, Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικονομίας, Θεσσαλονίκη.

Νασιούλας Ι. (2013), «Η Κοινωνική Οικονομία στην ατζέντα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής», στο: Κ. Γεώργιας (επιμ.), *Κοινωνική Οικονομία. Θεωρία, Εμπειρία και Προοπτικές*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα:117-135.

Νικολόπουλος Τ. (2001), «Κοινωνική Οικονομία, Κοινωνία Πολιτών και Νέα Ιδιότητα του Πολίτη», στο: Κ. Μηλιτσόπουλος και Ι. Κούγιας (επιμ.), *Παγκοσμιοποίηση, Τεχνολογική Ανάπτυξη και Σύγχρονες Εργασιακές Σχέσεις*, Πρακτικά 3^{ου} Επιστημονικού Συνεδρίου του Τμήματος Στελεχών Συνεταιριστικών Οργανισμών και Εκμεταλλεύσεων, ΤΕΙ Μεσολογγίου, Μεσολόγγι:94-99.

Νικολόπουλος Τ. και Καπογιάννης Δ. (2012), *Εισαγωγή στην Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία. Το μετέωρο βήμα μιας δυνατότητας*, Οι εκδόσεις των Συναδέλφων, Αθήνα.

Ντάσιος Ν. (2013), «Η συμβολή του Τρίτου Τομέα στην τοπική ανάπτυξη», στο: Κ. Γεώργιας (επιμ.), *Κοινωνική Οικονομία. Θεωρία, Εμπειρία και Προοπτικές*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα:179-199.

Nyssens M. (ed.) (2006a), *Social Enterprise: At the Crossroads of Market, Public Policies and Civil Society*, Routledge, London and New York.

Nyssens M. (2006b), “Social enterprise at the crossroads of market, public policy and civil society”, in M. Nyssens (ed.), *Social Enterprise: At the Crossroads of Market, Public Policies and Civil Society*, Routledge, London and New York.

OECD (1999), *Social Enterprises*, Paris, http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/urban-rural-and-regional-development/social-enterprises_9789264182332-en#page1, (ημερομηνία πρόσβασης 06/04/2011).

OECD (2003), *The Non-profit Sector in a Changing Economy*, Paris, <http://browse.oecdbookshop.org/oecd/pdfs/product/8403021e.pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 06/05/2011).

OECD (2007), *The Social Economy. Building Inclusive Economies*, Paris, <http://browse.oecdbookshop.org/oecd/pdfs/product/8407051e.pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 06/05/2011).

Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (1999), «Ο ρόλος και η συμβολή της οργανωμένης κοινωνίας των πολιτών στην ευρωπαϊκή οικοδόμηση», (1999/C 329/10), Αθήνα.

Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή Ελλάδος (ΟΚΕ) (2013), «Γνώμη Πρωτοβουλίας για την Κοινωνική Οικονομία και την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα», Αθήνα, http://www.oke.gr/opinion/or_285.pdf, (ημερομηνία πρόσβασης 15/09/2013).

Οικονόμου Χ. (2004), *Πολιτικές Υγείας στην Ελλάδα και τις Ευρωπαϊκές Κοινωνίες*, Διόνικος, Αθήνα.

Οικονόμου Χ. (2005), *Κοινωνιολογία της Υγείας, Βασικές Θεωρητικές Προσεγγίσεις*, τόμος α', Διόνικος, Αθήνα.

Οικονόμου Χ. και Σουλιώτης Κ. (2013), «Ο “Τρίτος Δρόμος” στην υγεία. Η ελληνική περίπτωση» στο: Κ. Γεώργας (επιμ.), *Κοινωνική Οικονομία. Θεωρία, Εμπειρία και Προοπτικές*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα:161-177.

Οικονόμου Χ. και Φερόνας Α. (επιμ.) (2006), *Οι Εκτός των Τειχών. Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις Σύγχρονες Κοινωνίες*, Διόνικος, Αθήνα.

Παναγιωτίδου Ε. (2000), «Έρευνα για τις εθελοντικές οργανώσεις και ομάδες στον τομέα της Κοινωνικής Φροντίδας, 1997-1999», *Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας*, Αθήνα, (αδημοσίευτη μελέτη).

Παπαστάμου Σ. (επιμ.) (2001), *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία. Επιστημολογικοί Προβληματισμοί και Μεθοδολογικές Κατευθύνσεις*, τόμος α', Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Πατρώνης Β. και Μαυρέας Κ. (2005), «Νέες μορφές κοινωνικής οικονομίας: ευρωπαϊκές εξελίξεις και Ελληνικές αδράνειες», στο: Μ. Χαραλάμπους (επιμ.), *Η*

κοινωνική οικονομία ανάμεσα στο τοπικό και στο παγκόσμιο, Παπαζήσης, Αθήνα:253-279.

Πετμεζίδου Μ. και Παπαθεοδώρου Χ. (2004), *Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός*, Εξάντας, Αθήνα.

Polyzoidis P. (2008), “Social Welfare Voluntarism in Greece”, *Biannual Scientific Review Social Cohesion and Development*, volume 3, issue 2, Athens:93-108.

Πολυζωίδης, Π. (2006), *Ο Εθελοντισμός στην Κοινωνική Προστασία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Πολυζωίδης Π. (2008), *Κοινωνική Φροντίδα στην Ελλάδα: ο Ρόλος των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων*, Παρατηρητής, Κομοτηνή.

Pierson C. (1991), *Beyond the Welfare State: the New Political Economy of Welfare*, Polity Press, Cambridge.

Powell W. (ed.) (1987), *The Nonprofit Sector Handbook*, Yale University Press, Yale: 240-257.

Putnan R. (1993a), *Making Democracy Work*, Princeton University Press, Princeton.

Putnam R. (1993b), “The Prosperous Community. Social Capital and Public Life”, *American Prospect*, (13):35-42, <http://scholar.harvard.edu/robertputnam/publications/prosperous-community-social-capital-and-public-life>, (ημερομηνία πρόσβασης 23/04/2012).

Rifkin J. (1995), *Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της. Η δύση του παγκόσμιου εργατικού δυναμικού και το χάραμα της μετα-την-αγορά εποχής*, «Νέα Σύνορα» - Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα.

Rimke H. (2000), "Governing citizens through self-help literature", 14 (1):61-78, http://www.academia.edu/202760/Governing_Citizens_through_Self-Help_Literature, (ημερομηνία πρόσβασης 28/12/2011).

Rose N. and Ackerman S. (eds) (1986), *The Economics of Nonprofit Institutions*, Oxford University Press, New York and Oxford.

Sakellariopoulos Th. (2004), "The Open Method of Coordination. A sound instrument for the modernisation of the European Social Model", in: Th. Sakellariopoulos and J. Bergman (eds), *Connecting Welfare Diversity within the European Social Model*, Intersentia, Antwerpen, Oxford-New York:55-92.

Sakellariopoulos Th. (2005), "Social Federalism, Subsidiarity and Open Method of Coordination" *Paper presented at EISS 2004 Conference*, Rome, 23-25/9/2004, Rome-Italy, <http://aei.pitt.edu/6100/>, (ημερομηνία πρόσβασης 23/12/2008).

Sakellariopoulos Th. and Bergman J. (eds) (2004), *Connecting Welfare Diversity within the European Social Model*, Intersentia, Antwerpen, Oxford-New York.

Sakellariopoulos Th. and Zannis P. (2005), "NGO's and local development in Greece", *Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο με θέμα: The role of the third sector in local development*, 14-15 October 2005, Armada Hotel, Istanbul, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2425115, (ημερομηνία πρόσβασης 23/12/2008).

Σακελλαρόπουλος Θ. (1992), *Προβληματικές Επιχειρήσεις. Κράτος και κοινωνικά συμφέροντα τη δεκαετία του '80*, Κριτική, Αθήνα.

Σακελλαρόπουλος Θ. (1993), *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική*, Κριτική, Αθήνα.

Σακελλαρόπουλος Θ. (επιμ.) (1999), *Η Μεταρρύθμιση του Κοινωνικού Κράτους*, τόμος α', Κριτική, Αθήνα.

Σακελλαρόπουλος Θ. (2003α), *Ζητήματα Κοινωνικής Πολιτικής*, τόμος α΄, Διόνικος, Αθήνα.

Σακελλαρόπουλος Θ. (2003β), *Κείμενα Οικονομικής και Κοινωνικής Ιστορίας*, Διόνικος, Αθήνα.

Σακελλαρόπουλος Θ. (επιμ.) (2004α), *Οικονομία και Πολιτική στη Σύγχρονη Ελλάδα*, τόμος α΄, Διόνικος, Αθήνα.

Σακελλαρόπουλος Θ. (επιμ.) (2004β), *Οικονομία και Πολιτική στη Σύγχρονη Ελλάδα*, τόμος β΄, Διόνικος, Αθήνα.

Σακελλαρόπουλος Θ. (2004γ), *Συμμετοχικές Διαδικασίες και Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Μοντέλο: Η Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού*, ΙΣΤΑΜΕ, Αθήνα.

Σακελλαρόπουλος Θ. (2004δ), «Προλογικό σημείωμα», στο: Π. Ροζανβαλόν (2003), *Το Νέο Κοινωνικό Ζήτημα. Επανεξετάζοντας το κράτος πρόνοιας*, Μεταίχμιο, Αθήνα.

Σακελλαρόπουλος Θ. (2006), *Ζητήματα Κοινωνικής Πολιτικής*, τόμος β΄, Διόνικος, Αθήνα.

Σακελλαρόπουλος Θ. (2011) (επιμ.), *Η Κοινωνική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Διόνικος, Αθήνα.

Σακελλαρόπουλος Θ. και Οικονόμου Χ. (2006), «Εθνικές προτεραιότητες και ευρωπαϊκές προκλήσεις στη μεταρρύθμιση του συστήματος κοινωνικής προστασίας και απασχόλησης στην Ελλάδα, 1980-2004», *Επιστημονική Επιθεώρηση Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*, τόμος 1, τεύχος 1, Αθήνα:5-36.

Σακελλαρόπουλος Θ. και Οικονόμου Χ. (2007), «Στοχευμένες Μελέτες Ανάπτυξης Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας», Αναπτυξιακή Σύμπραξη «Κοινωνικό Επιχειρείν», *Κ.Π. EQUAL*, β΄ κύκλος, Αθήνα., <http://www.equal-greece.gr/groupsubdetailbasic.asp?Ergonum>, (ημερομηνία πρόσβασης 12/10/2009).

Salamon L. and Anheier H. (1994), *The Emerging Sector Revisited. An Overview*, The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, Baltimore.

Salamon L., Anheier H. et. al. (1999), “The Emerging Sector Revisited. A Summary”, *The Johns Hopkins Cooperative Nonprofit Sector Project*, Phase II, Baltimore, http://ccss.jhu.edu/wp-content/uploads/downloads/2011/11/Emerging-Sector-Revisited_1999.pdf, (ημερομηνία πρόσβασης 05/12/2012).

Seyfried E. and Ziomas D. (2005), “Pathways to social integration for people with mental health problems: the establishment of social co-operatives in Greece”, *Peer Review in the Field of Social Inclusion Policies*, European Commission D.G. Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Brussels, <http://storage.globalcitizen.net/data/topic/knowledge/uploads/2012040710594353.pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 21/12/2012).

Simon J. (1990), “Modern Welfare State Policy Toward the Nonprofit Sector: Some Efficiency- Equity Dilemmas”, in: H. Anheier and W. Seibel (eds), *The Third Sector: Comparative Studies of Nonprofit Organizations*, Walter De Gruyter, Berlin and New York:31-43.

Smith D., Rochester C. et al. (eds) (1995), *An Introduction to the Voluntary Sector*, Routledge, London.

Spicker P. (2004), *Το Κράτος Πρόνοιας, μια γενική θεωρία*, Διόνικος, Αθήνα.

Στασινοπούλου Ο. (1996), *Ζητήματα σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής*, Gutenberg, Αθήνα.

Στασινοπούλου Ο. (επιμ.) κ.ά. (1997), «Volmed-Hellas, Ελληνικές Εθελοντικές Οργανώσεις», *Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΕΚΜΟΚΟΠ)*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

- Στεργίου Α. (2006), «Να ξανασκεφτούμε τις αξίες της κοινωνικής ασφάλισης», *Επιστημονική Επιθεώρηση Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*, τόμος 1, τεύχος 2, Αθήνα:15-30.
- Στραβοσκούφης Θ. και Γεώργας Κ. (2013), «Κοινωνική οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα» στο: Κ. Γεώργας (επιμ.), *Κοινωνική Οικονομία. Θεωρία, Εμπειρία και Προοπτικές*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα:137-160.
- Τσομπάνογλου Γ. (2004), *Κράτος, Κοινωνία των Πολιτών και Εργασία, Προσεγγίσεις στην αρχή της Κυβερνητικότητας*, Gutenberg, Αθήνα.
- Τσομπάνογλου Γ. (2008), *Η Ανάδυση της Κοινωνικής Οικονομίας. Ο δρόμος της βιώσιμης απασχόλησης σε μια Ευρώπη ενεργών πολιτών*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Τσοτσορός Ε. (1995), *Ενέργεια και ανάπτυξη στη Μεταπολεμικό περίοδο. Η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού 1950-1992*, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Αθήνα.
- Vamstad J. (2005), “The third sector and centralization in the Swedish welfare state”, *Paper presented at the EGPA 2005 conference in Bern (31/8/05-3/9/05)*, <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:/> (ημερομηνία πρόσβασης 07/12/2012).
- Vienney C. (2008), *Η κοινωνική οικονομία*, Πολύτροπον, Αθήνα.
- Walzer M. (ed.) (1995), *Towards a Global Civil Society*, Berghahn Books, Oxford.
- Young D.R. (2003), “New Trends in the US Non-profit Sector: Towards Market Integration?” in: *OECD, The Non-profit Sector in a Changing Economy*, OECD Publication Service, Paris:61-77, http://browse.oecd_bookshop.org/oecd/pdfs/product/8403021e.pdf, (ημερομηνία πρόσβασης 06/05/2011).
- Υπουργείο Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, (2012), «Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007-2013», http://www.espa.gr/el/Pages/info_espa.aspx, (ημερομηνία πρόσβασης 07/12/2012).

Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας (2004), «Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Απασχόληση 2004», <http://www.infosoc.gr/infosoc/el-GR/epktp/Sunthesh-Esda/pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 08/12/2010).

Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας (2005), «Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση 2005-6», http://www.oke.gr/opinion/op_131.pdf, (ημερομηνία πρόσβασης 08/12/2010).

Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας (2006), «Εθνική Έκθεση Στρατηγικής για την Κοινωνική Προστασία και την Κοινωνική Ένταξη 2006-2008», <http://www.ypakp.gr/uploads/docs/1294.pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 08/12/2010).

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (2003), «Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση 2003-2005», Αθήνα.

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης (2011α), «Ενημερωτικό Σημείωμα για την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα», <http://government.gov.gr/2011/07/06/16741/> (ημερομηνία πρόσβασης 01/12/2011).

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης (2011β), Ν. 4019/2011, «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις», <http://www.ypakp.gr/> (ημερομηνία πρόσβασης 01/12/2011).

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης (2012α), «Ενημερωτικό σημείωμα για τις Τοπικές δράσεις κοινωνικής ένταξης ευάλωτων κοινωνικών ομάδων (ΤΟΠ-ΕΚΟ)», <http://www.ypakp.gr/uploads/files/6904.pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 19/12/2012).

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης (2012β), «Ενημερωτικό σημείωμα για Τοπικά Σχέδια για την Απασχόληση (ΤΟΠΣΑ)», <http://www.ypakp.gr/uploads/files-6865.pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 19/12/2012).

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης (2012γ), Γενική Γραμματεία Διαχείρισης Κοινοτικών και Άλλων Πόρων, Ειδική Υπηρεσία Εφαρμογής Συγχρηματοδοτούμενων Ενεργειών από το ΕΚΤ (ΕΥΕ), <http://www.ypakp.gr>, (ημερομηνία πρόσβασης 19/12/2012).

Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας (2013α), «Ενημερωτικό σημείωμα για το Εθνικό Δίκτυο Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης», http://www.epanad.gov.gr/files_29.01.13.pdf, (ημερομηνία πρόσβασης 15/09/2013).

Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας (2013β), «Στρατηγικό Σχέδιο για την ανάπτυξη του τομέα της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας», <http://www.epanad.gov.gr/default.asp?pid=3&la=1&pg=5>, (ημερομηνία πρόσβασης 27/07/2013).

Υπουργείο Υγείας (1999), Ν. 2716/1999 «Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός των υπηρεσιών ψυχικής υγείας», <http://www.moh.gov.gr/articles/newspaper/nomothesia-kanonismoι-252-basikh-nomothesia-e-s-y>, (ημερομηνία πρόσβασης 15/01/2013).

Φεφές Μ. (2006), «Νομική μορφή των ΜΚΟ στην Ελλάδα», στο: Α. Αφουξενίδης και Κ. Συρακούλης (επιμ.), *Διαχείριση έργων ΜΚΟ*, Πρακτικά 1ου Συνεδρίου για τη Διαχείριση Έργων ΜΚΟ, Λάρισα 2006, Προπομπός, Αθήνα.

Φεφές Μ. (2007), *Ευρωπαϊκοί Θεσμοί Κοινωνικής Οικονομίας, Ο Ευρωπαϊκός Συνεταιρισμός*, Σάκκουλας, Αθήνα.

Χαραλάμπους Μ. (2003) (επιμ.), *Η κοινωνική Οικονομία ανάμεσα στο Τοπικό και το Παγκόσμιο, Πρακτικά 4^{ου} Επιστημονικού Συνεδρίου του τμήματος Στελεχών Συνεταιριστικών Οργανώσεων και Εκμεταλλεύσεων (ΣΣΟΕ)*, Παπαζήσης, Αθήνα.

Χατζαντώνης Δ. (2006), «Μελέτη για τη Δημιουργία Πλαισίου Ανάπτυξης και Εφαρμογής Εναλλακτικών Χρηματοδοτικών Θεσμών και Εργαλείων (Ι): Μέθοδοι και Μέσα Προώθησης της Κατανάλωσης Υπηρεσιών των Φορέων της Κοινωνικής-Αλληλέγγυας Οικονομίας», Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), Αθήνα.

Χατζαντώνης Δ., Γκιωνάκης Ν., Ζιώμας Δ., Γεωργιά Α., Ραυτοπούλου Π., Οικονομάκος Π., Θεοδωρουλάκης Μ. (2003), «Πρωτοβουλίες Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και Ευκαιρίες Απασχόλησης των ατόμων με ψυχική νόσο στην Ελλάδα», *Α.Σ. EQUAL Συνέργια*, Κ.Π. *EQUAL*, α΄ κύκλος, Αθήνα, http://www.equal-greece.gr/p_details.asp?s_id=22&aa=4, (ημερομηνία πρόσβασης 27/07/2010).

Χρυσάκης Μ., Ζιώμας Δ., Καραμητοπούλου Ντ., Χατζαντώνης Δ. (2002), *Προοπτικές Απασχόλησης Στον Τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας*, Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, Σάκκουλας, Αθήνα.

Ziomas D., Ketsetzopoulou M., Bouzas N. (1998), “Greece”, in: C. Borzaga and A. Santuari (eds), *Social Enterprises and New Employment in Europe*, European Commission DGV, CGM, publishers Autonomous Region of Trento-South Tyrol.

Ziomas D., Ketsetzopoulou M., Bouzas N. (2001), “Greece: Social Enterprises Corresponding to Welfare Needs”, in C. Borzaga and J. Defourny (eds.), *The Emergence of Social Enterprise*, Routledge, London and New York, <http://orbi.ulg.ac.be/bitstream/2268/90501/1/From%20Third%20Sector%20to%20Social%20Enterprise.pdf>, (ημερομηνία πρόσβασης 07/01/2013).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α.

Αποτελέσματα Επεξεργασίας Ερωτηματολογίων Στελεχών του Έργου «45-64 Επιστροφή» της Κ.Π. EQUAL (Πίνακες)

Πίνακας 1: Αξιολόγηση βαθμού επίτευξης των στόχων του έργου, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Βαθμός επίτευξης των στόχων του έργου	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Ικανοποιητικός	7	63,6
Μέτριος	4	36,4
Χαμηλός	0	0
Σύνολο	11	100

Πίνακας 2: Κατηγορίες ωφελούμενων σε σχέση με την τιμή - στόχο

Κατηγορία	Τιμή -Στόχος	Πραγματοποιηθείσα Τιμή
Επωφελούμενοι/ες δομών/υπηρεσιών πληροφόρησης- συμβουλευτικής- υποστήριξης ανθρώπινου δυναμικού	500	566
Άνδρες επωφελούμενοι δομών/υπηρεσιών	200	173
Γυναίκες επωφελούμενοι δομών/υπηρεσιών	300	393
Άνεργοι/ες επωφελούμενοι/ες δομών/υπηρεσιών	250	320

Εργαζόμενοι/ες επωφελούμενοι/ες δομών/υπηρεσιών	90	206
Λοιπές ευπαθείς κοινωνικά ομάδες επωφελούμενοι/ες δομών/υπηρεσιών	160	40

Πίνακας 3: Κατηγορίες καταρτιζομένων σε σχέση με την τιμή - στόχο

Κατηγορίες	Τιμή - Στόχος	Πραγματοποιηθείσα Τιμή
Καταρτιζόμενοι	74	74
Άνδρες	30	6
Γυναίκες	44	68
Άνεργοι καταρτιζόμενοι	40	49
Άνδρες άνεργοι	16	6
Γυναίκες άνεργες	24	43
Εργαζόμενοι/ες καταρτιζόμενοι	5	25
Εργαζόμενοι άνδρες	2	3
Εργαζόμενες γυναίκες	3	22
Καταρτιζόμενοι λοιπών ευπαθών κοινωνικών ομάδων	15	7
Άνδρες λοιπών ευπαθών κοινωνικά ομάδων	6	1
Γυναίκες λοιπών ευπαθών κοινωνικά ομάδων	9	6

Πίνακας 4: Συχνότητα και ποσοστό (%) εκτίμησης προβλημάτων και δυσκολιών υλοποίησης του έργου

Προβλήματα και δυσκολίες κατά τη διαδικασία υλοποίησης του έργου	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Προβλήματα εξεύρεσης ατόμων από την ομάδα - στόχου κατά τις πιλοτικές εφαρμογές	7	17,5
Προβλήματα με το θεσμικό πλαίσιο των δράσεων	9	22,5
Προβλήματα υλοποίησης σχετικά με τα χρονοδιαγράμματα	11	27,5
Προβλήματα επικοινωνίας μεταξύ εταίρων και Συντονιστή εταίρου	2	5
Προβλήματα επικοινωνίας μεταξύ των εταίρων της Αναπτυξιακής Σύμπραξης	1	2,5
Προβλήματα με το σύστημα διαχείρισης και το θεσμικό πλαίσιο εφαρμογής της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL	3	7,5
Ανεπάρκεια ή μη καταλληλότητα ανθρωπίνων πόρων του φορέα σας	0	0
Ανεπάρκεια άλλων πόρων (π.χ. κτιριακές υποδομές, υποστηρικτικού εξοπλισμού) του φορέα σας	2	5
Προβλήματα πληρωμών/χρηματοδότησης	5	12,5
Άλλο	0	0
Σύνολο	40	100

Πίνακας 5: Αξιολόγηση ικανοποίησης επίλυσης προβλημάτων υλοποίησης του έργου (συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό)

Ικανοποίηση επίλυσης προβλημάτων	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Ναι	11	100
Όχι	0	0
Σύνολο	11	100

Πίνακας 6: Συχνότητα και ποσοστό (%) αιτιών καθυστερήσεων ή αποκλίσεων κατά την υλοποίηση του έργου

Λόγοι καθυστερήσεων ή αποκλίσεων κατά την υλοποίηση του έργου	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Άστοχες εκτιμήσεις κατά τον αρχικό προγραμματισμό	8	25,81
Ανθρώπινες και υλικοτεχνικές αδυναμίες των φορέων υλοποίησης	7	22,58
Έλλειψη προηγούμενης εμπειρίας των φορέων υλοποίησης	6	19,35
Έλλειψη επαρκούς ανθρώπινου δυναμικού	2	6,45
Πολυπλοκότητα του Συστήματος Διαχείρισης	7	22,58
Άλλο	1	3,23
Σύνολο	31	100

Πίνακας 7: Αξιολόγηση βαθμού έγκαιρου εντοπισμού προβλημάτων μηχανισμών παρακολούθησης, διαχείρισης και ελέγχου του έργου, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Βαθμός έγκαιρου εντοπισμού προβλημάτων	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Σε μεγάλο βαθμό	1	9,1
Σε μέτριο βαθμό	10	90,9
Σε χαμηλό βαθμό	0	0
Σύνολο	11	100

Πίνακας 8: Αξιολόγηση βαθμού υποστήριξης του Συντονιστή εταίρου, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Βαθμός υποστήριξης του Συντονιστή εταίρου	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Ικανοποιητικός	8	72,7
Μέτριος	3	27,3
Χαμηλός	0	0
Σύνολο	11	100

Πίνακας 9: Αξιολόγηση βαθμού υποστήριξης της Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Βαθμός υποστήριξης της Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Ικανοποιητικός	9	81,8
Μέτριος	2	18,2
Χαμηλός	0	0
Σύνολο	11	100

Πίνακας 10: Αξιολόγηση ύπαρξης προβλημάτων συνεννόησης/συντονισμού με την ΕΥΔ της Κ.Π EQUAL, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Αξιολόγηση ύπαρξης προβλημάτων συνεννόησης/συντονισμού με την ΕΥΔ της Κ.Π EQUAL	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Υπήρχαν προβλήματα	3	27,3
Δεν υπήρχαν προβλήματα	8	72,7
Σύνολο	11	100

Πίνακας 11: Αξιολόγηση βαθμού παρεμπόδισης του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου

Βαθμός παρεμπόδισης του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Δημιούργησε εμπόδια	7	63,6
Δεν Δημιούργησε εμπόδια	4	36,4
Σύνολο	11	100

Πίνακας 12: Αξιολόγηση βαθμού ενσωμάτωσης και εφαρμογής πολιτικών ίσων ευκαιριών, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Βαθμός ενσωμάτωσης και εφαρμογής πολιτικών ίσων ευκαιριών	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Σε μεγάλο βαθμό	8	72,7
Σε μέτριο βαθμό	3	27,3
Σε χαμηλό βαθμό	0	0
Σύνολο	11	100

Πίνακας 13: Αξιολόγηση συνεργασίας μεταξύ των φορέων της Α.Σ., συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Αξιολόγηση συνεργασίας μεταξύ των φορέων της Α.Σ.	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Άριστη	3	27,3
Μέτρια	8	72,7
Κακή	0	0
Σύνολο	11	100

Πίνακας 14: Αξιολόγηση καταλληλότητας των εταίρων της Α.Σ. για την επιτυχή υλοποίηση και παρακολούθηση των δράσεων, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Αξιολόγηση καταλληλότητας των εταίρων της Α.Σ.	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Επαρκής	6	54,5
Μέτρια	5	45,5
Χαμηλή	0	0
Σύνολο	11	100

Πίνακας 15: Περιοριστικοί παράγοντες για την αποτελεσματική λειτουργία της εταιρικής σχέσης, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Περιοριστικοί παράγοντες για την αποτελεσματική λειτουργία της εταιρικής σχέσης	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Ελλιπής ενημέρωση των εταίρων από το Συντονιστή εταίρο	2	11,11
Καθυστέρηση στη σύγκληση του Διοικητικού Συμβουλίου	2	11,11
Μικρή συμμετοχή στις συνεδριάσεις του Διοικητικού	9	50

Συμβουλίου		
Αναποτελεσματική λειτουργία των Επιτροπών Πιστοποίησης	4	22,22
Άλλο	1	5,56
Σύνολο	18	100

Πίνακας 16: Αξιολόγηση βαθμού συμβολής της Διακρατικής Συνεργασίας, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Αξιολόγηση συμβολής της διακρατικής συνεργασίας	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Σε μεγάλο βαθμό	11	100
Σε μέτριο βαθμό	0	0
Σε χαμηλό βαθμό	0	0
Σύνολο	11	100

Πίνακας 17: Αξιολόγηση ανάπτυξης καινοτόμων εργαλείων για τη δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Αξιολόγηση ανάπτυξης καινοτόμων εργαλείων για τη δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Θετική	5	45,5
Αρνητική	6	54,5
Σύνολο	11	100

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β.

Αποτελέσματα Επεξεργασίας Ερωτηματολογίων Ανέργων Δείγματος (Πίνακες)

Πίνακας 18: Φύλο ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Φύλο	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Άνδρες	23	46
Γυναίκες	27	54
Σύνολο	50	100

Πίνακας 19: Κατηγορίες ηλικιακών ομάδων ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Κατηγορίες ηλικιακών ομάδων	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
45-49	13	26
50-54	12	24
55-59	17	34
60-64	8	16
Άλλη	0	0
Σύνολο	50	100

Πίνακας 20: Μορφωτικό επίπεδο ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Μορφωτικό επίπεδο	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Απόφοιτοι δημοτικού	19	38
Απόφοιτοι γυμνασίου	9	18
Απόφοιτοι λυκείου	13	26
Απόφοιτοι ΙΕΚ	2	4
Απόφοιτοι ΤΕΙ	5	10
Απόφοιτοι ΑΕΙ	2	4
Μεταπτυχιακό	0	0
Άλλο	0	0
Σύνολο	50	100

Πίνακας 21: Γνώση ξένων γλωσσών ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Γνώση ξένων γλωσσών	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Γνωρίζουν ξένη γλώσσα	13	26
Δεν γνωρίζουν ξένη γλώσσα	37	74
Σύνολο	50	100

Πίνακας 22: Γνώση χρήσης Η/Υ ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Γνώση χρήσης Η/Υ	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Χειρίζονται Η/Υ	38	76
Δεν χειρίζονται Η/Υ	12	24
Σύνολο	50	100

Πίνακας 23: Οικογενειακή κατάσταση ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Οικογενειακή κατάσταση	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Άγαμοι/ες	5	10
Έγγαμοι/ες	41	82
Διαζευγμένοι/ες	2	4
Χήροι/ες	2	4
Άλλο	0	0
Σύνολο	50	100

Πίνακας 24: Αριθμός παιδιών ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Αριθμός παιδιών	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Κανένα	7	14
1 έως 2	28	56
3 έως 4	14	28
5 και άνω	1	2
Σύνολο	50	100

Πίνακας 25: Κατηγορίες διαστήματος ανεργίας ατόμων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Διάρκεια ανεργίας	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Έως 6 μήνες	14	28
6 έως 12 μήνες	12	24

12 έως 36 μήνες	17	34
πάνω από 3 χρόνια	7	14
Σύνολο	50	100

Πίνακας 26: Είδος προηγούμενης εργασίας/απασχόλησης ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Είδος προηγούμενης εργασίας/απασχόλησης	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Μισθωτή απασχόληση	41	82
Αυτοαπασχολούμενοι/ες	9	18
Και τα δύο	0	0
Άλλο	0	0
Σύνολο	50	100

Πίνακας 27: Κατηγορίες προηγούμενης εργασίας/απασχόλησης ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Κατηγορίες προηγούμενης εργασίας/απασχόλησης	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Γεωργοί, κτηνοτρόφοι, υλοτόμοι, αλιείς κ.λπ.	4	8
Εργάτες/τριες, τεχνίτες/τριες και χειριστές/τριες	20	40
Υπάλληλοι γραφείου, εταιρειών	9	18
Πωλητές/τριες, υπάλληλοι εστίασης	10	20
Απασχολούμενοι/ες στην παροχή υπηρεσιών	2	4
Έμποροι, βιοτέχνες, ελεύθεροι επαγγελματίες	3	6
Επιστημονικά και ελεύθερα επαγγέλματα	1	2
Διευθύνοντες και ανώτερα διοικητικά στελέχη	1	2
Άλλο επάγγελμα	0	0
Σύνολο	50	100

Πίνακας 28: Αιτίες διακοπής προηγούμενης εργασίας/απασχόλησης ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Αιτία διακοπής προηγούμενης εργασίας/απασχόλησης	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Προσωπικοί λόγοι	6	12
Οικογενειακοί λόγοι ☐	5	10
Απόλυση ☐	24	48
Κλείσιμο επιχείρησης ☐	15	30
Μετακίνηση από τόπο κατοικίας ☐	0	0
Άλλο	0	0
Σύνολο	50	100

Πίνακας 29: Λήψη επιδόματος ανεργίας ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Λήψη επιδόματος ανεργίας	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Λαμβάνουν επίδομα ανεργίας	9	18
Δεν λαμβάνουν επίδομα ανεργίας	41	82
Σύνολο	50	100

Πίνακας 30: Τρόποι αναζήτησης εργασίας ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Τρόποι αναζήτησης εργασίας	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Μέσω ΟΑΕΔ	46	30,26
Μέσω οικογένειας - συγγενών ☐	37	24,34
Μέσω φίλων - συναδέλφων	29	19,08
Μέσω ιδιωτικών γραφείων ευρέσεως εργασίας	13	8,56
Μέσω αγγελιών από εφημερίδες - διαδίκτυο	27	17,76

Άλλο	0	0
Σύνολο	152	100

Πίνακας 31: Αξιολόγηση επιθυμίας έναρξης νέου επαγγέλματος/νέας επιχείρησης
ανέργων δείγματος, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Επιθυμία έναρξης νέου επαγγέλματος/νέας επιχείρησης	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Θετική	42	84
Αρνητική	8	16
Σύνολο	50	100

Πίνακας 32: Αξιολόγηση επιθυμίας ανάπτυξης επιχειρηματικότητας ανέργων
δείγματος σε ατομικό ή συνεργατικό επίπεδο, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Επιθυμία ανάπτυξης νέας επιχείρησης	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Σε ατομικό επίπεδο	24	48
Σε συνεργασία με άλλους	26	52
Σύνολο	50	100

Πίνακας 33: Αξιολόγηση αντικειμένου προτίμησης οικονομικής δραστηριότητας
ανέργων δείγματος για νέα επιχείρηση, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Αντικείμενο οικονομικής δραστηριότητας νέας επιχείρησης	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Διανομή Φαγητού	15	12,61
Οικολογικά/Βιολογικά προϊόντα	11	9,24
Χώροι πολιτιστικής έκφρασης και δημιουργίας	10	8,4
Ανακύκλωση προϊόντων	24	20,17
Υπηρεσίες κατ' οίκον	27	22,69
Αγροτουρισμός	19	15,97

Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας	13	10,92
Σύνολο	119	100

Πίνακας 34: Αξιολόγηση επιθυμίας ενημέρωσης ανέργων δείγματος για τον τρόπο σύστασης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων, συχνότητα απαντήσεων - ποσοστό (%)

Επιθυμία ενημέρωσης για τον τρόπο σύστασης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων	Συχνότητα απαντήσεων	Ποσοστό (%)
Θετική	42	84
Αρνητική	8	16
Σύνολο	50	100

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ.

Ερωτηματολόγιο Εξωτερικής Αξιολόγησης Ενέργειας ΙΙ του Έργου «45-64 Επιστροφή»

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΤΑΙΡΟΥ			
Επωνυμία φορέα:			
Ονοματεπώνυμο Υπεύθυνου:			
Θέση στο φορέα:			
Τηλέφωνο:		Φαξ:	
E-mail:			
Ημερομηνία συμπλήρωσης:			

1. ΟΔΗΓΙΕΣ: Στις ανοιχτές ερωτήσεις, παρακαλούμε να αναπτύξετε ελεύθερα την άποψή σας. Στις ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής, απαντήστε σημειώνοντας Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

1.1. Σε τι βαθμό επιτεύχθηκαν οι στόχοι του έργου στις δράσεις που συμμετείχατε;

Ικανοποιητικό

☐

Μέτριο

☐

Χαμηλό

☐

Αναφερθείτε αναλυτικά για κάθε μια από τις δράσεις που συμμετείχατε

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ II ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

2.1. Ποια από τα παρακάτω προβλήματα ή δυσκολίες αντιμετωπίσατε κατά τη διαδικασία δημιουργίας των Κοινωνικών Επιχειρήσεων; (σημειώστε με X):

Προβλήματα εξεύρεσης ατόμων από την ομάδα - στόχου κατά τις πιλοτικές εφαρμογές	
Προβλήματα με το θεσμικό πλαίσιο των δράσεων	
Προβλήματα υλοποίησης σχετικά με τα χρονοδιαγράμματα	
Προβλήματα επικοινωνίας μεταξύ εταίρων και συντονιστή εταίρου	
Προβλήματα επικοινωνίας μεταξύ των εταίρων της Αναπτυξιακής Σύμπραξης	
Προβλήματα με το σύστημα διαχείρισης και το θεσμικό πλαίσιο εφαρμογής της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL	
Ανεπάρκεια ή μη καταλληλότητα ανθρωπίνων πόρων του φορέα σας	
Ανεπάρκεια άλλων πόρων (π.χ. κτιριακές υποδομές, υποστηρικτικού εξοπλισμού) του φορέα σας	
Προβλήματα πληρωμών/χρηματοδότησης	
Άλλο (διευκρινίστε)	

2.2. Ξεπεράστηκε ικανοποιητικά κάποιο από τα παραπάνω προβλήματα;

ΝΑΙ

☐

ΟΧΙ

☐

Εάν ναι, αναφέρετε συνοπτικά: ποιο πρόβλημα και με ποιο τρόπο ξεπεράστηκε και αν υπήρξε βοήθεια από το Συντονιστή Εταίρο ή άλλους εταίρους της Αναπτυξιακής Σύμπραξης στην επίλυση του προβλήματος;

2.3. Εάν κάποιο πρόβλημα δεν ξεπεράστηκε, για ποιο λόγο αυτό συνέβη; Με ποιο τρόπο θα ήταν δυνατόν να ξεπεραστεί;

2.4. Σε ποιους λόγους, κατά τη γνώμη σας, οφείλονταν οι καθυστερήσεις ή αποκλίσεις που τυχόν σημειώθηκαν κατά την υλοποίηση του Έργου; (σημειώστε με X)

Αστοχες εκτιμήσεις κατά τον αρχικό προγραμματισμό	
Ανθρώπινες και υλικοτεχνικές αδυναμίες των φορέων υλοποίησης	
Έλλειψη προηγούμενης εμπειρίας των φορέων υλοποίησης	
Έλλειψη επαρκούς ανθρώπινου δυναμικού	
Πολυπλοκότητα του Συστήματος Διαχείρισης	
Άλλο (διευκρινίστε)	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΣΜΩΝ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ, ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΥ

3.1. Σε τι βαθμό θεωρείται ότι έγινε έγκαιρος εντοπισμός των προβλημάτων που προέκυψαν;

Σε μεγάλο βαθμό

☐

Σε μέτριο βαθμό

☐

Σε χαμηλό βαθμό

☐

3.2. Πως αξιολογείτε, σε γενικές γραμμές, τη βοήθεια που προσέφερε ο Συντονιστής Εταίρος στην επίλυση προβλημάτων που παρουσιάστηκαν;

Ικανοποιητική

☐

Μέτρια

☐

Χαμηλή

☐

3.3. Πως αξιολογείτε, σε γενικές γραμμές, τη βοήθεια που προσέφερε η Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης στην επίλυση προβλημάτων που παρουσιάστηκαν;

Ικανοποιητική

☐

Μέτρια

☐

Χαμηλή

☐

3.4. Υπήρξαν προβλήματα συνεννόησης/συντονισμού με την ΕΥΔ της Κ.Π EQUAL τα οποία έχουν επιδράσει αρνητικά στην υλοποίηση του έργου;

ΝΑΙ

☐

ΟΧΙ

☐

Αν ΝΑΙ, αναφέρατε συνοπτικά το είδος αυτών των προβλημάτων και πως έχουν επηρεάσει την πρόοδο υλοποίησης του έργου.

3.5. Διαπιστώθηκαν περιπτώσεις όπου το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο (ανυπαρξία ή μη-προσαρμοσμένη εθνική νομοθεσία, εγκύκλιοι, κ.λπ.) παρεμποδίζει την ομαλή υλοποίηση του έργου;

ΝΑΙ

☐

ΟΧΙ

☐

Αν ΝΑΙ, αναφέρατε συνοπτικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΗΣ Κ.Π. EQUAL

4.1. Σε ποιο βαθμό εκτιμάτε ότι στο παρόν έργο ενσωματώθηκε η εφαρμογή πολιτικών ίσων ευκαιριών;

Σε μεγάλο βαθμό ☐ Σε μέτριο βαθμό ☐ Σε χαμηλό βαθμό ☐

Δικαιολογείστε την απάντησή σας

4.2. Πως αξιολογείτε, σε γενικές γραμμές, τη συνεργασία μεταξύ των φορέων της Αναπτυξιακής Σύμπραξης ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΕΙΝ;

Άριστη ☐ Μέτρια ☐ Κακή ☐

4.3. Πως αξιολογείτε την καταλληλότητα των Εταίρων που συμμετέχουν στην Α.Σ. για την επιτυχή υλοποίηση και παρακολούθηση των επιμέρους δράσεων του έργου;

Επαρκής ☐ Μέτρια ☐ Χαμηλή ☐

4.4. Ποιοι εκτιμάτε ότι ήταν μέχρι σήμερα οι βασικοί περιοριστικοί παράγοντες για την αποτελεσματική λειτουργία της εταιρικής σχέσης;

Ελλιπής ενημέρωση των εταίρων από το Συντονιστή Εταίρο	
Καθυστέρηση στη σύγκληση του Διοικητικού Συμβουλίου	
Μικρή συμμετοχή στις συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου	
Αναποτελεσματική λειτουργία των Επιτροπών Πιστοποίησης	
Άλλο (διευκρινίστε)	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

5.1. Πώς αξιολογείτε τη συμβολή της Διακρατικής Συνεργασίας στην επίτευξη των στόχων του Έργου;

Σε μεγάλο βαθμό

☐

Σε μέτριο βαθμό

☐

Σε χαμηλό βαθμό

☐

5.2. Σε περίπτωση που εντοπίσατε και ορισμένες αρνητικές επιδράσεις της Διακρατικής Συνεργασίας, σχολιάστε συνοπτικά

5.3. Αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο του έργου καινοτόμα εργαλεία για τη δημιουργία Κοινωνικών Επιχειρήσεων;

ΝΑΙ

☐

ΟΧΙ

☐

Αν ΝΑΙ, αναφέρατε συνοπτικά

5.4. Με βάση όλα τα ανωτέρω και την αποκτηθείσα εμπειρία σας, σημειώσατε οτιδήποτε άλλο θεωρείτε σημαντικό και δεν έχει ήδη καλυφθεί, που αφορά αδυναμίες και ενδεχόμενες προτάσεις βελτίωσης των μηχανισμών και διαδικασιών υλοποίησης, διαχείρισης και παρακολούθησης του έργου.

Ευχαριστούμε για τη συνεργασία σας

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ.

Κατάλογος Συμμετεχόντων στην Έρευνα (αλφαβητικά)

1. Αναστασιάδου Αλεξάνδρα, Στέλεχος Διοίκησης ΟΑΕΔ Νομού Καβάλας
2. Βαβαλέσκου Θεοδώρα, Αντιδήμαρχος Πολιτιστικού και Κοινωνικού Τομέα Δήμου Καβάλας
3. Γερομάρκος Γεώργιος, Θεματικός Αντιπεριφερειάρχης Ανάπτυξης, Απασχόλησης, Τουρισμού και Πολιτισμού Περιφέρειας ΑΜΘ
4. Γρανάς Αρχέλαος, Αντιπεριφερειάρχης Περιφερειακής Ενότητας Καβάλας
5. Δέμπας Μάρκος, Αντιπρόεδρος Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Νομού Καβάλας
6. Δημητρακάκη Αγγελική, Αντιπρόεδρος Κοινωνικού Συνεταιρισμού Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ), Τομέας Ψυχικής Υγείας Νομού Καβάλας, π. Αναπληρώτρια Διοικήτρια Γενικού Νοσοκομείου Καβάλας
7. Ζδρατσκίδης Παύλος, Γραμματέας Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης (ΚοινΣΕπ) «Ergo Culture/Human Traces»
8. Ηλιάδης Ιωάννης, Πρόεδρος Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης (ΚοινΣΕπ) «Ergo Culture/Human Traces»
9. Θεοδωρίδης Γρηγόριος, Ειδικός Σύμβουλος Αντιπεριφερειάρχη Περιφερειακής Ενότητας Καβάλας, Πρόεδρος Συλλόγου Στέγης Φίλων Γραμμάτων και Τεχνών Καβάλας
10. Καγιάννη Δωροθέα, Ταμίας Κοινωνικού Συνεταιρισμού Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ), Τομέας Ψυχικής Υγείας Νομού Καβάλας

11. Καπέτης Μιχαήλ, Σύμβουλος Επιχειρηματικότητας και Αναπτυξιακών Προγραμμάτων
12. Καρασσαβόγλου Αναστάσιος, Καθηγητής Τμήματος Λογιστικής, Τ.Ε.Ι. Καβάλας
13. Λαζαρίδης Φώτιος, Πρόεδρος Συλλόγου Παναγίας Καβάλας «Το Κάστρο»
14. Μήτρικας Στέφανος, Πρόεδρος Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης (ΚοινΣΕπ) «Γαληνός»
15. Μιχαλάκης Χριστόδουλος, Αντιδήμαρχος Οικονομικών Υπηρεσιών, Επικοινωνίας, Τουρισμού, Παιδείας και Αθλητισμού Δήμου Καβάλας
16. Παναγιωτόπουλος Νικόλαος, Υφυπουργός Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας. βουλευτής Νομού Καβάλας
17. Παπαδόπουλος Δημήτριος, Διοικητής Γενικού Νοσοκομείου Καβάλας
18. Παπαδόπουλος Κωνσταντίνος, Ειδικός Σύμβουλος Αντιπεριφερειάρχη Περιφερειακής Ενότητας Καβάλας, Στέλεχος Μ.Ο.Δ. Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης
19. Πίτα Θεολογία-Αίλα, Σύμβουλος Απασχόλησης ΚΠΑ-ΟΑΕΔ Νομού Καβάλας
20. Σαλπικτή Ελένη, Γραμματέας Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης (ΚοινΣΕπ) «ΙΝΩ»
21. Σαραφούδης Αθανάσιος, Πρόεδρος Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης (ΚοινΣΕπ) «Καβάλα - Σύγχρονη Πόλη»

22. Σιμιτσής Κωνσταντίνος, Δήμαρχος Καβάλας, Πρόεδρος Επιτροπής Κοινωνικής Συνοχής και Ανάπτυξης της ΚΕΔΕ
23. Σκορδάς Μιχαήλ, Γενικός Διευθυντής Αναπτυξιακής Καβάλας - Αναπτυξιακής Ανώνυμης Εταιρείας ΟΤΑ, υπεύθυνος Κέντρου Εκπαίδευσης και Κατάρτισης «Νεάπολις»
24. Σωτηρίου Μιχαήλ, Πρόεδρος Κοινωνικού Συνεταιρισμού Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ), Τομέας Ψυχικής Υγείας Νομού Καβάλας, Συντονιστής - Διευθυντής Ψυχιατρικού Τμήματος Γενικού Νοσοκομείου Καβάλας
25. Τιμοσίδης Μιχαήλ, Υφυπουργός Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, βουλευτής Νομού Καβάλας.
26. Τσουκαλίδης Ιωάννης, Υπεύθυνος Δομής Στήριξης Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας
27. Υψηλάντη Βασιλική, Στέλεχος Δημοτικής Επιχείρησης Καβάλας, Δημοφέλεια
28. Φιλιππίδης Γεώργιος, Αναπληρωτής Διοικητής Θεραπευτηρίου Χρόνιων Παθήσεων Νομού Καβάλας
29. Χατζηαναστασίου Γεώργιος, Γραμματέας Κοινωνικού Συνεταιρισμού Περιορισμένης Ευθύνης (ΚοιΣΠΕ), Τομέας Ψυχικής Υγείας Νομού Καβάλας, Διευθυντής Αναπτυξιακής Νέστου
30. Χατζηβαρύτη Ιωάννα, Πρόεδρος Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Πνοή».

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε.

Οδηγός Ημι-δομημένης Συνέντευξης Στελεχών Φορέων Δήμου Καβάλας

1. Ονοματεπώνυμο - Ιδιότητα.	
2. Ποια είναι η κατάσταση της Απασχόλησης στο Δήμο Καβάλας;	
3. Τι τύπου οργανώσεις του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και κοινωνικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται στην πόλη σας;	
4. Πόσο διάστημα λειτουργούν; Ποιοι είναι οι σκοποί τους; Ποιες είναι οι δράσεις τους και οι λειτουργίες τους; Ποια η συμβολή τους;	
5. Πόσο καλά λειτουργούν κατά τη γνώμη σας και τι ανάγκες καλύπτουν;	
6. Είναι επαρκείς για να καλύψουν τις ανάγκες του Δήμου;	
7. Τι δομές Κοινωνικής Στήριξης λειτουργούν στην περιοχή;	
8. Πως στηρίζουν οι φορείς τους ανέργους ηλικίας άνω των 45 ετών;	

9. Υπάρχουν δομές υποστήριξης νέων επιχειρήσεων στο Δήμο;	
10. Συμμετέχουν ενεργά οι φορείς σας στην υλοποίηση αναπτυξιακών προγραμμάτων στήριξης της απασχόλησης;	
11. Πιστεύετε ότι υπάρχουν ευκαιρίες ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στο Δήμο;	
12. Νομίζετε ότι μπορεί να βοηθήσει η ενημέρωση, η κατάρτιση, η συμβουλευτική από εξειδικευμένα στελέχη στη δικτύωση και ανάπτυξη προγραμμάτων για την κοινωνική επιχειρηματικότητα;	
13. Σε περίπτωση σύστασης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων στην περιοχή σας, τι δραστηριότητες πιστεύετε ότι είναι αναγκαίες;	
14. Σε τι δράσεις στήριξης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας συμμετείχε ή/και συμμετέχει ο φορέας που εκπροσωπείτε και ποιος ο προσανατολισμός του να συμμετέχει στην υλοποίηση ευρωπαϊκών και εθνικών προγραμμάτων ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας και στήριξης της απασχόλησης;	

Σας ευχαριστώ για τη συνεργασία και τη συμμετοχή σας

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΣΤ.

Ερωτηματολόγιο Ανέργων ηλικίας άνω των 45 ετών του Δήμου Καβάλας

1)	Φύλο
	Ανδρας ☐ Γυναίκα ☐
2)	Ηλικία
	45- 49 ☐ 50 - 54
	55 - 59 ☐ 60 - 64
3)	Μορφωτικό επίπεδο
	Δημοτικό Γυμνάσιο
	Λύκειο ΙΕΚ
	ΤΕΙ ΑΕΙ
4)	Γνώση ξένων γλωσσών
	Ναι ☐ Όχι ☐
5)	Γνώση χρήσης Η/Υ
	Ναι ☐ Όχι ☐
6)	Οικογενειακή κατάσταση
	Άγαμος-η ☐ Έγγαμος-η
	Διαζευγμένος-η ☐ Χήρος-α
7)	Αριθμός παιδιών
	Κανένα ☐ 1 - 2 ☐
	3 - 4 ☐ 5 και άνω ☐

8)	Πόσο διάστημα είστε άνεργος-η;	
	Έως 6 μήνες	6 - 12 μήνες
	12 - 36 μήνες	Πάνω από 36 μήνες
9)	Ποιο ήταν το είδος της προηγούμενης εργασίας σας;	
	Μισθωτός	Αυτοαπασχολούμενος ☐
	Και τα δύο	Άλλο
	☐	
10)	Ποια/ές ήταν η/οι προηγούμενη/ες εργασία/ες σας;	
	Γεωργοί, κτηνοτρόφοι, υλοτόμοι, αλιείς κ.λπ.	
	Εργάτες/τριες, τεχνίτες/τριες, και χειριστές/τριες	
	Υπάλληλοι γραφείου, εταιρειών	
	Πωλητές/τριες, υπάλληλοι εστίασης	
	Απασχολούμενοι/ες στην παροχή υπηρεσιών	
	Έμποροι, βιοτέχνες, ελεύθεροι επαγγελματίες ☐	
	Επιστημονικά και ελεύθερα επαγγέλματα	
	Διευθύνοντες και ανώτερα διοικητικά στελέχη	☐
	Άλλο επάγγελμα	
	☐	
11)	Για ποιον λόγο διακόψατε την εργασία σας;	
	Προσωπικοί λόγοι	☐
	Οικογενειακοί λόγοι	☐
	Απόλυση	☐
	Κλείσιμο επιχείρησης	☐
	Μετακίνηση από τόπο κατοικίας	☐
	Άλλο	
	☐	
12)	Παίρνεται επίδομα ανεργίας;	
	Ναι ☐	Όχι ☐

13)	Με ποιον τρόπο αναζητείτε εργασία;
	Μέσω ΟΑΕΔ ☐
	Μέσω οικογένειας - συγγενών ☐
	Μέσω φίλων - συναδέλφων ☐
	Μέσω ιδιωτικών γραφείων ευρέσεως εργασίας ☐
	Μέσω αγγελιών από εφημερίδες - διαδίκτυο ☐
	Άλλο
14)	Επιθυμείτε να ξεκινήσετε νέο επάγγελμα/επιχείρηση;
	Ναι ☐ Όχι ☐
15)	Επιθυμείτε να δημιουργήσετε μία επιχείρηση σε συνεργασία με άλλους;
	Ναι ☐ Όχι ☐
	☐
16)	Σε περίπτωση ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην περιοχή σας σε ποιον τομέα/αντικείμενο οικονομικής δραστηριότητας (είδος επιχείρησης) θα προτιμούσατε να απασχοληθείτε;
	Διανομή φαγητού - Catering ☐
	Παραδοσιακή, οικολογική κουζίνα (βιολογικά προϊόντα) ☐
	Χώροι πολιτιστικής έκφρασης και δημιουργίας ☐
	Υπηρεσίες ανακύκλωσης προϊόντων ☐
	Υπηρεσίες κατ' οίκον, παροχή φροντίδας, επισκευές ☐
	Αγροτουρισμός και εναλλακτικές μορφές τουρισμού ☐
	Αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας - βιομάζας ☐
	Άλλο
	☐
17)	Επιθυμείτε να ενημερωθείτε περισσότερο για το πώς μπορεί να συσταθεί και να λειτουργήσει μια κοινωνική επιχείρηση;
	Ναι ☐ Όχι ☐

Σας ευχαριστώ για τη συνεργασία και τη συμμετοχή σας